

K. III. 303

УНИВЕРЗИТЕТ СВ. "КИРИЛ И МЕТОДИЈ" - СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОГИЈА

ТЕОРИСКИТЕ ПРОБЛЕМИ ВО
КОНЦИПИРАЊЕТО И РЕАЛИЗАЦИЈАТА
НА СОВРЕМЕНОТО ЕСТЕТСКО
ВОСПИТАНИЕ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Институт за педагогија
Универзитет "Св. Кирил и Методиј"
28.01.2008 год.
СКОПЈЕ

МЕНТОР

Проф. д-р Анета Баракоска

КАНДИДАТ

М-р Борче Костов

Скопје, 2008 година

СОДРЖИНА

<i>Прв дел</i> ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	6
1. Теоретски пристап кон проблемот	7
1.1. Значење и оправданост на истражувањето	9
1.2. Поимни определувања	11
1.2.1. <i>Естетско воспитание</i>	11
1.2.2. <i>Естетска оценка</i>	14
1.2.3. <i>Естетско-воспитен процес</i>	15
1.2.4. <i>Естетско чувство</i>	15
1.2.5. <i>Естетски вкус</i>	16
1.2.6. <i>Естетска потреба</i>	18
1.2.7. <i>Естетски идеал</i>	19
1.2.8. <i>Естетски вредности</i>	20
2. Историско- теориска димензија на естетското воспитание	22
3. Теориските основи на естетското воспитание	41
3.1. Филозофско- педагошки основи на естетското воспитание	41
3.1.1. <i>За убавото и убавината</i>	41
3.1.2. <i>За естетиката</i>	49
3.2. Современи теориски сфаќања за естетското воспитание	56
3.2.1. <i>Теоријата на Фридрих Шилер за естетското воспитание</i>	56
3.2.2. <i>Теоријата на Херберт Рид за естетското воспитание</i>	60
3.2.3. <i>Теоријата на Џон Дјуи за естетското воспитание</i>	62
3.2.4. <i>Теоријата на Роналд Мур за естетското воспитание</i>	66
4. Претпоставки на естетското воспитание	68
4.1. Општествено-економски претпоставки на естетското воспитание	68
4.2. Педагошко- психолошки претпоставки на естетското воспитание	71
4.2.1. <i>Развојот на личноста како претпоставка на современото естетско воспитание</i>	71
4.2.2. <i>Развојот на педагошката наука како претпоставка на естетското воспитание</i>	76
5. Дилеми во естетското воспитание	81
5.1. Дилема дали да се зборува за естетско или за уметничко воспитание	81
5.2. Дилема дали да се зборува за објективна или субјективна естетика	91
5.3. Дилема дали убавото е во природата или во уметноста	95
5.4. Дилема за естетската вредност на уметничкото дело	97
5.5. Дилема за определување на поимот естетско воспитание	98

5.6. Дилема дали естетското воспитание да се реализира само преку наставните предмети од уметнички карактер или и како принцип во воспитно-образовна работа	101
5.7. Дилема дали преку естетското воспитание да се развива рационалноста и моралноста или чувствителноста	104
5.8. Дилема дали естетиката претставува: живот, форма, сознание, делување или доживување	109
6. Концепциска поставеност на естетското воспитание	116
6.1. Развој на воспитанието и образованието во Р. Македонија	116
6.2. Современа концепција на естетското воспитание во предучилишното и основното воспитание и образование	121
7. Анализа на програмите за воспитно-образовна дејност во предучилишното и основното воспитание и образование	127
7.1. Анализа на Програмата за воспитно-образовна дејност во предучилишното воспитание и образование	129
7.1.1. Анализа на програмите и активностите од уметничкото подрачје во детските градинки	129
7.1.1.1. Анализа на програмата по ликовно воспитание	130
7.1.1.2. Анализа на програмата по музичко воспитание	138
7.1.2. Анализа на програмите на детските градинки од активностите кои немаат уметнички карактер	143
7.2. Анализа на програмата од подготвителната година	146
7.2.1. Анализа на програмата на предметите од уметнички карактер во подготвителната година на основното образование	147
7.2.1.1. Анализа на програмата по ликовно воспитание	147
7.2.1.2. Анализа на програмата по музичко воспитание	153
7.2.1.3. Анализа на програмата по литература	156
7.2.2. Анализа на програмите во подготвителната година од предметите кои немаат уметнички карактер	158
7.2.2.1. Анализа на програмата по физичко воспитание	159
7.2.2.2. Анализа на програмата комуникација и творештво	159
7.2.2.3. Анализа на програмата природа и општество	160
Втор дел МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	163
1. Предмет на истражувањето	164
2. Цел и задачи на истражувањето	164
3. Хипотези	165
3.1. Општа хипотеза	165
3.2. Посебни хипотези	166
4. Варијабли на истражувањето	170

5. Карактер на истражувањето	171
6. Примерок на истражувањето	172
7. Методи техники и инструменти на истражувањето	176
8. Статистичка обработка на податоците	178

Трет дел АНАЛИЗА, ИНТЕРПРЕТАЦИЈА И КОМЕНТАР НА ДОБИЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО 179

1. Реализацијата на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование	180
1.1. Обезбедени претпоставки за реализација на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование ...	180
1.1.1. <i>Значењето кое му се посветува на естетското воспитание</i>	181
1.1.2. <i>Условите кои се обезбедени за реализацијата на естетското воспитание</i>	186
1.1.3. <i>Односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание</i>	190
1.2. Оспособеност на воспитниот кадар од подготвителната година за реализација на естетското воспитание	193
1.3. Како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание во подготвителната год.	198
1.4. Колку кај децата од подготвителната година се реализираат очекуваните резултати на естетското воспитание преку работата на посебните предмети од областа на уметноста	203
1.4.1. <i>Остварени очекувани резултати на ликовното воспитание</i>	203
1.4.2. <i>Остварени очекувани резултати на музичкото воспитание</i>	205
1.4.3. <i>Остварени очекувани резултати од областа на литературата</i> ...	207
1.5. Колку задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите кои се надвор од областа на уметностите	209
1.6. Колку задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време	212
2. Реализацијата на естетското воспитание во средната група и подготвителната година во детската градинка	218
2.1. Обезбедени претпоставки за реализација на естетското воспитание во средната група и подготвителната година во детската градинка	218
2.1.1. <i>Значењето кое му се посветува на естетското воспитание</i>	218
2.1.2. <i>Условите кои се обезбедени за реализацијата на естетското воспитание</i>	221
2.1.3. <i>Односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание</i>	224

2.2. Оспособеност на воспитниот кадар во детските градинки за реализација на естетското воспитание	228
2.3. Како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание во детските градинки	232
2.4. Колку кај децата од детските градинки се реализираат очекуваните резултати и задачи на естетското воспитание преку работата на посебни предмети од областа на уметноста	236
2.4.1. <i>Остварени очекувани резултати и задачи на ликовно воспитание</i>	236
2.4.2. <i>Остварени очекувани резултати и задачи на музичко воспитание</i>	237
2.4.3. <i>Остварени очекувани резултати и задачи од литературата</i>	239
2.5. Колку задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите кои се надвор од областа на уметностите	241
2.6. Колку задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време	243
3. Степенот на образование на наставниците и воспитувачите и реализацијата на естетското воспитание	245
3.1. Степенот на образование на воспитниот кадар и обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание	245
3.1.1. <i>Степенот на образование на воспитниот кадар и значењето кое му се посветува на естетското воспитание</i>	246
3.1.2. <i>Степенот на образование на воспитниот кадар и условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание</i>	249
3.1.3. <i>Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование за нивниот однос и односот на децата кон естетското воспитание</i>	252
3.2. Степенот на образование на воспитниот кадар и неговата оспособеност за реализација на естетското воспитание	255
3.3. Мислења на воспитниот кадар со различен степен на образование за тоа како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание	256
4. Работниот стаж на наставниците и воспитувачите и реализацијата на естетското воспитание	264
4.1. Работниот стаж и обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание	264
4.1.1. <i>Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж за значењето кое му се посветува на естетското воспитание</i>	265
4.1.2. <i>Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж за условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание во нивните установи</i>	268
4.1.3. <i>Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж за нивниот однос и односот на децата кон естетското воспитание</i>	270
4.2. Работниот стаж и оспособеноста за реализација на естетското воспитание	273

4.3. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж за тоа како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание	277
5. Образовниот профил на наставниците и воспитувачите и реализацијата на естетското воспитание	281
5.1. Образовниот профил на воспитниот кадар и обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание	281
5.1.1. <i>Образовниот профил на воспитниот кадар и значењето кое му се посветува на естетското воспитание</i>	282
5.1.2. <i>Образовниот профил на воспитниот кадар и условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание</i>	285
5.1.3. <i>Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил за нивниот однос и односот на децата кон естетското воспитание</i>	288
5.2. Образовниот профил на воспитниот кадар и неговата оспособеност за реализација на естетското воспитание	291
5.3. Мислења на воспитниот кадар со различен образовен профил за тоа како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание	296
Четврти дел РЕЗИМЕ, НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК, БИБЛИОГРАФИЈА, ПРИЛОЗИ	300
• Резиме	301
• Наместо заклучок	344
• Библиографија	346
• Прилози	

ПРВ ДЕЛ

ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ПРОБЛЕМОТ НА
ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ

Проблемите на естетското воспитание се стари колку што е старо и човештвото.

Меѓутоа, теоријата на естетското воспитание, на некој начин, останува најнеразработено подрачје во теоријата на воспитанието.

На просторите на Република Македонија не постои ниеден посериозен труд кој за предмет на истражување го има естетското воспитание. Оттука и оправданоста како проблем на нашата докторска теза да го разработиме ова воспитно подрачје во неговиот тоталитет. Во оваа смисла направивме обид да ги разработиме:

- теориските проблеми на естетското воспитание;
- неговата концепциска и системска поставеност; и
- реализацијата на естетското воспитание во предучилишното воспитание и подготвителното одделение од основното образование.

1. Во контекстот на проблемите со теориска конотација нашите напори беа насочени кон:

- определување на историско-теориските основи на естетското воспитание;
- разработка на теориските основи на естетското воспитание;
- откривање на основните претпоставки кои го детерминираат ова воспитно подрачје во современи услови на живот и работа на човекот; и
- идентификација и разработка на дилемите во теоријата на естетското воспитание.

2. Поаѓајќи од фактот дека реализацијата на ова воспитание најнепосредно е определена од концепциските и системските решенија посебно се задржавме на концепциската поставеност на естетското воспитание во Република Македонија.

3. Третиот дел од нашето истражување имаше за цел да го разработи проблемот на реализацијата на естетското воспитание во предучилшното воспитание и во подготвителната година од основното образование.

Во овој контекст во нашето истражување се насочивме на:

- анализа на програмите за работа на детските градинки со цел да ги откриеме оние подрачја и елементи кои се во функција на реализацијата на естетското воспитание. Посебно се задржавме на анализа на програмите на естетското воспитание во средната група на деца во детската градинка на возраст од 4 до 5 години и програмите на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование;
- поаѓајќи од бараната тенденција за развојност на задачите на естетското воспитание ја анализиравме и програмата на подготвителната година на основното образование во детските градинки и во основните училишта.

Меѓутоа, свесни дека реализацијата на естетското воспитание не може да се открие само преку анализата на програмите направивме и истражување кое беше насочено на согледување на ставовите и мислењата на воспитувачите од средните групи во детските градинки за условите за работа и реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Во функција на откривање на развојноста и поврзаноста на реализацијата на естетското воспитание во предучилишното воспитание и основното образование направивме и истражување на ставовите и мислењата за условите и реализацијата на естетското воспитание во

подготвителните години на основното образование. Затечената ситуација која ни покажа дека подготвителните години на основното образование работеа и во детските градинки и во основните училишта не наведе на истражување со кое сакавме да откриеме дали постојат разлики во реализирањето на ова воспитание во подготвителните години кои работеа во детските градинки и оние кои работеа во основните училишта.

1.1. Значење и оправданост на истражувањето

Убавината е онаа секојдневна и вечно присутна категорија која го обележува просторот и времето во кои човекот живее, работи, твори, се одмара. Меѓутоа, тоа сепак не значи дека сите ја забележуваат, дека и се воодушевуваат, се трудат да ја создаваат. Воочувањето, доживувањето, вреднувањето и создавањето на убавото, претставуваат соодветни способности кои не му се дадени на поединецот биолошки. Напротив, тие се педагошки предодредени. Тоа значи дека поседувањето на таквите способности претпоставува воспитание. Таквото воспитание се означува како естетско воспитание. Во процесот на естетското воспитание човекот учи да ја гледа, слуша и чувствува убавината. Без соодветно воспитание и формирање на барани особини за тоа, човекот не е во можност правилно да го вреднува убавото во животот и уметноста. Општествената и индивидуалната потреба за таквото оспособување на сите членови на човековата заедница укажува на големото значење на естетското воспитание во животот на човекот и човештвото.

Реализирањето на целта на воспитанието: целосно развиен човек, упатува на потребата естетското воспитание да се разгледува како неразделна компонента на воспитанието во целост. Во оваа смисла, во литературата, се укажува на неминовната потреба во процесот на формирањето на човекот да не се занемари ни една страна на личноста

(интелектуалната, физичката, моралната, работната и естетската) и сите воспитни подрачја да сочинуваат една целина.

Од друга страна, естетското воспитание ги зафаќа сите подрачја на психичкиот живот на човекот- рационалното, емоционалното и волјевото. Тоа значи дека со него се продлабочува сознавањето на стварноста, се збогатува доживувањето, се усовршува и станува поквалитетно творечкото изразување. Таквото дејствување е многу сложено, комплексно, но сепак тоа е само една компонента на воспитната работа. Како една од компонентите, мора да биде поврзана со останатите компоненти.

Естетското воспитание е тесно поврзано со физичкото воспитание. На поврзаноста на естетското и физичкото воспитание укажале уште античките филозофи, а нивното основно мото на воспитанието било складен развоток на душата и телото кое се постигнува преку музиката и гимнастиката.

Современите задачи на физичкото воспитание во себе инкорпорираат задачи кои се директно поврзани со естетското воспитание. Во контекстот на овие задачи се барањата за развивање на убаво тело, грациозност и убавина во движењата и пропорционален и складен развоток на телото.

Естетското воспитание е тесно поврзано и со интелектуалното воспитание со настојувањата преку активностите на естетското воспитание да се развијат функции и способности кои директно продираат во задачите на интелектуалното воспитание како што се на пример: развотокот на сетилните органи, развотокот на способностите за набљудување, репродуцирање, критичко мислење, творечко мислење и други.

Поврзаноста на естетското воспитание со работното и техничкото воспитание денес станува императив на современото производство. Денес

е сосема јасно дека пласманот на производите во голема мера зависи од убавниот дизајн, убавата амбалажа итн.

Таквата поврзаност на естетското воспитание со другите воспитни подрачја ја зголемува неговата значајност.

Во оваа смисла, секое истражување на полето на естетското воспитание е допринос повеќе за целината на современото воспитание.

Од друга страна, затечената ситуација на определена занемареност на истражувања од оваа област го зголемува значењето и оправданоста на истражувањето кое го извршивме. Непобитен факт е малиот број на истражувања од областа на естетското воспитание во нашата земја. Дури не е можно да се најде некое поцелосно истражување и сè се сведува на парцијални видувања на некои автори.

Сметаме дека нашето истражување со пристапот и реализацијата ќе ја ублажи оваа ситуација и ќе отвори простор за понатамошни истражувања кои ова воспитно подрачје ќе го постават на вистинското место во целината на воспитанието, од теориски и практичен аспект.

1.2. Поимни определувања

Определувањето на поимите претставува еден од основните проблеми во теоријата на естетското воспитание и пошироко, во неговата концепциска и системска поставеност, но и во неговата реализација во непосредната воспитна практика.

1.2.1. Естетско воспитание

Сосема е разбирливо дека во контекстот на прашањата од оваа област првично место завзема проблемот на определувањето на поимот естетско воспитание.

Терминот "естетско воспитание" некои автори го врзуваат за појавата на делото "Филозофски размислувања по некои прашања од поетското творештво" од Александар Баумгартен во 1735 година, а други со појавата на студијата "Писма за естетското воспитание на човекот" од Ф. Шилер од 1793-95. (Димитров и др., 1994)

Етимолошки овој поим произлегува од грчкиот збор *aisthetikos* - што значи чувствителен, убав.

Меѓутоа, поимот "естетско воспитание" добива свое теориско објаснување во "Писмата за естетско воспитание" на Шилер и е употребен во смисла на дејност која има за цел на човекот да му ја врати неговата целосност и хармонија како спас од ограничениот развој во периодот на мануфактурното производство кое бара и формира луѓе кои се еднострано развиени. При тоа, Шилер се повикува на идеата на античките филозофи за хармонски развој на човекот во смисла на убаво тело и богата душевност, всушност на единството на естетското и етичкото кои се содржани во барањето за "калокагатија".

Во современата наука наоѓаме различни пристапи во определувањето на широчината и длабочината на овој поим. Така група на автори (Бурса, Ванслов, Бес, Војнар и др.) го поврзуваат естетското воспитание со искуството и неговото дејствување. Според ваквата концепција естетското воспитание се изедначува со уметничкото воспитание.

Друга група на автори (Кијашенко, Лејзеров и др.) покрај искуството ја земаат во предвид и формирачката функција во сферата на естетското на целокупната социјална средина. Тоа значи дека естетското воспитание е насочен систем на формирање на човекот од позиција на идеалот да го восприема и оценува убавото, совршеното, хармоничното во животот и искуството, да живее и твори според законите на убавото и естетското совршенство. Во оваа концепција се раздвојуваат естетското и уметничкото воспитание и добиваат различен обем и смисла. Така

естетското воспитание е поширок поим определувајќи го како општо и посебно.

Претставниците на третата концепција не ги исклучуваат наведените размисли, меѓутоа, (на пример, Каган) тие и приобаат на естетската појава како на поширока појава од "појавата убаво" и доаѓаат до логичната констатација дека "естетското воспитание е формирање на естетско однесување на човекот кон природата, појавите на општествениот живот и искуството" и кон сите облици на активности, зошто сите тие имаат определена естетска вредност. (Димитров и др., 1994)

Така определеното естетско воспитание има своја мерка на хармоничност, како основа, и своја мерка на хуманост.

Таквото естетско воспитание во неговиот широк филозофски, социолошки, педагошки и културолошки однос претставува естетска социјализација и енкултурација на човекот. На педагошки план тоа може да се преведе и како целенасочено формирање на активно естетско однесување на човекот кон социјалната и природната стварност и негова спремност и способност да твори по законите на убавото.

Можноста да твори по саканата естетска мера и законите на убавото е една од основните одлики на *Homo sapiens*.

Во оваа смисла наведената определба, која ја застапуваат поголемиот број на современи автори кои се допираат до проблемите на естетското воспитание ние ја прифаќаме како најсеопфатна и најадекватна определба во нашиот труд.

Ваквата определба на естетското воспитание ја оправдува и дефиницијата за уметничкото воспитание како иманентен дел на естетското воспитание. Со уметничкото воспитание се формира активно естетско однесување кон искуството и кон уметничкото творештво создавано според уметничките принципи и способности на индивидуата. Таквото уметничко воспитание има водечка функција и значење при

рационално - емоционално дејствување на човековата индивидуа во естетската сфера.

Во основата на естетиката, а оттука и на естетското воспитание, е поимот убаво или убавина. Определувањето на овој поим не носи на филозофско тло. Меѓутоа, токму од тоа како ќе го определиме убавото зависи целокупното поимање на естетското воспитание.

Без претензии подлабоко да навлеземе во различните определби на овој поим, условени од различните филозовски сваќања, ние ќе се послужиме со констатацијата на Иван Цепароски дадена во предговорот на хрестоматијата "Убавина и уметност" каде наведува дека историјата на теоријата на убавината можеме да ја сфатиме и проследуваме како историја на две водечки естетски традиции што се засниваат на видовите задоволства што ги искусуваме во допирот со убавината. (Цепароски, 2005)

Првиот вид се определува како питагорејска традиција и се поврзува со сериозниот и контемплативен вид задоволство предизвикан од определени "формални односи" кои се содржани во убавиот објект.

Вториот вид се определува како дел од традицијата на принципот на задоволство и ги опфаќа задоволствата што произлегуваат од сетилата афицирани од убавината. (Цепароски, 2005)

Теоријата и практиката на естетското воспитание обилува со поими чие определување станува неопходно при обидот да се разработи ова воспитно подрачје.

1.2.2. Естетска оценка

Ако во основата на естетското воспитание, како задача и неопходност, е естетското оценување на убавото во животот и уметноста, тогаш е соема логично, во определувањето на основните поими од оваа област да се појде од определбата на поимот естетска оценка.

Нам ни изгледа најприфатлива определбата која ја дава В. Ангелов во "Современиот лексикон по естетика". Тука естетската оценка се определува како субјективно емоционално однесување на личноста, со што таа ги изразува допаѓањето или недопаѓањето, задоволството или незадоволството од даден објект (станува збор за определена уметничка творба) од аспект на тоа колку таа творба ги задоволува нејзините естетски потреби, интереси, вкусови, претпоставки и сл. (Ангелов, 2003)

1.2.3. Естетско- воспитен процес

Формирањето на естетското однесување е поврзано со суштината на естетско - воспитниот процес.

Појдовна основа на овој процес е естетското сознание. Некои автори определувајќи ја структурата на естетското сознание (како Зеленов и Куликов) разграничуваат два основни аспекта: идеолошки и социјално- психолошки. (Димитров и др., 1994)

Првиот, идеолошкиот аспект, се однесува на теоретското сознание и ги вклучува идеите, погледите, поимите, концепциите и сл. во нивната севкупност.

Социо- психолошкиот аспект се однесува на вкусовите, интересите, потребите, чувствата, убедувањата и сл.

Проследувањето на наведените компоненти го определува процесот кој води до крајната цел - естетско однесување.

1.2.4. Естетско чувство

Во основните поими од областа на естетското воспитание свое значење има и естетското чувство. По својата суштина естетското чувство може да се определи како специфично човечко доживување кое е предизвикано од неговото восприемање на естетските појави: убавото и

грдото, радосното и трагичното и сл. Всушност, естетското чувство значи внатрешна реакција на применета естетска информација, внатрешна позиција на личноста кон некоја естетска појава, објект, творба и сл. Какво ќе биде чувството зависи од природата на убавото, од природата на естетската вредност и пораката која сака да ја пренесе авторот на определена творба.

В.А.Сухомлински убавината ја определува како "крв и ткиво на човечноста, на добрите чувства, на срдечните однесувања." (Сухомлински, 1974)

Естетските чувства се карактеризираат со сложено психичко доживување, кое може да ги пренасочи психичките и физиолошките функции на човечкиот организам.

Од посебно значење за човекот е чувството на радост предизвикано од естетските објекти, творби, појави и сл. Во оваа смисла Ф. Шилер го определува чувството на радост како двигател на животот. (Šiler, 1967)

Уште Аристотел констатирал дека "народот чувствува радост кога гледа уметнички слики" и на тоа чувство му придава посебно значење, додека пак Виторино де Фелтре, Јан Амос Коменски и други видни мислители го оценуваат радосното чувство како неопходен услов за непринудена, посакувана и успешна обука и воспитание. (Ангелов, 2003)

Токму поради таквото значење, кое му се придава на естетското чувство, тоа се определува како едно од најважните насочувачи кои го детерминираат естетското однесување.

1.2.5. Естетски вкус

Естетскиот вкус во периодот на 18-от век се утврдува како клучна категорија за филозофската мисла во Франција, Англија и Германија. Бројни трактати и мисли од оваа епоха зборуваат за улогата која во овој период на развојот на општеството и естетиката и естетското воспитание

му се придава на естетскиот вкус. За естетскиот вкус пишуваат: Волтер, Хелвециус, Русо и други повеќе или помалку познати мислители.

Кант ја нагласува ситуацијата за противречноста меѓу општото и индивидуалното во естетскиот вкус и прави напор да ја разреши таквата дисхармоничност меѓу индивидуалното и општото во естетскиот вкус во што докрај не успева.

Марксистичката филозофија понудила свои варианти за разрешување на наведената антиномија. Таа го изложува фактот дека општествено-историската дејност ги формира не само контурите на општественото сознание на епохата, туку исто така и општественоста на естетскиот вкус каде како во фокус се собира каледиоскопски простор за индивидуалните естетски вкусови. (Буров, 1975)

Современите сознанија потврдуваат дека способноста на човекот да ги разбира, оценува и разграничува естетските вредности, естетските појави во природата и општествениот живот се означува како естетски вкус.

Естетскиот вкус се заснива на естетската оценка и се изразува во конкретни приорити. Во оваа смисла тој има регулативна улога во вредносната ориентација на човекот.

Според германскиот педагог К. Менце со самото умеење за оценка на убавото се јавува еден вид на хуманизација на човекот, во која што се оцртува и појдовната точка за конституирањето на естетското воспитание, како и за неговото понатамошно суштествување на повисоко рамниште. Во естетскиот вкус, кој што се создава во процесот на општествената практика и се потпира на определени претстави за убавото и неубавото се соединува и пројавува целосното изборно-оценувачко однесување на човекот кон естетската дејност. (Ангелов, 2003)

Естетскиот вкус е категорија која, од една страна, е непосредно условена од определената општествена практика во различното време и простор каде се создава уметничкото дело, а од друга страна, се заснива на

прифатените критериуми за убавото и грдото во таа општествена практика.

Исто така, мора да се признае дека во оценувањето на естетските вредности и убавото можат да се појават различни вкусови. Таквата особина не е негативна, напротив, таа е услов и претпоставка за поголема разно-образност, како при создавањето на убавото, така и при потребите од естетските вредности. (Димитров и др., 1994)

Во оваа смисла, од големо значење е фактот дека во различни општествени околности и за различните естетски учења карактеристично е постоењето на различни општи и трајни карактеристики за тоа што е естетско вредно, а што е кич и шунд во уметноста. Од друга страна, естетскиот вкус има и своја индивидуална компонента која не смее да се занемарува. Значи во естетските вкусови на поедини индивидуи има нешто општо предодредено од критериумите поставени во зависност од општествените услови, од пропишаните норми за тоа што е убаво, а што грдо, но и нешто поединечно условено од индивидуата, нејзината естетска образованост и нејзината посебност.

1.2.6. Естетска потреба

Естетската потреба може да се определи како "естетска неопходност" на човекот за поседување на естетските вредности, и усвоени ставови за тоа што е убаво, возвишено и прекрасно.

Естетската потреба може да се јави во две нивоа:

Првото ниво е примање и доживување на естетските вредности создадени од други луѓе, или по природен пат. На ова ниво естетската потреба има и своевиден хедонистички аспект.

Второто ниво на естетската потреба, за кое може да се каже дека е од повисок ранг, се однесува на аспектот на творењето на естетските вредности. (Димитров и др., 1994)

Всушност, тоа се потреби за естетско делување и творење. Достигнувањата на овој степен на естетските потреби, се разбира, се предодредени и од наследните предиспозиции и нивниот степен на формираност во особини и способности, што е условено од т.н. реализациони фактори: средината, воспитанието и активноста на индивидуата.

Естетското делување претпоставува акт, чин на естетско творење, кое се определува како крајна цел на естетското воспитание. Сосема е разбирливо дека во оваа насока естетското воспитание не претпоставува напор од секој субјект да се создаде уметник во определена област, напротив, основното барање во оваа насока е секој поединец да се оспособи да ги почитува и применува законите на убавото во животот и работата. Таквото барање значи секој човек да настојува убаво да го уреди својот дом, убаво да се облече, убаво да се движи, убаво да ги обликува предметите од разните гранки на производството и сл. Насладувањето од создадената убавина е една од највисоките и најсреќни човечки особини.

1.2.7. Естетски идеал

Естетскиот идеал според својата суштина претставува највредна категорија во областа на естетската сфера. Естетскиот идеал може да се означи како повисоко пројавување на естетското сознание. Тој е обопштување на човековите претстави за совршеност. Што ќе биде естетски идеал условено е од времето и просторот каде човекот живее и твори.

Во процесот на естетското воспитание естетскиот идеал е категорија која има стратешко место и значење за човекот. Без постоење на естетски идеал не е можна дејност насочена кон постигнување на

естетско однесување на човекот, не е можна естетската социјализација и развој на индивидуата од аспект на естетско формирање. (Ангелов, 2003)

Естетскиот идеал е променлива категорија. Естетски идеал може да биде: целосноста и хармонијата (која се содржи во старогрчкиот идеал за калокагатија), развотокот на личноста како идеал на современата цивилизација. Во оваа смисла Ерих Фром нагласува дека современиот човек нама да биде во чекор со времето ако не се стреми најактивно да ја развива целосноста на својата личност и да ја ориентира кон творештво. (Фром,1992)

Значи може да се констатира дека естетскиот идеал е основа на секое делување во областа на естетиката и естетското воспитание.

1.2.8. Естетски вредности

Проблемот на естетските вредности е стар колку што е стара естетската мисла (иако аксеологијата како наука за вредностите датира од пред едно столетие).

Аксеологијата определува три аспекти на естетските вредности: субјективен, објективен и објективно-субјективен. (Ангелов, 2003)

За естетските вредности треба да се каже дека соодветствуваат со естетските потреби на даденото општество и во таа смисла тие се продукт на определената епоха.

Современата естетика ги става естетските вредности во центарот на своите интереси. Во зависност од различните ориентации на поедините концепции се разликува и она врз што тие го ставаат својот акцент. Така, рецептивната естетика го нагласува соодносот помеѓу творечките, рецептивните и комуникативните функции; структуралистичката естетика се интересира за балансот помеѓу наследените норми и иновациите; информативно-теоретската естетика ги интерпретира

вредностите од аспект на една модернизирана Биркоф - формула.
(Ангелов, 2003)

Естетските вредности соодветствуваат со естетските потреби на едно конкретно општество. Оттука тие можат да се определат како социокултурен продукт на дадена епоха.

Проблемите на естетските вредности завземаат централно место во современите естетски концепции.

2. ИСТОРИСКО- ТЕОРИСКА ДИМЕНЗИЈА НА ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ

Теориските, концепциските, а уште повеќе, проблемите на реализацијата на современото естетско воспитание претпоставуваат проследување на развојот на идеата за естетско воспитание од аспект на временска димензија. Историскиот пристап има свое значење во фактот дека незнаењето на историскиот развој на определено воспитно подрачје, па и на естетското, може да не наведе на тоа за ново во теоријата да прогласиме нешто што веќе го исфрлила воспитната практика. Историјата на развојот на естетското воспитание, исто така, може да ни покаже до каде се дошло со проучувањето на некоја област и каде и во кој правец да продолжиме.

Тежнењето кон убавото во животот и работата може да се одвои како карактеристика уште на првобитниот човек. На тоа упатуваат пронајдоците од првите почетоци на животот на човекот. Тие откриваат елементи на разубавување на живеалиштата на првобитниот човек, пред се, со едноставни цртежи и слики по пештерите и други места каде живеел тој човек кој бил на почетниот стадиум на својот развој. Елементи на разубавување се среќаваат и на оружјето со кое човекот ловел, на орудијата со кои ги обавувал првите работни активности кои биле во функција на неговата егзистенција. Меѓутоа, истражувањата откриваат и обиди на лично разубавување на телото на тој првобитен човек. Понатаму, човекот на тој низок степен на развој внесувал и елементи на танцување, на пеење, на маскирање и сл. Иако ваквите елементи на внесување на убавото во животот и работата, пред се, имале митски карактер, можеме да ги окарактеризираме како први почетоци на формирање на човекот- *estetikus*.

За нашиот предмет на истражување значаен е фактот што таквите искуства од областа на убавото луѓето си ги пренесувале од еден на друг и од една генерација на друга. Всушност, тоа се првите обиди на естетско воспитание.

Меѓутоа, за обиди за создавање на теорија на естетското воспитание можеме да зборуваме дури во античкиот период.

Специфичностите во опстојувањето и развојот на првите градови - држави Спарта и Атина јасно ги разграничуваат и обидите за естетско воспитание.

Спарта била војничка држава и сите најзини настојувања биле во функција на формирање храбри и горди војници. Во оваа смисла, едно од централните места во формирањето на младите личности имало пеењето на песни за храбрите претци со цел кај младите луѓе да се развива патриотското чувство и спремноста да се жртвува и животот кога се во прашање интересите на државата. (Митровиќ, 1969)

Животот во стара Атина имал сосема поинаков карактер. Атина била демократска држава. Цел на воспитанието било развивање на хармонски развиен човек. Во контекстот на таквото воспитание централно место имало естетското воспитание. Отука, повеќе автори кои го разработуваат разитокот на идеата за естетско воспитание во стара Атина ја означуваат како "дулка на естетското воспитание".

Во Атинските училишта се негувала поезијата и реториката, срицањето и убавото пишување во училиштата на граматистите. Музиката, пеењето, свирењето на лири и гитари се изучувале во училиштата на гитаристите. Во училиштата во кои учеле оние кои биле предодредени да бидат филозофи се проучувале и естетски прашања како компонента на филозофијата. Во палестрите и гимназиите се развивала складноста на движењата и убавината на телото со помош на гимнастика. Така конституираното атинско воспитание за цел на воспитанието го имало хармонскиот развој на човекот, како складен развој на телото и

духот. Во основата на ова воспитание било настојувањето кон убавото и доброто како основни елементи на поимот калокагатија.

Таквата поставеност на естетското воспитание во Стара Атина ја условла потребата за создавање на соодветна теорија на воспитанието.

Во оваа смисла, главен проблем на естетиката во учењето на Платон е воспитната функција и воспитните задачи на уметничкото и неговата улога во формирањето на личноста на човекот.

За Платон и сликарството и поезијата и секоја уметничка уметност не се засновани врз знаењето туку врз вдахновеноста, врз субјективното мислење и затоа нема објективен карактер на рационално мислење туку се заснива на емоционалното и во сосема мал дел на интелектуалното. (Grlić, 1974)

Таквата уметност, според Платон е во функција на уживањето, а токму уживањето, по негово мислење, ги расипува луѓето. Кога уживањето не е под контрола на мудроста или добрината, тоа ги побудува, потхранува и јакне ниските човечки нагони, а го суши и исцрпува сето она што е најплеменито во човекот. (Gilbert i Kun, 1969)

Затоа, Платон од уметниците бара да произведуват само дидактички вредни дела кои можат да и користат на државата. Значи, Платон е тој кој ја наметнува потребата од поучна, морална, оптимистичка, безконфликтна уметност.

Оттука произлегува и обврската на уметникот да отфрли се што укажува на лошите работи во животот, на караниците меѓу боговите, на неслогата меѓу слободните луѓе, на фантастичните бајки и приказни и сл. Според педагошката концепција на Платон, во раното детство децата треба да се воспитуваат преку вистински приказни и добри и проверени стихови на поетите. Тој ја отфрла поезијата на Хомер и Хесиода кои, според Платон, измислиле лажни митови. Тој пишува дека "говорејќи за боговите и хероите, такви какви што се, поетите прават лоша споредба, како кога сликарот слика слика која ни малку не е слична на онаа која

сакал да ја наслика. Имено, приказната за Уран и Крон, дури и да е вистинска не треба да им се раскажува на децата, па и на возрасните. Ако тоа треба да се направи треба таквите поетски дела да им се кажуваат на т.н. одбрана публика. Во спротивност доаѓа до огрдување на светот. Приказните за тоа како синот ја врзал Хера, како таткото го фрлил Хефест од небото ... борбите на боговите за кои пее Хомер се приказни кои не смеат да се примат во државата, дури и да се испеани во алегорија. Детето не може да просуди што е слика, а што не е . Она што на таа возрат тоа ќе го прими во себе останува во него толку цврсто и повеќе не може да се избрише и да се измени." (Платон, наведено во Петровиќ, 2000)

За боговите не смее да се зборува ништо лошо. "Ако некој зборува лошо за боговите, ние ќе им се лутиме, нема да им дадеме да говорат и нема да трпиме учителите тоа да го користат во воспитанието на децата" вели Платон. (ibid)

Затоа што песните се составени од три дела: зборови, мелодија и ритам треба да се води сметка што од тоа да се сочува и да им се даде на децата во идеалната држава. Платон ги отфрла песните тагувалки. Според него треба да се отфрлат сите тонски врсти кои се "млитави" како што се јонските и лидијските мелодии, а треба да се сочуваат "дорските и фригијските мелодии." (Grlić, 1974)

Платон зборува и за воспитната функција на уметноста. Тој се застапува за лирските мелодии пратени на гитара кои на детската душа и даваат ритам и склад и допринесуваат тие да станат питоми. Тој препорачува во атинската држава поетите да се надгледуваат што творат и да не им се дозволува да создаваат дела кои немаат морален карактер, а кои имаат нешто "немирно, неслободно, непристојно." (Петровиќ, 2000)

Застапувајќи се за музиката како најсилно воспитно средство, Платон ги истакнува хармонијата и ритамот кои влегуваат најдлабоко во душата и се во функција на формирањето на пристојното однесување на

човекот. Единството на гимнастиката и музиката Платон го објаснува како пандам на волјата и разумот. (Петровиќ, 2000)

Во оваа смисла Платон ја исфрла идеата за хармониски развој на личноста, во смисла на хармониски развој на душата и телото што се постигнува со музика и гимнастика. Меѓутоа, тој нагласува дека бавењето само со атлетски вежби доведува луѓето брзо да станат едностранни. Затоа, на младите треба да им се дава и музичко образование. Музиката и дава на душата љупкост и здравје. Но прекумерната музика е, исто така, штетна. Прекумерната атлетика го прави човекот дивјак, а прекумерната музика го прави премногу мек. (Grlić, 1974)

Може да се констатира дека за Платон е прифатлива само воспитно - сознајната улога на уметноста.

Естетското воспитание е составен дел од воспитанието на слободниот човек и во педагошкото учење на Аристотел.

Во својата "Естетика – историја на филозофските проблеми" Данко Грлиќ пишува дека Аристотел е еден од најдлабоките, најсестраните и најбогатите гении кои некогаш се појавиле и е оснивач на цел еден правец во естетиката, спротивен на оној од Платон, кој најопшто и условно може да се нарече апостериорна, но нормативна естетика, која своите анализи, заклучоци и норми ги наоѓа во проучувањето на конкретната природа на грчката уметност. (Grlić, 1974)

Во теоријата на Аристотел естетското воспитание е во функција на изградувањето на човекот во неговата целост. Естетското воспитание му овозможува на човекот да го разликува убавото од неубавото во природата и во уметноста и уште повеќе, му овозможува на човекот да ужива во убавината.

Својата филозофија Аристотел ја поделил на:

- теориска (математика, физика, метафизика) ;
- практична (етика и политика) ; и

- поетична (уметничко творење).

Неговото естетското учење е во тесна врска со теориската и практичната филозофија. (Петровиќ, 2000)

Додека Платон со сите средства се борел да го побие ставот дека музиката и воопшто уметноста не треба да биде во функција на задоволството и уживањето, Аристотел бил на добар пат задоволството и уживањето да го признае, не само како основа на доживувањето на музиката, туку и како самостојна способност на душата која еднакво е независна и од волјата и од моралот и од знаењето и од мудроста. Во оваа смисла Аристотел пишува: "Да се тврди дека уживањето значи нешто лошо затоа што некои работи кои пружаат уживање имаат нездраво дејство исто е како кога она што е здраво би се прогласило за лошо затоа што претставува пречка во стекнувањето на пари" (Аристотел, наведено во Петровиќ, 2000)

По однос на улогата на музиката за развојот на човекот Аристотел тврди дека "таа е внесена во воспитанието на младите затоа што самата природа бара не само да работиме како треба, туку дека треба да бидеме во состојба убаво да го проведеме и слободното време..." (ibid)

За разлика од Платон, Аристотел и дава примарна воспитна улога на трагедијата која ја опишува како "катарза", односно, прочистување, олеснување, па и разрешување на афектите. (Barnaus, navedeno vo Grlić, 1974)

Аристотел тврди дека "трагедијата не ја поддржува само активноста која е заобиколена, туку и случувањата кои предизвикуваат страв и сожалување, а тоа најчесто се случува тогаш кога настаните се случуваат спротивно на очекуваното". (Аристотел, наведено во Петровиќ, 2000)

Аристотел е реалистичен мислител кој пред себе секогаш го гледа "човекот по средината", кој се развива и го подобрува својот карактер, но

може да се струполи во провалија на грижи и кривици, по своја волја, или во определени околности. Токму такви луѓе тој бара за актери во трагедијата, кои би биле слични на луѓето во гледалиштето. Само така може да се воспостави спона меѓу актерот и гледачот и може да дојде до идентификација на гледачот со актерот. Тука е суштината на аристотеловата дефиниција за трагедијата кој треба да предизвика "сожалување и страв и така врши прочистување од афектите: страв и сожалување", во што е суштината на барањето за "катарза" (Grić, 1974)

Може да се каже дека аристотеловото учење извршило големо влијание на развитокот на естетската мисла и на педагошките сфаќања во подоцнежните епохи.

Историјата на естетиката, а во тој контекст и на естетското воспитание понатаму упатува на нивниот развиток во периодот на средниот век.

За подобро разбирање на оваа историја потребно е најпрво да се одредат основните духовни и мисловни координати на оваа епоха.

Во средниот век местото на платоновата идеја и аристотеловиот "Непокретен двигател" го завзема Бог и тоа конкретниот христијански Бог. Целокупното суштествување на човекот и опстојување на светот му е подредено на Бога.

Во оваа смисла Кроче забележува дека во средниот век "христијанскиот Бог го завзел местото на највисокото Добро или Идеа: понекогаш прикажуван како Бог, друг пат како мудрост, добрина, најголема убавина, извор на сите убавини во природата, преку кои се поминува и се искачува до Контемплација на Создателот" (Кроче, наведено во Петровиќ, 2000).

Од естетска точка на гледање се што се напишало од оваа област се враќало на старата платонова стратегија: осамостојување на идеата за убавото, поврзување на убавото со доброто и вистината, но не и со уметноста.

Асунто, во обидот да ја објасни суштината на естетското во средниот век и во современото време ќе напише: "додека за нас природата е убава ако и се приближува на уметноста, во средниот век уметноста важела за убава ако била слична со природата". (Асунто, 1975)

Средновековната естетика во целина, без оглед на низа варијанти и аргументции го поставила како неприкосновен аксиом мислењето дека не само што е пример за убавина, туку е единствен кој со право го носи тој атрибут. Ако некои работи се убави, убави се затоа што се слични на Бога, но нивната убавина секогаш е ограничена од степенот на таа сличност, зошто се што е убаво такво е заради неговот одраз, како "дел од Него". (Grlić, 1974)

Карактеристика за средниот век е тоа што естетиката, како и целата филозогија е "служинка на теологијата" па и методите и содржините се движат во границите на таа наука над науките.

Во овој период од развојот на општеството забележителни се и црковните ликовни творби во форма на икони и слични уметнички елементи кои имале за цел да ги украсуваат верските објекти. Резултатите на естетското делување од тој период сочувани се во црковната музика, архитектурата, книжевноста.

И покрај неволните услови, во периодот на средниот век се среќаваат елементи на естетско воспитание, иако во помал обем и поинаков квалитет. Нема да погрешиме ако констатираме дека естетското воспитание ги носи карактеристиките на времето и глобалниот однос кон естетиката и нејзиниот развој.

Во оваа смисла естетското воспитание целото било свртено кон теологијата, се засновало на неа и било во нејзина функција.

Заради сталешката поставеност на општеството, естетското воспитание како и воспитанието воопшто, ги носи особеностите на сталешката ограниченост.

Така, карактеристика на црковниот staleж се "седумте слободни вештини" во кои посебно место има музиката, посебно религиозната, која се пеела на религиозните миси и им давала своевиден величествен карактер.

За световниот staleж биле наменети "седумте рицарски вештини". Во нив се негувала убавината кон говорот, убавото однесување, а посебно место имала вештината за составување на стихови кои витезите им ги пееле на "дамите на своите срца".

Во контекстот на "седумте витешки вештини" големо внимание им се посветувало на убавите манири, свирењето на харфа и составувањето на стихови за "дамите на своето сеце", како основа на воспитанието на световниот staleж.

Ова покажува дека и во овој т.н. "мрачен период" од развитокот на општеството естетското воспитание имало своја функција, пред се, во негувањето на убавината на душата. Како такво тоа било најнепосредно поврзано со моралното воспитание и средно-вековните морални вредности. (Vukasović, 2004)

Периодот на хуманизмот и ренесансата, со настојувањето да се врати античкиот идеал, значи поинакво поимање и вреднување и на естетиката и на естетското воспитание, кое се става во функција на идеалот за силен, слободен, складно развиен и културен човек.

Карактеристика на овој период било свртувањето кон делата на антиката, масовните преводи на делата на Платон и Аристотел, нивна анализа и пишувањето на статии за нив и нивната вредност.

Отпочнувајќи ја анализата на развојот на естетиката во периодот на ренесансата Гилберт и Кун најпрво го поставуваат прашањето: "Колку ренесансата било ново раѓање?"- нагласувајќи дека "оние кои историјата ја набљудуваат драматично и гледаат само големи светлости и длабоки сенки, гледаат во ренесансата славно враќање на човештвото на онаа естетска свест која аскетскиот среден век ја угушил". (Gilbert i Kun, 1969)

Прашањето е доста разумно и не упатува на размислување за тоа дали промените во периодот на ренесансата се случиле со брзина на молња, како што некои сакаат да го претстават овој период, или било потребно време кое водело кон промени во ставовите и сваќањата на светот, па и на естетиката без разлика на сознанието дека се воочува движење кон слобода и поинаков свет.

Гилберт и Кун наведуваат дека ренесансата постепено создала нов став спрема поезијата, сликарството, вајарството и др. и тие влегуваат во групата на слободни уметности. Меѓутоа, во 14-от век не се случиле молњевити промени гледано од аспект на развојот на естетиката. (ibid)

Во овој период видливи се општествени противречности. Видлива карактеристика е раѓањето на новото кое го носи граѓанската класа, но и опстојувањето на старите елементи на феудалното општество. Оттука ренесансниот пристап во уметноста ни оддалеку не го раскинал средновековниот систем на вредности, во кој служењето на Бога било на највисоко место. Ренесансната уметност се поврзува со убавото. Световниот дух во ренесансата се појавил како резултат на тоа што на религијата постојано и се наметнувале науката и класичното знаење.

Кон крајот на 14-от век, а посебно во 15-от и 16-от век темелите на феудалното општество толку се размрдуваат, така што се случуваат промени и во сфаќањето на животот, човекот и начинот на мислење. Граѓанската класа незадржливо јакнела и економски и политички. Општествениот развој условил свртување на интересот на луѓето кон природните науки. Тука се почетоците на новото граѓанско производство.

Целокупните промени во овој период условуваат и промена во погледот на свет. На верскиот светоглед постојано се накалемувал новиот световен поглед на свет. Веќе нагласивме дека промените не настанале одеднаш, а уште помалку тие биле целосни.

Културата почнала да ја губи исклучиво верската определеност. Се чувствувале промени во односот кон животот и односот кон човекот. Сега

човекот и неговиот живот на "овој свет" влегле во фокусот на интересирањето на сите науки. Човекот станал центар на интересот. Оттука овој период е означен и како хуманизам. Поточно, можеме да кажеме дека движењето на подрачјето на уметноста и целокупниот начин на живот се означени со поимот ренесанса, а научното настојување во овој период се означува како хуманизам.

Нема сомнение дека во ренесансата најмногу се ценел разумот, работата и стрпливоста во работата. Така Микеланџело ќе истакне дека сликарството е "музика и мелодија која само разумот може да ја разбере". Понатаму тој додава: "уметничкото во творештвото е она што на уметникот му задава најмногу труд и силно го запослува неговиот талент". (Mikangelo, наведено во: Gilbert i Kun, 1969)

Од уметникот во овој период се барало, по примерот на научникот, да има доста знаење, да ја познава природата, науката, филозофијата и моралот.

Начинот на кој уметниците сакаат да ги откријат божјите тајни се состои во внимателно набљудување на рибите, на луѓето, на движењата, на мерењата или на коментари на учењата на Аристотел, Вергилије, Хомер и др. или во пронаоѓање на "фабули" во класичните митови. Таквото барање ги приморувало слободните уметници со своето совршенство во работата да се натпреваруваат со Бог. (Gilbert i Kun, 1969)

На подрачјето на книжевноста, поезијата и реториката во ренесансата се продолжува латинското средновековие со доброто познавање на изворните антички текстови, посебно грчките.

Поимите образование и вкус покажуваат дека споредено со она што денес го препознаваме како естетска димензија се секторијализираат.

Толкувањето на уметноста и на убавото од 16-от до 18-от век со право се нарекува епоха на естетиката. Таквото означување е прифатливо затоа што во сите коментари, дали се емоционалистички, сензуалистички,

рационалистички и сл. се изразува претставата за убавото во уметничките дела и убавото воопшто. (Čaćinovič - Puhovski, 1988)

Петровиќ одвојува две главни ориентации во уметноста и тоа:

- неоплатонската; и
- неоаристотеловата.

Неоплатонистите убавината ја барале во душата, поточно во напорот на душата да се присети на оние праоблици или архетипови на убавината со која душата некогаш другарувала кога боравела Горе, додека пак неоаристотеловците ја барале убавината во физичките квалитети, во самата природа. (Петровиќ, 2000)

Кога станува збор за мислителите хуманисти можеме да нагласиме дека тие стануваат најостри критичари на средновековниот живот, средновековната мисла и средновековното воспитание.

Хуманистичкото движење значи пресврт и во педагошката мисла и практика.

Под влијание на античкото мислење, цел на воспитанието станува хармонски развиената личност. Се менуваат и барањата од воспитаниците. Хуманистите остро го осудуваат схоластичкото учење напамет и бараат учениците да се оспособат да го разбираат она што го учат. Тие ги отфрлаат репресивните мерки во воспитната работа и се застапуваат за хуман, човечки однос кон детето на кое веќе не се гледа како на "хомо нукулус" туку како на личност во развоток. Може да се каже дека хуманистичката педагогија претставува квалитативен скок во однос на феудалната педагогија. (Žlebnič, 1970)

Класична земја на хуманизмот и ренесансата е Италија. Големият економски развоток на италијанските градови на север на државата станал главниот двигател на настојувањата за промена на феудалното општествено уредување. За граѓанската класа која се раѓала стариот

општествен живот со бројните ограничености и сталешката затвореност претставувал сериозна пречка за нејзин развој и афирмација. Богатата граѓанска класа од една страна и осиромашеното племство од друга страна, ја условиле појавата на хуманизмот и ренесансата во Италија. За најзначаен мислител од ова време во Италија се смета Виторино Да Фелтре.

Виторино да Фелтре отвара училиште кое го нарекува "куќа или дом на радоста". Тој ги воспитува децата со права човечка нежност, но во духот на строг морал кој го ценел повеќе од знаењето. Во работата со децата во ова негово училиште едно од централните места има естетското воспитание. Учениците се занимаваат со поезија, се запознаваат со ликовни и музички дела, се грижат за убавиот изглед на училиштето, со еден збор, се гради посебна естетска атмосфера во училиштето и неговата околина. Посебно настојувал децата со разбирање да ја проучуваат класичната книжевност.

Естетското воспитание завзема едно од централните места во воспитната работа и во учењата на француските хуманисти Франсоа Рабле и Мишел Монтењ.

Рабле бил човек со вистински ренесансен дух. Тој бил еден од најострите критичари на средновековната схоластичка настава и средновековниот начин на живот. Тоа не значи дека Рабле ја прекинал врската со религијата. Во својата книга "Гаргантуа и Пантагруел" преку опис на тоа како таткото го воспитува својот син, тој ги изложува своите настојувања за едно ново воспитание. Во согласност со своите ставови за добрата човекова суштина Рабле сметал дека кај детето треба да се развијат сите негови сили и телесни и интелектуални. Во оваа смисла во неговото воспитание преовладуваат барањата за давање на вистински знаења на децата и за активност во воспитната работа.

За нашиот предмет на истражување посебно значење има настојувањето децата да се воодушевуваат од убавото во природата и

животот. Исто така Рабле се застапува за естетско воспитание на децата. Посебно ја нагласува позитивната функција на музиката.

Друг франциски хуманист кој во своето учење се допира до проблемот на воспитанието е Мишел Монтењ. Тој се смета за голем моралист. Познат е по своите критки на средновековниот начин на учење и живот. Критикувајќи го средновековниот начин на учење, меѓу другото, тој се застапувал и за естетско воспитание на децата.

Германскиот хуманист Еразмо Ротердамски познат е по своето дело "Пофалба на глупоста" во која во духот на хуманизмот и ренесансата го критикува феудалното училиште и феудалниот начин на живот. Големо внимание и посветува на јазичната култура, која ја става во функција на формирањето на човек со позитивни вредности, со човечност и чувствителност.

Посебно место во воспитанието и придава на класичната книжевност. Знаењето од оваа област го става над сите други знаења. При тоа препорачува да се читаат дела со висока уметничка вредност.

Теоријата на естетското воспитание значајно ја збогатиле неохуманистите и претставниците на класицизмот во Германија кон крајот на XVIII век.

Вилхем фон Хумболт е еден од претставниците на овој период. Неговите списи за естетиката главно се придавање почест на творечкото генијално дело на Гете.

Неговите истражувања во областа на естетиката се дел на сеопштата антропологија и тоа во насока на откривање на "човековиот идеал". Спроведувајќи го тој "циновски" план тој дошол до неговата теорија на естетиката.

Во неговиот есеј насловен како "За Херман и Доротеа" Хумболт и дава оригинално значење на фантазијата. Во оваа смисла уметноста ја дефинирал како: "способност фантазијата да се направи продуктивна во согласност со законите". Законите на фантазијата пак произлегуваат од

природата со која фантазијата е во најтесна врска. Така дефиницијата за уметноста гласи: "уметноста е претставување на природата со помош на фантазијата". (Gilbert i Kup, 1969)

Својата "естетичка метафизика" Хумболт ја заснивал на описот на творечкиот чин и естетското оценување. Така во почетниот стадиум на создавање или на творење уметникот доаѓа во допир со некој убав предмет. Предметот го привлекува неговото внимание се додека не почувствува желба да направи нешто слично на тој предмет. Тој сака да направи слика која ќе има исто таква магична моќ како оној предмет кој го воодушевил. Негова цел е верно да го репродуцира тоа што така длабоко го заинтересирало. Меѓутоа тој идеал на верност на примерот несвесно го наведува да одзема нешто од неговата природа. Значи тој го преобразува предметот за да ја зачува неговата природа. На крајот забележува дека без своја воља создал своја сопствена слика. (ibid)

Во својата анализа на творечкиот процес Хумболт ја прикажал уметничката дејност како тесно врзана за човековото настојување да ја постигне својата највисока цел. Може да се констатира дека тој "антропоморфен свет" кој го создал уметникот постои само во неговата фантазија.

Поаѓајќи од својот став дека уметноста е најчовечка од сите човечки творби Хумболт додава дека таа е и најприкладен симбол на божественото.

За предметот на нашето истражување значајно е тоа што Хумболт се допрел и до предметот на естетското воспитание.

Во оваа смисла Хумболт во реорганизираното гимназиско образование вклучува естетски и хуманистички содржини. (ibid)

Фридрих Шилер напишал многу сериозна расправа за естетското воспитание. Тоа се неговите "Писма за естетското воспитание". Во нив изразува неограничена верба во естетското воспитание на кое му ја препишува моќта да го оплеменува човекот и да го развива чувството на

вистинска човечност. Во ова дело тој го исполнува своето становиште за естетиката и естетското воспитание. Тој ја "оправдува" уметничката убавина во двојна смисла на зборот: ја изведува идеата за уметност од замислата за разумот и човекот и и препишува своевидна цел во практичниот живот. Шилер не води до двојно сваќање на светот, до единство кое триумфално се издигнува над сите несогласувања. Ова спекулативно издигнување гледано како алка во еволуцијата на идеата подготвува нов вид на спекулација. (ibid)

Во наведениот есеј појдовна точка веќе не е некоја апстрактна дилема туку неопходна морална и интелектуална потреба, доживување на вистинските случувања на тоа време. Шилер започнува со драматичната слика на моралната состојба на современiot човек гледана во рамките на неговите впечатоци за француската револуција. Тогаш изгледало дека човештвото е непосредно пред уништување. Изгледало дека изгрева епоха на нова држава која ќе биде во функција на слободата на човекот. Меѓутоа тоа не се остварило туку се појавиле два вида на расипаност: бруталност и мекост. Станало очигледно дека човекот не е морално достоин за политичка слобода. (ibid)

Шилер нагласува дека за да се открие лекот најпрво треба да се откријат причините за болеста и притоа додава дека културата му вбригала на општеството вируси на болеста.

Во новото време на поделба на работата на човекот, тој ја изгубил својата внатрешна целосност. "Вечно закован само за некој мал дел од целината самиот човек се усовршува само како дел.... човекот станува одраз на својата работа...." (ibid)

Согледувајќи ги негативностите на работата по однос на развојот на човекот Шилер препорачува излез од таквата состојба. Таков излез за него е занимавањето на човекот со естетските вредности. Во оваа смисла лекот за таквата неповолна ситуација спред него претставува естетското воспитание.

Големо значење на уметноста и естетското воспитание му препишува и социологијата.

Комте поаѓа од ставот дека уметноста е најкомплетен израз на единството на човековиот дух. Во оваа смисла тој бара естетското воспитание да стане нова основа на општата култура и воспитание и при тоа му ја дава функцијата на подлога за развивање на сите човечки квалитети.

Своє значење за развитокот на идеата за естетско воспитание има и учењето на Фридрих Ниче кој ја истакнува моќта на уметничкото подрачје во формирањето на јак и силен човек.

Ниче се приклонува кон уметниците. При тоа тој им објавува војна на спекулативната филозофија, христијанската религија и на моралот втемелен на овие учења. Во оваа смисла пишува: "Јас гавно се согласувам со уметниците отколку со досадните филозофи. Уметниците не го изгубиле патот по кој животот се вижи напред. Тие ги сакале работите од "овој свет" – ги сакале своите осети". За Ниче уметноста е "поттикнување на животната енергија". Тоа за него е дел на програмата за "превреднување на сите вредности" (Ниче, наведено во: Петровиќ, 2000)

Во почетокот на XIX век Ј.Ф. Хербарт ја истакнува значајноста на естетското воспитание во процесот на формирањето на човекот и зачувувањето на неговата внатрешна хармонија.

Хербарт ја проучувал структурата на убавото. Тој го отворил патот на психолошката и научната естетика на нашето време. По неговото учење естетиката се занимава исклучиво со односите. Естетското искуство се состои од потполно сваќање на одреден склоп на односи, по кој автоматски следи естетски суд. (Петровиќ, 2000).

Граѓанското општество, со настојувањето кон негување на корисните утилитарни вредности, значи занемарување на убавото за сметка на практичноста и спретноста.

Во оваа смисла англискиот филозоф Џон Лок своите барања ги насочува кон формирање на вешт и практичен џентлемен. Кај него веќе не се среќава хуманистичкиот идеал за енциклопедиско знаење. Тој вели дека образованието треба, од една страна да се скрати и поедностави, а од друга страна да се прошири и да се прилагоди на практичните потреби. Од наставните предмети предност им дава на: читањето, пишувањето и цртањето. Меѓу другото тој препорачува и формирање на некои вештини каде го наведува и значењето на музичкото воспитание. (Žlebničnik, 1970)

Развитокот на механизацијата доведува до осиромашување на смислата за убавото. Машината која требаше да му биде помошник на човекот, станала негов господар.

Во 1851 година се одржува изложба на индустриските производи. Општиот заклучок кој произлезе од оваа изложба е укажувањето дека она што им недостига на индустриските производи се естетските елементи. Во насока на надминување на таквата неволна ситуација се става "Движењето за уметничко воспитание", кое во 80-тите години на XIX век станува силно педагошко движење кое го афирмира естетското воспитание во училиштата. Протагонистите на ова движење превзеле широка кампања за доближување на уметноста до учениците и го истакнале барањето секој наставен предмет да биде во функција на естетското воспитание на учениците.

Развитокот на детската и генетската психологија и новите теории за уметноста го свртуваат вниманието кон значењето на естетското во развитокот на човекот.

Во оваа смисла во концепцијата на "новата школа" естетското воспитание завзема значајно место. Во учењата на О. Декроли, М. Монтесори и др. естетското воспитание се јавува како синтеза на интересите и напорите, мислите и акциите, набљудувањето и слободното изразување. Естетското воспитание станува принцип на наставната и целокупната воспитна работа.

Во училиштата се воведуваат предмети од естетски карактер, се води сметка за естетскиот изглед на учебниците, на училиштето и околната средина и сл. Во овој период се појавуваат и истражувања од оваа област и се пишуваат расправи од областа на естетското воспитание. Позната е книгата на Вичентие Ракиќ насловена како "Воспитание преку игра и уметност".

Во периодот меѓу двете светски војни оживеале интенциите за воспитание со помош на уметноста, и така во 20 –те години се појавува т.н. "Второ движење за уметничко воспитание". Ова движење е помалку интензивно од првото. Го застапуваат Miler – Freienfest, H.Nohl, G. Britsch, L. Praehauser и др.

Во основата на ова движење било сваќањето дека секој ученик не може да стане уметник, меѓутоа, естетското воспитание им е потребно на сите за да можат да го воведуваат убавото во животот и работата. Всушност, "Второто движење за уметничко воспитание" по својата суштина било движење за естетско воспитание.

Интересот за прашањата од областа на естетското воспитание добива во својот интензитет во годините по Втората светска војна. "Виновници" за унапредувањето на естетското воспитание во овој период се: Меѓународното здружение за уметничко воспитание (FEA) и Меѓународното здружение за воспитание со помош на уметноста (INSEA), кои го унапредиле естетското воспитание и на теоретски и на практичен план.

Тие всушност, ја изградиле новата концепција на естетското воспитание по која естетското воспитание се става во функција на целосниот развој на човекот, додека пак, уметноста станува интегрален дел на општата култура. (Преград, 1969)

3. ТЕОРИСКИТЕ ОСНОВИ НА ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ

3.1. Филозофско- педагошки основи на естетското воспитание

3.1.1. За убавото и убавината

Основна категорија на естетиката и естетското воспитание е убавото или убавината. Оттука, ниедна теориска разработка на естетското воспитание не може да биде целосна ако најнапред не ја определи категоријата убаво или убавина.

На прв поглед ова прашање изгледа доста едноставно, па дури и маргинално, зошто, сите ние мислиме дека знаеме што е убаво, а што не убаво или грдо и оттука може да се заклучи дека тоа е прашање кое не заслужува некоја поопстојна слаборација.

Меѓутоа, определбата на поимот убаво е различна и од временски и од просторен аспект и од аспект на тоа како различните автори кои се занимаваат со оваа категорија ја сфаќаат и определуваат.

Определувајќи се за ставот дека убавото е универзален предмет на естетиката Надежда Чачиновиќ– Пуховски пишува дека: "Естетиката пишувана со уверението дека убавото не е нејзин универзален предмет со право се чини противречен потфат". (Čačinović - Puhovski, 1988)

Во понатамошната дискусија околу проблемот на убавото овој автор истакнува дека употребуван надвор од филозофијата поимот убаво се употребува како атрибут, а во филозофијата се јавило прашањето не за тоа што е убаво, туку што е убавото, убавината. Од прашањето за убавите работи се преминува на прашањето за суштината на убавото. И таквата суштина различни мислителски различно ја определуваат. Во естетскиот став убавото ја губи животната релевантност и задолжителност. (ibid)

Уште Платон ги изнесува тешкотиите и важноста на одвојувањето на убавото од убавите работи. При тоа се наоѓа пред проблемот на односот на убавото со доброто, при што сепак прво мора да одреди што е убавото. Значи во античката естетика убавото е во непосредна врска со доброто, естетското е и морално.

Во својата "Естетика и општа наука за уметноста" Dessoir го отвара прашањето дали убавото и уметноста се идентични поими. Како одговор на ова прашање го наведува ставот дека "уметноста ниту настанала со имитирање на убавото, ниту е условена исклучиво од убавото". (Dessoir, 1963).

Понатаму авторот укажува на тоа дека естетските вредности кои ги наоѓаме во уметноста се покажуваат преку убавото, но и преку трагичното и обичното, возвишеното и нежното. (Петровиќ, 2000)

Меѓутоа, ако во уметничкото дело е отелотворена убавината, а не некоја друга вредност, се поставува прашањето со што се одликува тоа убаво?

Формалистичките естетичари одговарајќи на ова прашање сметаат дека убавото се сведува на "јасноста и лесното сваќање на одредени односи". Секое единство во мноштвото кое јасно се забележува е убаво, а бидејќи тоа е само еден дел од стварноста, убавото е нешто што е помало од стварноста. (Dessoir, 1963)

Ако мноштвото е збир на поединости на осетите: боја, звук, зборови, светло, а единството е тоа што одговара на поимите: разум, целина, тогаш испаѓа дека убавото е некое меѓу-решение, или средина меѓу Разумот и Осетите.

Во историјата на естетиката различните автори дале бројни дефиниции за поимот убаво. Во обидот да направи некаква класификација на тие дефиниции Петровиќ убавото го определува како синтеза, но и хармонија на спротивностите. (Петровиќ, 2000)

Анализата на различните теории за убавото не носи до констатацијата дека различните определби главно оперираат со три поими за убавото и тоа:

- Убаво во најшироко значење. Овој поим во себе ја инкорпорира и моралната убавина. Таквиот поим ги соединува естетиката и етиката. Поимот убаво кој се однесува и на моралноста своите корени ги има во античката мисла. Таквата определба се протега и во целиот среден век;
- Убаво кое исклучиво се однесува на естетиката. Во таквата определба убавото главно го изразува естетското доживување и тоа од аспект на бојата, звукот, мислата и сл. Така сфатеното убаво е основа на европската култура; и
- Убаво во естетско значење, меѓутоа стеснето на она што може да се види (обликот и бојата). Треба да се нагласи дека така определеното убаво најчесто се среќава во секојдневната практика. Во такво значење поимот убаво сосема ретко се употребува во рамките на естетиката. (Tatarčjevič, 1975)

Современата естетика главно го употребува вториот поим.

Нагласувањето на наведените три определби на поимот убаво, меѓутоа, не значи дека не можат да се сретнат и други потесни или пошироки дефиниции за тоа што е убаво. Напротив, гледано и од историска димензија и кај различни автори на современото време среќаваме определби на поимот убаво кои не се согласуваат во целост со определбите кои ги наведовме.

Така англиските мислители Огден и Ричардс во своето дело "The Meaning of Meaning" откриваат дури 16 определби на категоријата убаво. Меѓутоа, во дефинициите кои тие ги наведуваат, во некои случаи се оди од погрешни позиции. На пример, се наведува дека убавото е "имитирање на

природата", дека е "дело на гениите", дека "ги зголемува виталните сили" и сл. Овие определби малку наликуваат на дефиниции и по својата суштина претставуваат делимични опсервации и сомнителни воопштувања. (Tatarkjevič, 1975)

И самите автори наведуваат дека од сите 16 дефиниции во предвид можат да се земат пет и тоа:

- убавото е прост квалитет својствен на некои предмети;
- убавото е она што кај луѓето буди некои посебни возбуждувања;
- убавото е посебен облик својствен на некои предмети;
- убавото е објавување во предметите на општиот (типичниот, идеалниот) фактор;
- убавото е експанзија. (Tatarkjevič, 1975)

Поопстојната анализа на дадените определби открива недостатоци на дадената класификација во смисла дека онака како што се наведени тие не можат да се сметаат за целосни дефиниции, туку, како што вели Татаркиевиќ, тиа се само рамки вез кои можат да се градат дефиниции.

Во своето дело "Историјата на убавината" прочуениот семиолог, естетичар и прозанист Умберто Еко нагласува дека "Убавината никогаш не била нешто апсолутно и непроменливо, туку во зависност од историскиот период и од земјата во која се создавала и објаснувала, попримала различни белези - а тоа не се однесува само на физичката Убавина (на човекот, на жената, на природата) туку и на убавината на Бога, на светците или Идеите..." (Еко, 2004)

Убавината е една од трите највисоки идеи: доброто, убавото и вистинското. (ibid)

Античките Грци ја создале општата теорија за убавото, според која убавото се заснива на пропорцијата на деловите. Поточно, убавото се заснива на изборот на пропорциите и правилниот распоред на деловите,

или уште поточно, на големината, квалитетот и количината на деловите и на нивниот взаемен однос.

Оваа теорија го добила називот Големата теорија. Таквиот епитет сосема го заслужила ако се земе во предвид фактот дека во целокупниот историски развој на естетиката и европската култура не може да се сретне друга теорија која важела толкав временски период и била така општо прифатена.

Големата теорија ја поставиле питагорейците. Во нивното учење убавото се заснива на совршената структура, а структурата на пропорцијата на деловите. Оваа теорија најпрво важела за музиката, а подоцна се проширила во архитектурата и вајарството и убавото кај живите суштества. Таа ги опфаќа и областа на видот и областа на слухот. Основа на Големата теорија на убавото се хармонијата и симетријата. (Цепароски, 2005)

Меѓутоа, теоријата на пропорцијата критикувана е уште во античко време. Така Плотин, при крајот на антиката, создава дуалистичка теорија поаѓајќи од заклучокот дека според Големата теорија убаво може да биде само она што е составено од делови и дека и светлоста, звездите, златото и сл. се убави, а не се создаени од делови. Отука тој ја гради теоријата според која убавото се заснива на пропорцијата и сјајот. (Цепароски, 2005)

Зборувајќи за естетските проблеми кои ги истакнува Платон, Грлиќ како прв и основен проблем го наведува проблемот на односот на убавото кон убавите предмети, значи односот на метафизичкото убаво и конкретното убаво. (Grlić, 1974)

Во своите расправи во кои го толкува овој проблем Платон не се прашува кои работи се убави, туку, што е убаво, односно, што е она што ги прави убави и убавата девојка и убавата вазна и убавото животно и убавото дрво. Тој нагласува дека за разлика од убавите работи, постојат и убавите мисли т.е. убавото само по себе.

Поаѓајќи од наведената теорија, мислителите на средниот век кои се занимавале со определувње на категоријата убаво, покрај пропорцијата го додавале и сјајот.

Треба да се нагласи дека овие мислители кои твореле од III до XV век не се одрекле од Големата теорија за убавото, туку само ја прошириле и покрај пропорцијата го додале и сјајот како еден од темелите врз кои се заснива оваа теорија.

Големата теорија за убавото егзистирала од V век пред нашата ера до XVII век на нашата ера. Тоа значи нејзино опстојување од 22 века. Во текот на овој долг временски период Големата теорија сепак не била идентична и непроменлива. Поточно, постојано и се додавале нови тези, се дополнувала, се ограничувала и сл. (Цепароски, 2005)

Треба да се забележи дека Големата теорија за убавото била дополнувана со:

- тезата за рационалното на убавото;
- со квантитативната природа на убавото;
- со метафизичката природа на убавото;
- со неговата објективност; и
- со неговата висока вредноста.

В. Татаркјевски наведува неколку тези кои најнепосредно биле поврзувани со Големата теорија на убавото и тоа:

- Тезата дека вистинското убаво го создаваме со разумот, а не само преку осетите;
- Тезата за квантитативниот карактер на убавото;
- Метафизичката теорија, која имала идеалистички карактер и станала теолошка. Така еден од нејзините протагонисти ќе рече: "Господ е причина за се што е убаво", или "Господ е вечна убавина";

- Тезата за објективизмот, која ги има своите корени во учењата на питагорејците, Платон и Аристотел, чија основа е поставката дека убавината е објективна основа на објектите. Во оваа смисла, Платон пишува дека убавото е "убаво секогаш и само по себе";
- Тезата дека убавото е голема добрина. Во античката филозофија убавото влегува во основните вредности на човекот, а тоа се: вистината, доброто и убавото. (Tatarkjević, 1975)

Ако направиме обид да ги анализираме основните поставки на оваа теорија можеме да констатираме дека Големата теорија за убавото има свој развој долг два милениума.

Најпрво, може да се одвои периодот на поврзаноста на убавото со доброто. Таквата поставеност е карактеристична за античкиот период и периодот на средниот век.

Кај софистите, аристотеловците, стоичарите и хуманистите се забележува стеснување на оваа теорија и нејзино врзување за строго естетски убавото.

Во 18-от век доаѓа до понатамошно стеснување на теоријата за убавото кога возвишеното се одвојува од убавото. (Цепароски, 2005)

Карактеристика на овој долговременски развој на теоријата за убавото е и постепеното преминување од објективна кон субјективна естетика.

На ова место нема подлабоко да се задржиме во објаснување на објективната и субјективната естетика, зошто за тоа прашање ќе полеимизираме подоцна.

Се до 20-от век убавината ја бранеле: Кант, Хегел, Шопенхауер, Ниче, Сантајана и др.

Посебно прашање по однос на убавото е дискусијата околу "природното убаво" и "уметничкото убаво". Според Хегел природното убаво не може да биде предмет на естетиката. Зборувајќи за поимот убаво

Хегел убавото го идентификува со помот вредно. Во оваа смисла "уметничкото убаво" е исто што и "уметнички вредно".

Бројни автори не се согласуваат со определувањето на убавото како предмет на естетиката.

Ivan Focht во својата естетика заклучува дека "ако убавото во потесна смисла на зборот може да биде тема на естетиката, естетиката не може да се однесува како наука за убавото". (Focht, 1972)

Приговорите против централната позиција на убавото во естетиката се засниваат на три премиси:

- тоа што уметнички е успешно не е секогаш убаво;
- постојат цели родови на естетски вредното кои не се сведуваат на убавото; и
- естетиката има работа и со разумот.

Искусството не наведува на фактот дека со одредена вредност доаѓа и определена невредност. Во оваа смисла проблематично е прашањето дали во сите димензии на убавото постои и неубавото- грдото. За човековите дела ова прашање не е спорно, но спорно е дали со сите убавини во природата доаѓа и грдото.

Поинаку стојат работите со убавото во делата на човекот. Станува збор за уметнички дела кои имаат висока уметничка вредност, но предметот на делото не е убав. Станува збор за уметничкото убаво, за поетски убаво, сликарски убаво и сл. Во оваа смисла Николај Хартман забележува дека грдо насликаната слика сепак делува неубаво, а добро насликаната грдост делува уметнички убаво. (Hartman, 1968)

Што се однесува до современото сфаќање за убавото, Цепаровски забележува дека во 20-от век убавината се префрлува од сферата на уметноста во сферата на секојдневното, рекламата и маркетингот. (Цепаровски, 2005)

3.1.2. За естетиката

Разгледувањето на дефинициите за естетиката е доста сложена работа која може да не однесе на различни страни.

Валентин Ангелов во својот "Современ лексикон по естетика" наведува дека естетиката е "наука од хуманитарниот циклус со тврдо сеизмичко минато и оспорувана иднина". (Ангелов, 2003)

Основоположникот на естетиката Александар Баумгартен (1714–1762) естетиката ја определува како теорија на сетилното познание и патиштата за негово усовршување. Тој ја разделува гносеологијата на логика и естетика. Според него логиката се служи со јасни содржини, а втората со т.н. содржини на вкусот. Цел на логичките содржини е вистината, а цел на содржините на вкусот (естетиката) е прекрасното. (Баумгартен, наведено во Петровиќ, 2000)

Во текот на 18-от век естетиката се дели на два дела и тоа:

- од една страна за основа се сензулизмот и емпиризмот на англиските просветители чии публикакции имаат антипуританска насоченост;
- од друга страна естетиката се базира на филозофските основи на германската класична филозофија (Кант, Шелинг, Хегел) и нивните следбеници од 19-от и почетокот на 20-от век. Филозофските учења од овој период ги детерминираат основите во решавањето на проблемите на естетиката.

Понатамошниот нејзин развиток, од една страна го обележуваат учења на бројни автори кои ги следат ваквите филозофски сфаќања, а од друга страна, учења и автори кои ги оспоруваат ваквите сфаќања.

Сосема е правилен заклучокот дека токму таквите спротиставени теории и учења биле во функција на понатамошниот развиток на естетиката.

Таквата ситуација присутна е и во современите сфаќања за естетиката и нејзиниот предмет на проучување. (Ангелов, 2003)

Во контекстот на современите определби на поимот и предметот на естетиката доминираат сваќањата кои ја определуваат како филозофска дисциплина. Во ова смисла се вели дека како што е логиката филозофско размислување за законите на секоја вистина, а етиката филозофско размислување за психологијата на индивидуалното и општественото делување, исто така естетиката, пред се, треба да биде филозофско размислување за уметноста и за критиката и историјата на уметноста. (Lalo, 1974)

Петровиќ естетиката ја определува како филозофија на уметноста. За него естетиката е способност, односно можност човекот творечки да обликува еден нов свет – свет на уметноста и убавината, и потоа да може тој ист свет, но и убавината во природата и животот естетски да ги доживува и чувствува. За логиката, за областа на највисокото сознание на човекот е резервиран Разумот или Умот, за етиката областа на Волјата, а за подрачјето на естетиката резервирани се Осетите. Значи трите највисоки вредности кои им припаѓаат на трите филозофски дисциплини: логика, етика и естетика се: Вистината, Доброто и Убавото. (Петровиќ, 2000)

Шарл Лало, во оваа смисла пишува: "логиката би била размислување за интелигенцијата, како што е етиката размислување за активноста, а естетиката е размислување за сензибилитетот". (Lalo, 1974)

Сосема е разбирливо дека се што е во подрачјето на осетите истовремено не е и уметност и убавина, но убавина и уметност нема без осети.

Кажавме дека за проблемите на уметноста и убавото се воделе дискусии од античко време па навака, меѓутоа естетиката како посебна дисциплина се конституирала во 18-от век од страна на Александар

Баумгартен кој во 1742 година држел предавања од областа на естетиката на универзитетот во Франфуркт.

Баумгартен естетиката ја сваќал како теорија за осетите, како што е логиката теорија за сознанието. За него идеал на естетиката е сетилното совршенство, чие најпотполно манифестирање е убавината.

Во делото "Критика на моќта на расудувањето" Кант ги поставил темелите на естетиката, додека пак Шелинг и Хегел ја определиле естетиката како филозофија на уметноста.

Петровиќ резимира дека предмет на естетиката се уметничките дела и убавото во уметноста, природата, животот и тие неизбежно се појавуваат во осетите, но се што е производ на осетите не е убавина, поезија или уметност. (Петровиќ, 2000)

Основно, а би се рекло и вечно прашање на естетиката е прашањето дали е таа објективна или субјективна наука, поточно, дали убавото е нешто кое е надвор од творецот на делото и тоа му се наметнува однадвор на авторот, како што ќе рече Платон убавината постои "пред нас, без нас и надвор од нас" (Платон, наведено во Grlić, 1974) или убавото, или грдото е само наш начин на мислење за предметите и појавите. Сами за себе тие не се ниту убави, ниту грди, а одредувањето на нивните својства е надвор од нив и доаѓа само од нас.

Поточно, објективното во естетиката е израз на културно-историскиот процес и општествената мисла на искуството.

Во древните цивилизации на Египет, Персија, Крит и други постои официјален каноничен систем за творење и творецот е само инструмент за остварување на канонот. Канонот е определен од бројни правила од религиозен, митолошки, магичен и обреден карактер. Тука нема место за творечки субјективизам. (Ангелов, 2004)

Во византискиот период естетскиот субјективизам не добива простор. Црквата и христијанската идеологија создала канонен систем по кој се остварува творештвото. Византискиот спиритуализам претставува

иманентен дел на една култура. Тоа е код на естетиката и искуството на византискиот свет. Секаква творечка субјективност е осудувана од црквата. (Ангелов, 2005)

Естетскиот објективизам е карактеристика и на марксистичката естетика. Вредноста на едно естетско дело е толку поголема колку поверно ја изразува реалноста. (Petrović, 1979)

Спротивно на објективизмот, субјективната естетика ги оспорува надворешните убавини. Според ова сфаќање убавината е "во нас, низ нас и за нас". Убавото или грдото е само наш начин на мислење за предметите и појавите. Сами за себе тие не се ниту убави, ниту грди, а одредувањето на нивните својства е надвор од нив и доаѓа само од нас. (Lalo, 1974).

Ваквото сфаќање станува сфаќање на бројни автори кои се занимаваат со проблемот на суштината на убавото, посебно по објавувањето на Кантовата "Критика на чистиот ум" каде тој тврди дека убавината на една појава не зависи од природата на таа појава, туку од "слободната игра на фантазијата и поимањето" која може да настане кај гледачот по однос на таа појава без оглед на нејзината природа надвор од него. (Gilbert i Kun, 1969)

Проблемот на објективното и субјективното во искуството не е само теориски проблем. Денес тој се повеќе станува проблем на уметничката практика. Субјективното во естетиката денес станува модерен показател во естетското вреднување на уметничките творби и е иманентност на социо-културното вреднување на уметничкиот продукт.

Современата естетика раскрстила со проблемот на одвојувањето на субјективното и објективното во естетиката. Денес во бројните дискусии по овој проблем забележителни се настојувањата за нивно соединување и нивна соработка.

Значи естетиката е истовремено и објективна и субјективна. Законите на убавото не се само резултат на објективно постојните

предмети и појави, ниту пак на субјективните видувања и чувства на оној кој ги набљудува, туку тие се во меѓусебна зависност и поврзаност.

Современото сваќање според кое естетиката е истовремено и објективна и субјективна и законите на убавото не се само резултат на субјективните видувања на творецот, ниту само на дадени објективни правила, принципи и сл. на естетското воспитание му дава смисла и содржина и го прави неопходно во целокупниот процес на уметничко творење, но и внесување на законите на убавото во животот и работата.

Едно од прашањата кои и се поставуваат на естетиката е и она кое се однесува на проблемот дали нејзин основен проблем е убавото во уметноста, или убавото во природата?

Во оваа смисла можат да се диференцираат главно три групи на прашања и тоа:

- Дали уметноста се користи со светот, дали го поддржува, репродуцира, се огледува на него?
- Може ли уметноста да се изедначи со светот, или пак да прави посовршени објекти ? и
- Во што уметноста се разликува од светот дури и тогаш кога го копира и тоа успешно? (Focht,1972)

За античките филозофи природата претставувала совршенство и пример од кој треба да поаѓаат уметниците. Во оваа смисла уште Аристотел ја исфрлил тезата дека уметноста може да биде посовршена од природата. (Аристотел, наведено во Grlić, 1974)

Стоичарите пак, од една страна, ја фалеле уметноста заради нејзината сличност со природата, а од друга страна, ја фалеле природата затоа што е слична со уметноста. (Lalo, 1974)

Во средниот век се појавила нова теза според која природата е убава и совршена: таа е дело на Господ и во оваа смисла Господ е најголемиот уметник и затоа цвеќето е поубаво од секое уметничко дело. (Gilbert i Kun, 1969)

Во периодот на ренесансата се среќаваат различни оценки за природата. За Платонистите над природата се ставал светот на идеите и духовите. Според сфаќањето на Леонардо ништо не може да биде посовршено од природата. Белори, ја исфрлил тезата дека природата е многу под уметноста, а при крајот на 18-от век во Француската Академија за Естетика се развива теоријата според која уметноста е исто толку рационална колку и природата и во тој контекст исто толку совршена, ако не и посовршена од природата. Натуралистичката теорија одново ја издига уметноста над природата, меѓутоа уметноста се огледува на природата.

(Ангелов, 2005)

Дваесетниот век не се смета за период на естетиката. Меѓутоа, тоа не значи дека во овој период недостасуваат текстови од областа на естетиката.

Она што го карактеризира овој период е настојувањето на естетиката да го надмине нивото на филозофска теорија за убавото и добриот вкус.

Сега таа се труди да воспостави многу потворечки однос со различните полиња на уметноста: сликарството, книжевноста, музиката и сл. При тоа, од една страна, се воведуваат бројни новини и се прифаќаат дури и ризични експерименти, а од друга страна, естетиката добива карактеристична позиција да биде постојано организирана и доведувана во врска со бројните уметности и со културните дела. (Перинола, 2005)

Во овој период во естетиката доминираат проблемите кои се однесуваат на нејзиното значење за општествениот и индивидуалниот развиток на човекот, за смислата на постоењето и животот, односот со

моралот, со економијата, со другите филозофски дисциплини, со другите науки и сл.

Современиот италијански естетичар Перниола наведува дека активноста на естетиката во 20-от век може да се категоризира на четири големи полиња:

- живот;
- форма;
- сознание; и
- делување. (Перниола, 2005)

Карактеристично е тоа што сите овие подрачја доживуваат процвет во првата половина на 20-от век. После шесетите години полето на естетски живот стекнува политичка вредност; сознајната естетика добива скептична вредност; прагматичната естетика комуникативна вредност. Таквиот пристап бара од авторите во естетиката да со соочат со политиката, медиумите, скептиката и комуникацијата. (ibid)

Она што е во основата на естетиката од нејзиното појавување до денес и кое го определува нејзиното име е – сетилноста. Подрачјето на афективноста и емоционалноста во 20-от век останува надвор од некој поголем интерес за науката. Уште повеќе, оние кои во 20-от век се занимавале со ова подрачје самите себе не се сметале за естетичари, напротив тие се: психолози, психоаналитичари, онтолози, книжевници и сл. Значи, со проблемите на сетилноста се занимаваат оние мислители и дејци кои не се филозофи, туку главно, писатели или напосто-мислители. (ibid)

Можеме да констатираме дека сфаќањата за естетиката и нејзините функции варираат по однос на времето во кои се создаваат и по однос на просторот каде егзистират.

3.2. Современи теориски сфаќања за естетското воспитание

Убавината била и е битен критериум на човековото вреднување на предметите, појавите, односите на луѓето кон другите луѓе и кон самите себе, уметничките производи и сл. Тоа значи дека човекот секогаш и секаде се обидува да вреднува и од аспект на тоа дали тоа што го гледа, го работи, го користи и сл. е убаво или не е убаво. Во оваа смисла, со право, хомосапиенсот е окарактеризиран и како- homoestetikus.

Естетското може да се однесува практично на сè. Оттука, естетското воспитание може да претставува посебен интерес и за природните и за хуманистичките предмети, за активностите од секојдневниот живот и се разбира, за сите подрачја на уметностите.

Теоретичарите на курикулумот го истражуваат естетското воспитание од различни аспекти и тоа во: наставата, учењето, вреднувањето, естетската атмосфера и сл.

Некои теоретичари (посебно, современи) го разгледуваат естетското воспитание од аспект на неговиот однос кон естетиката како филозофска дисциплина и односот кон нејзините различни концепции. (Eisner and Day, 2004)

Меѓутоа, во разгледувањето на теориските основи на естетското воспитание мора да се појде од учењата на оние мислители чии сваќања за естетското воспитание ја чинат, на некој начин неговата основа, како што се учењата на Шилер, Рид и Дјуи.

3.2.1. Теоријата на Фридрих Шилер за естетското воспитание

Во повеќе теории на естетиката за Шилер се вели дека тој направил чекор напред од естетската теорија на Кант. Меѓутоа, дискутирајќи по тоа прашање Петровиќ полемизира со ваквиот став, во смисла дека

проблемот на Кант не бил во тоа што тој не го признавал објективниот карактер на убавината, туку во немоќноста на историчарите на естетиката тоа "објективно" или "естетско" да го стават во теориски рамки.

Шилер навистина направил чекор напред со тоа што укажал дека може да се направи повеќе од она што го направил Кант. Тој поаѓа од кантовиот став според кој во Убавината се соединуваат Доброто и Вистината, а тоа значи: забележување и на идеата, и на сензитивноста и духот на природата и историјата на просторот и времето. (Петровиќ, 2000)

Во учењето на Шилер во "убавата душа" е остварена хармонија на умот и осетите, на должноста и нагоните.

Гилберт и Кун забележуваат дека Шилер се користел со филозофијата за да се ослободи од филозофијата. Точното значење на таквиот парадокс може да се извлече од неговата критика на кантовата естетика. Имено, прифаќајќи го кантовиот метод изјавил дека не е задоволен со кантовата дефиниција за убавото. Во оваа смисла тој бара "субјектовното сваќање на убавото да се замени со објективно сваќање". Во тој контекст Шилер нуди своја дефиниција за убавото кој гласи: "убавината е слобода во појавата" (Шилер, наведено во: Gilbert i Kun, 1969) Така на местото на кантовата визија за стварноста тој става своја поетска стварност. (ibid)

Шилер во своето предавање "За делот на естетиката кој се однесува на трагедијата" прв пат ја обелодени мислата дека "сака уметност заради самата неа, а не да биде цел на некое морално подобрување". (Шилер, наведено во: Петровиќ, 2000)

Од педагошка гледна точка најголемо значење има неговото главно теориско дело "Писма за естетското воспитание", за кое се вели дека е едно од класичните текстови на германската естетска литература. Во ова свое дела Шилер ја "оправдува" уметничката убавина во двојна смисла на зборот:

- Прво, од замислата за човекот и разумот го изведува своето сваќање за уметноста.
- Второ, на уметноста и препишува значење во секојдневниот живот.

Појдовна точка во ова дело му е непоходната морална и интелектуална потреба за естетско воспитание. Поточно, Шилер укажува на моралната криза на тогашното општество како последица на француската револуција. Тој забележува дека општеството се наоѓа пред уништување предизвикано од политиката заснована на сила. Непосредно по револуцијата на човекот му се нуделе претпоставки за градење на ново, слободно општество. Меѓутоа, човекот не успеал да ги искористи тие поволни услови и општеството западнало во ситуација на бруталности и мекост. Со тоа човекот се покажал недостоен за политичка слобода.

Во ова смисла Шилер пишува: "Кај нас постои остро одвојување на науките, строга подврсност на ранговите и занимањата, расцеп помеѓу државата и црквата, законите и обичаите: уживањето е одвоено од работата, средството од целта, трудот од наградата". (Шилер, наведено во: Gilbert i Kun, 1969).

Теоријата на Шилер естетиката и естетското воспитание се ставаени во функција на потребата човекот на неговото време да се излскува од едностранот развиток, кој е резултат на поделбата на трудот и карактерот на работата. Основа на таквиот став е неговото тврдење дека "само убавото и претставата за него го прави човекот целосен". (Šiler, 1967)

Во "Писмата за Естетското воспитание на човекот" Шилер се обидува да направи осврт за состојбите што можат да го ослободат човекот одвојувајќи ги оние (како што тој ги нарекува) "живи извори на човековиот живот", мислејќи при тоа на оние квалитети на животот кои што произлегуваат од убавината. Овие извори на животот може да се

ослободат со фузија (спојување) на сетилните и формалните импулси. Тој смета дека доживувањето на убавината е неопходен услов за појава на потполна хуманост. Значи Шилер пронаоѓа движечки импулс во интеграцијата на формата и содржината во големите дела од културното наследство. Во оваа смисла, инструмент на естетското воспитание за Шилер е високата уметност и нејзините извори на кои им придава огромно значење. Шилер не напишал посебен курикулум или педагогија на естетското воспитание.

Она по што е посебно значаен е токму значењето кое му го придава на естетското воспитание за целосниот и правилен развиток на човекот.

Во оваа смисла за одбележување е неговиот став дека воведувањето на естетското воспитание во училиштето и другите воспитно-образовни институции е следна фаза во еволуцијата на цивилизацијата. Тоа го потврдува со своето убедување дека ако човекот за свои придружнички ги има естетиката и убавината тој си го трасира патот кон својата слобода.

Токму таквата голема верба во можностите на естетското воспитание, кое го става во функција на унапредување на моралот и стекнување на слобода, посебно ги зачудува авторите кои го проучуваат неговото учење.

Таквата порака на неговото учење станала инспиративна сила за уметниците од неговото време кои продолжиле да ги нагласуваат цивилизациските моќи на уметноста и нејзината улога во интегрирањето на различните импулси на човекот.

Уште повеќе, промоцијата на естетската култура за Шилер е силен потенцијал за остварување на политичка и социјална стабилност. (Eisner and Day, 2004)

3.2.2. Теоријата на Херберт Рид за естетското воспитание

Во теориските основи на естетското воспитание посебно место зазема и делото на Херберт Рид.

Во својата теорија Херберт Рид ги поврзува моралноста и структурата на физичкиот универзум. За него, во физичкиот универзум владеат законите на: хармонија, пропорција, баланс и ритам.

Меѓутоа, овие закони Рид не ги наоѓа само во феномените на природата и живите суштества. За естетското воспитание е значајно тоа што овие закони тој ги наоѓа и во музиката, танцот, гимнастиката, поезијата, вајарството и цртањето. Токму затоа тој препорачува основа на естетското воспитание да биде ритмичката уметност.

Во своето учење за естетско воспитание Рид прави своевидна комбинација на учењето на Платон и Шилер, идеите на писателите на тоа време Морис, Раскон и др. и психолошките теории на Фројд и Јунг.

Потошно, психоаналитичката теорија со структурата и динамиката на несвесното за него се основа на уметничкиот процес и естетското воспитание.

Во оваа смисла во неговата филозофија на воспитанието однесувањето на човекот го објаснува како истакнување на еросот. Со овој пристап теоријата на Херберт Рид е сосема спротивна на дотогашниот традиционален морален кодекс.

Рид верувал дека навлегувањето во несвесното, посебно во потенцијалните можности за сликовито претставување во мозокот, ги отвара патите кон поголема самореализација на личноста. Оттука, мемориските слики, чувствата и наследните атрибути (архетипови), што се наоѓаат во несвесното служат за обезбедување изворен материјал за креативната имагинација. (Eisner and Day, 2004)

Врз основа на "гештлт" психологијата се развила посебна естетска теорија. Таквата теорија се заснивала на експерименти во врска со добрите облици при што се поставувало прашањето зошто таквите

облици го привлекуваат човекот. Оваа теорија поаѓа од премисата дека човекот го сака добриот облик затоа што природата се заснива на облици. Оваа теорија им дава предност на: рамнотежата, ритамот, склопот, и хиерархиската подреденост. Фантазијата на уметникот е означена како самосвесна и поизразита од онаа кај обичните луѓе. Убавината, или вкупноста на естетски вредности, според оваа теорија, е физиономија на целината, зошто во еволуцијата и човековото искуство успех постигнуваат целините. (Koffka, наведено во: Gilbert i Kun, 1969)

Уметничките облици, меѓутоа имаат различна привлечна моќ. Доброто уметничко дело има висок степен на бараност. Врз таа основа можат да се разликуваат различни типови на уметнички личности.

Во оваа смисла Рид се обидува да определи посебни типови во уметноста.

Така, сортирајќи неколку илјади детски цртежи тој успева да определи осум врсти на уметнички темпераменти. Тие типови се разликуваат меѓу себе по тоа што кај едни е посилено развиена некоја склоност. Меѓутоа Рид истакнува дека овие типови меѓу себе не се исклучуваат.

Рид успеал да определи осум типови на деца според уметничките особини кои кај едни се истакнуваат повеќе одошто кај други. Таквите типови тој ги означил како:

1. Органски (стопување со објектот и симпатија за поврзани групи, како што се дрвјата кои растат);
2. Импресионистички (ги бележи осетите кои ги предизвикуваат објектите; сака карактеристични детаљи);
3. Ритмички (создава облик од мотиви кои се повторуваат);
4. Структурни (сака стилизации се до геометриски формули);
5. Набројувачки (трудољубиво бележи се);
6. Фаќачки (ги изразува осетите кои се опшливи);
7. Декоративни (прави дводимензионален облик);

8. Фантазери (обработуваат мечтателни теми, често од книжевни извори) (Gilbert i Kun, 1969)

Различните уметнички типови Рид ги истакнува во својот есеј "Воспитание по пат на уметноста". За нас е посебно значајно што во овој свој есеј тој посебно ја истакнува улогата на уметноста за развојот на децата.

Рид, од една страна, тврди дека уметноста е највисок елемент за воспитание на децата, а од друга страна, смета дека комерцијалното производство расипало сè поради равнодушноста на луѓето кон уметничкиот дизајн. Оттука неговото барање уметноста да се врати во обичниот живот, зошто таа настанала за тој живот и е главна надеж за добар развојот на животот. (Gilbert i Kun, 1969)

Од педагошки аспект свое значење има неговото верување дека конвенционалните модели на свесност ги охрабруваат пасивните одговори. Станува збор за концепција за инертното знаење на подсвесното. Консеквентно на таквото сфаќање педагогијата на Рид се заснива на процеси кои ги истакнуваат креативните самоекспреси. Тоа значи дека тој го преферира моделот на селекција која ја прави посебниот ученик и одговара на неговите можности, а ги отфрла различните процедури во процесот на естетското воспитание. (Eisner and Day, 2004)

3.2.3. Теоријата на Џон Дјуи за естетското воспитание

Основа за толкување на сваќањето на уметноста кое го среќаваме кај Џон Дјуи и неговите следбеници се општествената филозофија и хуманизмот.

За прашањата за уметноста тој дискутира во позрелите години од својот живот кога веќе ги објавил своите сваќања за логиката како експеримент и практично орудие, за воспитанието, за демократијата и за

теоријата за логиката како теорија за индивидуите спрема општествениот контекст. Сето тоа станува основа за неговата естетика. Во повеќе свои статии и во делото "Уметноста како искуство" тој смета дека уметноста не смее да биде одвоена од работата, од природата, а најмалку од искуството. Во оваа смиска пишува: "Уметноста не е нешто посебно, ниту нешто достапно на мал број луѓе, туку нешто што треба на човекот да му даде конечно значење и исполнување на сите животни дејности" (Дјуи, наведено во: Gilbert i Kun, 1969)

Џон Дјуи посебно е познат како основоположник на прагматизмот и прагматистичката педагогија.

Неговата педагошка концепција е во најнепосреден однос со неговата инструменталистичка филозофија. Во оваа смисла е и неговото сваќање дека филозофијата и воспитувањето се упатени едно на друго. Тој оди до таму што филозофијата ја опишува како "општа теорија на воспитувањето", а воспитувањето како "лабораторија во која филозофските дистинкции стануваат конкретни и се проверуваат". (Dewey, наведено во: Миоска – Спасева, 2005)

Искуството, развитокот, експериментот, трансакцијата се поими кои тој ги употребува и во филозофијата и во педагошкото учење. (ibid)

Значењето кое Дјуи му го придава на воспитувањето е големо и може да се види од неговото становиште според кое тоа е средство со чија помош се остварува континуитетот на општеството. Во оваа смисла пишува: "Она што е хранењето и размножувањето за биолошкиот живот, тоа е воспитувањето за општествениот живот". (Dewey, наведено во: Миоска – Спасева, 2005)

Според Дјуи подготовката на детето за идниот живот значи целосно да се обучи да ги употребува сите свои способности, неговото око, уво и рака да бидат инструменти спремни за управување, неговиот разум да биде способен да ги разбере условите под кои треба да се работи, а

дејствените сили да бидат обучени да делуваат економично и ефикасно. (ibid)

Во основата на оваа концепција лежи ставот дека никој еднав не може, а тоа е и недемократски, да ја определи целта на воспитанието на една личност. Истиот став се провлекува и по однос на наставната содржина која учениците треба да ја изучуваат. Во смисла на одредување на содржината на образованието прагматистичката теорија ја нагласува улогата на наставникт и во таа смисла и барањето за подигање на неговото образовно ново.

Според учењето на Дјуи училиштето е главно место за систематско воспитание на децата, додека пак несистематско воспитание постои во целокупниот живот.

Во согласност со својот основен принцип по кој дејноста на детето е средиште на се, Дјуи смета дека темел на училишното воспитание треба да биде работата на децата. На тој начин тој нужно ја потценува теориската, образовна работа на наставата. Основа на учењето на Дјуи е преценувањето на искуството на детето, кое го смета за главен фактор на детскиот развиток. Новата школа, според него, треба пред се, да го зема во предвид спонтаниот детски развиток, неговиот интерес и општественото уредување. Една од главните премиси на учењето на Дјуи е сваќањето дека воспитанието е самиот живот на детето. Во оваа смисла Дјуи го сфаќа училиштето како место каде детето се подготвува за живот во сегашноста, а не за животот во иднината. Оттука и неговиот став дека воспитанието е она кое е должно да обезбеди услови за детскиот развиток во различните начини на живот.

Ставајќи го искуството во центарот на воспитанието Дјуи наведува на тоа дека основа на воспитанието е активноста на детето.

Од тука ја извлекува и својата определба за воспитанието по која воспитанието е "реконструкција и реорганизација на искуството и

способноста да управува со текот на понатамошното искуство" (Dewey, наведено во: Миоска – Спасова, 2005)

Може да се каже дека Дјуи се афирмирал, не толку со својата систематичност, туку со прагматичните идејни поставки кои биле во прилог на америчкиот начин на мислење и америчката животна и општествена насоченост при крајот на 19-от и почетокот на 20-от век. (Žlebničnik, 1970)

Во контекстот на основите на естетското воспитание, од теориска гледна точка, сосема оправдано се вклучува и теоријата за естетското воспитание на Џон Дјуи.

Ако се анализира теоријата на Џон Дјуи за естетското воспитание ќе се дојде до констатацијата дека корените на неговото учење се компатибилни со оние на Херберт Рид.

Карактеристика на теоријата за естетско воспитание на Дјуи е неговото настојување ова воспитание да го фундира на две гледишта:

- уметноста создадена од одредени квалитети на искуството; и
- содржината на искуството.

Таквата ситуација доведува до одреден вид на конфузија во неговото учење.

Дјуи, исто така, дискутира за уметноста во конвенционална смисла. Така тој, од една страна, уметноста ја разгледува како материјален објект кој го конструирал човекот, а од друга страна, за него уметноста е создадена од дела со високата уметничка вредност.

Ако во центарот на неговата педагошка концепција е искуството, тогаш и на полето на естетското воспитание поаѓа од искуството. Во таа смисла Дјуи конструирал педагошки препораки за тоа како да се реализира ова воспитно подрачје. Во сооднос со целината на својата концепција во естетското воспитание посебно место му придава на дизајнирањето на проблемски ситуации. (Eisner and Day, 2004)

* * * * *

Ако се обидеме во концепциите на Шилер, Рид и Дјуи да го пронајдеме она што е заедничко ќе констатираме дека за тројцата автори кои ги сметаме за осново-положници на современата теорија на естетското воспитание заедничко е барањето естетското воспитание да биде конститутивен елемент на целината на воспитниот процес.

Карактеристика за тројцата мислители е нивната преокупација со проблемите на дехуманизација на човекот од нивното време, неговото оттуѓување како последица на едностраноста на производните процеси и институционалните ангажирања. Тие исто така, укажуваат на редукцијата на вредностите во нивното време и прекинувањето на континуитетот на природните и хуманите искуства.

"Лекот" за отстранување на таквите негативни последици по однос на развојот на човекот тие го гледаат во воведувањето на естетското воспитание во воспитно-образовните институции. (Eisner and Day, 2004)

3.2.4. Теоријата на Роналд Мур за естетското воспитание

Од теориите од поново време свое значење за поставување на теретските основи на естетското воспитание има учењето на Роналд Мур.

Во својот труд посветен на прашањата на естетското воспитание, Роналд Мур поставува забелешки на два сета на прашања за кои смета дека се во основата на современата дискусија за естетското воспитание и тоа:

- прашањата за улогата на уметноста и естетското искуство во воспитанието на младите; и

- прашањата за улогата на естетиката, како филозофска дисциплина, во конципирањето на естетското воспитание. (Eisner and Day, 2004)

За да одговори на поставените прашања, Мур најпрво прави осврт на пишаните дела од оваа област од античко време до денес. Негова цел бела:

- Прво- да открие колку и како филозофската теорија за естетското воспитание ја интерпретира улогата на уметноста и естетското искуство во приватниот и јавниот живот; и
- Второ- кои се сугестиите што ги дава естетиката по однос на естетското воспитание на младите.

Во таа насока тој го разгледува значењето на уметноста и естетското воспитание за индивидуалниот развој на личноста, но и за развојот на неговата општественост и тоа од аспект на развојот на разумот и од аспект на развојот на сензибилноста.

Мур доаѓа до сознанието дека естетиката напредува во серија од стадиуми во кои задачите и достигнувањата се движат во насока од поедноставни кон покомплексни.

Таквиот развој, скоро станал аксиома на модерните истражувања на развојот на естетиката.

Обидувајќи се да објасни зошто скоро сите филозофи се допираат до проблемите на естетското Мур заклучува дека естетиката е таква област која повеќе од било која друга тема ги преместува границите на времето, просторот и личноста во објаснувањата за човековата суштина и развој. (Eisner and Day, 2004)

4. ПРЕТПОСТАВКИ НА ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ

4.1. Општествено- економски претпоставки на естетското воспитание

Естетското воспитание во наше време добива нови димензии и ново значење за индивидуалниот развој на секој човек и за животот на современото општество.

Во оваа смисла можеме да говориме за претпоставки кои ја условуваат потребата од естетско воспитание и уште повеќе, ја детерминираат неговата системска и концепциска поставеност и реализација.

Современата теорија на естетското воспитание потполно го прифаќа ставот дека постојат општествени и индивидуални претпоставки кои ја детерминираат потребата од естетското воспитание и естетските вредности кои треба да го проткајуваат животот на денешниот човек.

Постојаното тежнеење на човековата заедница во текот на историјата, да се пронајдат и остварат подобри, поубави и поплеменити содржини и облици на животот во чија основа ќе бидат, меѓу другите и естетските квалитети, ја открива перманентната потреба од едно добро конципирано естетско воспитание.

Потребата на човекот да ги разубавува условите во средината во која живее јасно се открива уште во почетоците на неговото суштествување преку цртежите во најстарите живсалишта кои се откриваат во пештерите.

Објективни основи за експонирањето на естетското воспитание во современите услови на живот и работа на современиот човек најнепосредно се поврзани со глобалните противречности и проблеми кои произлегуваат од научно-технолошката револуција и навлегувањето на

научно-техничкиот процес во сите сфери на животот и работата на човекот.

Денес, убавото станува категорија која го испреплетува животот во неговата целосност и комплексност.

Убавите особености на искуството како основен вид на духовно-практична дејност се состои во тоа што уметникот, но и слушателот и гледачот, не само што се здобиваат со знаења за светот и луѓето во него, туку условуваат емоционално-вредносно однесување кон средината и самиот себе си.

Во контекстот на современите цели на естетското воспитание, во најново време се истакнува потребата од формирање и развивање на естетската култура на личноста, сврзана со естетските вредности.

Естетската култура може да се определи како прифатен вредносен контакт со естетските дејности, како способност да се доживуваат естетските вредности, како творечки однос кон естетските вредности, како оспособеност тие да се проценуваат, но и како творечки однос кон нив и внесување на естетските вредности во секојдневниот живот и работа. (Белова, 1997)

Во оваа смисла постојано се нагласува потребата луѓето да ги внесуваат законите на убавото во својот живот. Тоа значи да умеат убаво да се облекуваат, убаво и грациозно да се движат, убаво да ги уредуваат просториите во кои живеат и работат и сл. Токму таквите барања стануваат претпоставки кои го детерминираат современото естетско воспитание.

Од друга страна, естетското воспитание е условено од општата културна ориентација на даденото општество и од односот на човекот од едно дадено општество кон културата како вредносна појава.

Современиот живот го издига на површина естетското воспитание и од аспектот на барањата и односот на современиот човек кон убавите форми на производите, односно кон нивниот дизајн.

Производите на работата, средствата за работа и самиот работен процес мора да имаат и естетски обележја.

Уште на Светската изложба во Лондон одржана во далечната 1851 година и Движењето за уметничко воспитание, се наметнаа барањата индустриските производи да мора да имаат и естетски квалитети. (Митровиќ, 1969)

Исто така, орудијата, механизмите и машините, со своите облици и конструкција мора да ги задоволуваат естетските барања. Со тие барања треба да се усогласат и облиците, ритамот и начинот на работните активности, но и целокупната атмосфера и условите на работното место, пред се, како претпоставки за пријатна атмосфера за работа и поголема продуктивност на производството.

Ако уште пред повеќе од два века фабрикантите и другите производители ја увиделе потребата дека за добар пласман на производите не е доволен само квалитетот, туку и изгледот на производот, во современата ера на развиено производство и голема конкуренција на пазарот производителите од различни области своите напори ги насочуваат и на изгледот на своите производи, свесни за тоа дека без убав дизајн нивниот производ нема да биде конкурентен на пазарот.

Во литературата од областа која зборува за значењето на естетското воспитание во општествени димензии среќаваме и констатации кои на естетското воспитание му даваат функција на амбасадор на дадена земја и дадена култура. Денес, во голема мера се развиени различните форми на експонирање на сопствената култура и сопствениот фолклор преку бројни приредби, меѓународни натпревари и сл. Манифестациите од таков вид ја промовираат естетската култура на дадената земја. Таквите манифестации, меѓу другото, допринесуваат за поголем степен на меѓусебно запознавање на различните народи и етнички групации и за нивно зближување.

4.2. Педагошко- психолошки претпоставки на естетското воспитание

4.2.1. Развојот на личноста како претпоставка на современото естетско воспитание

Дефинирањето или иновирањето на целите на воспитанието кое започна во 90-тите години од XX век во повеќето европски земји е завршен процес. Така, иновирани се целите на воспитанието во: Франција, Шведска, Данска, Германија, Полска, Украина, Унгарија, Словачка, Словенија и др. Темпото и обемот на промени се различни во различните земји и условени се од посебностите на воспитно-образовните системи.

Она што е заедничко во редефинирањето на целите на воспитанието се:

- ставање акцент на развојот на личноста;
- припремата за живот во мултикултурни заедници;
- оспособување на учениците за почитување на вредностите за: толеранција, мир, верски, расни и други разлики. (Ратковиќ, 1997)

Значи, развитокот на личноста на ученикот е централен проблем на современото воспитание.

Оттука, во современите настојувања за редефинирање на целите на воспитанието, настојувањето кон развојот на личноста избива како приоритетен проблем на воспитанието.

Големо значење за општиот развиток на личноста има единството на естетското и општото развивање на личноста на децата.

Во контекстот на ова прашање потребно е да се нагласи и индивидуалната потреба за убавото, за естетската култура и естетските вредности. Секој човек настојува својот живот да го направи посодржаен, поудобен, поубав, попотполн, повреден.

Според зборовите на Л.Н. Толстој, потребата за доживување и остварување на убавото се наоѓа во секој човек и таа би требало да биде задоволена. (Костова, 2004)

Со прифаќањето на естетското воспитание како едно од темелните воспитни подрачја и како битна компонента на целосниот развој на личноста, таквиот развој на личноста го определуваме како основна претпоставка на естетското воспитание.

Во оваа смисла на естетското воспитание не смее да се гледа како на некој додаток на воспитанието кој е во функција на разонодата на човекот. Напротив, естетското воспитание е воспитно подрачје кое е рамноправно со другите воспитни подрачја и е во функција на целосниот развој на личноста на човекот.

Гледано од аспект на индивидуалниот развој на човекот треба да се укаже на фактот дека кај секој човек постојат можности естетски да се воспитува и образува и кај него да се развијат естетски способности.

Знаеме дека способностите не се дадени во готов вид со раѓањето на човекот и дека се наследуваат диспозиции кои можат, а не мора да се развијат во способности. Развојот на способностите условен е од т.н. реализациони фактори (средината, воспитанието и активноста на индивидуата). (Копровеки, 1964)

Оттука и потребата од обезбедување на реализационите фактори за развојот на способностите. Ова е посебно забележително во процесот на развојот на естетските способности. Често се нагласува дека некој човек може да се роди со диспозиции да биде врвен музичар, меѓутоа, ако живее во средина каде не се негува музиката и ако не се воспитува во таа област и не вложи сопствен напор, во смисла на вежбање, кај него нема да се развијат музички способности. (Костова, 2004)

Во оваа смисла и потребата од правилна системска и концепциска поставеност на естетското воспитание и негова правилна реализација.

Правилната поставеност и реализација на естетското воспитание, во голема мера, го условаат и настојувањата и активностите на меѓународните здруженија FEA и INSEA. Тие се наметнуват со современи концепции и програми во кои естетското образование добива нови димензии во контекстот на општото воспитание и формирањето на човекот.

Истакнавме дека естетското воспитание е во функција на целосниот развиток на личноста. Меѓутоа, не смее да се заобиколи фактот дека целосниот развиток на личноста е производ на сите воспитни подрачја кои се меѓусебно поврзани и се преплетуваат меѓу себе.

Во тоа заедничко настојување естетското воспитание ги зафаќа сите подрачја на психичкиот живот: рационалното, емоционалното и волјевото. Тоа значи дека со него се продлабочува сознавањето на стварноста, се збогатува доживувањето, се усовршува и станува поквалитетно творечкото изразување. Таквото дејствување е многу сложено и комплексно. Меѓутоа, тоа е само една компонента на воспитната работа. Како такво, естетското воспитание мора да биде поврзано со останатите воспитни подрачја.

Може да се нагласи дека естетското воспитание се поврзувало со физичкото воспитание уште од античко време. Ги поврзуваат барањата за складност, координација, спретност, грациозност и убавината на движењата и настојувањата за постигнување на правилен, пропорционален и складен развиток на поединечните органи и на организмот во целина. Во оваа смисла треба да се укаже на бројните естетски обележја на физичкото воспитание, како што се: естетската гимнастиката, пливањето и скоковите во вода, скијањето и скијачки скокови, лизгањето, атлетските дисциплини, слетовите и сл. (Vukasović, 2004)

Естетското воспитание е тесно поврзано и со интелектуалното воспитание. Во процесот на естетското воспитание се остваруваат и

развираат одредени интелектуални функции и способности како: способностите за набљудување, предвидување, меморирање, репродуцирање, творечка фантазија, критичко и творечко мислење и други. Во процесот на естетското воспитание се стекнуваат бројни знаења, умешности и навик, се запознава стварноста и животот, се збогатува сознанието и се обликува соодветен поглед кон светот.

Естетското воспитание е, исто така, поврзано и со работното воспитание. Производите на работата, средствата за работа и самиот работен процес мора да имаат и естетски обележја.. Работното воспитание може во голема мера да ги потпомогне човечките активности во подрачјето на естетското воспитание, но и естетското воспитание може да придонесе задачите на работното воспитание да се остваруваат полесно, побрзо и со повеќе пријатни доживувања.

Оваа кратка анализа покажува дека темелните воспитни подрачја се составни делови на единствениот процес на воспитната работа. Затоа се цврсто поврзани, меѓусебно се преплетуваат, условуваат и потпомагаат. Така треба да се сфатат и практично да се реализираат.

Некои автори, како на пример англискиот естетичар Х. Рид, сметаат дека на современото естетско воспитание треба да му се даде централна позиција во формирањето и развивањето на човекот. (Рид, наведено во: Митровиќ 1969)

Таквото сваќање се заснива на констатацијата дека едностраната интелектуалистичка ориентација ја нарушува внатрешната хармонија кај човекот и за последица го има неговиот едностран развој. Таквите и слични сваќања на естетското воспитание му го даваат придонесот за воспоставување на рамнотежа во развојот на човечките способности и функции.

Меѓутоа, треба да се нагласи дека решението на едностриот развој на човекот не треба да се гледа во посебното издвојување и пренагласувањето на функциите на естетското воспитание, туку

правилното решавање на нагласениот проблем треба да се гледа во потполното, рамномерно и соодветно остварување на сите воспитни подрачја и сите етапи на единствениот и целосен воспитен процес.

Значајноста на естетското воспитание се согледува во развивањето и изградувањето на смислата за естетските вредности, во будењето и поттикнувањето на чувството за убавото, во формирањето и негувањето на естетскиот вкус и воспитание и сл.

На тој начин естетското воспитание придонесува за потполн развој на личноста, а човековиот живот го прави попотполн, поудобен, осмислен и поубав. Во таа смисла и на убавото, складното и хармоничното треба да се гледа како на категории кои му се својствени на човекот како живо суштество. Таквите обележја го определуваат човекот и како homo-estetikus. Убавото или естетското е својство на конкретни предмети или појави во: природата, животот, уметноста. Таквото својство објективно постои, но неговото воочување и доживување зависи од субјектот и неговите способности за воочување и доживување на естетските обележја и својства. Токму затоа зборуваме за естетското воспитание и образование со кои се развиваат естетските способности. Без овој вид воспитание и образование е тешко, а често и невозможно, да се воочат и доживеат естетските квалитети и вредности. "Ако сакаш да уживаш во уметноста, мора да бидеш уметнички образован човек"- пишува К. Маркс. (Маркс, 1963)

Убавото- естетското би требало да го опфати целиот човеков живот и работа. Затоа мора да ги оспособуваме децата и младите луѓе и сите оние на кои им недостига чувството и смислата за убаво, лесно и брзо да воочуваат и адекватно да доживуваат сè што е естетско во природата, општествениот живот, меѓучовечките односи и во уметноста. Во тоа е значајноста и основната цел на естетското воспитание. Таквата цел има пошироко значење и се состои од четири битни елементи на

смислата за убавото и тоа: воочување, доживување, вреднување и творење на естетските обележја.

4.2.2. Равојот на педагошката наука како претпоставка на естетското воспитание

Систематичноста на естетското воспитание е предодредена од општите принципи на науката чиј предмет на проучување е воспитанието. Оттука треба да се нагласи дека основа на законитостите на естетското воспитание се и треба да бидат поопштите законitosti на педагошката наука.

Педагошкиот процес има свои карактеристики од кои произлегуваат: задачите, содржините, методите, средствата, формите и резултатите на процесот на воспитанието во целост.

Кога зборуваме за процесот на естетското воспитание, всушност зборуваме за специфичен процес на естетско усвојување на дејноста која се пројавува во процесот на општествениот развој како синкретично единство на основните видови на човечка дејност: сознајна, вредносно-ориентациона, уметничка, преобразувачка и комуникативна. (Белова, 1997)

Тоа ја определува потребата во содржините на педагошкиот процес да се вклучат компонентите во кои се претставени сите видови на дејности и нивно поврзување во форми на модели. Од друга страна, се укажува на неопходноста од соединување на сите видови дејности со главните компоненти на естетскиот процес, поточно, со вредносно-ориентационата и уметничката дејност кои се најтесно поврзани со формирањето на естетското однесување.

Сето тоа во својата основа е поврзано и условено од психичкиот развој на децата од различна возраст. Во оваа смисла, за секоја возраст се определува водечката активност од областа на естетското воспитание и

тоа од задолжителните, изборните и факултативните активности во наставата и бројноста на активностите на слободното време на учениците.

Таквото барање има свое значење ако се појде од сознанието дека естетската култура кај учениците се формира само преку соодветна активност.

Основен двигател на наведените активности е степенот на естетски развој на личноста. Оттука активностите од областа на естетското воспитание треба да бидат различни за различните возрасни етапи кај детето и треба да кореспондираат со проблемските ситуации во воспитниот процес. Во оваа смисла Виготски предупредува дека во годините на созревање се појавуваат законмерно настануваат т.н. сензитивни периоди кога се создаваат поволни внатрешни услови за развојот на психата кои ја зголемуваат можноста за едни или други активности, кои подоцна ослабуваат. (Виготски, наведено во: Белова, 1997).

Карактерот на сензитивните периоди во естетскиот развој на учениците претставува активирање и интензивирање на процесот на учењето по предметите од уметнички карактер, на таков начин што достигнатото ниво на уметнички развој да биде на таков степен на надовршеност кој ја определува сензитивноста во учењето.

Посебно значење за општиот и естетскиот развој на децата има принципот на единство на естетскиот и општиот развој на личноста. Треба да се нагласи дека процесот на естетското воспитание го подига степенот на специфичниот развој на психичката дејност кај децата и има свое значење и за развојот на разумот, мислењето и говорот. (Димитров, 1994)

Активирањето на сите умствени сили во процесот на естетското воспитание води до развојот на тие способности низ сите други дејности. Исто така, способностите кои се развиваат во умствената, трудовата, физичката и другите дејности се во функција на развојот на естетските способности.

Од друга страна, развитокот на уметничките способности кај децата допринесуваат да се развиваат општите естетски способности и претставуваат фундамент за општиот естетски развиток.

Основна дејност врз која се потпира естетскиот развиток е творечката дејност и самодејност на учениците. Сето ова бара на активностите да им се посветува посебно внимание.

Личноста на детето и неговиот развиток треба да бидат во центарот на естетското воспитание.

Меѓутоа, принципот на развиток е тесно поврзан со принципот на индивидуализација и диференцијација. Тезата на Виготски за најблискиот развиток треба да биде ориентир и за естетското воспитание.

Белова истакнува дека развитокот на личноста на ученикот е во најнепосредна зависност и од развитокот на наставникот. Во оваа смисла, колку наставникот создава услови за развиток на личноста на ученикот, толку тој и самиот се развива. (Белова,1997)

Во сферата на естетското воспитание значајно е и барањето да се користат и активираат сите воспитни аспекти на педагошкото делување кои водат до развиток на личноста на учениците.

Современо барање во областа на естетското воспитание е се поголемото насочување кон усвојување на естетските вредности и формирањето на естетска култура кај учениците. Централно место во овој процес има формирањето на способностите за забележување и доживување на естетските вредности и развивањето на способноста за естетско творење.

Барањето за забележување на убавото и проценување на естетски вредности во уметноста значи кај секој поединец да се формира способност да умее да процени што е естетски вредно, а што е кич во уметноста. Таквото барање има посебно значење во новонастанатото време кога сме преплавени со активности, најблаго речено, со сомнителни квалитети.

Во оваа смисла Валентин Ангелов пишува студија која ја нарекува "Смртта на естетиката". (Ангелов, 2004)

Тука тој, меѓу другото, се обидува да ја разоткрие суштината на современиот нео-авангардизам, кој го подвргнува под знакот АНТИ, поточно, антимузика, антитеатар, антипоезија и т.н. Овој автор подробно го опишува новонастанатиот нео-авангардизам со сите негови негативни страни. Меѓутоа, тоа не е предмет на нашето разгледување. За нас е значајно барањето младите да се запознаваат со таквите негативни страни на современата уметност и да се насочуваат кон вреднување на она што навистина е естетски вредно во уметноста.

Барањето за оспособување на децата да го разликуваат естетски вредното, од она што не е тоа, се наметнува пред естетското воспитание како немinovност ако се појде од сознанието дека способноста за проценување на естетски вредното не е дадена со раѓањето, туку напротив, потребно е обучување и оспособување на младите и воопшто, луѓето да можат да проценат што е вредно во уметноста, а што е кич.

Емоционалната страна на естетското воспитание претпоставува оспособување на децата да го доживуваат убавото. Позната е мислата на Белински – "да се усвои убавото попрво со разумот пред да се усвои со срцето, значи да се усвои со нозете". (Белински, наведено во: Костова, 2004) Способноста за доживување на убавото претпоставува тоа да се вежба во процесот на естетското воспитание. Поточно, децата да се наведуваат на тоа да се радуваат ако некое уметничко дело е убаво, да плачат ако е тажно, да се смеат ако е весело и т.н.

Основа на естетското воспитание е кај децата да се формира способноста за творење.

Меѓутоа, тоа не значи барање од секој ученик да се формира уметник, напротив, тоа е барање секој да може да го внесува убавото во секојдневниот живот и работа.

На естетското воспитание треба да се гледа како на широк социјален процес што претпоставува тоа да не се обавува само во рамките на училишните системи, туку да се води сметка за целината на факторите кои се во функција на остварувањето на ова воспитно подрачје. Во овој контекст посебно се нагласува значењето на семејството. Од тоа како семејството гледа и какво значење му придава на естетските вредности, во голема мера зависи и односот на децата и младите кон естетските вредности и воопшто кон естетската култура. Затоа и не зачудува фактот дека многу големи имиња во различните видови на уметности потекнуваат од семејства каде се негува тој вид на уметност. (примери за тоа ни даваат музичките семејства на Бах, Штраус и др.) (Костова, 2004)

5. ДИЛЕМИ ВО ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ

5.1. Дилема дали да се зборува за естетско или за уметничко воспитание

Во литературата која ги обработува проблемите на естетиката и естетското воспитание присутна е дилемата дали да се зборува за естетика и естетско воспитание или за уметност и уметничко воспитание.

Во обидот да ја разрешиме дадената дилема, ние ќе направиме осврт на определбата на поимите естетика и уметност.

Се чини логично во определувањето на поимот естетика да почнеме со нејзината прва определба која ја дава човекот кој се смета за оснивач на естетиката- Александар Баумгартен. За него гносеологијата ја сочинуваат логиката и естетиката како две нејзини основни дисциплини.

Определувајќи ја естетиката тој дава една доста широка дефиниција според која таа е теорија на сетилното спознавање и за патиштата за негово усовршување.

Така определената естетика ги опфаќа содржините на вкусот, додека пак нејзино основно обележје е стремежот кон прекрасното. (Ангелов, 2003)

Во периодот на 18-от век естетиката јасно се дели по однос на она што се определува за нејзина основа.

Дел од тогашните теоретичари на естетиката основата на оваа наука ја бараат и ја наоѓаат во сензуализмот и емпиризмот на англиските просветители.

Друг дел теоретичари на естетиката се потпираат на германскиот идеализам на: Кант, Хегел, Шелинг и др. Во рамките на германската класична филозофија се развива т.н. "филозофија на прекрасното" или "метафизика на прекрасното".

Категоријата "прекрасно" во 20-от век добива епитет "естетско". Токму "естетското" денес е основна категорија на естетиката. (Перниола,2005)

Местото и значењето на естетиката се определуваат со односот на човекот кон природата и социјалната средина. Таквиот однос се дели на:

- утилитарно-практичен;
- интелектуален; и
- естетски. (Ангелов, 2003)

Следејќи ја логиката на односот на човекот кон она што го опкружува можеме со право да констатираме дека естетскиот однос е во основата на човековото битисување.

Во оваа смисла човекот станал и е човек, меѓу другото и затоа што станал човек "estetikus" и со тоа ја обогатил својата суштина и го оплеменил својот живот. Не е можно дури ни да се замисли како би изгледал човекот без оваа страна на своето суштествување и манифестирање.

Естетскиот однос на човекот кон природта и социјалната средина не може и не смее да се разгледува како некаков вид спонтан и неконтролиран однос. Напротив, тој однос може да се регулира, да се насочува и да се стимулира. Таквиот регулирачки, насочувачки и стимулирачки процес е суштината на естетското воспитание.

Оттука, следи заклучокот според кој за формирањето на естетскиот однос кон природта и социјалната средина одлучувачка улога има естетското воспитание.

Потребно е да се нагласи и тоа дека естетскиот однос на човекот кон природата и средината содржи две еднакво значајни компоненти и тоа:

- перцептивна; и

- продуктивна.

Перцептивната компонента се однесува на тоа како човекот го изразува својот естетски однос кон природата, социјалниот живот и искуството.

Продуктивната страна се однесува на развивањето на естетските способности, формирањето на умеења човекот да создава производи на убавото, односно развивање на неговите творечките сили. (Ангелов, 2003)

Развивањето на наведените способности е условено од стимулативната, насочувачката и организационата сила на естетското воспитание.

Гледано од аспект на неговата целосност естетското воспитание е сложен и суштински процес кој ги опфаќа и когнитивните и волјевите и воспитните задачи на едно воспитно подрачје.

Меѓутоа, за да одговориме на поставената дилема по прашањето дали е поприфатливо и поправилно да се употребува поимот естетско воспитание или да се употребува поимот уметничко воспитание потребна е понатамошна анализа на поимите.

Според методологијата на работа која ја прифативме, ќе направиме обид да го определиме поимот уметност.

Определувањето на поимот уметност ќе го проследиме од античко време па наваму.

Античките мислители со поимот уметност опфаќале широка активност. Поточно, тие за уметност го сметале секое умеење потребно да се произведе нешто, додека пак поимот умеење ги означувал општите принципи на произведувањето. Уште повеќе, поимот умеење имплицитно подразбирал потреба човекот да се служи со методите, прописите и правилата на произведувањето.

Оттука и уметноста дефинирана како умеење значела умеење да се произведува почитувајќи определени принципи и правила. (Tatarkjevič, 1975)

Во оваа смисла можеме да констатираме дека она што античките луѓе го сметале за уметност, според денешните определби повеќе одговара на поимите умеење, вештина, техника.

Таквото сваќање било доста широко и не се однесувало само на умеењата на оние кои се бавеле со сликање или музика, туку и умеењата на занастчиите (столарите, ткајачите и сл) и уште пошироко, уметноста ги опфаќала и науките (на пример: геометријата, граматиката и други) тогаш кога станувало збор за систем на правила, методи и принципи со кои тие се користеле.

Таквата широка определба на поимот уметност условил и потреба од посебна класификација на видовите уметност. Во оваа смисла во учењето на софистите се среќаваат две категории уметност и тоа:

- уметности кои се корисни; и
- уметности кои се пријатни. (Tatarkjevič, 1975)

Според категоризацијата која ја дава Платон уметноста се дели на:

- умереност која произведува реални работи (на пример: архитектурата) и
- уметност која произведува слики на стварноста (на пример: сликарството) (Платон, 1969)

Интересен е пристапот на Аристотел кој за критериум при поделбата на уметноста го зема нејзиниот однос кон природата. Во таа смисла уметноста ја дели на:

- уметност која ја доопишува природата; и
- уметност која ја имитира природата. (Аристотел, 1970)

Меѓутоа, во проследувањето на различните категоризации на уметноста од античко време може да се забележи дека најголем број мислители уметностите ги делат на:

- слободни; и
- прости. (Čačinović- Puhovski, 1988)

Ваквата класификација е во согласност со теоријата за нативистичката предодреденост на луѓето и нивната поделба на класа која смее да работи и класа на која работата и е нешто туѓо и неприфатливо. Поѓајќи од таквата поделба на луѓето следи и поделбата на уметностите според која слободните уметности се предодредени за робовладетелите, а простите за занаетчиите. На робовите не им било дозволено да се бават со уметност, зошто како што е познато, тие во оваа општествена формација се сметале за животни кои умеат да зборуваат.

Во групата слободни уметности Старите Грци, на пример, ги вбројувале:

- геометријата;
- астрономијата и сл. (Tatarkjević, 1975)

Таквите дејности денес и не се сметаат за уметности, туку за науки. Кај античките мислители се среќваат и други класификации кои по својата суштина се варијанти и модификации на наведените. Ние нема да ги наведеме заради тоа што не се потребни за предметот на нашето истражување.

Авторите од Средниот век ја наследуваат античката класификација и главно зборуваат за слободни и механички уметности, иако овие претрпуваат доста детални поделби. (Grlić, 1976)

Од периодот на ренесансата отпочнува одвојувањето на т. н. "убави уметности" од "механичките уметности".

Всушност, "убавите уметности" се онаа група дејности која денес се третираат како уметности. (Цепароски, 2003)

Краткиот преглед на определувањето на поимот уметност од античко време до денес го направивме за да ја увидиме разликата, пред се, во обемот и ширината на поимот од неговата појава до денес.

Современата определба на овој поим суштински се разликува од неговата првична определба. Денес поимот уметност се ограничува на дејноста чија основна суштина е создавањето на убавото или на прекрасното. (убава творба создадена од зборови, убава слика, музика, убава градежна творба и сл.)

Значи, споредбата која сакаме да ја направиме меѓу поимите естетско и уметност ќе биде споредба на естетското со она што денес значи уметност.

Ако ја направиме таквата споредба можеме да констатираме дека естетиката е поширок поим и го опфаќа убавото во уметноста, но и во животот, стварноста и природата, додека пак, поимот уметност се однесува само на убавото во уметничките дела.

Оттука и констатацијата дека она воспитание кое го опфаќа убавото во неговата целосност треба да биде поим за воспитното подрачје кое ги обработува проблемите од оваа област. Значи, се определуваме за поимот естетско воспитание.

Меѓутоа, во литературата можат да се сретнат различни пристапи во употребувањето на поимите естетско и уметничко воспитание.

Во нашата педагошка литература доминира пристапот кој проблемите на убавото ги разгледува од аспектот на целосноста на естетското воспитание.

Меѓутоа, во граѓанската педагогија под влијание на движењето "За уметничко воспитание" забележителни се настојувања на линија на

акцентирање на уметничкото воспитание. Поточно, некои автори овие два поима ги користат во синонимно значење, други како поим со пошироко значење го користат уметничкото воспитание, а трета група автори се застапуваат за користење на поимот естетско воспитание.

Вториот пристап, всушност значи сведување на естетското воспитание на уметничко воспитание. Во тој контекст се расправа за уметничка педагогија, за воспитание преку уметноста и сл. (Грандиќ, 2004)

Тука не станува збор само за различно терминологско определување, туку за различно поимно определување.

Ставањето знак на еднаквост на уметничкото воспитание со естетското воспитание води кон стеснување на предметот на воспитното подрачје кое е предмет на нашето разгледување.

Во понатамошната анализа на дадената дилема во теоријата на естетското воспитание ќе направиме обид оваа дилема да ја разрешиме и преку определбите кои различни автори ги даваат за поимите естетско воспитание и уметничко воспитание.

Така во Педагошката енциклопедија естетското воспитание се определува како "организиран процес на развивање на способностите за забележување, доживување и творење на убавото, процес на развивање на естетски однос кон стварноста и уметноста". (Педагошка енциклопедија, 1989)

Во современиот лексикон по естетика Ангелов наведува дека под "естетско воспитание се подразбира систем на мерки со чие посредство искуството, убавината на уметничките дела, но исто така и на природата и естетскиот идеал допринесуваат за формирањето на човечката личност..." (Ангелов, 2003)

Доста опсежна дефиниција за естетското воспитание дава Преград. Тој вели дека "да се воспита поединецот естетски значи да го учиме на естетско набљудување, да се развива кај него способност за воочување и доживување на естетските својства, да се развие естетска возбуденост, да

се продлабочува и богати кругот на естетски емоции, да се развијат способностите за правилно просудување на убавото и остварување на убавото во животот и работата, природата и уметноста, да се развијат творечките сили". (Преград, 1969)

Дефинициите кои се даваат за уметничкото воспитание јасно ја покажуваат динетикцијата меѓу овие два поима.

Така во Педагошката енциклопедија се наведува дека уметничкото воспитание во современата педагогија има две значења: општо-образовно и стручно или професионално. Во општо-образовна смисла уметничкото воспитание претставува составен дел на естетското воспитание и општата култура, што учествува во формирањето на личноста и претставува еден од битните фактори за прогрес во сите видови на човековиот живот и работа.

Современата концепција на естетското воспитание подразбира запознавање на младите со сите видови на уметности, зошто тоа е основа за развивање на естетски однос кон стварноста и единствен пат уметноста да стане составен дел на естетското воспитание и општата култура на секој поединец. (Педагошка енциклопедија, 1989)

Другото значење на поимот уметничко воспитание го подразбира стручното или професионалното образование наменето за подготовка на уметници од различни профили. (Педагошка енциклопедија, 1989)

Според определбата која се среќава во Педагошкиот речник уметничкото воспитание претставува најшироко подрачје од содржината на естетското воспитание, а е насочено на оспособување на децата и младите за разбирање на уметноста, развивање на љубов и почитување спрема уметничките дела и нивните творци, изградување на мерила за процена на уметничките вредности, воведување во уметничката самостојност и продирање во суштината на самата уметност. (Педагошки речник, 1968)

Ангелов истакнува дека уметничкото воспитание значи овладување со техничките умења и "инструментарниумот" на даден вид искуство, на пример: музички инструмент, живописна или графичка техника, поетското составување на стихови и т.н.; запознавање на специфичните принципи врз кои се гради даден вид на жанр; знаења од историјата, традицијата, иноваторските барања или определен круг од уметнички појави. (Ангелов, 2003)

Анализата на овие определби не води кон констатацијата дека станува збор за поими од поопшто и потесно значење. Имено, поимот естетско воспитание има поширок карактер и тој е во функција на формирањето на целосна, хармонична личност, личност која го цени искуството, естетските вредности, денешни и минати, личност со развиен естетски вкус и со естетска култура. Во суштината на задачите на естетското воспитание стои барањето тоа да биде во функција на целосното формирање на личноста, кон оспособувањето на децата и младите да го разликуваат кичот и шундот од вистинската естетска вредност, развивањето на слободата на личноста и нејзиното оспособување да умее да се бори против сите појави со сомнителен естетски карактер.

Уметничкото воспитание е значаен дел на естетското воспитание, меѓутоа, естетското воспитание не може да се сведе на него. Естетското воспитание е во функција и на развивањето на естетскиот однос кон природата, животот и работата и настојува да ги анулира болните појави на современоста.

Уште во учењето на Платон на естетското воспитание му е дадено едно од примарните места во формирањето на човекот на "идеалната држава". За него музиката, ритамот и хармонијата се оние средства кои имаат доста ефикасно влијание врз развитокот на човекот. Во оваа смисла Платон препорачува со естетско воспитание кај децата да се отпочне уште во најраното детство. Тој смета дека естетското, моралното и

социјалното искуство, сообразено со возраста на децата треба да биде во основата на воспитанието. (Платон, 1970)

За Аристотел музиката и трагедијата дејствуваат активно во преобразувањето на душата, и уште повеќе, тие не делуваат само на развитокот на душата, туку и на телото. Задача на естетското воспитание, во кое приоритет има музиката, е да ја издигнува душата до возвишеното. Цел на естетското воспитание е сестран и хармоничен развиток на личноста. (Аристотел, 1970)

Во епохата на просветителството бројни автори ја истакнуваат улогата на естетското воспитание. Така за Хатчеси убавината поттикнува на хармонија, ред и добродетелство, за Шефсбери убавината е пат кон добродетелта, за Дидро таа ги воспитува луѓето на граѓански добродетели и ги става над пороците и злото, додека пак за Шилер естетското воспитание е пат кон слободата на личноста. Шилер го издига искуството во сила која го ослободува човештвото, ја "лекува" едностраноста кај човекот предизвикана од едностраната работа и му придава необична духовна слобода. (Ангелов, 2003)

Така определеното естетско воспитание не може да се изедначи со уметничкото воспитание и уметничкото стручно и професионално образование. Естетското воспитание има пошироко значење од уметничкото воспитание. Тоа е насочено кон развојот на сестрана, интегрална личност, кон интелектуален развиток на личноста и кон развојот на емотивната и волјевата сфера на човекот. Убавото како естетска категорија го надминува убавото во уметноста и се однесува и на убавото во природата, во животот, меѓучовечките односи, работата и производството.

5.2. Дилема дали да се зборува за објективна или субјективна естетика

Во основните проблеми на естетиката е вечното прашање кое е присутно и денес: дали естетиката треба да биде објективна или субјективна?

Концепцијата според која естетиката е еднадвор определена категорија и она што уметникот го создава е само пресликување на објектите, појавите, личностите и сл. кои постојат во објективната стварност се означува како објективна естетика. Објективната стварност делува на творецот на уметничкото дело и му ги наметнува објективните обележја на она што е предмет на неговото дело. Обележјата на предметите, појавите, личностите и друго уметникот ги прима со своите осети. При тоа тој набљудува, слуша, допира и сл.

Значи, во тој процес особините му се наметнуваат на творецот на уметничкото дело делувајќи на него еднадвор, а не доаѓа од неговата внатрешност, од неговата имагинација, мисла и сл. со еден збор тој не го создава она што го твори, туку го поддржува она што го прима преку осетите. Дури и ако направи обид да ги измени особините кои ги прима тоа не е во функција на разубавување на творечкото дело, туку тој го расипува убавото кое го содржат предметите, појавите, личностите и сл. кои се надвор и тој ги гледа, слуша, допира. (Lalo, 1974)

Во оваа смисла, уште Платон зборува дека Убавината е апсолутна и постои "пред нас, без нас, и надвор од нас" во светот на идеите. (Платон, 1969)

Она што еден уметник твори, според таквата концепција, не е одраз на неговата амбиција, на неговата воља, туку е одраз на уметничкиот процес на епохата во која живее и твори. Поточно, уметничкото дело е израз на културно-историскиот процес и општествената мисла. (Петровиќ, 2000)

Во древните цивилизации на Египет, Персија, Крит и други воопшто не може да се зборува за присуство на нешто субјективно во творештвото. Напротив, се е подредено на определен официјален каноничен систем за творење. Творецот е само инструмент кој го остварува она што е определено во дадениот канон. Токму затоа, уметничките дела од овој период не ги носат имињата на оние кои ги создале. Значи не е значајно кој е авторот на делото, туку само дали се запазени барањата на конструиранниот канон, кој е определен од бројни правила од религиозен, митолошки, магичен и обреден карактер. Тука нема место за творечки субјективизам. (Ангелов, 2004)

Во византискиот период, исто така нема место за никаков субјективизам во уметничките творби заради византиската спиритуализација. Доминацијата на црквата и истакнувањето на христијанството како единствена идеологија на средниот век допринесува за создавање на еден канонен систем по кој се остварува творештвото. Спиритуализмот претставува иманентен дел на таа култура. Тоа е еден вид на код на естетиката од кој ни еден автор не може да прави отстапки.. Секаква творечка субјективност се оспорува како неканонична и е осудувана од црквата. (Lalo, 1974)

Естетскиот објективизам е карактеристика и на марксистичката естетика. Во марксистичката естетска концепција естетската вредност на едно уметничко дело се проценува според тоа колку тоа одговара на објективната реалност. Определена доза на субјективност е дозволена тогаш кога се изразуваат идеалите, чувствата и психологијата на комунистичката партија. (Petrović, 1979)

Субјективната естетика е сосема спротивна на објективната. За протагонистите на ова сфаќање единствено постои убавината која е "во нас, низ нас и за нас". Убавото или грдото е само начин на мислење за предметите и појавите на творецот на уметничкото дело. Сами за себе тие

не се ниту убави, ниту грди. Уметничката вредност ни доаѓа од оној кој ја прима дадената убавина. (Tatarkjevič, 1975)

Според ваквото сфаќање естетиката е само едно поглавје на психологијата. Поточно, само уметникот и човекот кој е уметнички настроен го гледа убавото како внатрешен став на контемплација. Во оваа смисла, за простиот човек залезот на сонцето не ни убав ни грд, туку знак дека треба да се вечера, за физичарот е предизвик за анализа на спектарот и сл. (Lalo, 1974)

Творечката субјективност се среќава во периодот на Стара Атина. Тоа се должи на процесот на себепројавувањето и естетската автономност на искуството во поезијата, трагедијата и сл. Во овој период творештвото не се разгледува исклучиво како одговор на религиозно-митолошките, магичните и општествените потреби. Тоа се претвара во уметнички факт со чии карактеристики се занимава сега и естетската мисла. Творечката субјективност станува неизбежна во моментот кога искуството станува вредност.

Ваквото сфаќање било прифатено од бројни автори кои се занимавале со проблемот на суштината на убавото. Своја експлорација наоѓа посебно по објавувањето на Кантовата "Критика на чистот ум" каде тој тврди дека убавината на една појава, предмет и сл. не зависи од природата на таа појава, на тој предмет, туку од "слободната игра на фантазијата и поимањето" која може да настане кај гледачот за таа појава без оглед на нејзината природа надвор од него. (Петровиќ, 2000)

Проблемот на објективното и субјективното во искуството не е само теориски проблем. Денес тој се повеќе станува проблем на уметничката практика. Субјективното во естетиката денес станува модерен показател во естетското вреднување на уметничките творби и е иманентност на социокултурното вреднување на уметничкиот продукт.

Современо прашање не е повеќе како да се одвојат објективното и субјективното во уметноста, напротив, современ проблем е како тие да

соработуваат. Убавото објективно постои, но како еден човек ќе го препознае и доживее зависи и од неговата оспособеност да го забележи и од неговата способност да го доживее и кај него да формира определени чувства.

Значи естетиката е истовремено и објективна и субјективна. Законите на убавото не се само резултат на објективно постојните предмети и појави, ниту пак на субјективните видувања и чувства на оној кој ги набљудува, туку тие се во меѓусебна зависност и поврзаност.

Сфаќањата за субјективното и објективното убаво, најнепосредно се одразуваат и во естетското воспитание.

Ако се прифати субјективизмот во убавото и естетиката, големо прашање е какво треба да биде естетското воспитание или уште повеќе, дали треба да постои некакво воспитание. Според субјективистичкото сфаќање уметникот твори според своето видување на работите и своите способности. Нему не му е потребен некој кој ќе го поучува, кој ќе објаснува како и што да направи. Се што прави е предодредено од неговата внатрешност, од неговиот талент, од неговите лични доживувања и сл.

Ако се прифати објективниот пристап во естетиката тогаш уметникот може да остане и анонимен. Тој твори според однапред одредени правила и принципи или канони.

Оттука, потребно е широко поучување. Естетското воспитание е основа на творештвото во сите видови на уметности.

Современото сфаќање според кое естетиката е истовремено и објективна и субјективна и законите на убавото не се само резултат на субјективните видувања на творецот, ниту само на дадени објективни правила, принципи и сл. на естетското воспитание му дава смисла и содржина и го прави неопходно во целокупниот процес на уметничко творење, но и внесување на законите на убавото во животот и работата.

5.3. Дилема дали убавото е во природата или во уметноста

Едно од прашањата кои и се поставуваат на естетиката е и она кое се однесува на проблемот дали нејзин основен проблем е убавото во уметноста или убавото во природата?

Во оваа смисла можат да се диференцираат главно три групи на прашања и тоа:

- Дали уметноста се користи со светот, дали го поддржува, репродуцира, дали се огледува на него?
- Може ли уметноста да се изедначи со светот или пак да прави посовршени објекти? и
- Во што уметноста се разликува од светот дури и тогаш кога го поддржува и тоа успешно? (Lalo, 1974)

За античките филозофи природата претставувала совршенство и во тој контекст и таа била убава. Во контекстот на таквото гледање е и нивното сфаќање дека природата претставува оној пример од кој треба да поаѓаат уметниците.

Аристотел, на пример, ја исфрлил тезата дека уметноста може да биде посовршена од природата.

Стоичарите пак, од една страна ја фалеле уметноста заради нејзината сличност со природата, а од друга страна ја фалеле природата затоа што е слична со уметноста. (Gilbert i Kun, 1969)

Во средниот век се појавила нова теза според која природата е убава и совршена: таа е дело на Господ и во оваа смисла Господ е најголемиот уметник и затоа цвеќето е поубаво од секое уметничко дело. (Grlić, 1978)

Во периодот на ренесансата се среќаваат различни оценки за природата.

Така, во учењата на Платонистите таа имала скромно место, зошто над неа се ставал светот на идеите и духовите.

Според сфаќањето на Леонардо ништо не може да биде посовршено од природата.

Белори, пак ја исфрлил тезата дека природата е многу под уметноста.

При кајот на 18-от век во Француската Академија за Естетика се развива теоријата според која уметноста е исто толку рационална колку и природата и во тој контекст исто толку совршена, ако не и посовршена од природата. (Tatarkjevič, 1975)

Оваа теорија нема долг век и по нејзиниот пад природата довива во својата цена и тоа, пред се, заради творечките моќи и непроменливоста на нејзините закони.

Натуралистичката теорија одново ја издига уметноста над природата, меѓутоа уметноста се огледува на природта.

Шарл Лало во своето дело "Основи на естетиката" пишува дека школата на "L'art pour l'art" прва јасно ја сфатила естетската убавина во права смисла. (Lalo, 1974)

Германската школа "Општа наука за уметноста" ја истакнува тезата дека уметноста има бројни цели како: религиозни, национални, влијателни и сентимантални. Кога станува збор за природата, таа се разлкува од уметноста по тоа што многу поспоро ги открива естетските вредности, додека пак уметничките постапки се така средени што на непосреден начин ги откриваат тие вредности. (Dessoir, 1963)

Експресионизмот смета дека некое дело има своја вредност не поради неговата формална убавина, туку колку убавото или грдото се израз на некоја личност или некое време. (Grlić, 1978)

Во оваа смисла прашањето кое се наметнува не е во тоа колкава е разликата меѓу уметничкото и естетското, туку има ли разлика меѓу природата и уметноста.

Поставената дилема има свое непосредно значење и за естетското воспитание од аспект на тоа дали во ова воспитание акцентот треба да се стави на откривање на убавото кое постои во природата и светот кој не опкружува или тоа е категорија која треба да се бара и негува само во рамките на уметничките дела или и во едното и во другото.

За нас е прифатлива тезата дека убавото е категорија која е присттна и во уметничките дела како творби на творците од поедините уметнички подрачја, но убавото е категорија која ја сечекаваме во животот, работата и светот кој не опкружува. Прифаќањето на таквиот став му дава широка димензија на естетското воспитание. Поточно, тоа треба да се остварува и преку подрачјата со тесно уметнички карактер, но и преку подрачјата кои не се во групата уметнички предмети и области.

5.4. Дилема за естетската вредност на уметничкото дело

Класична дилема во естетиката и естетското воспитание е и онаа која се однесува на прашањето дали за естетска вредност станува збор само тогаш кога уметничкото дело покажува нешто убаво и средено или уметничкото дело има естетска вредност и тогаш кога се прикажуваат луѓе, животни, предмети и сл. кои сами по себе се грди.

Плејада уметници како што се на пример: Вергилије, Корнеј, Расин, Да Винчи, Рафаел и други за јунаци на своите дела земаат личности кои и самите се достојни за восхит. Импресионистите и доста други школи и поединци ги избегнуваат разубавените личности и предмети, меѓутоа делата кои ги создаваат имаат висока уметничка вредност. Во оваа смисла

Кант пишува дека "природната убавина е убав објект, а уметничката убавина е убаво претставување на еден објект". (Lalo, 1974)

За да се објасни суштината на уметничката вредност во литературата од областа на естетиката и естетското воспитание теоретичарите го истакнуваат примерот на ликот на Звонарот на Богородичната црква во Париз кој е изразито грд како човек, но е така уметнички претставен како лик што има висока уметничка вредност. (Митровиќ, 1969)

Можат да се наведат и бројни други примери на портрети кои отсликуваат прекрасни жени или мажи, но немаат некоја уметничка вредност и обратно, портрети на доста грди субјекти, но со високи естетски квалитети. (Hartman, 1968)

Ваквиот факт посебно е значаен за практиката на естетското воспитание во смисла да се води сметка за високата уметничка вредност и делата со таква вредност да им се претставуваат на децата, а не за убави ликови кои можат да бидат кич и шунд во уметноста.

5.5. Дилема за определување на поимот естетско воспитание

Појавата на терминот естетика е прашање за кое не може да се даде точна дата. Меѓутоа, со сигурност се знае дека тоа е периодот после 1735 година кога Александар Баумгартен го издава своето дело "Филозофско размислување за некои прашања на постското произведување" до периодот кога Шилер ја издава познатата студија "Писма за естетското воспитание" (1793 -1795).

Поимот "естетско" или "estetien" го воведува Александар Баумгартен. Го извлекува од грчкиот збор "aisthetikos" што значи чувствителен, убав. Баумгартен естетиката ја врзува за сетилното восприемање на светот.

Поимот естетско воспитание пак, се врзува за учењето на Шилер кој му дава значење на дејност која на човекот му ја враќа неговата целосност, нарушена од едноличната работа во индустриското производство која кај човекот развива само една единствена особина, а за таа сметка се занемаруваат сите други особини и способности. Во своето учење Шилер поаѓа од поставената поставка дека убавото допринесува кај човекот да се изградат неопходните општествени и хуманистички својства. Во оваа смисла тој пишува дека "само убавината и претставата за неа го чини човекот целосен". (Gilbert i Kup, 1969)

Старогрчката идеја за "калокагатија" е една од основите на Шилеровото учење. Калокагатијата претставува симбол за хармоничен и целосен човек, поточно за човек кај кого рамномерно се развиени неговите физички и душевни сили. На ова се надоврзуваат и идеите на питагорејците за "природната хармонија" на нештата, за симетријата како суштина на убавината, за "единствената естетска суштина на космосот". (Димитров и др., 1994)

При крајот на 18-от век големиот мислител Имануел Кант ја истакнува мислата за единството на убавото во природата и човекот. Сето тоа ја разоткрива хуманистичката суштина и хуманистичкиот карактер на естетското воспитание.

Различни автори му приобаат на естетското воспитание од различни аспекти. Во таа смисла можат да се издиференцираат три концепции кои имаат различен пристап во определувањето на овој поим.

Оттука и оправданоста да се зборува за дилеми во определувањето на поимот естетско воспитание.

Според првата концепција естетското воспитание главно се поврзува со искуството и неговото делување. Оваа концепција го ограничува естетското воспитание. Поточно, според оваа концепција естетското воспитание се издначува со уметничкото воспитание. Така на пример, Г.П., Бурса вели дека "естетското воспитание во училиштето е

култивирано на учење на добри вкусови, правилни разбирања и содржини од областа на музиката, уметноста, литературата и т.н. (Димитров и др., 1994)

Според втората концепција естетското воспитание има поширок обем. Претставниците на оваа концепција ја додаваат формирачката улога и функција на естетското воспитание врз целата социјална средина. Таквото естетско воспитание е целенасочен систем на формирањето на човекот способен да го восприема и оценува прекрасното, совршеното, хармоничното во животот и искуството, способен да живее и твори по законите на убавото, по законите на естетското совршенство.

Третата концепција значи најцелосно објаснување на естетското воспитание. Каган на пример, естетското воспитание го определува како формирање на естетско однесување на човекот кон природата, кон појавите на естетскиот живот и искуството, т.е. кон сите области на дејствувањето кои имаат определена естетска вредност. Естетската вредност според оваа концепција е основата врз која може да се разгледува хуманата суштина и значењето на естетското воспитание и естетскиот развој. (Димитров и др., 1994)

Се чини дека третата концепција ја изразува целосноста на естетското воспитание. Таквото естетско воспитание има водечка улога при естетската социјализација и енкултурација на човекот и соодветствува со хуманистичкиот идеал за целосен и хармоничен развој на индивидуата и на нејзината реализација како естетски субјект.

Прифаќањето на третата концепција за естетското воспитание има свое оправдување од аспект на целосното определување на овој поим, што не може да се каже за другите две концепции.

5.6. Дилема дали естетското воспитание да се реализира само преку предметите од уметнички карактер или и како принцип во воспитно-образовната работа

Посебно значајна дилема, која директно се однесува на поставеноста и реализацијата на естетското воспитание во воспитно-образовните институции е прашањето дали естетското воспитание единствено да се реализира преку содржините и барањата на наставните предмети кои имаат уметнички карактер или да биде поставено како општ принцип кој треба да се остварува во целокупната воспитно-образовна дејност.

Во училиштата се реализираат повеќе наставни предмети кои се директно поврзани со уметничките области како што се: музичкото воспитание, уметничкото воспитание, литературата и др. Нивните очекувани резултати се најнепосредно поврзани со запознавањето на децата со уметноста, нивното оспособување за доживување на естетското во уметноста и нивното оспособување за творење во различните уметнички области. Оттука реализацијата на задачите на естетското воспитание преку наведените предмети не е спорна и е сосема сигурно дека преку овие наставни предмети најдиректно се реализираат бараните задачи на ова воспитно подрачје. Меѓутоа, дилемата е во тоа дали во реализирањето на задачите на естетското воспитание треба да се ограничиме само на наставните предмети со уметнички карактер?

Одговорот на поставените прашања може да се добие ако се анализираат другите наставни предмети и нивните задачи. Нивната анализа покажува дека многу значајни задачи на естетското воспитание се предмет на работа на групата наставни предмети кои не се во групата на предметите со уметнички карактер.

Реализирањето на целта на воспитанието: целосно развиен човек, упатува на потребата естетското воспитание да се разгледува како

неразделна компонента на воспитанието во целост. Во оваа смисла, во литературата се укажува на неминовната потреба во процесот на формирањето на човекот да не се занемари ни една страна на личноста (интелектуалната, физичката, моралната, работната и естетската) и сите соодветни воспитни подрачја да сочинуваат една целина.

Од друга страна естетското воспитание ги зафаќа сите подрачја на психичкиот живот на човекот- рационалното, емоционалното и волјевото. Тоа значи дека со него се продлабочува сознавањето на стварноста, се збогатува доживувањето, се усовршува и станува поквалитетно творечкото изразување. Таквото дејствување е многу сложено, комплексно, но сепак тоа е само една компонента на воспитната работа. Основно барање е естетското воспитание како една страна на развојот на личноста да биде поврзано со останатите воспитни подрачја и така развојот на личноста да претставува една целина.

Ако ги анализираме поставеноста и задачите на поедините воспитни подрачја ќе дојдеме до констатацијата дека тие се доста тесно поврзани и може да се нагласи дека нивната поделба е во функција на нивната подобра реализација.

Така естетското воспитание е тесно поврзано со физичкото воспитание. Таквата поврзаност се согледува во заедничкото тежнеење за складност, координација, спретност, грациозност и убавината на движењата и настојувањата за постигнување на правилен, пропорционален и складен развој на поединечните органи и организмот во целина. Поврзаноста на овие две воспитанија ја согледуваат уште античките филозофи кои всушност и го отпочнуваат градењето на педагошката теорија. Таа е содржана во поимот калокагатија кој директно упатува на складност помеѓу душата и телото, што треба да се остварува преку пропорционална примена на музиката и гимнастиката во воспитанието на младите луѓе.

Поврзаноста на естетското воспитание со интелектуалното воспитание се согледува во фактот што во процесот на естетското воспитание се остваруваат и развиваат одредени интелектуални функции и способности како што се: сетилните органи, способностите за набљудување, предвидување, меморирање, репродуцирање, творечката фантазија, критичкото и творечкото мислење. Во тој процес се стекнуваат бројни знаења, умеења и навика, се запознава животот, се збогатува сознанието, се формира погледот на свет.

Современото производство посебно ја нагласува врската на естетското воспитание со работно-техничкото воспитание. Поточно, денес дизајнот избива како основна карактеристика на производот и ја детерминира неговата продажна моќ.

Од друга страна, работното воспитание може во голема мерка да ги потпомогне творечките активности на подрачјето на естетското воспитание, но и естетското воспитание може да придонесе задачите на работното воспитание да се остваруваат полесно, побрзо и со повеќе пријатни доживувања.

Ова укажува на непобитниот факт дека темелните воспитни подрачја се составни делови на еден единствен процес на воспитната работа и дека се цврсто поврзани и меѓусебно се испреплетуваат, условуваат и потпомагаат. Таквиот факт ја покажува должната значајност на естетското воспитание во воспитно-образовниот процес на децата и младите.

Така на пример, во рамките на физичкото воспитание учениците се оспособуваат за убаво држење на телото, за убаво одење, убаво облекување и сл.

Содржини кои се директно насочени кон естетското воспитание се среќаваат и во запознавањето на природата, биологијата, географијата и др. Дел од задачите на овие наставни предмети се насочени кон оспособувањето на учениците да го внесуваат убавото во својот живот. Во

овој контекст на задачи свое значење имаат оспособувањето на учениците убаво да го уредуваат просторот во кој работат и живеат, да се восхитуваат на цвеќето, зеленилото, сонцето, убавата природа, да се трудат да ја заштитиуваат природата, да умеат убаво да се облекуваат и сл.

Токму поради тоа не е потребно големо докажување на потребата естетското воспитание да биде задача на наставните предмети од уметнички карактер, но и на целокупната работа во училиштето и тоа наставна и вон-наставна. Тоа значи дека естетското воспитание треба да се реализира и преку поедините наставни предмети кои имаат уметнички карактер, но и како принцип во целокупната воспитно-образовна работа во училиштето.

5.7. Дилема дали преку естетското воспитание да се развива рационалноста и моралноста или чувствителноста

Едно од клучните прашања на естетското воспитание, кое посебно се експонираше во областа на литературата е прашањето за тоа дали во процесот на естетското воспитание акцентот треба да се стави на развитокот на интелектуалните и моралните сили на личноста или основа на ова воспитание треба да биде развитокот на емоционалните сили на човекот.

Во контекстот на ова прашање посебно место завзема прашањето за потребата и корисноста од бајките во развојот на личноста на децата.

Ова е проблем со своја историја. Бајките и народните приказни можат да се сретнат во различни култури во минатото. Така уште Платон пишува за една стара жена која им кажувала симболични приказни и митови на нејзините деца. Ги има и на египетскиот папирус. Некои теми од приказните се присутни дури 25000 години пред Христос. (Franz, Von, 1987)

Научниот интерес за бајките се јавува во 18-от век со дисатисфакцијата од христијанското учење и настојувањето да се најде нешто ново, овоземско, со изворна мудрост, нешто што го нема во христијанството. Тоа го наоѓаат браќата Jakob и Wilhelm Grimm кои собрале народни бајки на кои им додале некои нови сегменти и отфрлиле нешто старо и ги помешале во различни верзии. Оваа нивна колекција постигнала огромен успех. Луѓето и во другите земји почнале да собираат народни бајки, па така во Франција настанала колекцијата Perrault.

Во овој период различни учења се обидуваат да ги разберат и објаснат значењето и симболиката на бајките.

По однос на прашањето дали на децата треба да им се даваат бајки и други творби со фантастичен карактер се издиференцирале главно две становишта и тоа:

- Мислења според кои бајките и другите фантастични творби се штетни за правилниот развој на децата и не треба да се користат во воспитанието; и
- Мислења според кои бајките и приказните ја развиваат фантазијата и имаат големо значење за детскиот развој.

Поаѓајќи од ставот дека само развојот на мислењето може да доведе до развој на општеството француските материјалисти од 18-от век акцентот го ставаат на интелектуалното и моралното воспитание и во таа смисла се изјаснуваат против бајките кои се во функција на развојот на емоционалноста.

Рационалистичката концепција ја поддржуваат бројни француски и англиски писатели за деца, кои во своите литературни дела ставаат акцент на учењето и подготовката на децата за реалниот живот.

Како остар критичар на примената на бајката и фантастичните приказни во воспитанието на децата е и Марија Монтесори. Таа на едно свое предавање кое го одржала во Лондон во 1921 година бајките и

фантастичните приказни ги окарактеризирала како фактори кои доведуваат до оштетување на психата на децата.

Негирањето на бајките и нивната функција се забележува и кај некои детски писатели во периодот меѓу двете Светски војни.

Втората група на автори имаат сосема спротивни мислења за влијанието на бајките и фантастичните приказни и ги ставаат, пред се, во функција на развитокот на фантазијата како една од основните одлики на луѓето.

Романтичарите го свртуваат интересот кон развитокот на фантазијата, чувствителноста и индивидуалноста.

Најизразит претставник на прогресивната идеја од ова време е Бјелински кој смета дека бајките ги развиваат чувствата и фантазијата кај детето. (Бјелински, 1950)

Познатиот педагог од 19-от век Ушински посебно се занимава со решавањето на проблемите на изучувањењето на мајчиниот јазик и во тој контекст ја истакнува улогата на бајките кои ги окарактеризирал како "сјајни обиди на народната педагогија" и уште додава дека не верува "дека некој би можел да се натпреварува со педагошки генијалниот народ". (Ушински, 1948)

Прашањето за и против бајките е присутно и во 20-от век.

Во својата расправа насловена како "За педагошките вредности на бајката" Van Genper отворено се спротиставува на ставот на Монтесори за штетноста од бајките за развојот на децата. Тој го негира нејзиниот став дека бајките предизвикуваат конфузија кај децата во проценувањето на она што е реално, а што е имагинарно. При тоа докажува дека децата секогаш прашувале "Дали оваа приказна е вистинска?" и негативниот одговор ги решавал наведените проблеми. Во прилог на својот став напоменува дека "Њутн и Лајбниц, Ламарк и Кири биле пред се големи фантазери". (Genper, Van, 1921)

Видмар, Зихерл, Билер, Штерн, Ломброзо, Клозе и др. сметале дека фантастиката е производ на уметничкото творење и уметничкото обликување на стварноста и оттука не постои дилема дали треба да се користат бајките и фантастичните приказни во воспитанието на детето.

Во 1868 година Adolf Bastian развил фасцинантна теорија дека "сите базични митолошки мотиви се елементарни мисли на човештвото кои се раѓаат во секоја индивидуа и дека тие мисли се јавуваат во различни варијанти во Индија, Вавилон, па дури и во приказните од Јужното море." (Franz, Von, 1987)

За Carl Jung бајките имаат значење во надминувањето на едиповиот комплекс, ривалството, нарциситичките разочарувања и справувањето со стравот и несигурноста.

Од современите мислители кои ја оправдуваат бајката го наведуваме д-р Bettelheim со книгата "Употребата на магичното" која е современа систематска дискусија од психоаналитичка гледна точка за ефектите на бајката која го учи детето како со храброст и малку "среќа" (со магија) да ги надмине своите лични змејови. Нема потреба детето да биде малодушно затоа што е цуце во светот на паметните цинови кои се нарекуваат возрасни. Д-р Bettelheim објаснува колку познатите бајки му помагаат на детето да се справи со неговото чувство на беспомошност и неадекватност. Бајката го прави тоа не само со фактот што на крајот добродетелта победува, со што ја промовира моралноста, туку и со тоа што херојот е атрактивен за детето и тоа се идентификува со него и неговите битки. Злото кое е премногу присутно во бајките е таму токму поради тоа хероите и хероините да можат со храброст и добро однесување да го надминат и да ги освојат наградите од таквата добродетел, која се симболизира со добивање на убавиот и мудар принц и убавата и мудра принцеза и среќно живеење до крајот на животот. (Bettelheim, 1997)

Jack Zipes во книгата "Среќни до крајот на животот" ("Happily Ever After") истакнува дека филмовите на бајките станаа најпопуларен

културен производ во Америка, ако не и во светот. (Zipes, 1997) Затоа не е изданадувачки што Холивуд разви цела индустрија околу нив.

Maurice Phipps во "Митот и магијата на Војна на звездите" вели дека "популарноста на овие филмови не може да се препише само на актерите, специјалните ефекти и авантурата, туку и на поврзаноста со колективното и персоналното потесвесно, кое трилогијата постојано го провоцира." (Phipps, 1998)

Педагошкото значење на афективната врска помеѓу детето и бајките се гледа во тоа што во поедините ликови во бајката детето наоѓа сличност со себе и својот однос спрема светот. Тоа во бајките го доживува оној дел од животот кој како недораснато суштество не може да го доживее во реалноста. Фантастиката на специфичен начин го воведува детето во животот, развива интерес за животот и човековите проблеми.

Фантастичните содржини на бајките будат интезивно доживување, во кое естетското е најтесно поврзано со етичкото. Идентификацијата и соочувањето со ликовите од бајките овозможува детето да доживее длабоки и највредни човечки емоции и општествени чувства, почнувајќи од симпатија и пријателство до морален триумф заради победата на она што е добро и позитивно во човековиот живот. Современите автори кои се зафаќаат со проблемот на значењето на бајките, приказните, видео игрите и сл. во поголем број се застапуваат за примена на бајките во воспитанието на децата од раната возраст. Во оваа смисла навдуваат дека со фактот дека малите деца се идентификуваат со јунаците од бајките и приказните тие ги решаваат своите стравови, главно позитивните, и кај нив се развиваат и позитивните морални норми и вредности. Во оваа смисла тие наведуваат дека не е потребно да се постави дилемата за и против бајките, туку да се остави прашањето кои и какви бајки треба да им се презентираат на децата од раното детство.

5.8. Дилема дали естетиката претставува: живот, форма, сознание, делување или доживување

Дваесетиот век не се смета за период на естетиката. Меѓутоа, тоа не значи дека во овој период недостасуваат текстови од областа на естетиката.

Она што го карактеризира овој период е настојувањето на естетиката да го надмине нивото на филозофска теорија за убавото и добриот вкус.

Сега таа се труди да воспостави многу потворечки однос со различните полиња на уметноста: сликарството, книжевноста, музиката и сл. При тоа, од една страна, се воведуваат бројни новини и се прифаќаат дури и ризични експерименти, а од друга страна, естетиката добива карактеристична позиција да биде постојано организирана и доведена во врска со бројните уметности и со културните дела. (Перниола, 2005)

Во овој период во естетиката доминираат проблемите кои се однесуваат на нејзиното значење за општествениот и индивидуалниот развој на човекот, за смислата на постоењето и животот, односот со моралот, со економијата, со другите филозофски дисциплини, со другите науки и сл.

Современиот италијански естетичар Перниола наведува дека активноста на естетиката во 20-от век може да се категоризира на четири големи полиња:

- живот;
- форма;
- сознание и
- делување.

Карактеристично е тоа што сите овие подрачја доживуваат процвет во првата половина на 20-от век. После шесетите години полето на

естетски живот стекнува политичка вредност; сознајната естетика добива скептична вредност; прагматичната естетика комуникативна вредност. Таквиот пристап бара од авторите во естетиката да со соочат со политиката, медиумите, скептиката и комуникацијата.

Она што е во основата на естетиката од нејзиното појавување до денес и кое го определува нејзиното име е – сетилноста. Подрачјето на афективноста и емоционалноста во овој период останува надвор од некој поголем интерес за науката. Уште повеќе, оние кои во 20-от век се занимавале со ова подрачје самите себе не се сметале за естетичари, напротив тие се: психолози, психоаналитичари, онтолози, книжевници и сл. Значи, со проблемите на сетилноста се занимаваат оние мислителци и дејци кои не се филозофи, туку, главно, писатели или напосто, мислителци. (Перниола, 2005)

Нагласивме дека сите четири проблемски подрачја доживуваат подем во првата половина на 20-от век, поточно, околу шесеттите години на 20-от век.

Од друга страна, сите четири подрачја доживуваат промени кои се детерминираат како примена на концептуалниот апарат на нови контексти и услови и тоа:

- естетиката на животот постигнува политичка вредност;
- естетиката на формата постигнува посредничка вредност;
- сознајната естетика скептичка вредност;
- прагматичната естетика комуникативна вредност. (ibid)

Оттука естетиката денес е присутна и активна во биополитиката, во масмедииологијата, во епистемолошкиот анархизам и во теоријата на комуникацијата. (Перниола, 2005)

Надвор од шемата останува подрачјето на чувствителноста, емоционалноста и афективноста.

Во овој период на оваа проблематика не работат естетичари, напротив: психолози, психоаналитичари, онтолози, книжевници, филозофи на религијата и др.

Потребно е да се нагласи дека чувствителноста на 20-от век не може да се врати на Кант и Хегел. Дури и таа даживува пресврт означен како физиолошки. (Ангелов, 2005)

Во 20-от век посебно се експонира идеата дека естетското доживување го олеснува животот и ги зголемува виталните енергии.

Она што е значајно и треба да се нагласи во овој контекст е практиката поимот "филозофија на животот" да се користи тогаш кога се сака да се направи разграничување со филозофијата на доживувањето, односно, со емпириската димензија на психичкиот чин. (ibid)

Значи, естетското доживување се сведува на есенцијална поврзаност со животот. За тоа која е причината за ваквиот пристап не може да се најде некое подлабоко оправдување. Уште повеќе, во некои ситуации не се наоѓа или не е јасна врската која ги соединува животот и естетиката. Меѓутоа, треба да се нагласи дека оваа поврзаност постои.

Одговорот можеби би можел да се најде во свртувањето на човекот од 20-от век кон прашањата за значењето на животот.

Од друга страна, отварањето на ова прашање во услови на современ живот, во извесна смисла влече наназад и дури е лишено од својата смисла. Прашањето за смислата и значењето на животот денес се прашања кои можат да се објаснат со доста егзактните закони на развиените природни науки, пред се, со законите на современата физика и современата хемија.

Прашањето кое го привлекува нашето внимание се однесува на врската меѓу животот и естетиката.

Анализата на овој проблем ќе не однесе длабоко во филозофско размислување и толкување на различните пристапи и објаснувања на прашањето за поврзаноста на естетиката и животот и барањето на

смислата на животот во естетиката, што не е проблем на нашето разгледување. За нас е доволна само констатацијата за поврзаноста на животот и естетиката, vizavi другите пристапи кои отвараат дилема по прашањето што да се прифати како основа на естетското воспитание.

Спротивно на естетиката на животот, во периодот на 20-от век избива естетиката на формата.

Во поимот форма се содржи односот кон нешто објективно и стабилно. Формата го изразува поттикнувањето кон надминување на ефемерноста, минливоста и кратковечноста на животот. (Ангелов, 2005)

Теоријата на естетиката на 20-от век може да се протолкува како давање на различни решенија на она што се определува како инелигибилна форма, од една страна и форма на осетите, од друга страна. (ibid)

Одново ја согледуваме опасноста од тоа да навлеземе во бројните филозофски теории, што не е наша тема.

За нашиот проблем на разгледување доволна е констатацијата дека во овој период, со сета своја сериозност, се наметнува теоријата или теориите за естетиката како форма и нејзините импликации врз сфаќањето на естетското воспитание.

Трета тенденција на естетиката на 20-от век е т.н. сознајна естетика за која основна карактеристика е свртувањето кон гносеологијата или поточно, која уметноста ја смета за носител на вистината. Таквиот став е дијаметрално спротивен на претходно наведените: естетиката на животот и естетиката на формата чија основа е учењето на Кант. (Перниола, 2005)

Основоположник на сфаќањето на естетиката како сознание е оснивачот на естетиката Баумгартен кој естетиката ја смета за дел од онаа гносеологија која се занимава со сознание преку осетите, за разлика од логиката која се занимава со интелектуалното сознавање.

Според учењето на Хегел уметноста заедно со религијата и филозофијата ја манифестираат вистината.

Во 20-от век неохегенизмот, феноменологијата и херменаутиката одново го враќаат приматот на филозофијата на полето на гносеологијата. (Ангелов, 2005)

Сите овие правци се занимаваат со естетиката и и даваат сознајно значење. Меѓутоа, сите тие имаат различни аргументи, пристапи и објаснувања во кои ние нема подлабоко да навлеземе од познатата причина што тоа се длабоко филозофски размислувања и не се значајни за проблемот кој ние го разгледуваме. Ние ќе се согласиме со констатацијата на Марио Перниола кој наведува дека да се афирмира сознајниот карактер на уметноста не значи на уметноста да и се придаде нешто што малку ја интересира, туку значи во неа да се смести нешто што нејзе и е туѓо. (Перниола. 2005)

Четврта тенденција на естетиката на 20-от век е нејзиното свртување кон дејноста. Поврзаноста на естетиката со дејноста ги носи своите корени од периодот на Старите Грци. Таква поврзаност се покажува во Хомеровите епоси. (ibid)

За поврзаноста на уметноста и дејствувањето длабоко размислувал Хегел.

Кон крајот на 19-от век широко распространета е идеата според која "убавото дело" не го прават нити јунакот, нити филозофот, туку уметникот.

Интересно е мислењето на Толстој според кој оној што делува може да бира помеѓу силата (војната, политиката, економијата) и помеѓу доброто (како основа на сите духовни, општествени и културни вредности).

Прагматистичката и духовита ангажираност на естетиката на 20-от век настојува да го побие ставот на Толстој со цел да направи разлика меѓу естетското, уметничкото и културното делување и политичкото и моралното делување. (ibid)

Различните толкувања на оваа тенденција се сведуваат на становиштето дека од аспект на естетиката, на уметникот треба да се гледа како на индивидуа која е доволно јака да се избори за своето гледање на објектите, појавите и луѓето.

Разгледувањето на односот на естетиката и чувствата ќе го отпочнеме со познатиот факт дека естетиката станува самостојна наука тогаш кога им се признава самостојност на чувствата во однос на теорискиот и практичниот ум. Меѓутоа, во естетиката на 20-от век, на извесен начин се занемарува токму подрачјето на сетилноста за сметка, како што веќе нагласивме, на животот, формата, сознанието и дејноста.

Суштинско прашање кое се поставува по однос на современата естетика е зошто таа го занемарува теориското сознавање на чувствата и се приклонува на интелектуалното искуство.

Авторот Перниола го наведува фактот дека на самиот поим естетско, имплицитно му е настојувањето кон помирување на спротивностите, што значи крај на борбата и доаѓање на период на мир во кој болката и борбата, ако не се докрај угушени, барем привремено се запрени. (Перниола, 2005)

Меѓутоа, во 20-от век чувствата се движат во спротивна насока.

Естетиката на 20-от век ги носи чувствата до ниво на психопатологија, наркоманија, перверзија, примитивизам примен од примитивните култури и сл. (Ангелов, 2004)

Може да се претпостави дека таквата ситуација е причина за оддалечување на естетиката од чувствата. Поточно, естетиката на 20-от век се најде спроти една сосема друга сензитивност од онаа која беше основа на естетиката на Кант и Хегел и токму заради тоа се приклонила кон проблемите на: животот, формата, сознанието и дејноста.

За предметот на проблемот кој го истражуваме – дилеми во естетското воспитание, наведените дилеми во естетиката имаат свое практично значење. Имено, приклонувањето на естетиката кон животот

или формата, или сознанието, или дејноста, или пак чувствата, ја менува суштината и карактерот на естетското воспитание.

Не навлегувајќи во филозофските размисли за различните видови на естетика на 20-от век, како педагози, можеби имаме право да констатираме дека наведените дилеми во естетиката треба да се разгледуваат во можно единство од аспект на теоријата и практиката на естетското воспитание. Поточно, естетското воспитание во себе ги содржи и елементите на однос кон животот и елементите на формата и оние на сознанието, но тоа претпоставува и дејност без која ова воспитно подрачје би ја изгубило смислата, но и сетилноста како негова основа.

Естетското воспитание ги соединува сите наведени елементи што може да се види од неговите задачи: проценување и забележување на убавото и естетските вредности, доживување на естетските вредности и напор кон оспособување за творење.

Сметаме дека суштината и карактерот на естетското воспитание значи токму пристап кој ги соединува сите елементи кои современата естетика настојува да ги раздвои.

6. КОНЦЕПЦИСКА ПОСТАВЕНОСТ НА ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ

6.1. Развојот на воспитанието и образованието во Република Македонија

Воспитанието и образованието во Република Македонија до 1991 година се развивале во заедницата СФРЈ и оттука нивната концепциска поставеност ги носи заедничките обележја карактеристични за целината на поранешна СФРЈ.

Проследувањето на целосната концепција на воспитанието и образованието најпрво не наведува на ситуација на постојани промени.

Обидите за воведување на промени (реформи) во периодот после Втората Светска војна најчесто се групираат во четири периоди кои произлегуваат од промените во општествено-политичката стварност и соодветно на тоа од образовната политика во овие периоди.

Тие периоди се класифицираат како периоди од:

- од 1945 до 1958 година- период на адаптација и идејна преориентација;
- од 1958 до 1970 година– период на единствен систем на школството и консолидирањето на осмо-одделенско основно училиште;
- од 1970 до 1990 година– период на преобразба на средното образование;
- од 1991 до денес - период на државна транзиција. (Potkonjak, 1980)

Сметаме дека во функција на разбирањето на современата концепција на естетското воспитание посебно значење има последниот период од развојот на нашето воспитание и образование. Затоа, најпрво

ќе се осврнеме на основните проблеми кои ја преокупираат современоста на развојот на воспитанието и образованието во Република Македонија.

Современите општествено-политички, економски и други промени во нашето животно опкружување со сета своја актуелност ги наметнуваат прашањата за тоа **ШТО** треба да се промени во сферата на воспитанието и образованието и **КАКО** да се направат тие промени за да може воспитанието да се стави во функција на новите општествени барања и уште повеќе, тоа да стане фактор на вкупниот општествен развој.

Во пристапот кон оваа проблематика најпрво се наметнуваат повеќе прашања и тоа:

1. Прашањето за карактерот на промените. Во оваа смисла треба да се одговори на прашањата за тоа дали да се оди со мали корекции во воспитно-образовниот систем, со одземање или додавање на некои содржини во наставните програми или додавање на некои наставни предмети, или треба да се размислува за реформа во сите сегменти на оваа значајна општествена дејност?

Доста значајно е и прашањето за тоа како треба да се третираат промените, поточно, дали на промените да им се пристапи како нешто што се прави еднаш или на еден определен начин или тие да се разгледуваат и третираат како континуирана категорија која бара постојана мобилност, испробување на различни модели, пристапи, начини на работа и сл. постојано испитување и приспитување на постојаната практика, следење на барањата на општествениот развој, промените во сферата на работата, вредносните ориентации итн.

Одговорот на ова прашање не е и не може да биде едностран и едноставен. Точно е дека новите општествено-политички и економски промени во нашето општество бараат коренити промени во некои сегменти во сферата на образованието и во оваа смисла треба да се определи што е она што треба да претрпи такви промени.

Денес сме сведоци на една постојана реформа на основното образование. Поточно, од учебната 2007/08 воведено е девет годишно основно образование. Првото одделение во оваа концепција ги опфаќа децата од 6 до 7 годишна возраст. Оваа група на деца претходно беа опфатени во т.н. подготвителна година на основното образование која егзистирале во периодот кога ние го вршевме нашето истражување по прашањето за реализацијата на естетското воспитание.

Во дискусијата за тоа каков карактер треба да имаат промените во нашето образование и воспитание неминовно ни се наметнува констатацијата дека би било сосема погрешно ако на промените им се пристапи како на нешто што се прави еднаш без оставање можности за нивно прифаќање како постојана неминовност од понатамошни промени.

2. Дали е оправдан пристапот во наши услови да се пресликуваат најразлични модели на работа кои се применуваат во некои други земји со развиена демократска практика, занемарувајќи ја при тоа сопствената традиција во оваа област на општествена дејност и специфичностите на нашите услови на живот и работа?

Одговорите кои се даваат на ова прашање не се единствени. Имено, не се ретки размислувањата од различни автори кои се занимаваат со оваа проблематика дека по прашањето за тоа каков треба да биде нашиот воспитно-образовен систем нема потреба многу да се размислува и дека во светот постојат позитивни искуства и модели кои треба да се преземат и на тој начин успехот во оваа сфера од општествената дејност нема да изостане. Меѓутоа, не се помалку присутни и оние размислувања кои одат на линија да се почитуваат сопствените искуства и сопствената традиција, туѓите искуства претпазливо да се испитуваат и сите новини да се адаптираат на нашите посебности.

3. Дали промените во воспитанието да ги вршиме поаѓајќи од моменталната ситуација на "кризи" (општествена, политичка, економска, вредносна, морална, културна и сл.) или врз основа на проектирани визии

за идниот развој на земјата? (имајќи го во предвид фактот дека оние кои ги воспитуваме денес ќе живеат и утре во некои поинакви услови)

Се чини дека би се направила огромна грешка ако системот на воспитание и образование се прилагоди само на моменталните ситуации во различни сфери на општествено живеење и моменталниот техничко-технолошки развој на земјата без да се имаат во предвид општите движења на општеството и производството. Меѓутоа, визиите за идниот развој на општеството и оттука и на воспитанието не смеат да бидат произволни и парцијални туку тие треба да се засноваат на детални анализи на можностите и постигнувањата во сите сфери на животот и работата кај нас.

4. Дали процесот на современите промени во воспитанието може да се разгледува како феномен одвоен од севкупните процеси на помали или поголеми реформски зафати на нашето воспитание досега?

Сосема е сигурно дека секој реформски чекор треба да се разгледува како процес со своевиден континуитет. При тоа неминовно е критичко преиспитување на сето тоа што досега е направено, но да се отфрла секој вид на критизерство и негирањето на сите придобивки во оваа област.

Во оваа смисла приоритет треба да им се даде на следнива барања:

- демократизација на образованието, сфатена пошироко од барањето за давање еднакви можности за пристап во системот и нејзиното прераснување од социјален во педагошки проблем;
- покачување на квалитетот на воспитно- образовната работа во смисла на воведување на нови облици на работа кои соодветствуваат на современите барања на образованието и воспитанието;
- осовременување на системот на средното образование во правец на надминување на тесната специјалност и формирање на такви

профили кои ќе можат брзо да се адаптираат на новите технолошки потреби;

- разрешување на дуализмот помеѓу социјализацијата и персонализацијата;
- формирање на квалитетни интерперсонални односи помеѓу субјектите во воспитно-образовната работа;
- за воспитно-насочувачката работа на наставникот;
- проширување на мрежата на неформални облици на образование и нивно поквалитетно преплетување со формалното образование;
- воспоставување на поквалитетни и поразновидни облици на соработка на училиштето со семејството и другите воспитни фактори;
- прераснување на училиштето, од училиште кое дава знаења во училиште кое формира и воспитува;
- индивидуализација на воспитните постапки и диференциран пристап кон учениците без страв од елитизам или специјален пристап;
- мултикултурно образование како претпоставка за поквалитетни меѓунационални односи, меѓусебно запознавање и почитување на специфичностите на развојот и традицијата;
- промени во оспособувањето и усовршувањето на наставничките кадри како претпоставка за промени во воспитно-образовната работа во училиштето;
- промени во организацијата на наставната работа во правец на доведување на секој ученик до личен успех, формирање на стимулативна клима за учење, обезбедување на поквалитетно проверување на знаењата на учениците и нивно вреднување и сл.

На крајот истакнуваме дека промените во воспитанието треба да бидат ослободени од секаков волунтаризам и импровизација, што претпоставува ангажирање на најкомпетентни стручњаци од педагошката наука и успешни практичари и експериментално проверување на сите новини кои ќе се воведуваат во сферата на воспитанието и образованието. (Костова, Баракоска, Маказлиева, 2005)

6.2. Современа концепција на естетското воспитание во предучилишното и основното воспитание и образование

Како дел од општата концепција на воспитанието и образованието концепцијата на естетското воспитание ги носи основните обележја на различноста на поедините периоди и карактеристиките на развојот на воспитанието и образованието во Република Македонија.

Концепциската поставеност на естетското воспитание во предучилишното и основното воспитание и образование е централното прашање од кое зависи реализацијата на ова воспитно подрачје.

Ова прашање е најдиректно поврзано со теориските решенија на даденото воспитно подрачје и очекуваните резултати кои му се поставуваат. Во функција на добра концепциска поставеност на естетското воспитание ние направивме обид да ги анализираме теориските проблеми на ова воспитно подрачје кои упатуваат на тоа каква треба да биде неговата концепциската поставеност.

Концепциската поставеност на естетското воспитание најдиректно ја определува неговата добра или лоша реализација во практиката на воспитно-образовната работа.

Оттука наша следна анализа е проблемот на концепциската поставеност на естетското воспитание во предучилишното воспитание и образование и во основното образование.

Ќе почнеме со констатацијата дека убавото како осовна категорија на ова воспитно подраје го среќаваме во уметничките дела, во природата и животот.

Оттука современата концепција на естетското воспитание и придава големо значење на уметноста во развојот на личноста. Таа е производ на естетскиот однос на уметникот спрема стварноста и животот. Уметничкото дело секогаш во себе носи интелектуална, емоционална и хумана порака. Тоа содржи естетски, а многу често и етички вредности и затоа треба да завзема важно место во процесот на развивањето и обликувањето на воспитаникот. (Vukasović, 2000)

Затоа педагошката концепција на естетското воспитание се остварува преку активностите од уметнички карактер во детските градинки и наставните предмети од уметнички карактер во основното образование како што се: ликовното воспитание, музичкото воспитание и култура на говорот или литературата.

Таквата поставеност е логичка последица на суштината на естетското воспитно подрачје и суштината на уметноста.

Нема сомнение дека уметноста најдиректно влијае на остварување на бараните резултати на естетското воспитание. Запознавајќи се со уметничките дела со висока уметничка вредност се остварува првата задача на естетското воспитание- оспособување на децата да ги забележуваат и проценуваат естетските вредности. Таквата задача најдиректно оспособува децата да прават разлика меѓу уметничките дела со вистинска уметничка и естетска вредност и она што претставува кич во уметноста. Оваа задача има големо значење денес кога младите се преплавени со дела и активности со сомнителни естетски квалитети. Во оваа смисла и барањето за колку што е можно поквалитетна реализација на овие активности. Тоа го истакнуваме заради несаканата ситуација во практичната воспитно-образовна работа, посебно во основните училишта,

акцентот да се става на наставните предмети со интелектуален карактер, а да се занемаруваат оние кои имат уметнички карактер.

Меѓутоа, естетското воспитание е поставено и како принцип во целокупната воспитно-образовна работа во воспитно-образовните институции.

И во наставата на останатите предмети и активности постојат големи можности за воочување на естетските обележја и за развивање на смислата за убавото. Се разбира дека тие можности треба добро да се искористат. Во наставата по мајчин јазик во основното образование и активностите од областа на култура на говорот во детските градинки, покрај богатството што го пружаат народните и уметничките литературни дела постојат и други можности врзани за убавината и правилноста на усното и писменото изразување.

Добро организираната настава на странски јазици, исто така, може да ги потпомогне таквите настојувања.

Наставата и активностите од збирот на природните науки пружа можности да се воочуваат и доживуваат убавините на природата и природните појави, а наставата и активностите од подрачјето на општествените и хуманистичките подрачја овозможува да се забележат и доживеат складните односи и убавината во меѓучовечките односи и во општествениот живот.

Во работното и техничкото воспитание естетски се обликуваат работните движења и им се даваат естетски обележја на производите кои се изработуваат.

Во наставата во основното образование и во активностите на децата во детските градинки можат да се користат и уметнички текстови, слики, скулптури, драматизации и други уметнички изрази.

Во наставната работа во основните училишта и во активностите во детските градинки може успешно да се применуваат естетските анализи на уметничките слики и скулптури, нивно демонстрирање, ликовно

изразување, моделирање, слушање музика, пеене и музицирање, ритмика и танцување, изразно читање, рецитирање, драматизација, слободни писмени состави и други облици на презентирање и креирање на естетските својства и вредности.

Таквите моменти се прошируваат и во активностите на слободното време на децата и учениците.

Кога станува збор за слободното време и активностите на личноста во него посебно значење имаат социјалните и персоналните мотиви.

Социјалните мотиви за користење на активностите на слободното време најдиректно произлегуваат од општествената суштина на човекот, поточно од психолошката потреба на децата и можат да се задоволат со директно или индиректно учество на други луѓе. Персоналистичките мотиви се подвид на социјалните мотиви кои се насочени кон развојот на интересите на сопствената личност, зависат од личното искуство на поединецот и се разликуваат кај различни индивидуи. (Баракоска, 2003)

Посебен и најразвиен вид на активности на активностите на слободното време на учениците се слободните активности. Слободните активности се разновидни ученички активности: сознајни, културно-уметнички, спортски, работни или технички. Во основните училишта најчесто постојат културно-уметнички друштва, спортски друштва, клубови на млади техничари и ученички задруги. За естетското воспитание најважни се културно-уметничките друштва и нивните секции: ликовни, музички, литерарни, драмски, фолклорни, танцови, филмски, пеачки клубови и други облици на активност. Во тие друштва, секции и активности доаѓа до израз иницијативата на учениците. Тие слободно бираат подрачје на активност во согласност со своите желби и можности. Програмите на работа не се однапред дадени. Учениците ги изработуваат заедно со своите наставници кои се определени за водители на поедините активности. Меѓутоа, за водење на тие активности можат да се ангажираат и надворешни соработници како: музичари, глумци, ликовни

уметници, способни родители и други културни и јавни работници. Учениците можат да влијаат и на реализацијата на програмите. Сместата и целта на работата на слободните активности е да се воспостават поволни услови за реализација на разновидни културно-уметнички активности на децата и младите. Тие треба да ги запознаваат учениците со различните подрачја на културата и уметноста, да ги прифатат како вредни дејности и да развиваат творечко, естетско изразување во доменот на тие подрачја. Сето тоа е во функција на развивање на естетскиот вкус кај децата и учениците и развивање на смелата за уметничко доживување и негување на уметничките вредности. Во рамките на слободните активности, учениците можат да издаваат училишни весници, списанија, може да изработуваат плакати, паролни, албуми, колекции, а при тоа да се грижат, меѓу другото, тие да ги задоволуваат и естетските критериуми.

Обично се поаѓа од сознанието дека воспитно-образовната работа во детските градинки и основните училишта се остварува во наставата и насочените активности и преку слободните активности. Естетското воспитание, меѓутоа, не може да се ограничи само на тие облици на работа. Тоа го опфаќа целокупниот живот и работата во детската градинка и училиштето. Поточно, сите активности во детските градинки и основните училишта и сите дејности надвор од градинката и училиштето, целокупната атмосфера во нив, нивното уредување, уредувањето на околината, вкусното облекување на воспитувачите, наставниците и учениците, организирањето на училишните приредби, екскурзии, посети на изложби, концерти, театарски претстави, музеи, галерии и други разновидни културни институции. Средината во која живее детето, треба да биде исполнета со убавини кои будат естетски чувства, предизвикуваат доживувања и го развиваат вкусот. Всушност, тој "естецизам" на секојдневниот живот има пресудна улога во формирањето навики на културен и естетски однос спрема средината, другите луѓе, самиот себе си и работата.

Доста значајни за развивањето и подигањето на естетската култура се екскурзиите и посетите на места и установи во кои може непосредно да се набљудуваат уметнички дела, градби, споменици, слики или да се присуствува при изведување на драмски, музички, литерарни дела и сл.

Природата обилува со убави облици, бои и звуци. Укажувањето на нив е во функција на реализирањето на естетското воспитание.

Секојдневниот живот пружа примери на убавото и културното облекување, убав говор, пеење и сл. сето тоа е во функција на реализирање на бројноста на задачите на естетското воспитание.

Можеме да констатираме дека современата концепциска поставеност на естетското воспитание во предучилишното и основното воспитание и образование во Република Македонија ги задоволува и барањата на современата педагошка наука и општествените барања. Естетското воспитание конципирано како активности и наставни предмети од уметнички карактер и како целокупната воспитно-образовна работа во детската градинка и училиштето е претпоставка за негова правилна и доследна реализација.

7. АНАЛИЗА НА ПРОГРАМИТЕ ЗА ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ ВО ПРЕДУЧИЛИШНОТО И ОСНОВНОТО ВОСПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ

7.1. Анализа на Програмата за воспитно-образовна дејност во предучилишното воспитание и образование

Анализата на програмите од естетско воспитание во предучилишното воспитание претпоставува најпрво да направиме краток осврт на развојната линија на програмирањето на оваа дејност во Република Македонија. Таквата анализа ќе ја направиме за развојот на предучилишното воспитание после Втората светска војна. Она што треба да се забележи е фактот дека во периодот меѓу двете светски војни во Македонија не постоеше некоја поголема развиеност на овој вид на воспитание. Имено, како единствена организациона форма на предучилишно воспитание и образование егзистираа само забавишните групи за децата пред поаѓање на училиште и тоа главно во поголемите градови во состав на основните училишта. (Камберски, 2000)

Обиди за посистематска поставеност на предучилишното воспитание и образование се забележуваат во годините после војната. Настојувањата биле во насока ова воспитание да стане составен дел на воспитно-образовниот систем.

Посебно значење за поставеноста на предучилишното воспитание и образование во овој период имаат Програмските упатства за предучилишните воспитни организации донесени во далечната 1954 година.

Карактеристика на предучилишното воспитание и образование во овој период е социјалниот третман на детските градинки, чија главна

функција била згрижувањето на децата од предучилишниот период во оној дел од денот кога нивните родители биле на своите работни места.

Воспитно-образовна функција имале забавишните групи лоцирани во основните училишта кои имаа за цел да ги подготвуваат децата од 6 до 7 годишна возраст за поаѓање во училиште.

Позначен нормативен акт од областа на предучилишното воспитание и образование донесува министерот за Народна просвета во 1950 година кој го насловува како "Правилник за организација на работата на детските градинки". Во овој Правилник детските градинки се определени како "установи за воспитување и одгледување на здрави деца од полни 3 години до поаѓање на училиште." (Камберски, 2000)

Карактеристично е тоа што и покрај називот кој упатува на примарност на воспитната дејност детските градинки во овој период и понатаму остануваат социјални установи кои ги негуваат децата чии мајки се вклучуваат во сферата на трудот надвор од сопствениот дом. (Камберски, 2000)

Позначајни промени предучилишното воспитание добива со школската реформа од 1958 година. Така во 1959 година се донесува првиот Закон за установите од предучилишно воспитание (Службен весник на НРМ, бр. 14/50)

Промени во програмите на предучилишното воспитание во функција на нивно усовршување, дополнување, модернизирање, проширување на дејноста и сл. се донесуваат повеќе пати и тоа: 1969, 1975, 1980 и 1981 година.

Програмата за воспитно-образовна дејност во предучилишното воспитание и образование од 1982 година е најсериозен норматив од оваа област кој се уште е во употреба.

Естетското воспитание е составен дел на сите овие програми. Меѓутоа, тоа има различен карактер, различен назив на подрачјата кои се негови компоненти, различна цел и задачи, различни содржини и сл.

Ние немаме намера да навлеземе во анализа на сите наведени програми.

За да укажеме на различната поставеност на естетското воспитание во развојниот пат од 1946 до денес ќе укажеме на фактот дека во зависност од карактерот, содржината и целта и задачите кои ги имаа активностите од областа на подрачјата од уметнички карактер имаа различни називи. Така, ликовното воспитание се означувало најдолго со називот цртање, музичкото воспитание со називот пеење, литературата со мајчин јазик и сл. Ја истакнуваме разликата во јазичното означување на естетските подрачја зошто преку називите добро се гледа што е она што се сакало да се постигне со посебните активности и каков бил нивниот обем и содржина.

Анализата на современата програмска поставеност на естетското воспитание во детските градинки ќе ја поделиме на два дела за кои сметаме дека директно произлегуваат од концепциската поставеност на овие активности во нив.

Така, прво ќе ги анализираме целта, задачите и содржините на активностите од уметнички карактер, а потоа ќе ги анализираме програмите на оние активности преку кои сметаме дека естетското воспитание се остварува како принцип. Тоа се: физичкото и здравственото воспитание, игровните активности, запознавање на природата и општествената средина и јавната и културната дејност.

7.1.1. Анализа на програмите на активностите од уметничкото подрачје во детските градинки

Во задачите кои си ги поставивме по однос на истражувањето на поставеноста на естетското воспитание предвидовме прво да ги анализираме програмите со цел да ја утврдиме програмската поставеност на ова воспитно подрачје.

Меѓутоа, на почетокот се најдовме пред дилемата дали да ја анализираме Програмата за воспитно-образовна дејност во прдучилишното воспитание и образование (Програма, 1982) во нејзината целосност или да се ограничине на анализа на програмската поставеност на естетското воспитание во средната група на деца во детските градинки каде го извршивме истражувањето по однос на реализацијата на задачите на естетското воспитание. Преовлада вториот пристап заради тоа што ако направевме анализа на целокупната Програма за воспитно-образовна дејност во прдучилишното воспитание и образование, пред се, непотребно ќе го оптоваревме текстот и еден дел од таа анализа не ќе беше во функција на нашето истражување кое го насочивме на истражување на програмската поставеност и реализацијата на естетското воспитание во средните групи од детските градинки и во подготвителната година од основното образование. Затоа сметаме дека нашиот пристап има свое оправдување.

Определувајќи се за анализа на програмската поставеност на естетското воспитание во средната група во детските градинки најпрво пристапивме кон анализа на активностите од уметнички карактер.

7.1.1.1. Анализа на програмата по ликовно воспитание

Во Програмата која е предмет на нашето истражување дадени се прво целта и задачите на ликовното воспитание во детските градинки воопшто за сите групи кои работат во градинката.

Се наведува дека целта на воспитно-образовната дејност по ликовно воспитание е да го збогати социо-емоционалниот живот на децата и да се воведат во светот на ликовната уметност, преку перцепирање, доживување, творење и проценување на убавото во визуелната стварност и ликовните творби и со тоа да се постават

појдовните основи на естетското воспитание и тоа да придонесе за сестраниот развој на детската творечка личност.

Поаѓајќи од играта и мотивацијата како основа во остварувањето на оваа цел како задачи на ликовното воспитание се наведени:

- да ја поддржува љубопитноста кај децата кон ликовното творештво и да побудува интерес и желба за самостојно ликовно изразување;
- да го насочува вниманието на децата кон богатството на боите и формите во визуелната стварност, во ликовните творби и со тоа да развива смисла за убаво;
- да придонесува за развојот на визуелните, емоционалните, имагинативните и моторичко-креативните способности кај децата и со тоа да помогне за нивно оспособување и осамостојување во ликовната активност;
- да го збогатува ликовното изразување кај децата со избор на блиски теми и мотиви достапни на нивната возраст;
- да го негува и развива ликовното творештво кај децата со графичко, колористичко и пластично изразување на нивните чувства, доживувања и мисли;
- да ги оспособува децата за користење на ликовните техники и материјали сообразно со нивната возраст;
- да негува и формира хигиенски, работни и културни навики и да развие кај децата сознание за потребата од уредност;
- кај децата да развива смисла и способност за вреднување на сопствените ликовни творби и творбите на другите деца, како и убавините во природата и со тоа да придонесе за формирање на основните ликовни критериуми;
- да придонесе децата да овладеат со соодветни зборови и поими од ликовното творештво и да ги користат во ликовните активности;

- да го овозможи развојот на првите ликовни доживувања кај децата преку контактите со уметничките дела и со предметите од народните ракотворби;
- да влијае врз социјализацијата, осамостојувањето и облагородувањето на детската личност и да развива чувство на припадност кон нашата заедница;
- со комплексните ликовни активности да придонесе за поврзување на разновидните содржини и задачи од другите воспитно-образовни подрачја и со тоа да се овозможи остварување на интегрален воспитно-образовен процес.
- со реализацијата на овие задачи да се олесни вклопувањето на децата во наставата по ликовно воспитание во основните училишта и да се придонесе за нивното натамошно поуспешно ликовно творештво.

* * * * *

Ги наведовме целта и задачите на ликовното воспитание во детските градинки кои се програмски определени за да ја согледаме нивната целосност и комплексност. Во оваа смисла нашиот коментар би одел кон констатацијата дека наведените цели и задачи во Програмата се доста опстојно осмислени и се во функција на целосното и правилното реализирање на естетското воспитание преку активностите на ликовното воспитание во детските градинки. Така поставените цел и задачи на ликовното воспитување сосема конкретно ги насочуваат оние кои треба да ги реализираат кон нивно сериозно прифаќање и реализирање. Составувачите на дадената Програма, според наше мислење, ги опфатиле сите задачи кои се наметнуваат пред современото ликовно воспитание. Изработени за деца од предучилишна возраст тие соодветствуваат на

можностите на децата од раната возраст. Тоа значи дека доследно е применет основниот принцип на ова воспитание и пошироко, за естетското воспитание за почитување на возрастните особености на децата. Меѓутоа, наведените задачи покажуваат знаење и настојување на составувачите на програмата во смисла на почитување на барањето за нешто повисоки барања, кое го поставил уште Виготски, кои се во функција на развојот на личноста на децата.

Веќе истакнавме дека поопстојна анализа ќе направиме на програмската поставеност на ова воспитание во средната група со деца од 4 до 5 години.

Опстојноста во програмската поставеност на ликовното воспитание за возраста на деца која е предмет на нашето истражување ја покажува посебното програмирање на различните ликовни области: цртање, сликање, колаж, моделирање, обликување со разни материјали и естетско проценување.

За сите ликовни области подробно се програмирани: оперативните задачи и содржините и е дадено објаснување кое значи насочување на воспитувачот зошто и како да ги оствари наведените оперативни задачи и содржини. Таквиот пристап ја зголемува вредноста на дадената програма.

Сметаме дека програмата ќе биде разбирлива ако ги наведеме оперативните задачи кои се дадени за секоја област од ликовното воспитание.

Така, за областа ЦРТАЊЕ дадени се следниве оперативни задачи:

- да се усовршуваат цртачките способности кај децата, збогатувајќи ја содржината на ликовната активност;
- да се негува, поттикнува и усовршува самостојноста, активноста и творештвото в слободното време на детето;
- децата да се насочуваат кон поточно перципирање на предметите и појавите и нивните карактерни особини;

- да се навикнуваат самостојно да избираат и користат соодветни и разновидни средства и ликовни матерјали за изразување на своите доживувања и замисли во цртањето;
- да умеат поточно да ја нацртаат формата на предметите и да илустрираат одредени моменти од познати литературни творби;
- да можат да нацртаат декоративни шари повлекувајќи разновидни линии, точки, дамки на материјалот за цртање и на обликуваните прдмети;
- да изработуваат колективни цртежи по заеднички одредена тема или мотив.

Следна област планирана во Програмата од ликовно воспитание е **СЛИКАЊЕ**.

Според усвоената методологија и тука прво се наведува она што се очекува да постигнат децата, а потоа се наведуваат содржините преку кои тоа треба да се реализира.

Така како оперативни задачи на сликањето се наведуваат:

- да се утврдуваат умесњата да ракуваат со сликарскиот прибор и материјал и што поцелосно да ја совладаат техниката на сликањето;
- да се развива способноста за визуелно помнење на боите, формите на предметите во природата, околниот амбиент и во сопствените ликовни творби;
- да се развива фантазијата и смислата за колористичко изразување на предмети, појави, ликови и доживувања;
- постепено да се воведуваат во илустрирање на интересни текстови погодни за ликовни решенија и за одредени мотиви за декоративно сликање;
- да умеат да бојат поголеми површини со поголем спектар на бои – кафена, портокалова, црна и бела;

- да се зацврстуваат стекнатите хигиенски навики, навиките за доследност и самостојност во ликовните активности.

Наведените оперативни задачи, според наше мислење, исто така, се во функција на подготовка на децата со возраст од 4 до 5 години за посложените задачи од областа сликање кои треба да се реализираат во наредните повисоки групи.

Во Програмата која е предмет на нашата анализа на програмската поставеност на ликовното воспитание во детските градинки посебно е наведено подрачјето означено како КОЛАЖ.

Според усвоената методологија на програмирање и за оваа област дадени се најпрво оперативните задачи кои треба да се остварат преку оваа област, а потоа и задачите преку кои тие треба да се остварат. Како оперативни задачи определени се:

- да се зацврстува умесњето да сечат со ножички по права и кружна линија;
- децата да умеат да сечат и аплицираат предмети, пејсажи и појави од околниот живот;
- да се развива умесњето за композирање на едноставни геометриски и други форми;
- да умеат да сечат симетрични фигури од превиткана хартија;
- да се развиваат и усовршуваат умесњата и навиките за користењето на материјалот и одржување на кичната хигиена и уредноста при активноста;
- кај децата да се негува естетски осет и вкус за хармоничност во композирањето на боите и формите.

Богатството на области од областа на ликовното воспитание кои децата од оваа возраст треба да го остварат се покажува преку бројноста

на посебни подрачја. Така, следно подрачје програмирано во наведената програма е **МОДЕЛИРАЊЕТО**.

И за оваа област наведени се очекуваните резултати или оперативни задачи и содржините кои се ставени во функција на нивното остварување.

Како оперативни задачи од областа моделирање во програмата се наведени:

- да се поттикнуваат детските интереси и желби за пластично обликување на предметите со пластелин и глина;
- да се навикнуваат децата самостојно да моделираат предмети по своја замисла и спствени доживувања;
- да се усовтнуваат умесњата да моделираат прости и посложени форми преку тркалање, извлекување, вдлабнување, спојување, притискање, одземање и додавање на глината и пластелинот;
- да се создадат умесња да моделираат разни човечки и животински фигури;
- да се негуваат индивидуалните творечко-креативни интереси и способности;
- да се воведат во колективна работа по замисла на децата и по определена тема и мотив;
- да се негува детската фантазија за komponирање на индивидуално обликуваните предмети во една целина според твотечката замисла на децата.

Наредна област планирана за реализација во ликовното воспитание е **ОБЛИКУВАЊЕТО СО РАЗНИ МАТЕРИЈАЛИ**.

Тука како оперативни задачи се предвидени:

- да се развива кај децата техничка вештина и умесње во користењето на приборот за работа при комбинирањето и составувањето на материјалите;

- да се развива смисла за обликување на предмети, комбинирање на материјали и да се негува осетот за ритам и пропорција во творечките ликовни активности;
- да се формираат навики за правилно ракување со средствата за ликовни активности, чување на материјалите и средствата за активностите;
- да се развива интерес кон конструктивните активности и конструктивната фантазија и мислење;
- да умеат да направат едноставни предмети за практична примена во игрите.

Посебно значајна област на ликовното воспитание е ЕСТЕТСКО ПРОЦЕНУВАЊЕ. Оваа задача директно е насочена кон остварувањето на задачите на естетското воспитание во нивната целосност. Како оперативни задачи на оваа област наведени се:

- децата да се поттикнуваат да пројавуваат естетски критериуми и да ги валоризираат сопствените и туѓите ликовни творби;
- да се оспособуваат говорно да го изразат своето мислење за убавото во природата, односите на луѓето и децата и во детските ликовни творби;
- да се насочуваат да го воочуваат убавото, хармоничниот колорит, разновидните форми, декорираните и конструирани предмети;
- да можат да забележат нарушување на естетиката, хигиената и тоа да го доведат во потребната состојба без потсетување на возрасните.

Задачите од оваа област се доста значајни и се директно насочени кон реализирањето на општите задачи на естетското воспитание. Нивната реализација за деца на возраст од 4 до 5 годишна возраст ни се чини доста

сложена. Оттука и потребата од претпазливост, но и оспособеност на воспитувачите за реализирање на наведените задачи. Во суштината на естетското воспитание лежи токму оспособувањето на децата за естетско проценување. Се разбира дека естетското проценување е само една задача на ова воспитно подрачје и оние кои работат со деца несмеат да се задоволат со реализирањето само на ова задача. Децата од 4 до 5 години веќе умеат да ги проценат ликовните творби на своите другарчиња. Тие доста прецизно ги проценуваат и сопствените творби и отворено кажуваат што е убаво во она што го направиле, а што не чини. Реализирањето на оваа задача се остварува преку сите содржини и активности од ликовното воспитание. Меѓутоа, треба да се нагласи дека естетското проценување бара уметност од воспитувачите и бара вежбање. Тоа најчесто се прави преку споредување на ликовните творби на децата од групата, на децата од различните групи, при што воспитувачот преку своевидна анализа кажува што е убаво, а што не, и упатува на тоа како нешто треба да се направи за да ги задоволи критериумите на убавото. Во детските градинки постои корисна практика најдобрите ликовни творби да се закачуваат на посебни места каде ги забележуваат сите деца и други субјекти од градинката, како и родителите кога ги носат или ги земаат децата од градинката.

7.1.1.2. Анализа на програмата по музичко воспитание

Основна цел на музичкото воспитание во детските градинки е кај децата да побудува и развива чувства и смисла за убавото во музиката, да ги воочуваат и доживуваат нејзините изразни средства и да ги поттикнува и негува творечките музички способности.

Во Програмата која ја анализираме се планираат повеќе области кои се дел на музичкото воспитание.

Најпрво се наведени содржините и задачите на областа ПЕЕЊЕ ПЕСНИ.

Според програмата децата од 4 до 5 години треба:

- да научат 6-8 песни во умерено и побрзо темпо во тонски обем d1 – n1 во 2/4, 3/4, 4/4 такт, со потни вредности, половици, четвртини, осмини поти и со половина и четвртина со точка;
- песните можат да имаат два завршетока, односно да бидат со прима и секунда волта, со подолги музички фрази, поразнообразни интонациски движења, во едноделна и дводелна форма;
- песните по тематика да бидат од секојдневниот живот, од истаните во општеството и природата и борбени песни;
- децата треба да се здобијат со навика да пеат умерено силно, без напрегање и викање и со навика за правилно дишење и јасно изговарање на вокалите;
- да се здобијат со способност за изведување на динамиката (силно – тивко);
- да се придржуваат кон определеното темпо;
- да умеат да го изедначат сопствениот глас со гласите на другите еца по јачина
- да умеат да прифатат интонација;
- да умеат на даден знак да ја почнат и завршат песната.

Наведените задачи кои ги одвоивме бараат поразвиени способности за децата. Во програмата се наведва дека децата од оваа возраст имаат поразвиени способности за пеење. Оттука и она што се бара да се реализира од оваа област е во согласност со способностите од дадената возраст.

Во Програмата посебно место завзема СЛУШАЊЕТО НА МУЗИКА.

Во ова подрачје на музичкото воспитание наведени се бројни оперативни задачи. Ќе наведеме некои за кои сметаме дека се позначајни:

- да се настојува за продлабочување на интересот, љубовта и емоционалниот однос на децата кон музиката;
- да се воспитува естетски однос кон околината, општествените настани и природата;
- да се развива чувство на љубов кон нашата фолклорна традиција;
- да се воочуваат и определуваат изразните елементи со кои се служи музиката;
- да препознава и разликува што е марш, што е приспивна песна, што е оро;
- да се развива музичкото помнење и т.н.

Слушањето музика е значаја задача на музичкото воспитание. Децата од средната група можат постепено да се навикнуваат да ја слушаат музиката. Се разбира, станува збор за едноставни, певливи детски песни. Од оперативните задачи може да се види дека на оваа возраст се настојува да се разликуваат: темпото, динамиката, карактерот. Децата треба да разликуваат весела од тажна песна и сл.

Како посебен дел на музичкото воспитание во Програмата е планирано подрачјето МУЗИКА И ДВИЖЕЊЕ.

Според методологијата на програмирање која е усвоена во целата Програма определени се оперативните задачи и тоа:

- да се настојува уште повнимателно следење на музиката и нејзино изразување преку соодветни движења;
- да се применуваат движења соодветни на карактерот на музиката – марш, оро и сл.
- да се развива осет за успешно следење на музиката по однос на различните изразни елементи: темпо, динамика, регистар, такт;

- со пригодни симболички движења да го изразуваат крајот на музиката (поединечно или колективно)

Очекуваните резултати изразени преку оперативните задачи од подрачјето музика и движење се чини дека доста соодветствуваат со интересите на децата од средната група во детските градинки. Децата од оваа возраст со задоволство го спојуваат она што го пеат или слушаат со движења на телото. Оттука е доста значајно децата да се вежбаат како која музика да ја изразуваат преку движења. Поточно, како да се движат кога музиката е весела, а како кога таа е тажна и сл.

За децата од средната група во програмата која е предмет на нашето истражување предвидена е и посебна област **СВИРЕЊЕ НА ДЕТСКИ ИНСТРУМЕНТИ**.

Како оперативни задачи во оваа област се наведуваат:

- децата да се оспособат правилно да ги држат, да ракуваат и да свират со ритмички ударни инструменти;
- да се научат да пеат и свират во исто време;
- да ги збогатуваат претставите на музичко изразните средства;
- да развива кај нив чувство за ритам и осет за мелодија;
- да се оспособат да ја следат мелодијата на песната придружувана со овие инструменти;
- да се развиваат творечките способности кај децата со слободно изразување со музичките инструменти;
- да свират со умерена јачина.

Оние кои ја составуваа Програмата за воспитно-образовна дејност во предучилишното воспитание и образование како посебно подрачје го наведуваат **ДЕТСКОТО МУЗИЧКО ТВОРЕШТВО**.

Најпрво, се наведува дека во средната група се прават првите обиди за детско музичко творештво. Врз основа на музичките изразни елементи со кои децата се здобиле преку претходно наведените подрачја на музичкото воспитание се предвидува да се прават обиди децата да создаваат кратки ритмички и мелодиски целини.

Сметаме дека таквите настојувања не ги надминуваат способностите и интересите на децата од оваа возраст, зошто децата сакаат и се обидуваат постојано да пеат или да тропаат некоја мелодија која е израз на нивните чувства.

КУЛТУРАТА НА ГОВОРОТ претставува воспитно-образовно подрачје со кое децата од раната возраст ги усвојуваат елементите на убаво изразување и се запознаваат со литературни творби блиски на нивната возраст. Во тој контекст посебно ги издвојуваме задачите кои се однесуваат на:

- запознавање со литературни творби;
- култивирање на изразниот говор;
- кај децата да поттикнува интерес и љубов кон книгата и литературното творештво;
- да ги воведува децата во сваќање, доживување и изразување на содржините од уметничката литература и говорното творештво.

Во рамките на реализирањето на наведените задачи посебно го нагласуваме значењето на приказните, бајките, сказните и сл. кои бројни автори во минатото, а посебно денес ги наведуваат како доста значајни за правилниот развој на детската личност во раниот детски период.

* * * * *

Анализата на задачите кои треба да се реализираат во средната група на деца на возраст од 4 до 5 години преку активностите кои имаат уметнички карактер јасно покажува дека задачите на естетското воспитание доста успешно се реализираат низ работата од овие области. Може да се забележи дека овие задачи се доста прецизно определени и во музичкото воспитание и во ликовното воспитание и во културата на говорот. Возраста на децата за која станува збор овозможува реализирање на бројни задачи од овие области. За нивната програмска поставеност можеме да кажеме дека е прецизно определена. Нашата анализа не одеше до таму да се определуваат психофизичките способности на децата од оваа возраст и нивната сообразност со поставените задачи. Меѓутоа, и една таква анализа каква што е нашата покажува на сериозноста со која е пристапено во планирањето на активностите на децата во средната група од детската градинка. Програмата која е предмет на нашата анализа со должна сериозност ги наведува различните области на активностите на децата кои спаѓаат во подрачјето на уметноста. Оперативните задачи кои се определени во дадената Програма се потпираат на содржини кои треба да се реализираат и на начини како тие содржини да се реализираат. Таквото програмирање во голема мера ја насочува и олеснува работата на воспитувачите кои работат со децата на возраст од 4 до 5 години.

7.1.2. Анализа на програмите на детските градинки од активностите кои немаат уметнички карактер

Поаѓајќи од концепциската поставеност на естетското воспитание кое се остварува и како воспитен принцип во целокупната воспитно-образовна работа во детските градинки ние ќе направиме обид да

согледаме дали во Програмата се наведуваат задачи кои се во функција на естетското воспитание во активностите на физичкото и здравственото воспитание, во запознавањето на природната и општествената средина и воспитувањето на децата низ играта .

Анализирајќи ги наведените оперативни задачи дадени во Програмата по ФИЗИЧКО ВОСПИТАНИЕ забележуваме дека како посебна задача се одвојува барањето децата да ја следат музиката со движења и да се формира правилно и природно движење на телото. Сметаме дека овие задачи на посреден или непосреден начин се во функција на остварувањето на задачите на естетското воспитание.

Посебно значење за развојот на децата од раниот период има играта. Оттука во Програмата за воспитно-образовна дејност во преучилишното воспитание и образование посебно е програмирано ВОСПИТУВАЊЕТО НА ДЕЦАТА НИЗ ИГРАТА.

Во склопот на задачите од оваа воспитна област за реализирање на задачите на естетското воспитание посебно ги издвојуваме:

- децата да се стимулираат за креативна фантазија;
- да се насочуваат кон изразување на чувствата својствени на луѓето;
- да се развиваат визуелни перцепции за големина, форма, квалитет и боја;
- да се создава осет за хармоничност и сразмерност;
- да се развиваат конструктивните умеења;
- да се оспособат самостојно да ја остваруваат замислената цел;
- да се создава радосно расположение преку движечките активности;
- да се утврдуваат претстави за одделни предмети и појави;
- да се развиваат сензорните способности;
- да се создаваат умеења за групирање на предметите по различни признаци (форма, големина, боја) ;
- да се развиваат позитивни морални и естетски чувства;

- да се уточнуваат и прошируват просторните претстави;

Во Програмата посебно се нагласува потребата при изборот на игрите да се земаат во предвид возрасните способности на децата. За реализирањето на задачите на естетското воспитание посебна улога имаат игрите: драматизации, творечките и конструктивните игри. Децата од средната група располагаат со можности и способности за реализирање на овие игри.

Во функција на реализирањето на задачите на естетското воспитание се и бројни задачи кои се програмирани во областа **ЗАПОЗНАВАЊЕ НА ОПШТЕСТВЕНАТА И ПРИРОДНАТА СРЕДИНА**.

Анализата на оперативните задачи од оваа област кои се задачи кои го овозможуваат реализирањето на задачите на естетското воспитание кај децата од средната група не наведе на следнива задачи:

- кај децата да се зацврстуваат и збогатуваат навиките за одржување на хигиената и уредноста;
- да се средува и проширува искуството на детето со ново впечатоци и сознанија за животот и работата...;
- да се придонесува за создавање радосни доживувања со прослави и одбележувања на настани, празници, излети, прошетки и др.;
- да се оспособуваат да ги воочуваат разликите и сличностите меѓу објектите...;
- да се негуваат интересите кај децата за привлечностите и убавините во природата....;

* * * * *

Од задачите кои ги издвоивме од активностите кои се надвор од уметничките подрачја јасно се гледа дека задачите на естетското воспитание во средната група на деца во детските градинки во голема мера се реализираат во целокупната воспитно-образовна дејност. Тоа не упатува на констатацијата дека реализирањето на естетското воспитание е во согласност со зацртаната концепција. Поточно, естетското воспитание се остварува и како принцип во целокупната работа во градинките.

Можностите и способности на децата на возраст од 4 до 5 години овозможуваат реализирање на бројни задачи од областа на естетското воспитание. На оваа возраст тие се во можност да ги забележуваат појавите во природата, нивите промени, но и нивната убавина. Децата од средната група располагаат со способности да го разликуваат убавото и грдото во природата, во животот, во предметите, играчките и сл. Меѓутоа, во центарот на Програмата и понатаму се настојувањата таквите способности да се развиваат и усовршуваат.

7.2. Анализа на програмата од подготвителната година

Бирото на развој при Министерството за образование во 2005 година ги изготви Основите на Програмата за воспитно-образовна работа во подготвителната година од основното образование.

Составувачите на Програмата наведуваат дека таа се заснива на согледувањата добиени од анализата на претходните програмски документи, а во неа се вградени покрај стручно-научните сознанија за интелектуално сознајните и менталните потенцијали на детството од 6 до 7 годишна возраст, позитивните ефекти од реализацијата на проектите

"Чекор по чекор" и "Активна настава – интерактивно учење", како и проектите "Граѓанско образование", "Приоди кон визуелното размислување". Инклузија на децата со посебни потреби во редовната настава", "Европска мрежа на училиштата кои го унапредуваат здавјето".

Во наведените Основи на Програмата естетското воспитание е програмирано во наставните предмети од уметнички карактер, а задачи на ова воспитно подрачје се програмирани и во другите наставни предмети. Оттука нашата анализа ше ја направиме прво, на наставните предмети од уметнички карактер, а потоа ќе направиме анализа и на некои предмети кои не се во групата уметнички за да видиме колку и како задачите на естетското воспитание се реализираат и во нив.

7.2.1. Анализа на програмата на предметите од уметнички карактер во подготвителната година на основното образование.

7.2.1.1. Анализа на програмата по ликовно воспитание

На почетокот од програмата по ликовно воспитание програмирани се глобалните цели кои треба да се остварат во работата со децата и тоа:

- оспособување на детето за доживување, спознавање и уживање во ликовната уметност;
- воведување во доживувањето на ликовната уметност како дел од општественото и културното живеење;
- запознавање со дел од нашето културно наследство, јакнење на чувството на почит и гордост со него;
- негување и развивање на индивидуални творечки потенцијали во фаза на доживување, креативно мислење и изразување, развивање на фантазијата;

- откривање и негување на специфични уметнички способности и надареност;
- воведување во доживување и спознавање на комуникацијата со и за ликовните дела;
- воведување во спознавањето на ликовниот јазик: запознавање со светот на боите, облиците и линијата во визуелната комуникација со надворешниот свет;
- развивање на способноста за изразување на своите доживувања преку ликовниот јазик;
- воведување на детето во светот на ликовното творештво: развивање, стекнување и негување на сетилниот сензибилитет во непосредната визуелна стварност, задоволување на истражувачките потреби и љубопитноста во манипулирањето со различни материјали и техники, будење на детската креативност, нејзино развивање и искажување;
- развивање на визуелната и тактилната перцепција;
- откривање, запознавање и почитување на сопствената различност, но и почитување на различностите на другите во творечка интеракција и комуникација;
- развивање на мисловните процеси, дивергентно мислење; и
- развивање на интерес за вклучување на детето во одлучувањето и облагородувањето на просторот во кој престојува, како и уредувањето и одржувањето на надворешниот простор;

Ги наведовме глобалните цели дадени во Програмата за да согледаме колку тие цели се во функција на остварувањето на задачите на естетското воспитание. Нивната анализа ни покажа дека глобалните цели на ликовното воспитание се солиден патоказ на оние кои треба да ја

остваруваат програмата во која насока и што треба да работат токму во остварувањето на општите задачи на современото естетско воспитание.

Подрачјето ликовно воспитание е подетално програмирано преку поедините негови области. Така најпрво е програмирана областа ЦРТАЊЕ.

Почитувајќи ја методологијата која ја применивме при анализата на програмата од естетско воспитание во детските градинки, анализата ќе ја проследиме преку очекуваните резултати наведени во програмата.

Така од областа цртање како резултати кои се очекува да се реализираат дадени се:

- детето ги препознава и именува цртачките материјали: молив, дрвени бои, кредити во боја, пластелин и туш;
- умее правилно да го држи и користи цртачкиот прибор;
- на цртежот детето црта различни детали;
- при цртањето детето преставува односи блиски со реалноста (односи на големина на објектот, помеѓу објектите, просторни односи); и
- вербално ја објаснува фабулата која е ликовно претставена на цртежот.

Анализата на наведените очекувани резултати од областа цртање многу директно се однесуваат на тоа што децата на возраст од 6 до 7 години сакаат, можат и го прават кога цртаат. Наша оценка е дека очекуваните резултати се реални и мнозинството на деца од оваа област ги постигнуваат. Составувачите на програмата не даваат ни превисоки, ниту пак прениски задачи.

Следна програмирана област од подрачјето ликовно воспитание е СЛИКАЊЕТО. Програмирани очекувани резултати од оваа област се:

- детето ги препознава и именува основните бои;

- може да покаже како се добиваат секундарни бои;
- правилно го именува и користи приборот за сликање со водени и темперни бои;
- со свои зборови објаснува што е слика, а што е цртеж; и
- умее да се грижи за хигиената на просторот, за приборот за сликање и за негово подредување на соодветно место.

Сликањето е уште една доста сакана ликовна активност од страна на децата. Некои очекувани резултати тука програмирани за него и не се нешто ново. Децата од предучилишна возраст сликат прилично добро и ги препознаваат боите. Оттука, можеме повторно да ги пофалиме составувачите на програмата со наша констатација дека не бараат премногу од децата на возраст од 6 до 7 години, туку во барањата се препознава она што децата од оваа возраст можат да го направат.

Понатаму, во програмата ја среќаваме областа ПЕЧАТЕЊЕ. Барани очекувани резултати се:

- детето знае дека сите предмети премачкани со боја даваат отисок;
- умее да печати со природен материјал (овошје, зеленчук, мовлест материјал);
- може самостојно да нацрта и пресече форми од картон и сунѓер, како елементи на печатењето; и
- правилно ракува со печатот и на различно тониран хамер може да создаде композиција.

Наведените програмирани очекувани резултати од областа печатење сметаме дека се реални барања и не ги надминуваат можностите и способностите на децата за кои е составена програмата која ја анализираме.

Во подрачјето ликовно воспитание сместена е и областа **МОДЕЛИРАЊЕ**. По однос на она што се очекува како можност и способност на децата наведено е:

- детето препознава и именува различни материјали за моделирање (глина, пластелин);
- изработува геометриски тела и ги поставува во различни соодноси (собрано, раптркано);
- умее да изработи неколку предмети за секојдневна употреба (вазна, шоља за млеко и др.);
- може да моделира глава од човек, животно и птица и притоа ги прикажува основните разлики;
- умее да моделира човечка фигура (возрасен и дете) и притоа прикажува разлики во големината;
- умее да моделира животно и притоа ги прикажува елементарните особености на неговото тело; и
- умее да разликува релјев од скулптура;

Наведените барања изгледаат нешто посложени и потешки за реализација. Меѓутоа тоа не значи дека мислиме дека се неостварливи.

Во подрачјето ликовно воспитание сместена е и областа **ОБЛИКУВАЊЕ СО РАЗНОВИДЕН МАТЕРИЈАЛ**. Тука се очекува детето да може да:

- разликува и именува повеќе материјали со кои може да обликува;
- умее самостојно да одбере материјали и соодветни средства за обликување;
- умее да кине, сече, ниже, витка, превиткува, дупчи, спојува, лепи, прикачува, врзува, гмечи, тутка; и
- може со комбинирање да обликува едноставни форми и конструкции по сопствена замисла.

Областа обликување со материјали е интересна активност за децата. Тие на возраст од 6 до 7 години можат да прават мноштво од наведените операции. Таквите операции соодветствуваат со нивните интереси, па и со можностите и затоа сето тоа го прават со задоволство и радост.

ЛИКОВНИТЕ ИСТРАЖУВАЧКИ АКТИВНОСТИ се исто така посебна област од подрачјето ликовно воспитание. Во оваа област во програмата е наведено дека се очекува:

- при ликовното изразување детето користи, освен приборот, предмети и средства од непосредната околина (нестандарни ликовни материјали);
- самостојно ја одбира положбата на телото во ликовните истражувачки активности;
- со свои зборови објаснува каква подлога може да користи при цртање и сликање;
- ги препознава основните фази во истражувачката постапка (претполага, проверува, заклучува);
- покажува вештини за самостојно кинење, сечење со ножици, превиткување, гребенење, втиснување, составување слики и сл.

Истражувачките активности се сложени активности за децата од 6 до 7 години. Меѓутоа децата од оваа возраст со задоволство истражуваат, уште повеќе, покажуваат виден интерес за се она што е ново и непознато и до кое можат самите да дојдат.

7.2.1.2. Анализа на програмата по музичко воспитание

Музичкото воспитание во програмата, исто така е програмирано по области. Како прва и основна област е дадено ПЕЕЊЕТО. Од оваа област се очекуваат следниве резултати:

- умее правилно да го држи телото при пеење;
- пее со природна јачина на гласот, без викање, гримаси и кревање на рамениците;
- умее да каже брзозборка и бројалка и при тоа да го запазува ритмот;
- може да пее хорово, тандемски и индивидуално;
- може да пее и при тоа да се придружува со детски музички инструмент;
- знае да испее една народна песна; и
- умее правилно да испее детска песна.

Пеењето е основна активност на музичкото воспитание. Се чини дека тоа е едноставна дејност и секое дете знае, може и сака да пее. Меѓутоа и оваа активност има свои правила и барања и затоа се наведени во резултатите кои треба да се остварат. Едноставноста за која зборуваме не значи сама по себе и реализација на очекуваните резултати. Напротив, потребна е сериозна работа на наставниците и на учениците.

СЛУШАЊЕТО НА МУЗИКА е дејност која исто така изгледа едноставна, но која бара оспособување на децата. Оттука и се наведуваат очекуваните резултати:

- детето препознава и именува вокална и инструментална музика;
- на конкретни примери препознава висина на тоновите, темпо, динамика и траење на музиката;
- го препознава и именува карактерот на музиката (весела, тажна, спокојна);

- може да наброи некои музички форми (приспивна, маршова, свечена музика);
- по слушање на композицијата може да го одреди почетокот и крајот на композицијата;
- ја препознава државната химна; и
- препознава и именува неколку инструменти од симфонискиот оркестар и неколку народни инструменти.

Очекуваните резултати од оваа област во поголем број се наведени и како очекувани резултати на средната група на деца од детските градинки во Програмата за воспитно-образовна дејност во предучилишното воспитание и образование и оттука сметаме дека за децата од подготвителната година не претставуваат високи барања.

За децата од подготвителната година, како посебна област на музичкото воспитание одвоено е и програмирано **СВИРЕЊЕТО НА ДЕТСКИ МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ**.

Според методологијата која ја усвоивме за анализата на дадените програми и во овој сличај ќе појдеме од барањата означени како очекувани резултати:

- препознава и именува детски музички инструменти;
- прави разлика меѓу ритмички и мелодиски инструменти;
- може да свира на: стапчиња, чинели, барабанче, звончиња, триангл, даире;
- по слушање може да препознае и разликува клавир, виолина, гитара, тапан, гајда, зурла, кавал;
- може да најде готов природен материјал или да направи едноставен музички инструмент кој произведува звуци;
- може да се вклопи во колективното музицирање.

Свирењето на детски музички инструменти е посложена задача за децата од подготвителната година. Меѓутоа и оваа задача не е нова и има свој континуитет од предучилишното воспитание до основното воспитание и образование. Оттука, предвидените очекувани резултати, со исклучок на некои барања кои се однесуваат на препознавањето на повскјето инструменти, се реални и соодветствуваат со способностите и можностите на децата на возраст од 6 до 7 годишна возраст.

Следна програмирана област од музичкото воспитание е МУЗИКА И ДВИЖЕЊЕ.

Од работата во контекстот на оваа област се очекува:

- детето може да ги усогласи своите движења со едноставна музика;
- изведува движења со однапред утврдена кореографија; и
- игра лесно народно оро.

Наведените очекувани резултати од областа музика и движење се во сооднос со интересите и можностите на децата од оваа возраст. Оттука, тие се реални и остварливи.

Последна област од ова подрачје е ОСНОВИТЕ НА МУЗИЧКОТО ТВОРЕШТВО. Од работата во насока на она што треба да се реализира се предвидува:

- може да измисли музичко прашање и одговор; и
- може да измисли кратка музичка секвенца, со удирање на прстите и со детски музички инструменти.

Највисока задача на естетското воспитание е оспособувањето за творење. Во областа на музичкото воспитание предвидени се такви активности кои децата можат да ги остваруваат. Во суштината на овие активности се интересите и можностите на децата од оваа возраст.

7.2.1.3. Анализа на програмата по литература

Од областа на ова подрачје наведени се следниве очекувани резултати:

- детето пројавува интерес да земе сликовница од катчето за читање, внимателно ја разгледува и уредно ја враќа на место;
- прави разлика меѓу песна и прозно дело;
- умее да препознае дали прочитан текст е басна или сказна;
- умее да ги идентификува главните ликови и местото каде што се одвивал настанот;
- умее да даде едноставна оценка за постапките на ликовите при што своето мислење го поткрепува со информации од текстот;
- умее да даде едноставна оценка за тоа дали настаните во текстот се можни во секојдневниот живот и да објасни зошто;
- умее да објасни со едноставни зборови што придонело да ја разбере или не содржината во текстот; и
- умее да ја разликува содржината како весела, тажна, смешна.

Анализата на наведените резултати од областа на литературата многу јасно покажува дека скоро сите се во функција на остварувањето на естетското воспитание. Ова подрачје има посебно значење како за општото формирање на личноста на детето, така и за остварувањето на естетското воспитание. Она што се бара како резултат кој се очекува да се оствари на крајот на подготвителната година на основното образование е реално и остварливо со децата од возраста која ја истражуваме. Децата сакаат басни и сказни, способни се да оценат што е фантазија, а што реалност од секојдневниот живот. Посебно се способни да оценат дали делото е убаво или не и можат да ги извлечат бараните морални и естетски вредности.

Од дадените посебни области од подрачјето литература за естетското воспитание свое значење имаат ДРАМСКИТЕ АКТИВНОСТИ И МЕДИУМИТЕ. Оттука ние ќе ги анализираме очекуваните резултати од овие области.

Така за областа ДРАМСКИ АКТИВНОСТИ програмирани се очекувањата:

- детето разликува "исполнител", "слушател", "актер" и публика;
- детето умее со збор и движење да го претстави ликот што го глум;
- умее да игра со концентрација свои или туѓи улоги;
- ја разбира разликата меѓу преправањето (играње улоги) и вистинитоста; и
- знае дека преку моралната дилема поставена во претставата се истражува разликата помеѓу правилното погрешното.

Во областа МЕДИУМИ наведени се следниве очекувани резултати:

- умее да именува неколку продукти од пишан и електронски медиум (детски списанија, ТВ и радио емисии, фотографија, плакат);
- умее да ја разбере содржината или пораката од различни медиуми и умее да објасни на кој начин содржината или информацијата била пренесена.

Анализата на очекуваните резултати од овие области не наведува на констатацијата дека драмските активности и медиумите со својата поставеност и целите кои им се препишуваат се во функција и на реализирањето на естетското воспитание кај децата. Она што во оваа смисла се очекува да се постигне не ги надминува можностите и интересите на децата од 6 до 7 годишна возраст.

* * * * *

Краткиот коментар од извршената анализа на наставните предмети со уметнички карактер: ликовно воспитание, музичко воспитание и литература не наведува на општата констатација дека преку оваа група на предмети главно се остваруваат задачите на естетското воспитание во подготвителната година на основното образование.

Поставените барања кои се окарактеризирани како очекувани резултати кои треба да се реализираат кај децата на возраст од 6 до 7 години се чинат детално обмислени и соодветствуваат со интересите, можностите и способностите на децата од оваа возраст.

Обидот да ги споредиме очекуваните резултати во средната група во детските градинки и подготвителната година од основното образование не наведува на констатацијата дека во она што треба да се работи и постигне во детската градинка со децата од 4 до 5 години и она што се бара во подготвителната година на основното образование за деца на возраст од 6 до 7 години покажува разлики. Може да се каже дека е остварена своєвидна развојна линија помеѓу барањата и активностите во детската градинка и оние во основното образование, иако нашата анализа се задржа само на почетната, подготвителна година од основното образование.

7.2.2. Анализа на програмите во подготвителната година од предметите кои немаат уметнички карактер

Во објаснувањето на концепциската поставеност на естетското воспитание во предучилишното и основното воспитание и образование наведовме дека во нашето предучилишно и основно воспитание и образование естетското воспитание е застапено преку посебните активности и наставни предмети од уметнички карактер и како општ

принцип во сите други активности и наставни предмети и другата дејност на градинката и основното училиште.

Во оваа смисла ние ќе направиме обид да согледаме дали и како задачи од естетското воспитание се реализираат во некои други наставни предмети со неуметнички карактер во подготвителната година на основното образование.

7.2.2.1. Анализа на програмата по физичко воспитание

За да согледаме колку преку работата во физичкото воспитание кај децата се реализираат задачи на естетското воспитание ние ќе ги наведеме очекуваните резултати од овој предмет кои се во врска со естетското воспитание:

- движењето на детето е координирано, складно, грациозно, урамнотежено;
- умее да сече, леши, врзува и сл;
- оди и правилно го држи телото;
- оди по ограничена површина (право, кружно, цик-цак);
- трча на прети.

Наведеното укажува на тоа дека во физичкото воспитание се остваруваат задачи кои се во функција на реализирањето на естетското воспитание.

7.2.2.2. Анализа на програмата комуникација и творештво

Комуникацијата и творештото е значајна училишна активност која условува бројни барани особини и способности кај детето. Во бројноста на резултати кои треба да се остварат значајно место завземаат и оние кои го

помагаат и условуваат остварувањето на задачите на естетското воспитание. Како такви се наведуваат следниве:

- детето раскажува, говори без да се задипне;
- зборува јасно и разбирливо;
- може да состави збор на однапред даден глас;
- ги објаснува правилата на играта;
- пројавува учтивост кон соговорникот со соодветни зборови и изрази;
- ја опишува својата улога во игрите на улоги;
- умее да зборува со умерен глас;
- умее своето вербално изразување да го проследи со соодветно невербално изразување; и
- умее да зборува според стандардите на македонскиот јазик.

7.2.2.3. Анализа на програмата природа и општество

Значајно подрачје на естетското воспитание е природа и општество. Меѓу очекуваните резултати од ова подрачје се наведени:

- стекнатите сознанија за овошје, зеленчук или цветно растение може да ги обликува јазично и ликовно и да ги презентира во форма на книга;
- се грижи за собните цвеќиња во училиштто, градината;
- воочување и осознавање дека и животните се грижат за својата хигиена;
- може да наброи сличности и разлики во изгледот и однесувањето кај деца и возрасни;
- воочува и набројува сличности и разлики во надворешниот изглед на луѓето (раст, боја на коса, боја на очи, пол);

- сознанијата кои ги стекнал за себеси може да ги обликува јазично и ликовно и да ги презентира во форма на книга;
- може да наведе неколку сличности и разлики помеѓу растенијата, животните и човекот;
- ги набројува основните својства на водата и воздухот, ги набројува основните својства на хартијата и ткаенината;
- негување на иницијатива и чувство детето на свој начин да придонесува за радосен и интересен живот во подготвителната година;
- негување на позитивен емоционален однос кон членовите на семејството, развивање на чувство на припадност, меѓусебна доверба, сфаќање на значењето на семејните прослави;
- запознавање со некои правила на правилно културно однесување и комуникација со луѓето;
- запознавање со убавините на народното богатство и својот крај;
- знае за карактеристичните одлики на сопствената култура; и
- внимава и се грижи за својата околина.

Во претходното набројување наведовме некои од очекуваните резултати на подрачјето природа и општество. При тоа не ги поделивме на посебните области кои се дадени во програмата од причина што во некои од нив има резултати во функција на естетското воспитание, а во некои нема.

Нивната анализа не наведува на заклучокот дека не мал број од нив се директно, или индиректно во функција на реализирање на задачи од естетското воспитание.

* * * * *

Очекуваните резултати кои ги наведовме како она што треба да се реализира во некои по наставните предмети во подготвителната година кои не се од предметите со уметнички карактер јасно покажуваат дека програмата која ја анализираме ја следи поставената концепција на естетското воспитание. Имено, естетското воспитание се остварува преку посебните предмети со уметнички карактер, но и како принципи во другите наставни предмети и воопшто во целината на работата на училиштето.

Основите на програмата за воспитно-образовна работа во подготвителната година гледана од аспект на естетското воспитание може да се оцени позитивно. Пред се таа ги следи современите барања на естетското воспитание во функција на развојот на личноста и барањата од општествен интерес. Во неа се инкорпорирани општите сознанија на педагошката наука, но и современите сваќања за естетиката и естетското воспитание.

Она што е посебно значајно од педагошки аспект е и настојувањето на составувачите на програмата поставените барања да соодветствуваат на возрастните особености на децата од 6 до 7 годишна возраст.

Анализата на дадената програма, макар и од еден аспект, сметаме дека е своевидна евалуација на оваа програма која го изгуби своето значење со воведувањето на концепцијата за деветгодишно основно образование без при тоа да се валоризира програмата која функционираше во подготвителната година.

ВТОР ДЕЛ

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Предмет на нашето истражување е реализацијата на естетското воспитание во предучилишното и основното образование.

2. ЦЕЛ И ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Цел на истражувањето е да се добијат сознанија за тоа каква е реализацијата на естетското воспитание во предучилишното и основното воспитание и образование во Република Македонија. Од целта произлегуваат и задачите:

- Да се утврдат условите во кои се реализира естетското воспитание во детската градинка и подготвителната година од основното образование;
- Да се утврдат ставовите на воспитувачите во градинките и наставниците од подготвителната година во основните училишта за значењето на естетското воспитание за развојот на личноста на децата.
- Да се добијат податоци за тоа какво значење му се придава на естетското воспитание во градинките и подготвителната година од основните училишта;
- Да се утврди колку воспитувачите во градинките и наставниците од подготвителната година во основните училишта се оспособени за реализирање на задачите на естетското воспитание;
- Да се утврди дали воспитувачите во градинките и наставниците од подготвителната година во основните училишта посетиле некои

обуки, семинари и сл. кои биле во функција на реализација на естетското воспитание;

- Да се утврди дали во градинките и нижите одделенија од основните училишта се ангажирани стручњаци од уметничките подрачја;
- Да се утврди каков е интересот и мотивираноста на децата од градинките и учениците од подготвителната година од основното образование за активностите кои имаат естетски карактер;
- Да се утврди колку со децата од градинките и децата од подготвителната година во основните училишта се остварени очекуваните резултати од: музичкото воспитание, ликовното воспитание, литература и очекуваните резултати кои се во функција на естетското воспитание од: физичкото воспитание, природа и општество и слободните активности;
- Да се утврди дали постои развојност во задачите и начините на работа во естетското воспитание во детската градинка и подготвителната година во градинката и основното училиште;
- Да се утврди дали преку слободните активности во градинката и во подготвителната година од основното образование се реализираат задачите на естетското воспитание.

3. ХИПОТЕЗИ

3.1. Општа хипотеза

Реализацијата на естетското воспитание во средните групи на предучилишното воспитание и подготвителните групи на основното образование корелира со програмските барања.

3.2. Посебни хипотези

1. Во подготвителната година од основното образование се обезбедени основните претпоставки за реализацијата на естетското воспитание.
2. Основните претпоставки за реализација на естетското воспитание се разликуват во зависност од установите каде се лоцирани подготвителните години од основното образование.
3. Воспитниот кадар од подготвителната година на основното образование е доволно оспособен за реализација на естетското воспитание.
4. Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од типот на установите во кои работат воспитувачите и наставниците во подготвителната година од основното образование.
5. Реализацијата на задачите на естетското воспитание во подготвителната година е неуспешна кога постои вклученост на педагог од уметничките области.
6. Ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителните години од основното образование по прашањето дали стручњаците од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание се разликуваат во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите.
7. Очекуваните резултати на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебните предмети од областа на уметноста во подготвителната година на основното образование.
8. Постојат разлики во ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителните години од основното образование по прашањето

- дали очекуваните резултати на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебни предмети од областа на уметноста во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите.
9. Задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите кои се надвор од областа на уметностите во подготвителната година од основното образование.
  10. Постојат разлики во реализацијата на задачите на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование во наставните предмети кои не се во групата на уметничките предмети во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите.
  11. Задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во подготвителната година од основното образование.
  12. Постојат разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците од различните типови на установи за тоа дали задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во подготвителната година од основното образование.
  13. Во детската градинка се обезбедени основните претпоставки за реализацијата на естетското воспитание.
  14. Постојат статистички значајни разлики во ставовите на воспитниот кадар од средната група и подготвителната година по однос на тоа дали се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание во детската градинка.
  15. Воспитниот кадар од детските градинки е доволно оспособен за реализација на естетското воспитание.
  16. Постојат разлики во оспособеноста за реализација на естетското воспитание помеѓу воспитувачите од средните групи и

- воспитувачите и наставниците од подготвителната година во детските градинки.
17. Реализацијата на задачите на естетското воспитание во детските градинки е поуспешна кога постои вклученост на педагог од уметничките области.
  18. Постојат разлики во ставовите и мислењата помеѓу воспитувачите од средните групи и воспитувачите и наставниците од подготвителната година во детските градинки по прашањето дали стручњаците од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.
  19. Во детските градинки очекуваните резултати и задачи на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебните предмети и активности од областа на уметноста.
  20. Постои статистички значајна разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителната година и средната група од детските градинки по прашањето дали очекуваните резултати и задачи на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебни предмети од областа на уметноста.
  21. Задачите на естетското воспитание во детските градинки се реализираат преку часовите во подготвителната година и активностите во средната група кои се надвор од областа на уметностите.
  22. Постои разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителната година и средната група од детските градинки по прашањето дали задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите и активностите кои се надвор од областа на уметностите.
  23. Задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во детските градинки.

24. Постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците од подготвителната година и средната за тоа дали задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во детската градинка.
25. Обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание зависат од степенот на образование на воспитниот кадар.
26. Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од степенот на образование на наставниците и воспитувачите.
27. Постои разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование по прашањето дали стручњаците од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.
28. Постојат статистички значајни разлики во ставовите на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тоа дали се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание во нивните установи.
29. Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од работниот стаж на воспитувачите и наставниците.
30. Постои статистички значајна разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на прашањето дали стручњаци од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.
31. Обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание зависат од образовниот профил на воспитниот кадар.

32. Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од образовниот профил на воспитниот кадар.
33. Постои разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен образовен профил по прашањето дали стручњаците од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.

4. ВАРИЈАБЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Независни варијабли во ова истражување се:

- програмските барања за естетско воспитание;
- установата каде е лоцирана подготвителната година;
- претпоставките за реализација на естетското воспитание;
- оспособеноста на воспитниот кадар;
- вклученоста на педагогот од уметничките подрачја;
- степенот на образование на воспитниот кадар;
- работниот стаж на воспитниот кадар;
- образовниот профил на воспитниот кадар;
- ставовите и мислењата на воспитувачите од средните групи во градинките;
- ставовите и мислењата на воспитувачите од подготвителните години кои работат во градинките; и
- ставовите и мислењата на наставниците од подготвителните години кои работат во училиштата.

Зависна варијабла во истражувањето е:

- реализацијата на естетското воспитание во средната група во детската градинка и во подготвителната година од основното образование.

Во некои хипотези од нашето истражување ставовите на испитаниците добиваат статус и на зависна варијабла кога се проверува условеноста на успешната реализација на естетското воспитание во зависност од нивните мислења за одреден проблем и во оние случаи каде се зборува за нивна разлика во зависност од независните варијабли: степен на образование, работен стаж, образовен профил и установата каде работат испитаниците.

5. КАРАКТЕР НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Прашањето за тоа како се остварува естетското воспитание во непосредната практика е едно од суштинските прашања на ова воспитно подрачје. Поточно, може да се случи и покрај правилната концепциска и системска поставеност да постојат недостатоци или пак произволности во неговата практична реализација, а тоа значи неговите задачи и барања да не се реализираат во доволна мера. Оттука, во нашето истражување акцентот ќе го ставиме токму на проблемот на практичната реализација на естетското воспитание.

Така се одлучивме истражувањето да го направиме во градинките и подготвителните години на основното образование кои работат во градинките и подготвителните години кои работат во основните училишта. Охрабрување за таквиот пристап добивме после сознанието дека подготвителните години на основното образование почнаа да работат без некое подлабоко претходно истражување. До денес не е извршена ни некој вид на евалуација на нивната работа, пако, без

поголеми подготовки се пријде кон новата Концепција за деветгодишно основно образование и децата од шест до седум годишна возраст, кои беа опфатени со подготвителната година, во учебната 2008/09 преминаа во првото одделение на деветгодишното основно образование.

Со намера да утврдиме дали постои развојна линија во остварувањето на естетското воспитание во градинките и основните училишта се одлучивме истражувањето на реализацијата на естетското воспитание да го направиме и во средните групи во градинките.

На овој начин добивме простор за споредба на реализацијата на задачите на естетското воспитание во предучилишното воспитание и основното образование. Заради дадената ситуација подготвителните години на основното образование да се лоцираат и во градинките и во основните училишта сметавме дека е добро да направиме разлика во реализацијата на естетското воспитание во групите кои работат во градинките и оние во основните училишта.

Реализацијата на естетското воспитание во практиката на воспитната работа, кај нас, не е истражуван проблем. Затоа сметаме дека истражувањето ќе има свое значење и своја оправданост.

6. ПРИМЕРОК НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето на реализацијата на естетското воспитание го извршивме во Скопје и Штип во оние градинки и училишта во кои е застапена подготвителната година на основното образование. Според тоа можеме да кажеме дека примерокот на градинки и училишта е стратификуван и опфатени се 34 основни училишта и 9 градинки со сите клонови во Скопје и Штип.

Табела 1. Основна структура на примерокот на основни училишта и наставници кои работат во подготвителната година во основните училишта

Основни училишта			
бр.	Име на основното училиште	Град	Број на анкетирани наставници
1	Дане Крапчев	Скопје	4
2	Његош (Идризово)	Скопје	2
3	Браќа Миладиновци	Скопје	2
4	Стив Наумов	Скопје	1
5	Гоце Делчев (н. Илинден)	Скопје	5
6	Наум Наумовски- Борче	Скопје	2
7	Григор Прличев	Скопје	1
8	Партение Зографски	Скопје	1
9	Ѓорѓија Пулевски	Скопје	4
10	Круме Кепески	Скопје	3
11	Љубен Лапе	Скопје	1
12	Кочо Рацин (с.Петровец)	Скопје	4
13	Крсте Мисирков	Скопје	2
14	Кузман Јосифовски- Питу	Скопје	2
15	Лазо Ангеловски	Скопје	4
16	Вера Циривири- Трена	Скопје	3
17	Кирил Пејчиновиќ	Скопје	2
18	Петар Поп Арсов	Скопје	2
19	Петар Здравковски- Пенко	Скопје	3
20	Рајко Жинзифов	Скопје	2
21	11 Октомври	Скопје	3
22	Димитар Миладинов	Скопје	2
23	Кирили и Методиј	Скопје	2
24	Кочо Рацин	Скопје	2
25	Коле Неделковски	Скопје	2
26	Христијан Тодоровски- Карпош	Скопје	2
27	Јан Амос Коменски	Скопје	2
28	Лазо Трповски	Скопје	2
29	Војдан Чернодрински	Скопје	2
30	Владо Тасевски	Скопје	2
31	Гоце Делчев	Скопје	2
32	Тошо Арсов	Штип	1
33	Ванчо Прке	Штип	4
34	Димитар Влахов	Штип	7
Вкупно			85

Примерокот на воспитниот кадар е стратификуван, репрезентативен и по случаен избор и го сочинуваат 85 наставници кои работат во подготвителните години во избраните основни училишта, 37 воспитувачи кои работат во подготвителните години од основното

образование лоцирани во детските градинки и 50 воспитувачи кои работат со децата од средните групи во детските градинки.

Табела 2. Основна структура на примерокот на градинки и воспитниот кадар кои работи во подготвителната година и средната група во градинките

Градинки			Број на анкетирани наставници и воспитувачи		
бр.	Име на градинката	Град	Подготвителна година	Средна Група	Вкупно
1	Мајски Цвет	Скопје	4	8	12
2	Буба Мара	Скопје	1	2	3
3	8 Март	Скопје	7	5	12
4	Росица	Скопје	2	3	5
5	Срничка	Скопје	3	8	11
6	13 Ноември	Скопје	6	7	13
7	Наум Наумовски-Борче	Скопје	5	6	11
8	Вера Циривири-Трена	Штип	4	6	10
9	Астибо	Штип	5	5	10
Вкупно			37	50	87

Табела 3. Структура на примерокот на воспитниот кадар по однос на степенот на образование

Степен на образование	Број	Процент %
Више образование	58	33,72
Високо образование	114	66,28
Вкупно	172	100

Табела 4. Структура на примерокот на воспитниот кадар по однос на работниот стаж

Работен стаж	Број	Процент %
до 5 години	35	20,35
од 5 до 10 години	22	12,79
над 10 години	115	66,86
Вкупно	172	100

Табела 5. Структура на примерокот на воспитниот кадар по однос на образовниот профил

Образовен профил	Број	Процент %
Воспитувачи	96	55,81
Наставници	26	15,12
Дипломирани педагози	50	29,07
Вкупно	172	100

Ваквиот избор го извршивме за да испитаме дали има разлика во реализирањето на естетското воспитание во градинките и во основните училишта во зависност од образовното ниво, работниот стаж и образовниот профил на воспитниот кадар кој работи со наведените групи во детските градинки и во основните училишта.

Присутна дилема во определувањето на популацијата која ја истражувавме по однос на реализацијата на естетското воспитание се јави и по однос на тоа дали примерокот да го направиме со децата од средната група на возраст од 4 до 5 години или со децата на возраст од 6 до 7 години, кои според старата програма беа вклучени во големата група во градинките со деца на возраст од 5 до 7 години.

Споредувајќи ги програмите констатиравме, што е оправдано, заради блискоста на годините, дека во многу барања се поклопуваат очекуваните резултати во подготвителната година на возраст од 6 до 7 години и во големата група во градинките која беше изработена за децата на возраст од 5 до 7 години. Заради таквата затечена ситуација се одлучивме истражувањето да го извршиме во средните групи во градинките со цел да се утврдат и различните елементи во реализацијата на естетското воспитание за овие возрасти на деца во групите во градинките и групите во подготвителната година од основните училишта.

Со ваквиот избор на примерокот имавме за цел да испитаме дали постои разлика во реализацијата на естетското воспитание во подготвителните години кои работат во градинка и подготвителните години кои работат во основно училиште. Исто така, таквиот примерок ни покажа и каква е развојната линија во реализирањето на задачите на естетското воспитание.

7. МЕТОДИ, ТЕХНИКИ И ИНСТРУМЕНТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Предметот на истражувањето– остварувањето на естетското воспитание во предучилишното воспитание во детската градинка и во основното образование во подготвителната година има карактер на емпириско истражување од аналитичко дескриптивен карактер. Во истражувањето се применети техниките: анкетирање, скалирање и анализа на содржина.

Најпрво направивме анализа на документација, при што извршивме анализа на Програмата за воспитно-образовна дејност во предучилишното воспитание и образование и Основите на Програмата за воспитно- образовна работа во подготвителната година во Република Македонија. Таквата анализа ја ставивме во функција на евидентирање на содржините и целите на естетското воспитание во предучилишното воспитание и основното воспитание и образование.

Заради тоа што предмет на истражувањето е реализацијата на естетското воспитание вниманието беше насочено на активностите од поедините области на уметничкото воспитание и тоа:

- музичко воспитание;
- ликовно воспитание; и
- литература.

Меѓутоа, бидејќи естетското воспитание, според неговата концепциска поставеност во предучилишното воспитание и основното образование се реализира и преку активностите од областите кои немаат директно уметнички карактер вниманието беше насочено и кон активностите на:

- физичкото воспитание;
- природа и општество;
- слободните активности и

- игровните активности

Воспитувачите од средните групи и воспитувачите кои работат во подготвителната година во градинките кои ги вклучивме во примерокот на истражувањето и наставниците кои работат во подготвителната година во основните училишта кои ги вклучивме во примерокот на истражувањето ги анкетиравме со соодветно дизајниран анкетен лист - скалер.

Прашањата во анкетниот лист ги поделивме во три групи.

Со првата група на прашања сакавме да добиеме општи податоци за името на установата, градот во кој работи, образовното ниво на воспитувачите и наставниците, стажот поминат на работа во градинка или училиште и нивниот образовен профил.

Втората група на прашања ја насочивме кон добивање на одговори за условите во кои работат избраните градинки и училишта, посебно оние кои се директно поврзани со успешното реализирање на естетското воспитание.

Третата група на прашања имаше за цел да ни открие како се реализираат задачите на естетското воспитание и тоа преку подрачјата кои имаат уметнички карактер, но и преку другите активности и предмети и преку активностите на слободното време на децата во детските градинки и на учениците од основните училишта.

Наведените групи на прашања не се избрани случајно, туку тие директно одговараат на задачите на естетското воспитание.

8. СТАТИСТИЧКА ОБРАБОТКА НА ПОДАТОЦИТЕ

Статистичката обработка на податоците е квантитативна и квалитативна, имаме табеларно и графичко претставување на податоците, пресметување на фреквенција, процент и мод.

Во функција на дескрипција на поедините варијабли пресметавме аритметичка вредност и одредивме ранг. За утврдување на степенот на поврзаност меѓу варијаблите го користевме коефициентот на контингенција.

Заради тестирање на хипотезите по однос на степенот на значајноста на разликите пресметувавме хи-квадрат тест.

ТРЕТ ДЕЛ

АНАЛИЗА, ИНТЕРПРЕТАЦИЈА И КОМЕНТАР НА ДОБИЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. РЕАЛИЗАЦИЈАТА НА ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ ВО ПОДГОТВИТЕЛНАТА ГОДИНА ОД ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1.1. Обезбедени претпоставки за реализација на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование

Во нашето истражување кое имаше за цел да откриеме колку и како се остварува естетското воспитание во подготвителната година од основното образование појдовме од анализата на ставовите и мислењата на воспитниот кадар кој работи во подготвителната година од основното образование. Заради затечената ситуација подготвителната година на основното образование во годината во која го вршевме истражувањето да се остварува во детските градинки и во основните училишта, анализата на поставените прашања ја направивме и во подготвителните години во детските градинки и во оние кои работат во основните училишта. Таквиот пристап имаше за цел да направиме увид дали постои разлика во реализацијата на задачите на естетското воспитание во подготвителните години лоцирани во детските градинки и оние лоцирани во основните училишта.

Прашањата од првата група беа насочени на откривање на тоа колку и како се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование. Со истата група на прашања се обидовме да утврдиме колку и како се обезбедени истите претпоставки во детските градинки и во основните училишта како установи во кои работат наставниците и воспитувачите од подготвителната година од основното образование. Овој пристап доби во своето значење со сознанието дека не е извршено ниту едно истражување со кое ќе се покаже во која воспитна установа се

обезбедени подобри претпоставки за реализација на задачите на воспитното подрачје кое е цел на нашето истражување.

Прашањата од првата група се однесуваат на неколку категории и тоа:

- Значењето кое му се посветува на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование;
- Условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование;
- Односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание во подготвителната година од основното образование.

1.1.1. Значењето кое му се посветува на естетското воспитание

Тестирањето на оваа категорија ја извршиме преку неколку карактеристики кои се директно во функција на нејзиното остварување и тоа:

- Естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст;
- Во градинката/ училиштето се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание;
- Стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание;
- Директорот/ката им придава значење на задачите на естетското воспитание.

Табелата 6 ги покажува добисните резултати по однос на ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителната година за значајноста која му ја придаваат на естетското воспитание.

Табела 6. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	78	91,76	36	97,30	114	93,44
делумно се согласувам	7	8,24	0	0,00	7	5,74
воопшто не се согласувам	0	0,00	1	2,70	1	0,82
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

Добиените податоци покажуваат дека 91,76% од воспитниот кадар во основните училишта потполно се согласува со констатацијата дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст. Со даденото тврдење делумно се согласија само 8,24% од воспитниот кадар во основните училишта, а ниту еден испитаник не го понуди одговорот воопшто не е согласувам.

Одговорите кои ги добивме од воспитниот кадар во испитаните детски градинки, во голема мера се согласуваат со оние што ги дадоа испитаниците од основните училишта.

Од воспитниот кадар во детските градинки 97,30% одговорија дека потполно се согласуваат со понуденото тврдење, 0% го избраа одговорот делумно, а 2,7% одговорот воопшто не се согласувам.

Табелата 7 ги покажува резултатите од прашањето со кое сакавме поблиску да дознаеме колкаво внимание му се посветува на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование и тоа посебно во основните училишта и посебно во детските градинки.

Резултатите добиени по ова прашање покажуваат дека со понудената констатација дека во училиштето се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание се согласи 71,76% од воспитниот кадар во основните училишта, 28,24% го избраа одговорот

делумно се согласувам, а ниту еден испитаник не одговори воопшто не се согласувам.

Табела 7. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека во нивната установа се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	61	71,76	33	89,19	94	77,05
делумно се согласувам	24	28,24	3	8,11	27	22,13
воопшто не се согласувам	0	0,00	1	2,70	1	0,82
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

Воспитниот кадар од детските градинки во најголем процент (89,19%) ја избра категоријата потполно се согласувам, 8,11% одговорија дека делумно се согласуваат, а 2,70% со својот одговор покажаа дека во детските градинки, според нивно мислење, воопшто не се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Во контекстот на прашањата со кои сакавме да определиме какво значење му се дава на естетското воспитание побаравме одговор на тоа дали стручните служби во училиштето и детската градинка им даваат значење на задачите на естетското воспитание.

Од Табелата 8 може да се види дека повеќе од половината од воспитниот кадар во основните училишта смета дека стручните служби им придаваат значење на задачите на естетското воспитание (52,94%), категоријата делумно се согласувам ја избраа 40%, а воопшто не се согласувам 7,06% испитаници.

Анализата на одговорите на воспитувачите од детските градинки кои работат во подготвителните одделенија покажа разлика со тоа што

одговор потполно се согласувам дадоа 89,19% испитаници, делумно се согласувам 8,11%, а воопшто не се согласувам 2,70%.

Табела 8. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	45	52,94	33	89,19	78	63,93
делумно се согласувам	34	40,00	3	8,11	37	30,33
воопшто не се согласувам	6	7,06	1	2,70	7	5,74
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$$\chi^2 = 14,18 ; df = 2 ; P < 0,01 ; C = 0,33$$

Пресметаниот хи-квадрат тест покажува дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на наставниците и воспитувачите од училиштата и градинките кои работат во подготвителната година на основното образование за тоа колку стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание и нивното остварување. Коэффициентот на контингенција ($C=0.33$) укажува на слаба поврзаност меѓу варијаблите.

Таквиот резултат покажува дека стручните служби од детските градинки многу повеќе внимаваат на правилното третирање на задачите на естетското воспитание отколку оние во училиштата. Ваквата ситуација во основните училишта не е задоволителна, зошто покажа дека скоро половината од наставниците и воспитувачите кои работат во основните училишта сметаат дека стручните служби во основните училишта не им даваат значење на задачите на естетското воспитание и нивната реализација.

Поаѓајќи од фактот дека реализацијата на задачите на естетското воспитание зависи и од тоа дали директорот/ката го смета за значајно ова воспитно порачје и им придава значење на реализацијата на неговите задачи од воспитниот кадар во основните училишта и детските градинки кои работат во подготвителните години побаравме да одговорат дали директорот/ката им придава значење на задачите на естетското воспитание.

Табела 9. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека директорот им дава значење на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	69	81,18	33	89,19	102	83,61
делумно се согласувам	13	15,29	3	8,11	16	13,11
воопшто не се согласувам	3	3,53	1	2,70	4	3,28
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$$\chi^2 = 1,27 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Во Табелата 9 може да се види дека воспитниот кадар кој работи во подготвителните години во училиштата и градинките смета дека нивните директори им даваат големо значење на задачите на естетското воспитание.

Со пресметување на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во мислењата на наставниците и воспитувачите од подготвителните години кои работат во училиштата и градинките за тоа дали директорот/ката им дава значење на задачите на естетското воспитание.

Тестирањето кое го направивме на категоријата значајност која му се посветува на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование во детските градинки и во основните училишта

покажа дека и во двете установи се посветува доволно внимание на естетското воспитание но, и дека помеѓу училиштето и градинката постојат статистички значајни разлики на некои карактериститки кои се однесуваат на оваа категорија.

Скоро во сите случаи одговорите на воспитниот кадар од подготвителните години укажаа на тоа дека значајноста која му се придава на естетското воспитание е повисока во градинките отколку во училиштата. Ова укажува на фактот дека основните училишта сеуште не се доволно спремни за да можат правилно да го истакнат значењето на естетското воспитание во подготвителните години од основното образование, а тоа пред се, се должи на недоволното ангажирање на стручните служби во основните училишта околу истакнувањето на значењето на ова прашање.

1.1.2. Условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание

Преку посебна група на прашања ја тестиравме категоријата која се однесува на условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование во детските градинки и основните училишта.

Првата констатација која ја понудивме беше дека условите за реализација на естетското воспитание во училиштето и детската градинка се добри.

Одговорите кои ги даде воспитниот кадар од основните училишта и од детските градинки покажаа видна разлика. Така категоријата потполно се согласувам ја избраа само 18,82% од испитаниците од основните училишта, наспроти 75,68% од испитаниците од детските градинки. Делумно се согласија 72,94 испитаници од основните училишта и 21,62% од

детските градинки, а воопшто не се согласија 8,25% од основните училишта и 2,70% од детските градинки.

Табела 10. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека условите за реализација на естетското воспитание во нивната установа се добри

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	16	18,82	28	75,68	44	36,07
делумно се согласувам	62	72,94	8	21,62	70	57,38
воопшто не се согласувам	7	8,24	1	2,70	8	6,56
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$$\chi^2 = 36,14 ; df = 2 ; P < 0,01 ; C = 0,48$$

Пресметаниот хи-квадрат тест со вредност 36,14 покажува дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на воспитниот кадар по прашањето колку се добри условите за реализација на естетското воспитание во училиштата односно градинките. Коefициентот на контингенција (C=0,48) го означува интензитетот на поврзаноста помеѓу варијаблите и е статистички значаен на ниво од 0,01.

Резултатите ја потврдија и претпоставката од која појдовме дека условите за реализација на естетското воспитание се подобри во подготвителните години на основното образование кои работат во детските градинки.

Во функција на категоријата услови за реализација го тестиравме и прашањето дали просторните услови во училиштето/градинката задоволуваат.

На поставеното тврдење дека просторните услови задоволуваат потполно се согласија 27,06% од испитаниците од основните училишта и 70,27% од детските градинки.

Делумно се согласија 58,82 % испитаници од основните училишта и 27,03 од детските градинки и воопшто не се согласија 14,12% од училиштата и 2,70 % од детските градинки.

Табела 11. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека просторните услови за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволуваат

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	23	27,06	26	70,27	49	40,16
делумно се согласувам	50	58,82	10	27,03	60	49,18
воопшто не се согласувам	12	14,12	1	2,70	13	10,66
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$$\chi^2 = 20,44 ; df = 2 ; P < 0,01 ; C = 0,38$$

Имајќи ги во предвид овие податоци мораме да укажеме на неопходноста од создавање на посовремени, побезбедни просторни услови, посебно во основните училишта, кои ќе одговараат на потребите на децата и ќе бидат во согласност со современите барања за реализација на естетското воспитание.

Хи-квадратот со вредност од 20,44 со $df = 2$ потврдува дека разликите во мислењата на наставниците и воспитувачите се статистички значајни, односно, дека мислењата на воспитниот кадар за тоа дали просторните услови задоволуваат не се независни од установите во кои се реализира естетското воспитание. За интензитетот на поврзаноста на овие две варијабли зборува висината на коефициентот на контингенција ($C=0,38$), која може да ја окарактеризираме како поврзаност од среден интензитет.

Во склопот на категоријата услови за работа го тестиравме и прашањето за тоа дали опременоста со средства кои се во функција на правилната реализација на задачите на естетското воспитание задоволува.

Табела 12. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека опременоста со средства за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволува

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	14	16,47	20	54,05	34	27,87
делумно се согласувам	48	56,47	14	37,84	62	50,82
воопшто не се согласувам	23	27,06	3	8,11	26	21,31
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$$\chi^2 = 19,17 ; df = 2 ; P < 0,01 ; C = 0,37$$

И на ова прашање се покажаа разлики. Така, на пример, потполно се согласија со тврдењето дека опременоста со средства за оваа намена задоволува 16,47% испитаници од основните училишта и повеќе од половината испитаници (54,05%) од детските градинки. Овие проценти можеме да кажеме дека се незадоволителни и укажуваат на потребата од поголема опременост на училиштата и градинките со посовремени средства кои ќе бидат во функција на остварувањето на задачите на современото естетско воспитание.

Врз основа на вредноста од пресметаниот хи-квадрат тест (19,17), можеме да заклучиме дека разликите во мислењата на наставниците и воспитувачите по ова прашање се статистички значајни. Тоа значи дека мислењата на воспитниот кадар покажуваат дека постојат разлики помеѓу училиштето и градинката во опременоста со средства за реализација на естетското воспитание. Коefициентот на контингенција (C=0,37) укажува на средна поврзаност помеѓу варијаблите и е статистички значаен.

Тестирањето на категоријата услови за реализација на естетското воспитание, со сите испитани прашања покажа дека условите за реализација на естетското воспитание во подготвителната година се подобри во детските градинки, но се истакна и потребата од создавање на подобри услови и во градинките и во училиштата заради поуспешно остварување на задачите на современото естетско воспитание.

1.1.3. Односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание

Во карактеристиките кои ги чинат претпоставките за реализација на естетското воспитание го вклопивме и односот на воспитниот кадар и односот на децата кон естетското воспитание.

Табела 13. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека се одговорни во својата работата која е во функција на реализацијата на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	71	83,53	33	89,19	104	85,25
делумно се согласувам	14	16,47	3	8,11	17	13,93
воопшто не се согласувам	0	0,00	1	2,70	1	0,82
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

На тврдењето дека воспитувачите/наставниците се одговорни во работата која е во функција на реализацијата на естетското воспитание воспитниот кадар од основните училишта даде потврден одговор во процент од 83,53%, а од детските градинки овој одговор го дадоа 89,19%. Делумно се согласија 16,47% испитаници од основните училишта и 8,11% од детските градинки, а воопшто не се согласија 0% од основите училишта и 2,7% од детските градинки.

Карактеристиката однос кон работата ја испитавме и од аспект на тоа дали децата покажуваат интерес и дали се мотивирани за работа на активностите од областа на естетското воспитание.

Табела 14. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека децата покажуваат интерес и мотивираност на часовите кога се реализираат задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	67	78,82	33	89,19	100	81,97
делумно се согласувам	18	21,18	3	8,11	21	17,21
воопшто не се согласувам	0	0,00	1	2,70	1	0,82
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

Табелата 14 ги покажува резултатите од оваа област. Воспитниот кадар од основните училишта на ова тврдење одговорија со 78,82% дека потполно се согласуваат. Испитаниците од детските градинки потврдно одговорија на ова тврдење со процент од 89,19%. Очекувано одговорите на воспитниот кадар покажуваат дека децата покажуваат голем интерес и мотивирани се за работа на активностите кога се реализираат задачите на естетското воспитание што е во согласност со природата на децата од овој период и нивната голема потреба за креативно, творечко и уметничко изразување.

* * * * *

Анализата на поедините карактеристики кои се однесуваа на постојните претпоставки за остварување на естетското воспитание покажа дека во подготвителните години на основното образование се

обезбедени бараните претпоставки. Меѓутоа со пресметување на статистичката значајност на разликите во одговорите на воспитниот кадар се покажаа помали или поголеми разлики во тестираните карактеристики во зависност од воспитните установи каде што работат наставниците и воспитувачите. Во оваа смисла должни сме да констатираме дека бараните претпоставки се подобро остварени во детските градинки. Разликите се најевидентни во карактеристиката услови за работа. Испитувањето покажа дека условите за реализирање на естетското воспитание, во доста поголема мера, се подобро обезбедени во детските градинки. Тоа се однесува и за просторните услови и за опременоста со потребни средства за работа. Помали или поголеми разлики се забележуваат и во другите испитани карактеристики. За одбележување, меѓутоа, е фактот што разлики не се евидентирани во карактеристиката однос кон работата. Тоа значи дека и воспитниот кадар во училиштата и оној во детските градинки максимално се ангажира во реализирање на естетското воспитание во подготвителните години на основното образование. Исто така, децата покажуваат интерес и се мотивирани за работа на активностите на естетското воспитание.

Се разбира дека покажаните разлики во обезбедените услови за реализација на ова воспитание го зголемува или намалува нивото и квалитетот на реализација на естетското воспитание во основните училишта и детските градинки.

Таквиот факт е добар показател за оние кои ја организираат работата на децата од оваа област на кои установи да им дадат предност. Уште повеќе, ова покажува што е она што најпрво треба да се направи за добра поставеност на работата со децата од оваа возраст, а во тој контекст и на реализацијата на естетското воспитание.

Тестирањето на наведените карактеристики кои ги сврстивме во категоријата претпоставки за реализација на естетското воспитание во подготвителната година на основното образование не наведува на

констатацијата дека основните претпоставки за реализацијата на естетското воспитание во подготвителната година се обезбедени. Од друга страна, тестирањето покажа и дека постојат разлики во реализацијата на естетското воспитание во зависност од воспитните установи каде што се реализира естетското воспитание, односно, дали се работи за училиште или градинка.

Со направената анализа на добиените резултати во тестирањето на различните категории од оваа група сметаме дека можеме да ги потврдиме поставените хипотези, односно, дека:

Во подготвителната година од основното образование се обезбедени основните претпоставки за реализацијата на естетското воспитание.; и

Основните претпоставки за реализација на естетското воспитание се разликуват во зависност од установите каде се лоцирани подготвителните години од основното образование.

1.2. Оспособеност на воспитниот кадар од подготвителната година за реализација на естетското воспитание

Со посебна група на прашања сакавме да добиеме сознанија за тоа дали и колку воспитниот кадар кој работи во подготвителните години на основното образование е оспособен за реализација на задачите на естетското воспитание.

Ова прашање го тестиравме преку неколку категории и тоа:

- Дали и колку воспитниот кадар од подготвителната година поседува сознанија и компетенции добиени на факултетот или вишата школа, а се во функција на реализацијата на естетското воспитание;

- Дали постои доволно стручна литература која на воспитниот кадар од подготвителната година му помага во реализацијата на естетското воспитание;
- Дали се организираат доволен број на обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои воспитниот кадар од подготвителната година се оспособува за реализација на естетското воспитание

Табела 15. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	39	45,88	24	64,86	63	51,64
делумно се согласувам	46	54,12	12	32,43	58	47,54
воопшто не се согласувам	0	0,00	1	2,70	1	0,82
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

Во контекстот на овие прашања оние кои работат во подготвителните години од основното образование ги наведовме да ни одговорат дали сознанијата и способностите кои се во функција на оспособувањето за реализација на задачите на естетското воспитание, а ги добиле на факултетите и вишите школи на кои студирале, според нивно мислење, ги задоволуваат барањата кои им се поставуваат во реализацијата на задачите на ова воспитно подрачје.

Одговорите кои ги добивме се различни. Така 45,88% од испитаниците од основните училишта одговорија дека потполно се согласуваат со ова тврдење, а 64,86% од испитаниците од детските градинки го дадоа истиот одговор. Категоријата делумно се согласувам ја избраа 54,12% испитаници од основните училишта и 32,43% од детските

градинки, додека пак воопшто не се согласуваат со поставеното тврдење 0,% испитаници од училиштата и 2,7% од детските градинки.

Табела 16. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека постои доволно стручна литература која им помага во реализацијата на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	31	36,47	20	54,05	51	41,80
делумно се согласувам	45	52,94	13	35,14	58	47,54
воопшто не се согласувам	9	10,59	4	10,81	13	10,66
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$$\chi^2 = 3,63 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Второто тврдење кое им го поставивме на испитаниците од двете групи, а се однесува на нивната оспособеност за реализација на задачите на естетското воспитание е дека постои доволно стручна литература од оваа област која им помага во реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Одговорите кои ги добивме од двете групи на испитаници се приближно изедначени. Така, 36,47% испитаници од основните училишта ја избраа категоријата потполно се согласувам. Истиот одговор го добивме од 54,05% испитаници од детските градинки. Делумно се согласуваат со понуденото тврдење 52,94% од првата група испитаници и 35,14% од втората група испитаници. Воопшто не се согласуваат со тврдењето кое им го понудивме 10,59% испитаници од училиштата и 10,81% од детските градинки.

Хи-квадрат тестот кој покажа вредност од 3,63 за $df=2$ потврдува дека не постои статистички значајна разлика во одговорите на

наставниците и воспитувачите од подготвителната година од основното образование кои работат во различни установи по однос на ова прашање.

За да добиеме одговор на прашањето дали воспитниот кадар кој работи со подготвителните години од основното образование е подготвен за реализација на задачите на естетското воспитание го понудивме и тврдењето по кое на воспитувачите и наставниците им е неопходно поголемо учество на обуки, семинари и сл. преку кои ќе се оспособат за подобро реализирање на естетското воспитание.

Табела 17. Одговори на воспитниот кадар од подготвителната година за неопходноста од поголемо учество на обуки, семинари и сл. за реализација на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	57	67,06	22	59,46	79	64,75
делумно се согласувам	24	28,24	15	40,54	39	31,97
воопшто не се согласувам	4	4,71	0	0,00	4	3,28
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

Табелата 17 ни ги покажува одговорите кои ги добивме на ова прашање. Може да се види дека 67,06% од испитаниците од основните училишта потполно се согласуваат со тоа дека им е потребно поголемо учество на обуки, семинари и сл. од областа на естетското воспитание. Процентот на испитаници од детските градинки кои го дадоа истиот одговор е 59,46%. Тврдењето делумно се согласувам го избраа 28,24% испитаници од основните училишта и 40,54% од детските градинки, а не се согласија со ова тврдење 4,71% испитаници од училиштата и 0% од детските градинки.

* * * * *

Анализирајќи ги одговорите на наставниците и воспитувачите кои работат во подготвителната година од основното образование за нивната оспособеност за реализација на естетското воспитание можеме да извлечеме неколку заклучоци. Имено, сознанијата и способностите од областа на естетското воспитание кои ги стекнале на факултетите или вишите школи генерално задоволуваат, иако сметаме дека се далеку од идеални бидејќи процентот на оние кои одговориле потполно се согласувам е едвум поголем од половината (51,64%). Сличен е случајот и со одговорите за тоа дали стручната литература од оваа област задоволува (само 41,8% потполно се согласуваат), а воопшто не е за занемарување процентот на оние кои воопшто не се согласуваат (10,66%). Доказ дека наставниците и воспитувачите чувствуваат потреба од поголема оспособеност за реализација на естетското воспитание добивме од одговорите на третото прашање на кое испитаниците дадоа најголем процент на одговори потполно се согласувам (64,75%), споредено со другите две прашања, и само 3,28% кои воопшто не се согласуваат, а кое се однесуваше на неопходноста од поголемо учество на обуки, семинари и сл. за реализација на задачите на естетското воспитание.

Имајќи ги во предвид горенаведените заклучоци можеме да ја отфрлиме претходно поставената хипотеза дека:

Воспитниот кадар од подготвителната година на основното образование е доволно оспособен за реализација на естетското воспитание.

Што се однесува до разликите во одговорите по однос на оспособеноста за реализација на естетското воспитание во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите од подготвителните години од основното образование, можеме да

констатираме дека извесна разлика во одговорите имаше само кај одговорите на првото прашање, односно, дали стекнатите сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат. На останатите две прашања немаше статистички значајни разлики во одговорите на испитаниците од училиштата и градинките и врз основа на тоа можеме да ја отфрлиме поставената хипотезата дека:

Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од типот на установите во кои работат воспитувачите и наставниците во подготвителната година од основното образование.

1.3. Како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание во подготвителната година

Поаѓајќи од затечената ситуација во некои детски градинки и основни училишта во наставата да се вработуваат стручњаци од уметничките области (музичари, ликовни уметници и др.) со група на прашања се обидовме да ги дознаеме меслењата и ставовите на воспитувачите и наставниците од подготвителните години на основното образование за потребата од таков кадар кој ќе им помага во работата.

За таа цел тестиравме неколку категории и тоа:

- Дали стручњациите од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание;
- Дали стручњациите од уметничките области соработуваат со воспитниот кадар од подготвителните години; и
- Дали постои потреба од стручњаци од областа на уметноста во нивните установи.

Меѓу прашањата од таков карактер воспитувачите и наставниците ги наведовме најпрво да го прифатат или отфрлат тврдењето дека стручњаците од уметничките области го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание во подготвителните години од основното образование.

Табела 18. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека стручњаците од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	40	47,06	33	89,19	73	59,84
делумно се согласувам	42	49,41	4	10,81	46	37,70
воопшто не се согласувам	3	3,53	0	0,00	3	2,46
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

Табелата 18 покажува дека голем процент од воспитувачите кои работат во детските градинки (89,19%) се согласуваат дека кадарот од овој профил го зголемува квалитетот на естетското воспитание, додека пак со таквото тврдење се согласи помалку од половината (47,06%) од воспитниот кадар во училиштата.

Второто прашање од оваа група имаше за цел да покаже дали стручњаците од уметничките област соработуваат со воспитниот кадар во подготвителните години во реализацијата на задачите на естетското воспитание.

И во овој случај воспитувачите од детските градинки во доста поголем процент (86,49%) ја потврдија добрата соработка на воспитниот кадар од подготвителните години и стручњаците од поедините уметнички области. Додека пак, потврден одговор на ова тврдење дадоа само 34,12% од испитаниците од училиштата.

Табела 19. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека уметничките педагози соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	29	34,12	32	86,49	61	50,00
делумно се согласувам	45	52,94	5	13,51	50	40,98
воопшто не се согласувам	11	12,94	0	0,00	11	9,02
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

Интересен е и одговорот даден од испитаниците од двете групи на тврдењето дека не постои потреба од ваков кадар во подготвителните години зошто воспитниот кадар кај нив е доволно квалификуван за реализација на естетското воспитание.

Табела 20. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека нема потреба од уметнички педагози во нивните установи бидејќи постојниот кадар е доволно квалификуван за реализација на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	25	29,41	13	35,14	38	31,15
делумно се согласувам	47	55,29	8	21,62	55	45,08
воопшто не се согласувам	13	15,29	16	43,24	29	23,77
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$$\chi^2 = 15,23 ; df = 2 ; P < 0,01 ; C = 0,33$$

Со таквото тврдење потполо се согласија 29,41% од испитаниците од основните училишта и 35,14% од оние од детските градинки. Делумно се согласија 55,29% испитаници од училиштата и 21,61% од детските градинки. Најголем процент од испитаниците од детските градинки (43,24%) не се согласија со поставеното тврдење и се определува за

потреба од кадар од уметничките области кои заедно со воспитниот кадар од подготвителните години ќе работат на реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Пресметаниот хи-квадрат тест (15,23) укажува на значајноста во разликите на мислењата на наставниците и воспитувачите од подготвителната година по однос на ова тврдење. Коэффициентот на контингенција ($C=0,33$) сведочи за слаба поврзаност помеѓу варијаблите.

* * * * *

Анализирајќи ги добиените одговори по однос на прашањето за тоа колку воспитниот кадар кој работи во подготвителната година на основното образование се согласува дека педагозите од уметничките области делуваат врз поуспешното реализирање на задачите на естетското воспитание можеме да го извлечеме следниот заклучок. Имено, на сите прашања при испитувањето на оваа категорија воспитниот кадар кој работи во подготвителната година во најголем процент потполно се согласува дека педагозите од уметничките области делуваат врз поуспешното реализирање на задачите на естетското воспитание.

Имајќи ги во предвид добиените вкупни резултати од сите испитаници кои работат во подготвителната година од основното образование по однос на ова прашање можеме да констатираме дека се потврдува поставената хипотеза дека:

Реализацијата на задачите на естетското воспитание во подготвителната година е поуспешна кога постои вклученост на педагог од уметничките области.

Иако вкупните резултати од испитувањето покажаа дека воспитувачите и наставниците од подготвителната година од основното образование се согласуваат со ставот дека педагозите од уметничките области делуваат врз поуспешното реализирање на задачите на естетското воспитание сепак нивите мислења се разликуваат во зависност од установата во која работат испитаниците.

Добиените резултати покажаа видни разлики помеѓу ставовите на воспитувачите и наставниците кои работат во детските градинки и оние кои работат во основните училишта. За постоење на таква потреба во значително поголем број се изјаснија испитаниците од детските градинки, додека пак испитаниците од училиштата во поголем број се колебаат дали постои таква потреба или ја негираат таквата потреба. Таквата ситуација можеби можеме да ја објасниме со фактот дека во детските градинки постои практика да се вработуваат стручњаци од уметничките области и воспитниот кадар во нив ја има увидено потребата и ефикасноста од заедничката работа.

Според ова можеме да констатираме дека добиените резултати ја потврдуваат поставената хипотеза дека:

Ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителните години од основното образование по прашањето дали стручњаци од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание се разликуваат во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите.

1.4. Колку кај децата од подготвителните години се реализираат очекуваните резултати на естетското воспитание преку работата на посебните предмети од областа на уметноста

Понатамошното истражување на реализацијата на естетското воспитание во подготвителните години на основното образование го направивме по прашањата колку кај децата од подготвителните години се реализираат очекуваните резултати на естетското воспитание преку работата на посебните предмети од областа на уметноста.

1.4.1. Остварени очекувани резултати на ликовното воспитание

Најпрво го испитавме прашањето колку кај децата од подготвителните години се остваруваат задачите на ликовното воспитание.

Реализацијата на очекуваните резултати од областа на ликовното воспитание ја испитавме преку повеќе карактеристики на ова воспитание и тоа:

- При цртањето детето претставува односи блиски до реалноста (големина на објект, просторни односи);
- Може да покаже како се добиваат секундарните бои (зелена, портокалова, виолетова);
- Со свои зборови објаснува што е слика, а што цртеж;
- Правилно ракува со печатот и на различно тониран хамер може да создаде композиција;
- Може да моделира глава од човек, животно и птица и при тоа ги прикажува основните разлики;
- Може со комбинирање да обликува едноставни форми и конструкции по сопствена замисла;

- При ликовното изразување детето користи, освен прибор, предмети и средства од непосредната околина.

Сумирајќи ги добиените резултати за наведените карактеристики на ликовното воспитание во подготвителните години од основното образование добивме одговор на бараната констатација дека во подготвителните години од основното образование се остварени очекуваните резултати од ликовното воспитание.

Анализата на Табелата 21 покажува дека повеќе од половината испитаници од подготвителните години во основното образование (63,53% од училиштата и 70,27% од детските градинки) се изјаснија дека очекуваните резултати од ликовното воспитание потполно се остварени.

Табела 21. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати на ликовното воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	54	63,53	26	70,27	80	65,57
делумно се согласувам	28	32,94	10	27,03	38	31,15
воопшто не се согласувам	3	3,53	1	2,70	4	3,28
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$$\chi^2 = 0,52 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Додека 32,94% испитаници од основните училишта и 27,03% испитаници од детските градинки сметаат дека очекуваните резултати од ликовното воспитание делумно се остваруваат, а мал е процентот на оние испитаници кои сметаат дека очекуваните резултати на ликовното воспитание во подготвителните години од основното образование воопшто не се остваруваат.

Добиените резултати наведуваат на заклучокот дека очекуваните резултати од областа на ликовното воспитание во подготвителните години од основното образование се остваруваат.

Со примена на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на воспитувачите и наставниците од училиштата и оние од градинките по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати на ликовното воспитание кај децата од подготвителната година.

1.4.2. Остварени очекувани резултати на музичкото воспитание

Следното прашање кое им го поставивме на воспитувачите и наставниците од подготвителната година од основното образование се однесуваше на тоа дали во подготвителните години се остваруваат очекуваните резултати од областа на музичкото воспитание.

И ова прашање го тестиравме преку повеќе карактеристики на музичкото воспитание и тоа:

- Детето може да пее хорowo, тандемски и индивидуално;
- Умее правилно да испее детска песна;
- Детето препознава и именува вокална и инструментална музика;
- Го препознава и именува карактерот на музиката (весела, тажна, спокојна);
- Препознава и именува неколку инструменти од симфонискиот оркестар и неколку народни инструменти;
- Може да свири на: стапчиња, чинели, барабанче, звончиња, триангл, даире;
- Детето може да ги усогласи своите движења со едноставна музика;
- Може да измисли кратка музичка секвенца со удирање на прстите и со детски музички инструмент.

Откако ги анализиравме поедините карактеристики кои се однесуваат на остварувањето на очекуваните резултати од областа на музичкото воспитание направивме збир на добиените резултати кој го претставивме во Табела 22.

Резултатите кои ги добивме зборуваат дека поголем процент од испитаниците го застапуваат мислењето дека во подготвителните години од основното образование потполно се остаруваат задачите на музичкото воспитание.

Табела 22. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати на музичкото воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	52	61,18	28	75,68	80	65,57
делумно се согласувам	29	34,12	8	21,62	37	30,33
воопшто не се согласувам	4	4,71	1	2,70	5	4,10
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$$\chi^2 = 2,41 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Може да се види дека 61,18% испитаници од училиштата и 75,68% од детските градинки потполно се согласуваат со тврдењето дека во подготвителната година од основното образование се остваруваат задачите на музичкото воспитание. Категоријата делумно се согласувам ја избраа 34,12% испитаници од училиштата и 21,62% од детските градинки, а многу е мал вкупниот процент на наставниците и воспитувачите од училиштата и градинките кои работат во подготвителната година од основното образование (4,1%), кои сметаат дека очекуваните резултати на музичкото воспитание во основното образование не се стваруваат.

Добиените податоци потврдуваат дека во подготвителната година

од основното образование се остваруваат очекуваните резултати од музичкото воспитание.

Со примената на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на воспитувачите и наставниците од училиштата и оние од градинките по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати на музичкото воспитание кај децата од подготвителната година.

1.4.3. Остварени очекувани резултати од областа на литературата

Како последен предмет од областа на уметничките предмети ја зедовме литературата, односно, се обидовме да откриеме колку кај децата од подготвителната година се остварени очекуваните резултати од оваа област. Ова прашање го тестиравме преку карактеристиките на литературата кои ни се чинсе најзначајни за реализација на естетското воспитание и тоа:

- Детето умее да препознае дали прочитан текст е басна или сказна;
- Умее да ја окарактеризира содржината како весела, тажна, смешна;
- Прераскажува куси приказни при што ги вклучува суштинските елементи од приказната;
- Детето разликува што е "исполнител", "слушател", "актер" и публика;
- Знас дека преку моралната дилема во претставата се истражува разликата меѓу правилното и грешното.

Претставените резултати во Табела 23 покажуваат дека најголем процент од испитаниците (74,59%) потполно се согласуваат со тоа дека очекуваните резултати од областа на литературата се остваруваат во подготвителната година на основното образование.

Табела 23. Ставови на воспитниот кадар од подготвителната година по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати од областа на литературата

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	61	71,76	30	81,08	91	74,59
делумно се согласувам	23	27,06	6	16,22	29	23,77
воопшто не се согласувам	1	1,18	1	2,70	2	1,64
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$\chi^2 = 1,94$; $df = 2$; $P > 0,05$

Делумно се согласуваат со понуденото тврдење 27,06% испитаници од основното училиште и 16,22% од детските градинки. Процентот на испитаници кои сметаат дека очекуваните резултати од областа на литературата не се остваруваат е многу мал, и тоа, 1,18% во училиштата и 2,70% во детските градинки.

Резултатите кои ги добивме покажуваат дека во подготвителните години на основното образование се остваруваат очекуваните резултати од областа на литература.

Со примената на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на воспитувачите и наставниците од училиштата и оние од градинките по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати од областа на литературата кај децата од подготвителната година.

* * * * *

Врз основа на добиените податоци за тоа колку кај децата од подготвителните години се реализираат очекуваните резултати на

естетското воспитание преку работата на посебни предмети од областа на уметноста можеме да констатираме дека во сите три предмети од оваа област (музичко воспитание, ликовно воспитание и литература) очекуваните резултати се остваруваат.

Тоа ни дава потполно право да ја потврдиме поставената хипотеза дека:

Очекуваните резултати на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебните предмети од областа на уметноста во подготвителната година на основното образование.

Истовремено, истите резултати ни налагаат да ја отфрлиме хипотезата дека:

Постојат разлики во ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителните години од основното образование по прашањето дали очекуваните резултати на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебни предмети од областа на уметноста во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите.

1.5. Колку задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите кои се надвор од областа на уметностите

Поаѓајќи од фактот дека задачите на естетското воспитание се остваруваат и преку содржините и активностите на часовите кои не се од областа на уметноста, на испитаниците им го поставивме и тврдењето дека се остварени и очекуваните резултати од областа на естетското воспитание и преку наставните предмети кои немаат уметнички карактер.

Во оваа смисла тестиравме неколку карактеристики за кои сметавме дека се тесно поврзани со реализацијата на задачите на естетското воспитание:

- Преку часовите на физичкото воспитание детето ја усовршува грациозноста во движењата и може да ги усогласи своите движења со музиката;
- Стекнатите сознанија од природата и општеството детето може да ги обликува јазично и да ги презентира ликовно;
- Развиена е љубовта кон природата, воочувањето на пејзините убавини и ползата од неа преку сознанијата од екологијата;

Табела 24. Мислења на наставниот кадар од подготвителната година за тоа дали задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите кои се надвор од областа на уметностите

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	68	80,00	35	94,59	103	84,43
делумно се согласувам	16	18,82	2	5,41	18	14,75
воопшто не се согласувам	1	1,18	0	0,00	1	0,82
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

Резултатите кои ги добивме по однос на прашањето кое си го поставивме, односно, дали на часовите и активностите кои не се во наставните предмети од уметнички карактер се остваруваат очекуваните резултати од областа на естетското воспитание, покажаа висок процент на оствареност и тоа: 80% од воспитниот кадар во основните училишта и 94,59% од детските градинки одговориле дека потполно се согласуваат со ова тврдење. Само мал дел од испитаниците (14,75%) се изјасија дека делумно се согласуваат со тоа дали задачите на естетското воспитание се

реализираат преку часовите кои се надвор од областа на уметностите, а процентот на оние кои воопшто не се согласуваат е занемарлив (0,82%).

* * * * *

Високите вредности кои ги добивме со одговорите потполно се согласувам не наведува на констатацијата дека во наставните предмети кои не се во групата уметнички предмети се остваруваат очекуваните резултати кои се во функција на остварувањето на задачите на естетско воспитание. Тоа посебно задоволува зошто покажува дека естетското воспитание добро се остварува и како принцип во другите наставни предмети. Таквата ситуација значи квалитетно реализирање на вкупноста на задачите на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование.

Според ова, се потврдува и поставената хипотеза дека:

Задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите кои се надвор од областа на уметностите во подготвителната година од основното образование.

Имајќи ги во предвид горенаведените резултати можеме да ја отфрлиме претходно поставената хипотеза дека:

Постојат разлики во реализацијата на задачите на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование во наставните предмети кои не се во групата на уметничките предмети во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите.

1.6. Колку задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време

Остварувањето на концепцијата на естетското воспитание не наведе на тоа да испитаме дали и колку задачите на ова воспитно подрачје се остваруваат и преку активностите на слободното време на учениците од подготвителните години на основното образование.

Со цел да ја потврдиме или отфрлиме таквата констатација го поставивме и прашањето дали во подготвителната година од основното образование се остварени очекуваните резултати од областа на естетското воспитание во активностите на слободното време на учениците.

За таа цел тестиравме повеќе карактеристики и тоа:

- Децата покажуваат поголем интерес кога сами ги избираат активностите од областа на естетското воспитание со кои треба да се занимаваат;
- Децата се повеќе мотивирани за работа на активностите на слободното време;
- Сами одлучуваат како ќе ја реализираат задачата;
- Покажуваат поголема инвентивност во работата;
- Активностите на слободното време повеќе ги оспособуваат децата за самостојно творење во различните области на естетското воспитание.

Добиените резултати покажуваат дека 60,66% од вкупниот број на испитаници потполно се согласуваат дека очекуваните резултати од областа на естетското воспитание се остваруваат преку активностите на слободното време, 36,89% делумно се согласуваат, а само 2,46% воопшто не се согласуваат со ова тврдење.

Табела 25. Мислења на воспитниот кадар од подготвителната година дали се остварени наведените очекувани резултати на активностите на слободното време преку кои се реализираат задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ					
	Училишта		Градинки		ВКУПНО	
	г	%	г	%	г	%
потполно се согласувам	52	61,18	22	59,46	74	60,66
делумно се согласувам	31	36,47	14	37,84	45	36,89
воопшто не се согласувам	2	2,35	1	2,70	3	2,46
ВКУПНО	85	100	37	100	122	100

$$\chi^2 = 0,04 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Добиените статистички податоци не наведуваат на констатацијата дека поставената хипотеза се потврдува, односно дека:

Задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во подготвителната година од основното образование.

Со пресметување на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците од различните типови на установи по однос на ова прашање и врз таа основа можеме да констатираме дека се отфрла хипотезата дека:

Постојат разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците од различните типови на установи за тоа дали задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во подготвителната година од основното образование.

* * * * *

Резултатите кои ги добивме со истражувањето на ставовите и мислењата на наставниот кадар од подготвителната година од основното образование, како што можевме да видиме, главно ги потврдија хипотезите кои ги поставивме.

Овој дел од истражувањето покажа дека наставниците и воспитувачите од подготвителните години ги сметаат за значајни задачите на естетското воспитание. Оттука, и добиениот резултат дека на естетското воспитание во основните училишта му се посветува доволно внимание.

Посебно значење за нас имаат добиените резултати по прашањето за обезбедените услови во основните училишта и во детските градинки за реализација на естетското воспитание. Се покажа дека подобри услови за реализација на ова воспитно подрачје имаат обезбедено детските градинки. Овој показател може да послужи како насока во решавањето на поставената дилема каде да се лоцира подготвителната година од основното образование.

Иако нашите резултати се однесуваат само на условите за реализација на естетското воспитание тие можат да бидат добар индикатар за оние кои ја организираат работата во основното образование.

Ново усвоената концепција на основното образование по која основното образование од учебната 2007/08 година стартува како деветгодишно основно образование, по наша проценка, стартува без поголеми подготовки, односно, без евалуација на пробно воведената подготвителна година. Во оваа смисла може да се приговори на ситуацијата дека не постои никаква анализа на резултатите кои се постигнаа во подготвителните години кои работат во основните училишта и во детските градинки, но како дел на основното образование. Оттука,

можеме да констатираме дека резултатите од нашето истражување, иако се однесуваат само на едно воспитно подрачје – естетското воспитание, можат да послужат како насока во дилемата која се поставува – дали првото одделение од основното училиште треба да биде сместено и наставата да се изведува исклучиво во основните училишта, или може да се изведува и во детските градинки. Поставеноста и опременоста на детските градинки можеби повеќе одговара за децата од шестгодишна возраст и понудената програма за ова одделение.

Имаме чувство дека интересно беше и прашањето со кое сакавме да испитаме дали во подготвителните одделенија, покрај редовниот воспитен кадар, треба да бидат вработени и стручњаци од областа на уметностите, чија работа ќе биде во функција на зголемување на квалитетот на естетското воспитание. Резултатите кои ги добивме покажуваат дека наставниот кадар од подготвителните години ја прифаќа можноста, покрај нив, да се вработуваат и посебни стручњаци од областа на уметностите. Меѓутоа, може да се забележи дека наставниот кадар од детските градинки во значително поголем процент ги прифаќаат стручњациите од областа на уметностите како свои соработници. Ние веќе наведовме дека, според наше мислење, таквата ситуација е резултат на постојната практика во работата на детските градинки каде се вработени и стручњаци од уметничките области. Ова повторно наведува на заклучокот дека условите за реализирање на задачите на естетското воспитание се подобри во детските градинки.

Во понатамошното истражување се обидовме да констатираме дали во подготвителните години од основното образование се реализираат очекуваните резултати од посебните области на уметностите: ликовно воспитание, музичко воспитание и литература.

Очекуваните резултати ги преликавме од Основи на програмата за воспитно-образовна работа во подготвителната година. Откако тестиравме дали и колку овие очекувани резултати се реализираат во

основото училиште и детските градинки каде се реализира наставата од подготвителната година, ги собравме добиените податоци од остварените очекувани резултати и пресметавме аритметичка средина за сите предмети кои ги испитувавме, а кои се тесно поврзани со реализирањето на естетското воспитание.

Добиените вредности од аритметичките средини кои ги добивме на овој начин ги внесовме во табели. Тие покажаа дека во подготвителната година мошне успешно се остваруваат очекуваните резултати од сите предмети кои ги тестиравме. Исто така, вредностите на пресметаните хи-квадрат тестови не покажаа статистички значајни разлики во остварувањето на очекуваните резултати на естетското воспитание во зависност од тоа каде се реализира наставата, дали во основните училишта, или во детските градинки.

Поаѓајќи од поставеноста на естетското воспитание, кое според зацртаната концепција треба да се реализира и преку предмети кои според својот карактер не се предмети од уметничката група, своето истражување го продолживме токму во насока на тоа да утврдиме дали и колку задачите од естетското воспитание се реализираат во наставните предмети: физичко воспитание и природа и општество. Резултатите покажаа дека голем процент од воспитниот кадар и од основните училишта и од детските градинки сметаат дека преку овие предмети во подготвителната година од основното образование во голема мера се остваруваат и задачите од естетското воспитание.

Во понатамошното истражување се обидовме да добиеме одговор на прашањето дали во активностите на слободното време се реализираат очекуваните резултати од естетското воспитание. Тестирајќи повеќе карактеристики од оваа област дојдовме до констатацијата дека преку активностите на слободното време во голема мера се остваруваат очекуваните резултати од естетското воспитание. Исто така, хи-квадрат тестот покажа дека не постои статистички значајна разлика во

остварувањето на овие задачи во подготвителните години во основните училишта и во детските градинки.

Токму фактот дека не постои статистички значајна разлика во остварувањето на задачите на естетското воспитание во основните училишта и градинките охрабрува, бидејќи и со помали услови за работа наставниот кадар во основните училишта успева да ги реализира задачите на естетското воспитание.

2. РЕАЛИЗАЦИЈАТА НА ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ ВО СРЕДНАТА ГРУПА И ПОДГОТВИТЕЛНАТА ГОДИНА ВО ДЕТСКАТА ГРАДИНКА

2.1. Обезбедени претпоставки за реализација на естетското воспитание во средната група и подготвителната година во детската градинка

Со посебен прашалник се обидовме да испитаме како се остварува естетското воспитание во детските градинки. Во оваа насока, исто така, испитавме повеќе категории и тоа:

- Значењето кое му се посветува на естетското воспитание во подготвителната година и средните групи во детските градинки;
- Условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание во подготвителната година и средните групи во детските градинки и;
- Односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание во подготвителната година и средните групи во детските градинки.

2.1.1. Значењето кое му се посветува на естетското воспитание

Категоријата значајност ја испитавме преку следните карактеристики:

- Естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст;
- Во градинката се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание;
- Стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание;

- Директорот/ката им придава значење на задачите на естетското воспитание.

Во оваа смисла најпрво ги прашавме воспитувачите од средните групи во градинките и воспитниот кадар од подготвителните години дали се согласуваат со тврдењето дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата.

Табела 26. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	36	97,30	46	92,00	82	94,25
делумно се согласувам	0	0,00	4	8,00	4	4,60
воопшто не се согласувам	1	2,70	0	0,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Воспитувачите и наставниците од детските градинки потполно се согласуваат (97,30% од подготвителната година, и 92% од средната група) дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст.

Со наредното прашање се обидовме да го испитаме вниманието кое му се посветува на естетското воспитание во градинката и неговата реализација.

Од Табелата 27 може да се види дека 89,19% од воспитниот кадар од подготвителните години и 90% од воспитниот кадар од средните групи потполно се согласуваат дека во нивните градинки се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Третото прашање се однесуваше на стручните служби односно колку тие им даваат значење на остварувањето на задачите на естетското воспитание.

Табела 27. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека во нивната градинка се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	33	89,19	45	90,00	78	89,66
делумно се согласувам	3	8,11	5	10,00	8	9,20
воопшто не се согласувам	1	2,70	0	0,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Како што може да се види од Табелата 28 разликата во одговорите на воспитниот кадар од градинките, пред сè, произлегува од тоа што поголем дел од воспитниот кадар од подготвителната година во градинките (89,19%) потполно се согласуваат со тврдењето дека стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание додека воспитувачите од средните групи во помал дел (68%) се согласуваат со ова тврдење и 32% одговориле дека делумно се согласуваат.

Табела 28. Одговори на воспитниот кадар од градинките за тоа дали стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	33	89,19	34	68,00	67	77,01
делумно се согласувам	3	8,11	16	32,00	19	21,84
воопшто не се согласувам	1	2,70	0	0,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Можеби ова укажува дека стручните служби во градинките треба да посветат повеќе внимание на значењето кое му го даваат на естетското воспитание во средните групи во детските градинки и да поразговараат со воспитувачите околу можните начини на соработка и неуспешна

реализација на задачите на естетското воспитание во средните групи во детските градинки.

Последното прашање при испитувањето на категоријата значајност се однесува на значењето кое директорот/ката на градинката им го дава на остварувањето на задачите на естетското воспитание.

Табела 29. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека директорот им дава значење на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
	потполно се согласувам	33	89,19	46	92,00	79
делумно се согласувам	3	8,11	4	8,00	7	8,05
воопшто не се согласувам	1	2,70	0	0,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Јасно може да се види од Табелата 29 дека воспитниот кадар од подготвителните години и средните групи во доста голем процент (89,19% и 92%) потполно се согласува дека директорот/ката им дава значење на овие задачи.

Од овие одговори, на општо задоволство, можеме да заклучиме дека директорите на детските градинки мошне успешно и одговорно ја помагаат реализацијата на задачите на естетското воспитание во нивните установи.

2.1.2. Условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание

Следната група на прашања се однесува на обезбедените услови во детската градинка кои овозможуваат правилна реализација на естетското воспитание во подготвителната година и средните групи во детските градинки.

Од Табелата 30 може да се види дека најголем број од одговорите на воспитниот кадар од подготвителната година и средната група укажуваат на тоа дека условите за реализација на естетското воспитание во градинките се добри.

Табела 30. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека условите за реализација на естетското воспитание во нивните установи се добри

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
	потполно се согласувам	28	75,68	34	68,00	62
делумно се согласувам	8	21,62	16	32,00	24	27,59
воопшто не се согласувам	1	2,70	0	0,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Меѓутоа, вкупно 27,59% од испитаниците кои одговориле дека делумно се согласуваат со ова тврдење и 1,15% кои воопшто не се согласуваат, говори за тоа дека може уште повеќе да се работи на подобрување на условите за реализација на естетското воспитание во градинката, бидејќи, очигледно е дека тие се далеку од идеални според одговорите на воспитувачите.

Категоријата услови за реализација на естетското воспитание не би можеле целосно да ја испитаме доколку не ги испитаме просторните услови во градинката, односно, дали тие задоволуваат и се во функција на остварувањето на задачите на естетското воспитание.

Табелата 31 покажува дека најголем процент од воспитниот кадар кој работи во градинките (68,97%) е задоволен од просторните услови.

Имајќи ги во предвид светските тенденции во областа на предучилишното образование сепак треба да истакнеме дека овој процент не задоволува и мораме да укажеме на неопходноста од создавање на поголеми, посовремени, посигурни просторни услови кои ќе одговараат на потребите на децата од предучилишна возраст и ќе бидат во функција на

остварувањето, не само на задачите на естетското воспитание, туку и на целосното формирање и правилниот развој на децата кои ги посетуваат овие градинки.

Табела 31. Ставови на воспитниот кадар од градинките по однос на тврдењето дека просторните услови во нивните установи задоволуваат и се во функција на остварувањето на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	26	70,27	34	68,00	60	68,97
делумно се согласувам	10	27,03	14	28,00	24	27,59
воопшто не се согласувам	1	2,70	2	4,00	3	3,45
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

$$\chi^2 = 0,13 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Разликите во мислењата на воспитниот кадар за тоа дали просторните услови во градинките задоволуваат можеме да кажеме дека статистички не се значајни врз основа на пресметаниот Хи-квадрат (0,13).

Мошне значајно прашање од категоријата услови за реализација на естетското воспитание е и прашањето за опременоста со средства за оваа намена.

Табела 32. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки за тоа дали опременоста со средства за реализација на естетското воспитание задоволуваат

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	20	54,05	26	52,00	46	52,87
делумно се согласувам	14	37,84	21	42,00	35	40,23
воопшто не се согласувам	3	8,11	3	6,00	6	6,90
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

$$\chi^2 = 0,25 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Од Табелата 32 јасно се гледа дека позитивните одговори на воспитниот кадар по однос на ова прашање се најниски во однос на останатите карактеристики кои се однесуваат на категоријата услови. Нешто повеќе од половината од испитаниците (52,87%) потполно се согласуваат со тоа дека опременоста со средства за остварување на естетското воспитание задоволува. Повторно истакнувајќи ги современите тенденции во предучилишното воспитание можеме да констатираме дека овој процент не задоволува и укажуваме на потребата од поголема опременост на детските градинки со посовремени средства кои ќе бидат во функција на остварувањето на задачите на современото естетско воспитание, а со тоа и во функција на овозможување на правилен развој на децата од предучилишна возраст.

Со пресметување на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитниот кадар од подготвителните години и средните групи во градинките за тоа колку опременоста со средства за остварување на задачите на естетското воспитание задоволува.

2.1.3. Односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание во детските градинки

Третата категорија, односно, односот на воспитниот кадар и на децата кон естетското воспитание ја испитавме со посебна група на прашања.

Најпрво испитавме колку воспитувачите се одговорни во својата работа.

Имајќи ги во предвид податоците од Табелата 33 сосема оправдано можеме да констатираме дека воспитувачите покажуваат голем степен на одговорност обавувајќи ја својата работа.

Тоа е сосема очекувано и уште еднаш го потврдува фактот дека професијата воспитувач е една од најодговорните професии и секој оној кој се определил за оваа професија мора да поседува исклучителни човечки квалитети и да претставува, пред сè, пример со кој децата кои ќе ги воспитува ќе можат да се идентификуваат.

Табела 33. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека се одговорни во својата работата која е во функција на реализацијата на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	33	89,19	40	80,00	73	83,91
делумно се согласувам	3	8,11	10	20,00	13	14,94
воопшто не се согласувам	1	2,70	0	0,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Одговорноста секако дека е една од најзначајните особини, или квалитети кои треба да ги поседува воспитувачот кој е првиот а, можеби и најзначајниот модел според кој децата ќе се ориентираат и навраќаат не само во текот на детството, туку и понатаму во текот на целиот свој живот.

Односот кон задачите на естетското воспитание го испитавме и кај децата со тврдењето колку тие покажуваат интерес и се мотивирани за работа на активностите од областа на естетското воспитание.

Сосема очекувано одговорите на воспитниот кадар покажуваат дека децата покажуваат голем интерес и мотивирани се за работа на активностите кога се реализираат задачите на естетското воспитание. Ова е во согласност со природата на децата од овој период и нивната голема потреба за креативно, творечко и уметничко изразување.

Природната љубопитност, креативното изразување, имагинацијата, желбата за творење низ игра, создавањето на ликовна творба, пеење на

песна или читање на литературна творба се активности кои му се најблиски на детето од оваа возраст и затоа неговиот интерес и мотивација се најголеми на активностите кога се реализираат задачите на естетското воспитание.

Табела 34. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека децата покажуваат интерес и мотивирани се за работа на активностите кога се реализираат задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
	потполно се согласувам	33	89,19	39	78,00	72
делумно се согласувам	3	8,11	11	22,00	14	16,09
воопшто не се согласувам	1	2,70	0	0,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

* * * * *

Откако ги анализиравме сите поедини категории, а потоа и карактеристиките на тие категории, кои се однесуваа на обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание во средната група и подготвителната година во детската градинка добивме појасна слика колку и како се реализира естетското воспитание во оваа установа.

Увидовме дека скоро по однос на сите категории кои ги испитувавме воспитниот кадар кој работи во детските градинки го завземаше ставот кој најмногу се однесуваше на добра реализација на естетското воспитание во средната група и подготвителната година во детските градинки.

Со задоволство можеме да констатираме дека значењето кое му се придава на естетското воспитание во детските градинки и неговата реализација е мошне големо, условите за реализација на естетското воспитание се добри, но може уште повеќе да се работи на подобрување

на условите, како просторно, така и со опременост, и на крајот, позитивниот однос и мотивираноста за работа кои се значајни предуслови за успешност во реализацијата на естетското воспитание утврдивме дека е присутен и кај воспитувачите кои работат со децата на возраст од 4 до 5 години во средните групи и кај оние кои работат со децата од подготвителните години. Таков позитивен однос покажуваат и децата од двете групи со што се потврдува и она што го поажуваат теоретските поставки дека децата ги сакаат активностите од областа на естетското воспитание и секогаш им приобаат со интерес и задоволство.

Врз основа на овие заклучоци од направената анализа на добиените резултати во тестирањето сметаме дека можеме да ја потврдиме поставената хипотеза дека:

Во детската градинка се обезбедени основните претпоставки за реализацијата на естетското воспитание.

Истовремено, статистичката обработка на податоците ни покажа дека нема некои позначајни статистички разлики во мислењата на воспитниот кадар од средните групи и подготвителните години кои работат во детските градинки по однос на сите категории кои ги испитавме, а кои се однесуваат на основните претпоставки за реализација на естетското воспитание.

Според тоа, можеме да ја отфрлиме претходно поставената хипотеза дека:

Постојат статистички значајни разлики во ставовите на воспитниот кадар од средната група и подготвителната година по однос на тоа дали се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание во детската градинка.

2.2. Оспособеност на воспитниот кадар во детските градинки за реализација на естетското воспитание

Прашањето за тоа дали и колку се оспособени за реализација на задачите од областа на естетското воспитание им го поставивме и на испитаниците од детските градинки.

Табела 35. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	24	64,86	16	32,00	40	45,98
делумно се согласувам	12	32,43	32	64,00	44	50,57
воопшто не се согласувам	1	2,70	2	4,00	3	3,45
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

$$\chi^2 = 9,29 ; df = 2 ; P < 0,01 ; C = 0,31$$

Мора да кажеме дека резултатите кои ги добивме по однос на ова прашање, а кои можат да се видат од Табела 35 изненадуваат, бидејќи голем дел од воспитувачите од средната група (64%) одговорија дека делумно се согласуваат со тврдењето дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат. Овој резултат укажува на тоа дека воспитувачите од средната група од детските градинки сметаат дека нивните сознанија и способности кои ги стекнале на факултетот или вишата школа неможат во целост да одговорат на барањата кои произлегуваат од нивната работа во детските градинки или поконкретно, реализирањето на задачите на естетското воспитание.

Вредноста на хи-квадрат тестот (9,29), со $df=2$, покажува дека постојат статистички значајни разлики во ставовите на воспитниот кадар од подготвителната година и средната група од детските градинки по однос на тврдењето дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат. Коефициентот на контингенција ($C=0,31$) укажува на делумна поврзаност меѓу варијаблите.

Како и во случајот кога вршевме споредби на различните карактеристики на естетското воспитание само во подготвителните години и во овој случај, на воспитувачите и наставниците од детските градинки им го понудивме тврдењето дека постои доволна стручна литература од областа на естетското воспитание која им помага во процесот на реализацијата на ова воспитно подрачје.

Табела 36. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека постои доволно стручна литература која им помага во реализацијата на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
	потполно се согласувам	20	54,05	16	32,00	36
делумно се согласувам	13	35,14	31	62,00	44	50,57
воопшто не се согласувам	4	10,81	3	6,00	7	8,05
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

$$\chi^2 = 6,15 ; df = 2 ; P < 0,05 ; C = 0,26$$

Од Табелата 36 може да се види дека само 41,38% од воспитниот кадар кој работи во детските градинки смета дека постои доволно стручна литература која им помага во реализацијата на естетското воспитание. Исто како и во претходниот случај процентот на воспитувачите од средната група покажува најголема вредност за ставот делумно се согласувам (62%). Ова повторно укажува на фактот дека воспитувачите од средната група од детските градинки чувствуваат потреба повеќе да

работат на своето усовршување и стекнување на нови знаења и затоа сметаат дека стручната литература од областа на естетското воспитание треба да биде позастапена во нивните установи.

Пресметаниот хи-квадрат тест покажува статистичка значајност на разликите во одговорите на воспитниот кадар од подготвителната година и средната група по однос на ова прашање, на ниво на значајност од 0,05. Пресметаниот С коефициент (0,26) укажува на слаба поврзаност меѓу варијаблите.

Во функција на оспособувањето за реализација на задачите на естетското воспитание секако се и различните обуки, семинари, симпозиуми и сл. од оваа област. Затоа и го поставивме тврдењето кое сакавме да го тестираме дека е неопходно поголемо учество на обуки, семинари и сл. од оваа област.

Табела 37. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека им е неопходно поголемо учество на обуки, семинари и сл. за реализација на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	г	%	г	%	г	%
потполно се согласувам	22	59,46	32	64,00	54	62,07
делумно се согласувам	15	40,54	17	34,00	32	36,78
воопшто не се согласувам	0	0,00	1	2,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Податоците во Табелата 37 покажуваат дека воспитниот кадар и од подготвителната година и од средната група кои работи во детските градинки, во доста голем процент, ја истакна неопходноста од поголемо учество на обуки, семинари и сл. избирајќи го ставот "потполно се согласувам" (62,07%). Според ова можеме да заклучиме дека воспитниот кадар кој работи во детските градинки чувствува потреба од понатамошно

оспособување за подобро реализирање на задачите на естетското воспитание.

* * * * *

Некулките карактеристики кои ги тестиравме во истражувањето за да испитаме дали воспитниот кадар во детските градинки е доволно способен за реализирање на задачите на естетското воспитание не уверуваат дека со таквата способност не можеме да бидеме задоволни. Оттука произлегува и заклучокот дека на естетското воспитание треба да му се посвети поголемо внимание и тоа во текот на школувањето на воспитувачите на факултетите од чиј кадар се регрутира воспитниот кадар кој работи во детските градинки, така и по однос на нивното перманентно образование. Незадоволството на воспитниот кадар од постојната ситуација ја покажува нивната мотивираност за понатамошно оспособување за подобро реализирање на задачите од оваа област.

Имајќи ги во предвид горенаведените заклучоци можеме да ја отфрлиме претходно поставената хипотеза дека:

Воспитниот кадар од детските градинки е доволно способен за реализација на естетското воспитание.

Што се однесува до разликите во одговорите на воспитувачите од средните групи и воспитувачите и наставниците од подготвителната година од детските градинки по однос на способноста за реализација на естетското воспитание можеме да констатираме дека постои статистички значајна разлика во нивните одговори, па така можеме да ја потврдиме хипотезата дека:

Постојат разлики во оспособеноста за реализација на естетското воспитание помеѓу воспитувачите од средните групи и воспитувачите и наставниците од подготвителната година во детските градинки.

2.3. Како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание во детските градинки

Во детските градинки одамна постои практика да се вработуваат стручњаци од уметничките области (музичари, ликовни уметници и др.) кои особено се ангажираат околу реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Токму поради тоа ние се обидовме да ги дознаеме мислењата и ставовите на воспитниот кадар од детските градинки за потребата од такви стручњаци кои се ангажираат во нивните установи и кои им помагаат во реализацијата на естетското воспитание.

За таа цел тестиравме неколку категории на прашања за кои сметавме дека се најсоодветни да ни дадат одговор на горе наведеното прашање, и тоа:

- Дали стручњаците од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание;
- Дали стручњаците од уметничките области соработуваат со воспитниот кадар од детските градинки; и
- Дали постои потреба од стручњаци од областа на уметноста во градинките или постојниот воспитен кадар е доволно квалификуван за реализирање на задачите на естетското воспитание.

Голем процент од воспитниот кадар од подготвителната година го одбра ставот "потполно се согласувам" (89,19%) ,а истиот став го избраа 68% од воспитувачите од средната група.

Табела 38. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека уметничките педагози го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
	потполно се согласувам	33	89,19	34	68,00	67
делумно се согласувам	4	10,81	13	26,00	17	19,54
воопшто не се согласувам	0	0,00	3	6,00	3	3,45
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Тоа мора да кажеме дека изненадува, бидејќи средните групи од детските градинки имаат многу поголемо искуство во соработката со педагозите од уметничките области отколку воспитниот кадар од подготвителните години кој работи по друга програма и каде не секогаш се вклучени стручњаци од уметничките области.

Со наредното прашање од оваа група баравме од воспитувачите и наставниците од детските градинки да се согласат или не со тврдењето дека педагозите од уметничките предмети соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание.

Табела 39. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека уметничките педагози соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
	потполно се согласувам	32	86,49	37	74,00	69
делумно се согласувам	5	13,51	12	24,00	17	19,54
воопшто не се согласувам	0	0,00	1	2,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Табелата 39 јасно укажува на тоа дека воспитниот кадар од детските градинки смета дека уметничките педагози соработуваат со нив при резлизирањето на задачите на естетското воспитание.

Сакајќи подобро да го разбереме ставот на воспитниот кадар од детските градинки кон потребата од вклучување на кадар од уметничките области, на воспитувачите и наставниците им го понудивме и тврдењето дека не постои потреба од посебен кадар од областа на уметностите кој ќе работи заедно со воспитувачкиот кадар, поради тоа што овој вториот е доволно оспособен за реализација на задачите на естетското воспитание.

Табела 40. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека нема потреба од уметнички педагози во градинките бидејќи постојниот воспитен кадар е доволно квалификуван за реализација на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА				ВКУПНО	
	ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА			
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	13	35,14	14	28,00	27	31,03
делумно се согласувам	8	21,62	8	16,00	16	18,39
воопшто не се согласувам	16	43,24	28	56,00	44	50,57
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

$$\chi^2 = 1,40 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Анализирајќи ги резултатите од Табела 40 дојдовме до констатацијата дека најголем број од испитаниците (50,57%) не се согласуваат со понуденото тврдење дека нема потреба од стручњаци од уметничките области во градинките бидејќи постојниот кадар е доволно квалификуван за реализација на естетското воспитание. Самиот факт што повеќе од половината од воспитувачите и наставниците во детските градинки се изјаснуваат во полза на вработување на кадри од областа на уметноста во детската градинка зборува за тоа дека тој потег е оправдан и

може да биде само во полза, а никако на штета, на воспитниот кадар кој работи во овие установи и ќе помогне во успешното реализирање на задачите на естетското воспитание.

Хи- квадрат тестот покажа дека не постојат статистички значајни разлики во ставовите кои ги завземаат воспитувачите и наставниците од средната група и подготвителната година од детската градинка по однос на ова прашање.

* * * * *

Тестирајќи ги сите категории кои се однесуваат на прашањето како педагозите од уметничките области (музичар, ликовен уметник и др.) делуваат врз реализацијата на естетското воспитание во детските градинки дојдовме до неколку заклучоци.

Прво, воспитниот кадар од детските градинки смета дека стручњациите од уметничките области го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание;

Второ, воспитниот кадар од детските градинки смета дека стручњациите од уметничките области соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание; и

Трето, воспитниот кадар од детските градинки се изјаснува во полза на вработување на кадри од областа на уметноста во детската градинка.

Овие заклучоци ни овозможуваат да ја потврдиме хипотезата дека:

Реализацијата на задачите на естетското воспитание во детските градинки е поуспешна кога постои вклученост на педагог од уметничките области.

Истите заклучоци ни даваат за право да ја отфрлиме поставената хипотеза дека:

Постојат разлики во ставовите и мислењата помеѓу воспитувачите од средните групи и воспитувачите и наставниците од подготвителната година во детските градинки по прашањето дали стручњациите од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.

2.4. Колку кај децата од детските градинки се реализираат очекуваните резултати и задачи на естетското воспитание преку работата на посебни предмети од областа на уметноста

Во понатамошното истражување на мислењата и ставовите на воспитниот кадар од детските градинки се обидовме да испитаме колку кај децата од подготвителните години и средните групи се остваруваат очекуваните резултати, односно, задачите на естетското воспитание преку работата на посебните предмети и активности од областа на уметноста.

2.4.1. Колку кај децата од детските градинки се остварени очекуваните резултати и задачи на ликовното воспитание

Резултатите кои ги добивме од ставовите на воспитувачите и наставниците од детските градинки за остварените резултати и задачи на ликовното воспитание прикажани се во Табела 41.

Податоци од испитувањето на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати и задачи на ликовното воспитание во подготвителната година и средната група од детската градинка покажуваат дека воспитувачите од подготвителните групи во 70,27% потполно се согласуват дека очекуваните резултати на ликовното воспитание се остваруваат.

Табела 41. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати и задачи на ликовното воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
	потполно се согласувам	26	70,27	29	58,00	55
делумно се согласувам	10	27,03	20	40,00	30	34,48
воопшто не се согласувам	1	2,70	1	2,00	2	2,30
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

$$\chi^2 = 1,59 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Овој став го застапуваат 58% воспитувачи кои работат со средните групи во детските градинки. Делумно се согласуваат со овој став 27,03% од воспитниот кадар од подготвителните години и 40% од средните групи. И во двете групи на испитаници процентот на воспитувачи кои не се согласуваат со наведениот став е мал (2,7% во подготвителните години и 2% во средните групи).

Добиените резултати наведуваат на заклучокот дека во детските градинки се остваруваат очекуваните резултати и задачи од областа на ликовното воспитание.

Со примената на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на воспитувачите и наставниците од подготвителната година и средната група по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати, односно, задачи на ликовното воспитание кај децата од детските градинки.

2.4.2. Колку кај децата од детските градинки се остварени очекуваните резултати и задачи на музичкото воспитание

Следното прашање кое им го поставивме на воспитувачите и наставниците од детските градинки се однесуваше на тоа дали во

подготвителните години и средните групи се остваруваат очекуваните резултати, односно, задачи од областа на музичкото воспитание.

Откако ги анализиравме поедините карактеристики кои се однесуваат на остварувањето на очекуваните резултати и задачи од областа на музичкото воспитание направивме збир на добиените резултати кој го претставивме во Табела 42.

Табела 42. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати и задачи на музичкото воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
	потполно се согласувам	28	75,68	31	62,00	59
делумно се согласувам	8	21,62	16	32,00	24	27,59
воопшто не се согласувам	1	2,70	3	6,00	4	4,60
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

$$\chi^2 = 1,92 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Резултатите кои ги добивме зборуваат дека поголем процент од испитаниците го застапуваат мислењето дека во детските градинки потполно се остваруваат задачите на музичкото воспитание. Може да се види дека 75,68% испитаници од подготвителната година потполно се согласуваат со тврдењето дека во подготвителната година од основното образование се остваруваат задачите на музичкото воспитание, а истиот став го завземаат и 62% од испитаниците од детските градинки. Категоријата делумно се согласувам ја избраа 21,62% испитаници од подготвителната година и 32% од средната група, а многу е мал вкупниот процент на наставниците и воспитувачите од детските градинки (4%), кои сметаат дека очекуваните резултати, односно, задачи на музичкото воспитание не се остваруваат.

Добиените податоци потврдуваат дека во детските градинки се остваруваат очекуваните резултати и задачи од музичкото воспитание.

Со примената на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на воспитувачите и наставниците од подготвителната година и средната група по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати, односно, задачи на музичкото воспитание кај децата од детските градинки.

2.4.3. Колку кај децата од детските градинки се остварени очекуваните резултати и задачи од областа на литературата

Како последен предмет од областа на уметничките предмети ја зедовме литературата, односно, се обидовме да откриеме колку кај децата од детската градинка се остварени очекуваните резултати и задачи од оваа област.

Табела 43. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати и задачи од областа на литературата

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	30	81,08	40	80,00	70	80,46
делумно се согласувам	6	16,22	10	20,00	16	18,39
воопшто не се согласувам	1	2,70	0	0,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Претставените резултати во Табела 43. покажуваат дека најголем процент од испитаниците (80,46%) потполно се согласуваат со тоа дека очекуваните резултати и задачи од областа на литературата се остваруваат во детските градинки. Делумно се согласуваат со понуденото тврдење 16,22% испитаници од подготвителната година и 20% од детските градинки. Процентот на испитаници кои сметаат дека очекуваните резултати и задачи од областа на литературата не се остваруваат е многу мал, и тоа, 2,7% во подготвителната година и 0% во средната група.

Добиените податоци потврдуваат дека во детските градинки се остваруваат очекуваните резултати од областа на литературата.

* * * * *

Врз основа на добиените податоци за тоа колку кај децата од детските градинки се реализираат очекуваните резултати и задачи на естетското воспитание преку работата на посебни предмети и активности од областа на уметноста можеме да констатираме дека во сите предмети, односно, активности од оваа област (музичко воспитание, ликовно воспитание и литература) очекуваните резултати и задачи се остваруваат.

Тоа ни дава за право да ја потврдиме поставената хипотеза дека:

Во детските градинки очекуваните резултати и задачи на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебните предмети и активности од областа на уметноста.

Истовремено, истите резултати ни налагаат да ја отфрлиме хипотезата дека:

Постои статистички значајна разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителната година и средната група од детските градинки по прашањето дали очекуваните резултати и задачи на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебни предмети од областа на уметноста.

2.5. Колку задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите и активностите кои се надвор од областа на уметностите

Поаѓајќи од фактот дека задачите на естетското воспитание се остваруваат и преку содржините и активностите на часовите кои не се од областа на уметноста, на испитаниците им го поставивме и тврдењето дека се остварени и очекуваните резултати и задачи од областа на естетското воспитание и преку наставните предмети кои немаат уметнички карактер.

Табела 44. Мислења на наставниот кадар од детските градинки за тоа дали задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите и активностите кои се надвор од областа на уметностите

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	35	94,59	42	84,00	77	88,51
делумно се согласувам	2	5,41	7	14,00	9	10,34
воопшто не се согласувам	0	0,00	1	2,00	1	1,15
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

Резултатите кои ги добивме по однос на прашањето кое си го поставивме, односно, дали на часовите и активностите кои не се во наставните предмети од уметнички карактер се остваруваат очекуваните резултати од областа на естетското воспитание, покажаа висок процент на оствареност и тоа: 94,59% од воспитниот кадар во подготвителната година и 84% од средната група одговориле дека потполно се согласуваат со ова тврдење. Само мал дел од испитаниците (10,34%) се изјаснија дека делумно се согласуваат со тоа дали задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите и активностите кои се надвор од областа на уметностите, а процентот на оние кои воопшто не се согласуваат е занемарлив (1,15%).

* * * * *

Високите вредности кои ги добивме со одговорите потполно се согласувам не наведуваат на констатацијата дека во наставните предмети и активности кои не се во групата уметнички предмети се остваруваат очекуваните резултати и задачи од областа естетско воспитание. Таквата ситуација значи квалитетно реализирање на вкупноста на задачите на естетското воспитание во подготвителната година и средната група во детските градинки.

Според ова, се потврдува поставената хипотеза дека:

Задачите на естетското воспитание во детските градинки се реализираат преку часовите во подготвителната година и активностите во средната група кои се надвор од областа на уметностите.

Што се однесува до разликите во ставовите и мислењата на воспитниот кадар по прашањето дали задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите и активностите кои се надвор од областа на уметностите, добиените податоци не наведуваат на тоа да ја отфрлиме поставената хипотеза дека:

Постои разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителната година и средната група од детските градинки по прашањето дали задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите и активностите кои се надвор од областа на уметностите.

2.6. Колку задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време

Остварувањето на концепцијата на естетското воспитание не наведе на тоа да испитаме дали и колку задачите на ова воспитно подрачје се остваруваат и преку активностите на слободното време во подготвителната година и средната група во детските градинки.

Табела 45. Ставови на воспитниот кадар од градинките по однос на тврдењето дека се остварени очекуваните резултати и задачи на активностите на слободното време преку кои се реализираат задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	ПОДГОТВИТЕЛНА ГОДИНА		СРЕДНА ГРУПА		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	22	59,46	28	56,00	50	57,47
делумно се согласувам	14	37,84	19	38,00	33	37,93
воопшто не се согласувам	1	2,70	3	6,00	4	4,60
ВКУПНО	37	100	50	100	87	100

$$\chi^2 = 0,55 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Добиените резултати покажуваат дека 57,47% од вкупниот број на испитаници потполно се согласуваат дека очекуваните резултати и задачи од областа на естетското воспитание се остваруваат преку активностите на слободното време, 37,93% делумно се согласуваат, а само 4% воопшто не се согласуваат со ова тврдење.

Добиените статистички податоци не наведуваат на констатацијата дека поставената хипотеза се потврдува, односно дека:

Задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во детските градинки.

Со пресметување на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците од подготвителните години и средните групи од детските градинки по однос на ова прашање и врз таа основа можеме да констатираме дека се отфрла хипотезата дека:

Постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците од подготвителната година и средната за тоа дали задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во детската градинка

3. СТЕПЕНОТ НА ОБРАЗОВАНИЕ НА НАСТАВНИЦИТЕ И ВОСПИТУВАЧИТЕ И РЕАЛИЗАЦИЈАТА НА ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ

3.1. Степенот на образование на воспитниот кадар и обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание

Следејќи ја усвоената истражувачка методологија направивме обид да согледаме дали и колку ставовите и мислењата на воспитниот кадар за реализацијата на естетското воспитание се разликуваат во зависност од нивното образовно ниво и врз основа на тоа да утврдиме дали обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание зависат од степенот на образование на воспитниот кадар.

Во овој случај примерокот на воспитен кадар го сочинуваа сите воспитувачи без разлика дали работат во подготвителните години во основните училишта или во детските градинки.

Прашањата од првата група на прашања беа насочени на откривање на ставовите на наставниците и воспитувачите со различен степен на образование за тоа колку и како се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание во нивните установи.

Повторно ги испитувавме истите прашања од првата група поделени на неколку категории и тоа:

- Значењето кое му се посветува на естетското воспитание;
- Условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание; и
- Односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание.

3.1.1. Степенот на образование на воспитниот кадар и значењето кое му се посветува на естетското воспитание

Најпрво, ја испитавме значајноста која воспитниот кадар со различен степен на образование му ја придава на естетското воспитание. Во оваа група на прашања ги сврстивме истите карактеристики кои ги испитавме претходно.

Одговорите на прашањето дали сметаат дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст ги прикажавме во Табелата 46.

Табела 46. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	55	94,83	105	92,11	160	93,02
делумно се согласувам	2	3,45	9	7,89	11	6,40
воопшто не се согласувам	1	1,72	0	0,00	1	0,58
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

Воспитниот кадар со више и високо образование потполно се согласува (94,83% со више образование, и 92,11% со високо образование) дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст.

Со наредното прашање се обидовме да испитаме дали има разлики во ставовите на воспитувачите со различен степен на образование по однос на вниманието кое му се посветува на естетското воспитание и неговата реализација.

Од Табелата 47 може да се види дека 81,03% од воспитниот кадар со више образование и 80,70% од воспитниот кадар со високо образование

потполно се согласуваат дека во нивните установи се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Табела 47. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека во нивната установа се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	47	81,03	92	80,70	139	80,81
делумно се согласувам	10	17,24	22	19,30	32	18,60
воопшто не се согласувам	1	1,72	0	0,00	1	0,58
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

Третото прашање се однесува на стручните служби односно колку тие им даваат значење на остварувањето на задачите на естетското воспитание.

Табела 48. Одговори на воспитниот кадар со различен степен на образование за тоа дали стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	41	70,69	71	62,28	112	65,12
делумно се согласувам	16	27,59	37	32,46	53	30,81
воопшто не се согласувам	1	1,72	6	5,26	7	4,07
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

$$\chi^2 = 1,90 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Со пресметување на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на воспитниот кадар со различен степен на образование за тоа дали стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание.

Таквиот резултат покажува дека воспитувачите со више образование и оние со високо образование сметаат дека стручните служби внимаваат на правилното третирање на задачите на естетското воспитание и неговата реализација.

На крајот побаравме од воспитувачите со различен степен на образование да одговорат и на последното прашање од групата прашања кои се однесуваат на остварувањето на задачите на естетското воспитание, а тоа е прашањето за тоа дали директорот/ката го смета за значајно ова воспитно порачје и и придава значење на реализацијата на неговите задачи.

Табела 49. Одговори на воспитниот кадар со различен степен на образование за тоа дали директорот/ката им дава значење на овие задачи

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	49	84,48	99	86,84	148	86,05
делумно се согласувам	8	13,79	12	10,53	20	11,63
воопшто не се согласувам	1	1,72	3	2,63	4	2,33
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

$$\chi^2 = 0,51 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Во Табелата 49 може да се види дека воспитниот кадар со различен степен на образование смета дека нивните директори им даваат големо значење на задачите на естетското воспитание.

Со пресметување на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во мислењата на наставниците и воспитувачите со различен степен на образование за тоа дали директорот/ката им дава значење на задачите на естетското воспитание.

3.1.2. Степенот на образование на воспитниот кадар и условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание

Преку посебна група на прашања ја тестиравме категоријата која се однесува на условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание и се обидовме да дознаеме дали има разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците со различен степен на образование во поглед на оваа категорија.

Табела 50. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека условите за реализација на естетското воспитание во нивната установа се добри

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	35	60,34	43	37,72	78	45,35
делумно се согласувам	21	36,21	65	57,02	86	50,00
воопшто не се согласувам	2	3,45	6	5,26	8	4,65
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

$$\chi^2 = 7,94 ; df = 2 ; P < 0,05 ; C = 0,21$$

Одговорите кои ги даде воспитниот кадар со више и високо образование покажаа разлика. Така категоријата потполно се согласувам ја избраа 60,34% воспитувачи со више образование, а истата категорија ја избраа само 37,72% од воспитувачите со високо образование и повеќето од нив (57,02%) делумно се согласуваат дека условите за реализација на естетското воспитание во нивната установа се добри.

Добисната вредност на хи-квадратот (7,94) ја преминува граничната вредност на ниво на значајност од 0,05 со $df=2$, така што, со 95% сигурност може да се каже дека воочените разлики во мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование не се случајни, односно, не се независни од степенот на образование. Висината на С коефициентот ($C=0,21$) укажува на поврзаност со слаб интензитет помеѓу овие варијабли.

Во функција на категоријата услови за реализација го тестиравме и прашањето дали просторните услови во училиштето/градинката задоволуваат и ги одвоивме ставовите на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на ова прашање.

Табела 51. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека просторните услови за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволуваат

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	30	51,72	53	46,49	83	48,26
делумно се согласувам	22	37,93	52	45,61	74	43,02
воопшто не се согласувам	6	10,34	9	7,89	15	8,72
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

$$\chi^2 = 1,01 ; df = 2 ; P > 0,05$$

И едните и другите дадоа слични одговори на ова прашање. Имено 51,72% воспитувачи со више образование и 46,49% со високо потполно се согласуваат со горе наведеното тврдење, а 37,93% со више и 45,61% со високо образование делумно се согласуваат со тврдењето дека просторните услови за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволуваат. Не е занемарлив и бројот на оние кои воопшто не се согласуваат со ова тврдење- 10,34% воспитувачи со више образование и 7,89% со високо образование.

Со примената на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека просторните услови за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволуваат.

Во склопот на категоријата услови за работа го тестиравме и прашањето за тоа дали опременоста со средства кои се во функција на правилната реализација на задачите на естетското воспитание задоволува.

Ставовите на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на ова тврдење ги претставивме во Табела 52.

Табела 52. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека опременоста со средства за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволува

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	26	44,83	34	29,82	60	34,88
делумно се согласувам	26	44,83	57	50,00	83	48,26
воопшто не се согласувам	6	10,34	23	20,18	29	16,86
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

$$\chi^2 = 4,90 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Резултатите од Табелата 52 покажуваат дека 34,88% од воспитниот кадар од двете групи (више и високо образование) потполно се согласуваат со горе наведеното тврдење, 48,26% делумно се согласуваат и 16,86% воопшто не се согласуваат со тврдењето дека опременоста со средства за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволува.

Споредувањето на добиените податоци не доведува до констатацијата дека разликата во мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека опременоста со средства за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволува, не е статистички значајна, што може да се види од добиеаната вредност на хи-квадрат тестот.

Тестирањето на мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на категоријата услови за реализација на

естетското воспитание, со сите испитани прашања покажа дека постојат некои помали разлики во нивните мислења по однос на оваа категорија, односно, потребата од создавање на подобри услови во детските градинки и училишта кои ќе бидат во функција на остварувањето на задачите на современото естетско воспитание. Можеме да констатираме дека нешто повеќе таквата потреба ја согледуваат воспитувачите и наставниците со повисоко ниво на образование.

3.1.3. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование за нивниот однос и односот на децата кон естетското воспитание

Во карактеристиките кои ги чинат претпоставките за реализација на естетското воспитание го испитавме и односот на воспитниот кадар со различен степен на образование кон естетското воспитание, а истовремено ги испитавме и нивните ставови за односот кој децата го имаат кон истото воспитание.

Табела 53. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека се одговорни во својата работата која е во функција на реализацијата на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	45	77,59	99	86,84	144	83,72
делумно се согласувам	12	20,69	15	13,16	27	15,70
воопшто не се согласувам	1	1,72	0	0,00	1	0,58
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

На тврдењето дека воспитувачите/наставниците се одговорни во работата која е во функција на реализацијата на естетското воспитание воспитниот кадар со више образование даде потврден одговор во процент од 77,59%, а со високо образование овој одговор го дадоа 86,84%. Делумно

се согласија 20,69% испитаници со више образование и 13,16% со високо образование, а воопшто не се согласи само еден воспитувач со више образование, додека од испитаниците со високо образование ниту еден не одговори дека воопшто не се согласува со тврдењето дека се одговорни во својата работа која е во функција на реализацијата на естетското воспитание.

Ставовите на воспитувачите со различен степен на образование по однос на карактеристиката однос кон работата ги испитавме и од аспект на тоа дали децата покажуваат интерес и дали се мотивирани за работа на активностите од областа на естетското воспитание.

Табела 54. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека децата покажуваат интерес и мотивираност кога се реализираат задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	49	84,48	90	78,95	139	80,81
делумно се согласувам	8	13,79	24	21,05	32	18,60
воопшто не се согласувам	1	1,72	0	0,00	1	0,58
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

Од Табелата 54 може да се види дека голем процент од воспитувачите со више (84,48%) и високо (78,95%) образование одговорија дека потполно се согласуваат со тврдењето дека децата покажуваат интерес и мотивираност кога се реализираат задачите на естетското воспитание. Бројот на оние кои делумно се согласуваат со ова тврдење е мошне мал, а само еден воспитувач одговорил дека не се согласува со тврдењето.

* * * * *

Откако направивме анализа на ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование за тоа колку и како се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание можеме да констатираме дека воспитувачите и наставниците со различен степен на образование сметаат дека бараните претпоставки се обезбедени и нема поголеми разлики во нивните мислења по однос на ова прашање.

Скоро на сите прашања кои се однесуваа на категоријата значајност на естетското воспитание немаше разлики во мислењата на воспитувачите со различен степен на образование.

Што се однесува до категорија услови кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание мораме да кажеме дека тука забележавме помали разлики во ставовите на воспитниот кадар со различен степен на образование според добиената вредност на хи-квадрат тестот за едно од прашањата од оваа категорија. Имено воспитувачите со високо образование на едно од прашањата кои се однесуваа на условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание, во поголем процент, се изјаснија дека делумно се согласуваат со тврдењето дека условите за реализација на естетското воспитание во нивната установа се добри, додека воспитувачите со више образование во поголем процент потполно се согласуваат со наведеното тврдење. Можеби ваквата разлика на одговорите се должи на поголемите очекувања на воспитувачите и наставниците со високо образование во поглед на условите за реализација на естетско воспитание кои произлегуваат од нивните, претпоставуваме поголеми стекнати знаења од оваа област, со оглед на повисокиот степен на образование.

Во третата категорија на прашања кои се однесуваа на односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание можеме да

констатираме дека не постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците со различен степен на образование. И воспитувачите со више и оние со високо образование во доста голем процент потполно се согласуваат со тврдењата дека се одговорни во својата работа која е во функција на реализацијата на задачите на естетското воспитание и дека децата покажуваат мотивираност и интерес при реализацијата на овие задачи.

Со направената анализа на добиените резултати во тестирањето на различните категории од оваа група и утврдувањето дека не постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование сметаме дека можеме да ја отфрлиме поставената хипотеза, односно дека:

*Обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание
зависат од степенот на образование на воспитниот кадар.*

3.2. Степенот на образование на воспитниот кадар и неговата оспособеност за реализација на естетското воспитание

Со посебна група на прашања сакавме да добиеме сознанија за тоа дали и колку воспитниот кадар со различен степен на образование е способен за реализација на задачите на естетското воспитание, односно, дали постојат разлики во нивните ставови по однос на ова прашање.

Ова прашање го тестиравме преку неколку категории и тоа:

- Дали и колку воспитниот кадар со различен степен на образование поседува сознанија и компетенции добиени на факултетот или вишата школа, а се во функција на реализацијата на естетското воспитание;

- Дали постои доволно стручна литература која на воспитниот кадар со различен степен на образование му помага во реализацијата на естетското воспитание;
- Дали се организираат доволен број на обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои воспитниот кадар со различен степен на образование се оспособува за реализација на естетското воспитание

Во контекстот на овие прашања ги наведовме воспитувачите и наставниците со различен степен на образование да ни одговорат дали сознанијата и способностите кои се во функција на оспособувањето за реализација на задачите на естетското воспитание, а ги добиле на факултетите и вишите школи на кои студирале, според нивно мислење, ги задоволуваат барањата кои им се поставуваат во реализацијата на задачите на ова воспитно подрачје.

Табела 55. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	25	43,10	54	47,37	79	45,93
делумно се согласувам	30	51,72	60	52,63	90	52,33
воопшто не се согласувам	3	5,17	0	0,00	3	1,74
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

Од Табелата 55 можеме да видиме дека постои помала разлика во одговорите на воспитувачите и наставниците со различен степен на образование по однос на тврдењето дека нивните стекнати знаења од областа на естетското воспитание задоволуваат.

Ако внимателно ја разгледаме Табелата 50 можеме да видиме дека разликата во мислењата е во процентот на одговори на воспитувачите со

више образование (5,17%) дека воопшто не се согласуваат со тврдењето дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат. Ниту еден од воспитувачите и наставниците со високо образование не одговорил дека воопшто не се согласува со наведеното тврдење.

Второто тврдење кое им го поставивме на испитаниците од двете групи, а се однесува на нивната оспособеност за реализација на задачите на естетското воспитание е дека постои доволно стручна литература од оваа област која им помага во реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Табела 56. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека постои доволно стручна литература која им помага во реализацијата на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	23	39,66	41	35,96	64	37,21
делумно се согласувам	32	55,17	59	51,75	91	52,91
воопшто не се согласувам	3	5,17	14	12,28	17	9,88
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

$$\chi^2 = 2,19 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Одговорите кои ги добивме од двете групи на испитаници се приближно изедначени. Така, 39,66% испитаници со више образование ја избраа категоријата потполно се согласувам. Истиот одговор го добивме од 35,96% испитаници со високо образование. Делумно се согласуваат со понуденото тврдење 55,17% од првата група испитаници и 51,75% од втората група испитаници. Воопшто не се согласуваат со тврдењето кое им го понудивме 5,17% испитаници со више образование и 12,28% со високо образование.

Хи-квадрат тестот кој покажа вредност од 2,19 за $df=2$ потврдува дека не постои статистички значајна разлика во одговорите на наставниците и воспитувачите со различен степен на образование по однос на ова прашање.

За да добиеме одговор на прашањето дали воспитниот кадар со различен степен на образование е подготвен за реализација на задачите на естетското воспитание го понудивме и тврдењето по кое на воспитувачите и наставниците им е неопходно поголемо учество на обуки, семинари и сл. преку кои ќе се оспособат за подобро реализирање на естетското воспитание.

Табела 57. Одговори на воспитниот кадар со различен степен на образование за неопходноста од поголемо учество на обуки, семинари и сл. за реализација на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	36	62,07	75	65,79	111	64,53
делумно се согласувам	19	32,76	37	32,46	56	32,56
воопшто не се согласувам	3	5,17	2	1,75	5	2,91
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

$$\chi^2 = 1,63 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Табелата 57 ни ги покажува одговорите кои ги добивме на ова прашање. Може да се види дека 62,07% од испитаниците со више образование потполно се согласуваат со тоа дека им е потребно поголемо учество на обуки, семинари и сл. од областа на естетското воспитание. Процентот на испитаници со високо образование кои го дадоа истиот одговор е 65,79%. Тврдењето делумно се согласувам го избраа 32,76% испитаници со више образование и 32,46% со високо образование, а не се согласија со ова тврдење 5,17% испитаници со више образование и 1,75% со високо образование.

Хи-квадрат тестот со вредност од 1,63 за $df=2$ покажува дека не постои статистички значајна разлика во ставовите и мислењата на испитаниците со више и оние со високо образование по однос на ова прашање.

* * * * *

Анализирајќи ги одговорите на воспитниот кадар со различен образовен степен и неговата оспособеност за реализација на естетското воспитание можеме да извлечеме неколку заклучоци:

Разлика во одговорите се покажа при испитувањето дали сознанијата и способностите од областа на естетското воспитание кои ги стекнале на факултетите или вишите школи задоволуваат. Воспитниот кадар со више образование покажа поголемо незадоволство од стекнатите сознанија и способности од областа на естетското образование, што е сосема разбирливо имајќи го во предвид понискиот степен на образование, а со самото тоа и помалиот обем на усвоени сознанија и стекнати способности.

Во поглед на тоа дали постои доволно стручна литература која на воспитниот кадар му помага во реализацијата на естетското воспитание и оние со вишо и оние со високо образование имаат слични ставови и главно сметаат дека би требало да има повеќе стручна литература од оваа област.

Што се однесува до бројот на обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои воспитниот кадар се оспособува за реализација на естетското воспитание, воспитувачите и наставниците со више и високо образование завземаат истоветен став, односно, дека постои неопходност од поголемо учество на обуки, семинари и сл.

Имајќи во предвид дека одговорите на првото прашање кое директно се однесува на потврдување или отфрлање на претходно поставената хипотеза и согледувајќи ја статистички значајната разлика во одговорите можеме да кажеме дека се потврдува хипотеза дека:

Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од степенот на образование на наставниците и воспитувачите.

3.3. Мислења на воспитниот кадар со различен степен на образование за тоа како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание

Поаѓајќи од затечената ситуација во некои детски градинки и основни училишта во наставата да се вработуваат стручњаци од уметничките области (музичари, ликовни уметници и др.) со група на прашања се обидовме да ги дознаеме мислењата и ставовите на воспитувачите и наставниците со различен степен на образование за потребата од таков кадар кој ќе им помага во работата.

За таа цел тестиравме неколку категории и тоа:

- Дали стручњациите од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание;
- Дали стручњациите од уметничките области соработуваат со воспитниот кадар; и
- Дали постои потреба од уметнички педагози во нивните установи.

Хи-квадрат тестот кој ја покажува вредноста од 4,72 со $df=2$ потврдува дека не постојат статистички значајни разлики во одговорите на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на

тврдењето дека стручњаците од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание.

Табела 58. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека стручњаците од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	31	53,45	76	66,67	107	62,21
делумно се согласувам	23	39,66	36	31,58	59	34,30
воопшто не се согласувам	4	6,90	2	1,75	6	3,49
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

$$\chi^2 = 4,72 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Главно, и едните и другите во најголем процент (53,45% со више и 66,67% со високо образование) потполно се согласуваат со тврдењето дека стручњаците од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание.

Второто прашање од оваа група имаше за цел да покаже дали стручњаците од уметничките области соработуваат со воспитниот кадар во реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Табела 59. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека уметничките педагози соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	27	46,55	71	62,28	98	56,98
делумно се согласувам	26	44,83	36	31,58	62	36,05
воопшто не се согласувам	5	8,62	7	6,14	12	6,98
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

$$\chi^2 = 3,88 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Со пресметувањето на хи-квадрат тестот заради определување на значајноста на разликите не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека уметничките педагози соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание.

И во овој случај воспитниот кадар со више (46,55%) и високо образование (62,28%) во најголем процент потполно се согласува со горнаведеното тврдење, односно дека стручњаците од областа на уметноста соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание.

На крајот ќе го прикажеме и одговорот даден од испитаниците со различен степен на образование на тврдењето дека не постои потреба од ваков кадар во нивните установи зошто воспитниот кадар кај нив е доволно квалификуван за реализација на естетското воспитание.

Табела 60. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека нема потреба од уметнички педагози во нивните установи бидејќи постојниот кадар е доволно квалификуван за реализација на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ					
	ВИШЕ		ВИСОКО		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	22	37,93	28	24,56	50	29,07
делумно се согласувам	16	27,59	49	42,98	65	37,79
воопшто не се согласувам	20	34,48	37	32,46	57	33,14
ВКУПНО	58	100	114	100	172	100

$$\chi^2 = 4,82 ; df = 2 ; P > 0,05$$

Хи-квадрат тестот и во овој случај не покажа статистички значајна разлика во одговорите на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека нема потреба од уметнички

педагози во нивните установи бидејќи постојниот кадар е доволно квалификуван за реализација на естетското воспитание.

* * * * *

Добиените резултати од прашањата кои имаа за цел да се утврди дали има разлика во мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование за тоа како педагозите од уметничките области (музичар, ликовен уметник и др.) делуваат врз реализацијата на естетското воспитание ни овозможи да констатираме дека добиените резултати ја отфрлаат хипотезата дека:

Постои разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование по прашањето дали стручњациите од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.

4. РАБОТНИОТ СТАЖ НА НАСТАВНИЦИТЕ И ВОСПИТУВАЧИТЕ И РЕАЛИЗАЦИЈАТА НА ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ

Во овој дел од нашето истражување се обидовме да утврдиме колку работниот стаж на наставниците и воспитувачите влијае на реализацијата на естетското воспитание и какви ставови завземаат наставниците и воспитувачите со различен работен стаж за тоа како се остваруваат задачите на естетското воспитание.

За таа цел воспитниот кадар во установите во кои го вршевме истражувањето ги поделивме на три категории:

- Воспитувачи и наставници со работен стаж до 5 години;
- Воспитувачи и наставници со работен стаж над 5 до 10 години; и
- Воспитувачи и наставници со работен стаж над 10 години.

4.1. Работниот стаж и обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание

Најпрво се обидовме да испитаме какви се ставовите на воспитувачите и наставниците со различен работен стаж по однос на тоа како се остварува естетското воспитание во нивните установи. Во оваа насока, исто така, испитавме повеќе категории и тоа:

- Значењето кое му се посветува на естетското воспитание во нивните установи;
- Условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание во нивните установи и;
- Односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание.

4.1.1. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж за значењето кое му се посветува на естетското воспитание

Ставовите на воспитниот кадар со различен работен стаж за значењето кое му се посветува на естетското воспитание во нивните установи ги испитавме преку следниве карактеристики:

- Естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст;
- Во градинката/училиштето се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание;
- Стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание;
- Директорот/ката им придава значење на задачите на естетското воспитание.

Во оваа смисла најпрво ги прашавме воспитувачите и наставниците со различен работен стаж дали се согласуваат со тврдењето дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата.

Табела 61. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тврдењето дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	35	100,00	20	90,91	105	91,30	160	93,02
делумно се согласувам	0	0,00	2	9,09	9	7,83	11	6,40
воопшто не се согласувам	0	0,00	0	0,00	1	0,87	1	0,58
ВКУПНО	35	100,00	22	100,00	115	100,00	172	100

Со разгледување на одговорите по горе наведеното прашање можеме да констатираме дека не постојат разлики во мислењата на

воспитниот кадар со различен работен стаж за значајноста на естетското воспитание за развојот на личноста на децата од раната возраст. Потполно се согласуваат со горе наведеното тврдење 100% од воспитувачите и наставниците со работен стаж до 5 години, 90,91% со работен стаж од 5-10 години и 91,30% со работен стаж над 10 години.

Со наредното прашање се обидовме да ги испитаме ставовите на воспитниот кадар со различен работен стаж за вниманието кое му се посветува на естетското воспитание во нивната установа и неговата реализација.

Табела 62. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тврдењето дека во нивната установа се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	25	71,43	19	86,36	95	82,61	139	80,81
делумно се согласувам	10	28,57	3	13,64	19	16,52	32	18,60
воопшто не се согласувам	0	0,00	0	0,00	1	0,87	1	0,58
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

Од Табелата 62 може да се види дека најголем дел од воспитниот кадар со различен работен стаж потполно се согласува дека во нивните установи се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Третото прашање се однесуваше на стручните служби односно колку тие им даваат значење на остварувањето на задачите на естетското воспитание.

И на ова прашање нема статистички значајна разлика во одговорите на воспитувачите и наставниците со различен работен стаж. Најголем дел од нив потполно се согласуваат со тврдењето дека стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание.

Табела 63. Одговори на воспитниот кадар со различен работен стаж за тоа дали стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	27	77,14	13	59,09	72	62,61	112	65,12
делумно се согласувам	6	17,14	7	31,82	40	34,78	53	30,81
воопшто не се согласувам	2	5,71	2	9,09	3	2,61	7	4,07
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

$$\chi^2 = 5,93 ; df = 4; P > 0,05$$

Разликите во мислењата воспитувачите и наставниците со различен работен стаж за тоа дали стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание можеме да кажеме дека статистички не се значајни врз основа на пресметаниот Хи-квадрат (5,93) за $df=4$.

Последното прашање при испитувањето на ставовите на воспитниот кадар со различен работен стаж за категоријата значајност се однесуваше на значењето кое директорот/ката на установата им го придава на остварувањето на задачите на естетското воспитание.

Табела 64. Ставови на воспитниот кадар од детските градинки по однос на тврдењето дека директорот им дава значење на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	33	94,29	15	68,18	100	86,96	148	86,05
делумно се согласувам	2	5,71	5	22,73	13	11,30	20	11,63
воопшто не се согласувам	0	0,00	2	9,09	2	1,74	4	2,33
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

Единствено на ова прашање од категоријата на прашања кои се однесуваа на значајноста на естетското воспитание може да се забележат

разлики во мислењата на наставниците и воспитувачите со различен работен стаж.

Од Табелата 64 може да се забележи дека воспитниот кадар со работен стаж од 5-10 години иако во најголем процент (68,18%) потполно се согласува со горе наведеното тврдење, сепак отстапува од мислењата на воспитниот кадар со работен стаж до 5 години (94,29%) и над 10 години (86,96) кои во доста поголем процент го одбрале истиот став.

4.1.2. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж за условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание во нивните установи

Со следната група на прашања се обидовме да ги испитаме мислењата на наставниците и воспитувачите со различен работен стаж за обезбедените услови кои овозможуваат правилна реализација на естетското воспитание во нивните установи.

Табела 65. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тврдењето дека условите за реализација на естетското воспитание во нивните установи се добри

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	11	31,43	8	36,36	59	51,30	78	45,35
делумно се согласувам	23	65,71	11	50,00	52	45,22	86	50,00
воопшто не се согласувам	1	2,86	3	13,64	4	3,48	8	4,65
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

$$\chi^2 = 9,44 ; df = 4 ; P > 0,01$$

Од Табелата 65 може да се види дека нема некои позначајни разлики во мислењата на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на горе наведеното тврдење.

Споредувањето на добиените податоци не доведува до констатацијата дека разликата во мислењата на воспитниот кадар со различен работен стаж по прашањето за условите за реализација на естетското воспитание не е статистички значајна што може да се види од добиената вредност на хи-квадрат тестот.

Ставовите на воспитувачите со различен работен стаж за категоријата услови за реализација на естетското воспитание ги испитавме и по однос на тоа дали просторните услови во нивните установи задоволуваат и се во функција на остварувањето на задачите на естетското воспитание.

Табела 66. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тврдењето дека просторните услови во нивните установи задоволуваат и се во функција на остварувањето на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	16	45,71	11	50,00	56	48,70	83	48,26
делумно се согласувам	16	45,71	7	31,82	51	44,35	74	43,02
воопшто не се согласувам	3	8,57	4	18,18	8	6,96	15	8,72
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

$$\chi^2 = 3,48 ; df = 4 ; P > 0,05$$

Разликите во мислењата на воспитниот кадар со различен работен стаж за тоа дали просторните услови во градинките задоволуваат можеме да кажеме дека статистички не се значајни врз основа на пресметаниот Хи-квадрат (3,48).

Мошне значајно прашање од категоријата услови за реализација на естетското воспитание е и прашањето за опременоста со средства за оваа намена.

Табела 67. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж за тоа дали опременоста со средства за реализација на естетското воспитание задоволуваат

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	9	25,71	6	27,27	45	39,13	60	34,88
делумно се согласувам	20	57,14	8	36,36	55	47,83	83	48,26
воопшто не се согласувам	6	17,14	8	36,36	15	13,04	29	16,86
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

$$\chi^2 = 8,98 ; df = 4; P > 0,05$$

Со пресметување на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитниот кадар со различен работен стаж за тоа колку опременоста со средства за остварување на задачите на естетското воспитание задоволува.

4.1.3. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж за нивниот однос и односот на децата кон естетското воспитание

Третата категорија, односно, односот на воспитниот кадар со различен работен стаж кон естетското воспитание и нивните мислења за односот на децата кон естетското воспитание ја испитавме со посебна група на прашања.

Најпрво испитавме колку воспитувачите со различен работен стаж сметаат дека се одговорни во својата работа.

Табелата 68 покажува дека не постои голема разлика во мислењата на воспитувачите и наставниците со различен работен стаж за тоа колку се тие одговорни во својата работа.

Табела 68. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тврдењето дека се одговорни во својата работата која е во функција на реализацијата на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	30	85,71	18	81,82	96	83,48	144	83,72
делумно се согласувам	5	14,29	4	18,18	18	15,65	27	15,70
воопшто не се согласувам	0	0,00	0	0,00	1	0,87	1	0,58
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

На крајот испитавме дали воспитувачите и наставниците со различен работен стаж сметаат дека децата покажуваат интерес и се мотивирани за работа на активностите и часовите од областа на естетското воспитание.

Табела 69. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тврдењето дека децата покажуваат интерес и мотивирани се за работа на активностите и часовите кога се реализираат задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	29	82,86	19	86,36	91	79,13	139	80,81
делумно се согласувам	6	17,14	3	13,64	23	20,00	32	18,60
воопшто не се согласувам	0	0,00	0	0,00	1	0,87	1	0,58
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

Одговорите на воспитниот кадар со различен работен стаж потврдуваат дека не постојат разлики во нивниот став за тоа колку децата покажуваат интерес и се мотивирани на активностите и часовите кога се реализираат задачите на естетското воспитание.

* * * * *

Статистичката обработка на податоците ни покажа дека нема некои позначајни разлики во мислењата на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на сите категории кои ги испитавме, а кои се однесуваа на основните претпоставки за реализација на естетското воспитание.

Помала разлика се појави единствено на едно прашање од категоријата на прашања кои се однесуваа на значајноста на естетското воспитание, односно, на тврдењето дека директорот им дава значење на задачите на естетското воспитание. Имено, воспитниот кадар со работен стаж од 5-10 години иако во најголем процент потполно се согласува со тврдењето дека директорот им придава значење на задачите на естетското воспитание, сепак нивното мислење отстапува од мислењата на воспитниот кадар со работен стаж до 5 години и над 10 години кои во доста поголем процент го одбрале истиот став.

Врз основа на добиените резултати можеме да ја отфрлиме претходно поставената хипотеза дека:

Постојат статистички значајни разлики во ставовите на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тоа дали се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание во нивните установи.

4.2. Работниот стаж и оспособеноста за реализација на естетското воспитание

Со посебна група на прашања сакавме да добиеме сознанија за тоа дали постојат разлики во оспособеноста за реализација на задачите на естетското воспитание во зависност од работниот стаж на воспитниот кадар. Ова прашање го тестиравме преку неколку карактеристики и тоа:

- Дали и колку воспитниот кадар со различен работен стаж поседува сознанија и компетенции добисни на факултетот или вишата школа, а се во функција на реализацијата на естетското воспитание;
- Дали постои доволно стручна литература која на воспитниот кадар со различен работен стаж му помага во реализацијата на естетското воспитание;
- Дали се организираат доволен број на обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои воспитниот кадар со различен работен стаж се оспособува за реализација на естетското воспитание

Табела 70. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тврдењето дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	19	54,29	10	45,45	50	43,48	79	45,93
делумно се согласувам	16	45,71	12	54,55	62	53,91	90	52,33
воопшто не се согласувам	0	0,00	0	0,00	3	2,61	3	1,74
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

Од Табелата 70 можеме да видиме дека воспитниот кадар со различен работен стаж завзема слични ставови по однос на тврдењето дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат.

Второто тврдење кое им го поставивме на испитаниците со различен работен стаж, а се однесува на нивната оспособеност за реализација на задачите на естетското воспитание е дека постои доволно стручна литература од оваа област која им помага во реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Табела 71. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тврдењето дека постои доволно стручна литература која им помага во реализацијата на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	16	45,71	4	18,18	44	38,26	64	37,21
делумно се согласувам	18	51,43	11	50,00	62	53,91	91	52,91
воопшто не се согласувам	1	2,86	7	31,82	9	7,83	17	9,88
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

$$\chi^2 = 15,88 ; df = 4 ; P < 0,01 ; C = 0,29$$

Видливо отстапување во одговорите на понуденото тврдење се забележува кај воспитниот кадар со работен стаж од 5 до 10 години. Додека воспитувачите и наставниците со работен стаж до 5 години и оние над 10 години во сосема мал процент одговараат дека воопшто не се согласуваат со понуденото тврдење и повеќе се определуваат за одговорите делумно се согласувам и потполно се согласувам, воспитниот кадар со работен стаж од 6 до 10 години дури со 31,82% одговориле дека воопшто не се согласуваат дека постои доволно стручна литература која им помага во реализацијата на естетското воспитание, 50% делумно се согласуваат, а само 18,18% потполно се согласуваат..

Пресметаниот хи-квадрат тест покажува дека постојат статистички значајни разлики во тврдењата на воспитувачите и наставниците по прашањето дали постои доволно стручна литература која им помага во

реализацијата на естетското воспитание. Коэффициентот на контингенција ($C=0,29$) укажува на слаба поврзаност меѓу варијаблите.

За да добиеме одговор на прашањето колку воспитниот кадар со различен работен стаж е подготвен за реализација на задачите на естетското воспитание го понудивме и тврдењето по кое на воспитувачите и наставниците им е неопходно поголемо учество на обуки, семинари и сл. преку кои ќе се оспособат за подобро реализирање на естетското воспитание.

Табела 72. Одговори на воспитниот кадар од подготвителната година за неопходноста од поголемо учество на обуки, семинари и сл. за реализација на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	20	57,14	16	72,73	75	65,22	111	64,53
делумно се согласувам	13	37,14	6	27,27	37	32,17	56	32,56
воопшто не се согласувам	2	5,71	0	0,00	3	2,61	5	2,91
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

Табелата 72 покажува дека нема некои позначајни разлики во одговорите на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на ова тврдење.

* * * * *

Анализирајќи ги добиените резултати од одговорите на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на нивната оспособеност за реализација на задачите на естетското воспитание можеме да ги извлечеме следните заклучоци.

На првото прашање кое се однесуваше на тоа дали и колку воспитниот кадар со различен работен стаж поседува сознанија и компетенции добиени на факултетот или вишата школа, а се во функција на реализацијата на естетското воспитание добивме слични одговори од сите три категории на испитаници.

На прашањето дали постои доволно стручна литература која на воспитниот кадар со различен работен стаж му помага во реализацијата на естетското воспитание добивме различни одговори, особено од групата на испитаници со работен стаж од 5 до 10 години. Голем процент од овие испитаници се изјаснија дека воопшто не се согласуваат дека постои доволно стручна литература која им помага во реализацијата на естетското воспитание.

Третото прашање, односно, дали се организираат доволен број на обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои воспитниот кадар со различен работен стаж се оспособува за реализација на естетското воспитание не покажа статистички значајни разлики во одговорите на испитаниците.

Врз основа на анализата на одговорите на трите прашања со кои се обидовме да добиеме сознанија за тоа дали постојат разлики во оспособеноста за реализација на задачите на естетското воспитание во зависност од работниот стаж на воспитниот кадар можеме да извлечеме неколку заклучоци:

- не постојат значајни разлики во сознанијата и компетенциите кои ги поседува воспитниот кадар со различен работен стаж од областа на естетското воспитание;
- постојат значајни разлики по однос на потребата на воспитниот кадар со различен работен стаж од стручна литература која му помага во реализацијата на естетското воспитание; и

- не постојат значајни разлики по однос на потребата на воспитниот кадар со различен работен стаж од обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои се оспособува за реализација на естетското воспитание.

Имајќи го во предвид фактот дека на двете категории со кои го тестиравме прашањето за тоа дали постојат разлики во оспособеноста за реализација на задачите на естетското воспитание во зависност од работниот стаж на воспитниот кадар не пронајдовме значајни разлики во мислењата на трите категории на испитаници, а нагласувајќи го значењето на првото прашање кое подиректно се однесува на претходно поставената хипотеза, можеме да заклучиме дека се отфрла поставената хипотезата дека:

Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од работниот стаж на воспитувачите и наставниците.

4.3. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж за тоа како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание

На крајот се обидовме да ги дознаеме мислењата и ставовите на воспитниот кадар со различен работен стаж за потребата од стручњаци од уметничките области кои се ангажираат во нивните установи и кои им помагаат во реализацијата на естетското воспитание.

За таа цел тестиравме неколку категории на прашања за кои сметавме дека се најсоодветни да ни дадат одговор на горе наведеното прашање, и тоа:

- Дали стручњаците од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание;
- Дали стручњаците од уметничките области соработуваат со воспитниот кадар; и
- Дали постои потреба од стручњаци од областа на уметноста во нивните установи или постојниот воспитен кадар е доволно квалификуван за реализирање на задачите на естетското воспитание.

Табела 73. Ставови на воспитниот кадар со различен степен на образование по однос на тврдењето дека уметничките педагози го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	27	77,14	17	77,27	63	54,78	107	62,21
делумно се согласувам	6	17,14	5	22,73	48	41,74	59	34,30
воопшто не се согласувам	2	5,71	0	0,00	4	3,48	6	3,49
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

Одговорите на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на горе наведеното тврдење покажуваат разлики кои можат да се видат од Табелата 73. Позабележителна разлика во одговорите има кај воспитниот кадар со работен стаж над 10 години кој многу помалку го одбира ставот потполно се согласувам (54,78%) за разлика од другите две групи на испитаници (до 5 год. 77,14% и од 5-10 год. 77,27%).

Со наредното прашање од оваа група баравме од воспитувачите и наставниците со различен работен стаж да се согласат или не со тврдењето дека педагозите од уметничките предмети соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание.

Табела 74. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тврдењето дека уметничките педагози соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	23	65,71	13	59,09	62	53,91	98	56,98
делумно се согласувам	11	31,43	9	40,91	42	36,52	62	36,05
воопшто не се согласувам	1	2,86	0	0,00	11	9,57	12	6,98
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

Податоците од Табелата 74 покажуваат дека не постојат значајни разлики во одговорите на воспитувачите и наставниците со различен работен стаж по однос на ова прашање.

Сакајќи подобро да го разбереме ставот на воспитниот кадар со различен работен стаж за потребата од вклучување на кадар од уметничките области, на испитаниците им го понудивме и тврдењето дека не постои потреба од посебен кадар од областа на уметностите кој ќе работи заедно со воспитувачкиот кадар, поради тоа што овој вториот е доволно оспособен за реализација на задачите на естетското воспитание.

Табела 75. Ставови на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тврдењето дека нема потреба од уметнички педагози во градинките

ОДГОВОРИ НА ВОСПИТНИОТ КАДАР	РАБОТЕН СТАЖ							
	до 5 год.		5 – 10 год.		над 10 год.		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	11	31,43	6	27,27	33	28,70	50	29,07
делумно се согласувам	15	42,86	8	36,36	42	36,52	65	37,79
воопшто не се согласувам	9	25,71	8	36,36	40	34,78	57	33,14
ВКУПНО	35	100	22	100	115	100	172	100

$$\chi^2 = 1,14 ; df = 4; P > 0,05$$

Одговорите и на ова прашање покажаа дека не постојат статистички значајни разлики во ставовите на воспитниот кадар со

различен работен стаж по однос на потребата од уметнички педагози во нивните установи.

* * * * *

Завршувајќи со анализата на трите категории на прашања кои се однесуваа на ставовите на воспитниот кадар со различен работен стаж по прашањето како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание дојдовме до сознание дека само на тврдењето дека уметничките педагози го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание постои значајна разлика во мислењата на испитаниците.

Со оглед на тоа што при тестирањето на сите категории кои се однесуваа на ставовите на воспитниот кадар со различен работен стаж по прашањето како педагозите од уметничките области (музичар, ликовен уметник и др.) делуваат врз реализацијата на естетското воспитание не увидовме некои позначајни разлики во нивните мислења, можеме да ја отфрлиме претходно поставената хипотеза дека:

Постои статистички значајна разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на прашањето дали стручњаци од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.

5. ОБРАЗОВНИОТ ПРОФИЛ НА НАСТАВНИЦИТЕ И ВОСПИТУВАЧИТЕ И РЕАЛИЗАЦИЈАТА НА ЕСТЕТСКОТО ВОСПИТАНИЕ

5.1. Образовниот профил на воспитниот кадар и обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание

Во овој дел од истражувањето направивме обид да согледаме дали и колку ставовите и мислењата на воспитниот кадар за реализацијата на естетското воспитание се разликуваат во зависност од нивниот образовен профил и врз основа на тоа да утврдиме дали обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание зависат од образовниот профил на воспитниот кадар.

При тоа одвоивме три групи на испитаници со различен образовен профил кои работат во подготвителната година од основното образование и во средните групи од детските градинки. Првата група ја сочинуваа воспитувачите, втората одделенските наставници и третата група или третиот образовен профил ја сочинуваа дипломираните педагози.

Исто како и во претходните поглавја прашањата од првата група беа насочени на откривање на ставовите на наставниците и воспитувачите со различен образовен профил за тоа колку и како се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание во нивните установи.

Тоа значи дека повторно ги испитувавме истите прашања од првата група поделени на неколку категории и тоа:

- Значењето кое му се посветува на естетското воспитание;
- Условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание; и
- Односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание.

5.1.1. Образовниот профил на воспитниот кадар и значењето кое му се посветува на естетското воспитание

Најпрво, ја испитавме значајноста која воспитниот кадар со различен образовен профил му ја придава на естетското воспитание. Во оваа група на прашања ги свртивме истите карактеристики кои ги испитавме претходно.

Одговорите на прашањето дали сметаат дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст ги прикажавме во Табелата 76.

Табела 76. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	91	94,79	21	80,77	48	96,00	160	93,02
делумно се согласувам	4	4,17	5	19,23	2	4,00	11	6,40
воопшто не се согласувам	1	1,04	0	0,00	0	0,00	1	0,58
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

Од Табелата 76 се гледа дека сите три групи на испитаници потполно се согласуваат (94,79% воспитувачи, 80,77% одделенски наставници и 96% дипломирани педагози) дека естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст.

Со наредното прашање се обидовме да испитаме дали има разлики во ставовите на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос

на вниманието кое му се посветува на естетското воспитание и неговата реализација.

Табела 77. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека во нивната установа се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	78	81,25	17	65,38	44	88,00	139	80,81
делумно се согласувам	17	17,71	9	34,62	6	12,00	32	18,60
воопшто не се согласувам	1	1,04	0	0,00	0	0,00	1	0,58
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

Од Табелата 77 може да се види дека 81,25% од воспитувачите, 65,38% од одделенските наставници и 88% од дипломираните педагози потполно се согласуваат дека во нивните установи се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Третото прашање се однесуваше на стручните служби односно колку тие им даваат значење на остварувањето на задачите на естетското воспитание.

Табела 78. Одговори на воспитниот кадар со различен образовен профил за тоа дали стручните служби им даваат значење на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	67	69,79	14	53,85	31	62,00	112	65,12
делумно се согласувам	28	29,17	12	46,15	13	26,00	53	30,81
воопшто не се согласувам	1	1,04	0	0,00	6	12,00	7	4,07
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

Ова е првото прашање на кое воспитниот кадар со различен образовен профил понуди различни одговори, односно прашање за кое воспитувачите и наставниците имаа различни ставови во зависност од тоа на кој образовен профил му припаѓаат.

Како што може да се види од Табелата 73 поголема разлика во одговорите се забележува кај одделенските наставници кои во голем процент (46,15%) го одбрале ставот делумно се согласувам и особено голема разлика во ставот воопшто не се согласувам кај дипломираните педагози кои дури со 12% се изјасниле за овој став, наспроти занемарливите 1,04% и 0% за истиот став на воспитувачите и одделенските наставници.

На крајот побаравме од воспитувачите со различен образовен профил да одговорат и на последното прашање од групата прашања кои се однесуваат на остварувањето на задачите на естетското воспитание, а тоа е прашањето за тоа дали директорот/ката го смета за значајно ова воспитно порачје и и придава значење на реализацијата на неговите задачи.

Табела 79. Одговори на воспитниот кадар со различен образовен профил за тоа дали директорот/ката им дава значење на овие задачи

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	84	87,50	24	92,31	40	80,00	148	86,05
делумно се согласувам	11	11,46	1	3,85	8	16,00	20	11,63
воопшто не се согласувам	1	1,04	1	3,85	2	4,00	4	2,33
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

$$\chi^2 = 4,07 ; df = 4 ; P > 0,05$$

Во Табелата 79 може да се види дека воспитниот кадар со различен образовен профил смета дека нивните директори им даваат големо значење на задачите на естетското воспитание.

Со пресметување на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во мислењата на наставниците и воспитувачите со различен образовен профил за тоа дали директорот/ката им дава значење на задачите на естетското воспитание.

5.1.2. Образовниот профил на воспитниот кадар и условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание

Преку посебна група на прашања ја тестиравме категоријата која се однесува на условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание и се обидовме да дознаеме дали има разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците со различен образовен профил во поглед на оваа категорија.

Табела 80. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека условите за реализација на естетското воспитание во нивната установа се добри

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	49	51,04	4	15,38	25	50,00	78	45,35
делумно се согласувам	41	42,71	22	84,62	23	46,00	86	50,00
воопшто не се согласувам	6	6,25	0	0,00	2	4,00	8	4,65
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

Одговорите кои ги даде воспитниот кадар со различен образовен профил покажаа разлика. Така категоријата потполно се согласувам ја избраа 51,04% од воспитувачите, 50% од дипломираните педагози, а истата

категирија ја избраа само 15,38% од одделенските наставници и најголем дел од нив (84,62%) делумно се согласуваат дека условите за реализација на естетското воспитание во нивната установа се добри.

Во функција на категоријата услови за реализација го тестиравме и прашањето дали просторните услови во училиштето/градинката задоволуваат и ги одвоивме ставовите на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на ова прашање.

Табела 81. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека просторните услови за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволуваат

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	50	52,08	8	30,77	25	50,00	83	48,26
делумно се согласувам	35	36,46	16	61,54	23	46,00	74	43,02
воопшто не се согласувам	11	11,46	2	7,69	2	4,00	15	8,72
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

$$\chi^2 = 7,24 ; df = 4 ; P > 0,05$$

Сите три групи на испитаници дадоа слични одговори на ова прашање. Имено 51,08% воспитувачи, 30,77% одделенски наставници и 50% дипломирани педагози се согласуваат со горе наведеното тврдење.

Со примената на хи-квадрат тестот не е утврдено дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека просторните услови за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволуваат.

Во склопот на категоријата услови за работа го тестиравме и прашањето за тоа дали опременоста со средства кои се во функција на правилната реализација на задачите на естетското воспитание задоволува.

Ставовите на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на ова тврдење ги претставивме во Табела 82.

Табела 82. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека опременоста со средства за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволува

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	38	39,58	6	23,08	16	32,00	60	34,88
делумно се согласувам	43	44,79	13	50,00	27	54,00	83	48,26
воопшто не се согласувам	15	15,63	7	26,92	7	14,00	29	16,86
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

$$\chi^2 = 4,25 ; df = 4 ; P > 0,05$$

Споредувањето на добисните податоци не доведува до констатацијата дека разликата во мислењата на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека опременоста со средства за реализација на естетското воспитание во нивната установа задоволува, не е статистички значајна, што може да се види од добиената вредност на хи-квадрат тестот.

Тестирањето на мислењата на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на категоријата услови за реализација на естетското воспитание, со сите испитани прашања покажа дека постојат некои помали разлики во нивните мислења по однос на оваа категорија.

Разлики во мислењата на воспитниот кадар со различен образовен профил се гледаат во однос на потребата од создавање на подобри услови во детските градинки и училишта кои ќе бидат во функција на остварувањето на задачите на современото естетското воспитание. Врз основа на добиените податоци можеме да констатираме дека нешто повеќе оваа потреба ја согледуваат одделеските наставници.

5.1.3. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил за нивниот однос и односот на децата кон естетското воспитание

Во карактеристиките кои ги чинат претпоставките за реализација на естетското воспитание го испитавме и односот на воспитниот кадар со различен образовен профил кон естетското воспитание, а истовремено ги испитавме и нивните ставови за односот кој децата го имаат кон истото воспитание.

Табела 83. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека се одговорни во својата работата која е во функција на реализацијата на естетското воспитание

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	81	84,38	22	84,62	41	82,00	144	83,72
делумно се согласувам	14	14,58	4	15,38	9	18,00	27	15,70
воопшто не се согласувам	1	1,04	0	0,00	0	0,00	1	0,58
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

На тврдењето дека се одговорни во работата која е во функција на реализацијата на естетското воспитание најголем број од воспитниот кадар потполно се согласува со ова тврдење. Воспитувачите го избраа овој одговор во процент од 84,38%, одделенските наставници со 86,62%, а 82% од дипломираните педагози, исто така, потполно се согласуваат со понуденото тврдење.

Ставовите на воспитивачите со различен образовен профил по однос на карактеристиката однос кон работата ги испитавме и од аспект на тоа дали децата покажуваат интерес и дали се мотивирани за работа на активностите од областа на естетското воспитание.

Од Табелата 84 може да се види дека голем процент од воспитувачите (83,33%) и дипломираните педагози (82,%) одговорија дека потполно се согласуваат со тврдењето дека децата покажуваат интерес и мотивираност кога се реализираат задачите на естетското воспитание.

Табела 84. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека децата покажуваат интерес и мотивираност кога се реализираат задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	80	83,33	18	69,23	41	82,00	139	80,81
делумно се согласувам	15	15,63	8	30,77	9	18,00	32	18,60
воопшто не се согласувам	1	1,04	0	0,00	0	0,00	1	0,58
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

Нешто помал е процентот на одделенските наставници кои потполно се согласуваат со ова тврдење, но сепак најголем процент (69,23%) од нив се согласуваат со ова тврдење. Бројот на оное кои делумно се согласуваат со ова тврдење е мал, а само еден воспитувач од сите три групи на испитаници одговорил дека не се согласува со тврдењето.

* * * * *

Откако направивме анализа на ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен образовен профил за тоа колку и како се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание увидовме дека постојат неколку позначајни разлики во нивите мислења.

Најпрво разлика при испитувањето на категоријата значајност се покажа во одговорите на прашањето за значјноста која му ја придаваат

стручните служби на естетското воспитание. Тука мора да нагласиме дека забележителен процент од дипломираните педагози воопшто не се задоволни од односот на стручните служби и значењето кое тие му го придаваат на естетското воспитание и неговата реализација. Објаснување за ваквиот став на овој образовен профил се обидовме да најдеме во фактот дека токму дипломираните педагози се оние кадри кои најчесто работат во образовните установи како дел од стручните служби имајќи ги во предвид нивните компетенции за извршување на оваа работа, па токму од таму произлегува и нивниот покритичен став кон овие служби.

Разлики во ставовите на воспитниот кадар со различен образовен профил забележавме и при испитувањето на категоријата услови за реализација на естетското воспитание. Имено, одделенските наставници во прилично поголем процент (84,62%) се изјаснија дека делумно се согласуваат со тврдењето дека условите за реализација на естетското воспитание во нивната установа се добри. Можеби ваквата разлика на одговорите се должи на поголемите очекувања на овој образовен профил во поглед на условите за реализација на естетско воспитание кои се мошне поголеми од реалните услови кои моментално постојат во основните училишта каде што претежно работат одделенските наставници.

Единствено во третата категорија на прашања кои се однесуваат на односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание можеме да констатираме дека не постојат значајни разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците со различен образовен профил. Сите три категории на испитаници во доста голем процент потполно се согласуваат со тврдењата дека се одговорни во својата работа која е во функција на реализацијата на задачите на естетското воспитание и дека децата покажуваат мотивираност и интерес при реализацијата на овие задачи.

Со направената анализа на добиените резултати во тестирањето на различните категории од оваа група и утврдувањето дека постојат

значајни разлики во мислењата на воспитниот кадар со различен образовен профил сметаме дека можеме да ја потврдиме поставената хипотеза, односно дека:

Обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание зависат од образовниот профил на воспитниот кадар.

5.2. Образовниот профил на воспитниот кадар и неговата оспособеност за реализација на естетското воспитание

Со посебна група на прашања сакавме да добиеме сознанија за тоа дали и колку воспитниот кадар од различен образовен профил е оспособен за реализација на задачите на естетското воспитание, односно, дали постојат разлики во нивните ставови по однос на ова прашање.

Ова прашање го тестиравме преку неколку категории и тоа:

- Дали и колку воспитниот кадар од различен образовен профил поседува сознанија и компетенции добиени на факултетот или вишата школа, а се во функција на реализацијата на естетското воспитание;
- Дали постои доволно стручна литература која на воспитниот кадар со различен образовен профил му помага во реализацијата на естетското воспитание;
- Дали се организираат доволен број на обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои воспитниот кадар со различен образовен профил се оспособува за реализација на естетското воспитание.

Во контекстот на овие прашања ги наведовме воспитувачите и наставниците со различен образовен профил да ни одговорат дали сознанијата и способностите кои се во функција на оспособувањето за

реализација на задачите на естетското воспитание, а ги добиле на факултетите и вишите школи на кои студирале, според нивно мислење, ги задоволуваат барањата кои им се поставуваат во реализацијата на задачите на ова воспитно подрачје.

Табела 85. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	33	34,38	11	42,31	35	70,00	79	45,93
делумно се согласувам	60	62,50	15	57,69	15	30,00	90	52,33
воопшто не се согласувам	3	3,13	0	0,00	0	0,00	3	1,74
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

Од Табелата 85 можеме да видиме дека постои разлика во одговорите на воспитувачите и наставниците со различен образовен профил по однос на тврдењето дека нивните стекнати знаења од областа на естетското воспитание задоволуваат.

Ако внимателно ја разгледаме Табелата 80 можеме да видиме дека дипломираните педагози во најголем процент (70%) сметаат дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат, одделенските наставници во најголем процент (52,69%) делумно се согласуваат со ова тврдење како и воспитувачите (62,50%) кај кои забележавме и 3,13% одговори дека воопшто не се согласуваат дека нивните стекнати сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат.

Второто тврдење кое им го поставивме на испитаниците од трите групи, а се однесува на нивната оспособеност за реализација на задачите на естетското воспитание е дека постои доволно стручна литература од

оваа област која им помага во реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Табела 86. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека постои доволно стручна литература која им помага во реализацијата на естетското воспитание

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	32	33,33	9	34,62	23	46,00	64	37,21
делумно се согласувам	54	56,25	16	61,54	21	42,00	91	52,91
воопшто не се согласувам	10	10,42	1	3,85	6	12,00	17	9,88
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

$$\chi^2 = 4,38 ; df = 4 ; P > 0,05$$

Одговорите кои ги добивме од сите три групи на испитаници се приближно изедначени. Така, 33,33% од воспитувачите ја избраа категоријата потполно се согласувам. Истиот одговор го добивме од 34,62% одделенски наставници и 46% од дипломираните педагози. Делумно се согласуваат со понуденото тврдење 56,25% од воспитувачите, 61,54% од одделенските наставници и 42% од дипломираните педагози. Воопшто не се согласуваат со тврдењето кое им го понудивме 10,42% воспитувачи, 3,85% одделенски наставници и 12% дипломирани педагози.

Хи-квадрат тестот кој покажа вредност од 4,38 за $df=4$ потврдува дека не постои статистички значајна разлика во одговорите на наставниците и воспитувачите со различен образовен профил по однос на ова прашање.

За да добиеме одговор на прашањето дали воспитниот кадар со различен образовен профил е подготвен за реализација на задачите на естетското воспитание го понудивме и тврдењето по кое на воспитувачите и наставниците им е неопходно поголемо учество на обуки, семинари и

сл. преку кои ќе се оспособат за подобро реализирање на естетското воспитание.

Табела 87. Одговори на воспитниот кадар со различен образовен профил за неопходноста од поголемо учество на обуки, семинари и сл. за реализација на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	65	67,71	15	57,69	31	62,00	111	64,53
делумно се согласувам	28	29,17	9	34,62	19	38,00	56	32,56
воопшто не се согласувам	3	3,13	2	7,69	0	0,00	5	2,91
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

Табелата 87 ни ги покажува одговорите кои ги добивме на ова прашање. Може да се види дека 67,71% од воспитувачите потполно се согласуваат со тоа дека им е потребно поголемо учество на обуки, семинари и сл. од областа на естетското воспитание. Процентот на одделенските наставници кои го дадоа истиот одговор е 57,69%, а на дипломираните педагози 62%. Тврдењето делумно се согласувам го избраа 29,17% воспитувачи, 34,62% одделеснки наставници и 38% дипломирани педагози, а воопшто не се согласија со ова тврдење 3,13% од воспитувачите, 7,69% од одделеските наставници, а ниту еден испитник од дипломираните педагози не го избра овој одговорот.

* * * * *

Анализирајќи ги одговорите на воспитниот кадар и неговата оспособеност за реализација на естетското воспитание можеме да извлечеме неколку заклучоци.

Имено, разлика во одговорите се покажа при испитувањето дали сознанијата и способностите од областа на естетското воспитание кои ги стекнале на факултетите или вишите школи задоволуваат. Задоволство од стекнатите сознанија и способности покажуваат дипломираните педагози, додека одделеските наставници и особено воспитувачите јасно го искажуваат своето незадоволство од стекнатите сознанија и способности од областа на естетското воспитание. Ова укажува на неопходноста од посветување на поголемо внимание на естетското воспитание на педагошките факултети каде главно се образуваат воспитувачите и одделенските наставници.

Во поглед на тоа дали постои доволно стручна литература која на воспитниот кадар со различен образовен профил му помага во реализацијата на естетското воспитание и едните и другите имаат слични ставови и главно сметаат дека би требало да има повеќе стручна литература од оваа област.

Што се однесува до бројот на обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои воспитниот кадар со различен образовен профил се оспособува за реализација на естетското воспитание, воспитувачите, одделенските наставници и дипломираните педагози завземаат истоветен став, односно, дека постои неопходност од поголемо учество на обуки, семинари и сл.

Имајќи во предвид дека одговорите на првото прашање кое директно се однесува на потврдување или отфрлање на претходно поставената хипотеза и согледувајќи ја статистички значајната разлика во одговорите можеме да кажеме дека се потврдува хипотеза дека:

Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од образовниот профил на воспитниот кадар.

5.3. Мислења на воспитниот кадар со различен образовен профил за тоа како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание

Поаѓајќи од затечената ситуација во некои детски градинки и основни училишта во наставата да се вработуваат стручњаци од уметничките области (музичари, ликовни уметници и др.) со група на прашања се обидовме да ги дознаеме мислењата и ставовите на воспитниот кадар со различен образовен профил за потребата од таков кадар кој ќе им помага во работата.

За таа цел тестиравме неколку категории и тоа:

- Дали стручњациите од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание;
- Дали стручњациите од уметничките области соработуваат со воспитниот кадар; и
- Дали постои потреба од уметнички педагози во нивните установи.

Табела 88. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека стручњациите од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	57	59,38	12	46,15	38	76,00	107	62,21
делумно се согласувам	35	36,46	14	53,85	10	20,00	59	34,30
воопшто не се согласувам	4	4,17	0	0,00	2	4,00	6	3,49
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

Разгледувајќи ги одговорите во Табелата 88 воочуваме определени разлики во ставовите на воспитниот кадар со различен образовен профил

по однос на тврдењето дека стручњаците од областа на уметноста го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание.

Со ова тврдење најмногу се согласуваат дипломираните педагози (76%), додека одделенските наставници (46,15%) и воспитувачите (59,38%) во помал процент се согласуваат со ова тврдење.

Второто прашање од оваа група имаше за цел да покаже дали стручњаците од уметничките области соработуваат со воспитниот кадар во реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Табела 89. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека уметничките педагози соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	56	58,33	11	42,31	31	62,00	98	56,98
делумно се согласувам	35	36,46	9	34,62	18	36,00	62	36,05
воопшто не се согласувам	5	5,21	6	23,08	1	2,00	12	6,98
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

$$\chi^2 = 13,12 ; df = 4 ; P < 0,05 ; C = 0,27$$

И на ова прашање воспитниот кадар со различен образовен профил даде различни одговори.

Особено видлива разлика може да се забележи во ставот воопшто не се согласувам кој го одбраа дури 23,08% од одделеските наставници. Ова укажува дека одделенските наставници помалку соработуваат со стручњаците од областа на уметноста при реализирањето на задачите на естетското воспитание за разлика од воспитувачите и дипломираните педагози.

Хи квадратот со вредност 13,12 за $df=4$ ја потврдува статистичката значајност на разликите во одговорите на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на ова прашање.

На крајот ќе го прикажеме и одговорот даден од испитаниците со различен образовен профил на тврдењето дека не постои потреба од ваков кадар во нивните установи зошто воспитниот кадар кај нив е доволно квалификуван за реализација на естетското воспитание.

Табела 90. Ставови на воспитниот кадар со различен образовен профил по однос на тврдењето дека нема потреба од уметнички педагози во нивните установи бидејќи постојниот кадар е доволно квалификуван за реализација на естетското воспитание

ОДГОВОРИ	ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ							
	ВОСПИТУВАЧ		ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК		ДИПЛОМИРАН ПЕДАГОГ		ВКУПНО	
	f	%	f	%	f	%	f	%
потполно се согласувам	30	31,25	9	34,62	11	22,00	50	29,07
делумно се согласувам	29	30,21	15	57,69	21	42,00	65	37,79
воопшто не се согласувам	37	38,54	2	7,69	18	36,00	57	33,14
ВКУПНО	96	100,00	26	100,00	50	100,00	172	100

$$\chi^2 = 11,76 ; df = 4 ; P < 0,05 ; C = 0,25$$

Повторно можеме да кажеме дека постои разлика во одговорите на воспитниот кадар со различен образовен профил имајќи ги во предвид резултатите од одговорите прикажани во Табелата 90 и вредноста на пресметаниот хи-квадрат 11,76 за $df=4$ кој укажува на статистичка значајност на разликите во одговорите.

* * * * *

Анализирајќи ги добиените резултати увидовме дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на сите три прашања со кои

се обидовме да одговориме дали постојат разлики во ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен образовен профил по прашањето дали стручњаците од областа на уметноста делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.

Врз основа на тоа можеме да констатираме дека добените резултати ја потврдуваат хипотезата дека:

Постои разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен образовен профил по прашањето дали стручњаците од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.

* * * * *

На крајот од направената општојна анализа на реализацијата на естетското воспитание во подготвителните години од основното образование и средните групи од предучилишното воспитание и образование останува коментарот за општата хипотеза.

Увидот во потврдените и отфрлените посебни хипотези кои претходно ги тестиравме не наведуваат на заклучокот дека естетското воспитание се реализира онака како е програмирано во Програмата за воспитно-образовна дејност во предучилишното воспитание и образование и Основите на програмата за воспитно-образовна работа во подготвителната година од основното образование. Ова не наведува на заклучокот дека се потврдува општата хипотеза дека:

Реализацијата на естетското воспитание во средните групи на предучилишното воспитание и подготвителните групи на основното образование корелира со програмските барања.

ЧЕТВРТИ ДЕЛ

РЕЗИМЕ, НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК, БИБЛИОГРАФИЈА,
ПРИЛОЗИ

РЕЗИМЕ

Поаѓајќи од поставениот наслов на докторската дисертација– "Теориските проблеми во конципирањето и реализацијата на современото естетско воспитание" нашето истражување го поделивме на четири дела за кои ни се чинеше дека се логична постапка во обидот да се покријат проблемите кои требаше да ги анализираме и тоа:

1. Дел- во кој ги сместивме теориските проблеми на естетското воспитание;
2. Дел- каде ги обработивме методолошките проблеми на истражувањето;
3. Дел- во кој ги анализиравме, интерпретиравме и коментиравме добиените резултати од истражувањето кое се однесување на проблемите на реализацијата на естетското воспитание во предучилишното воспитание и образование и основното образование во Република Македонија.
4. Дел- Резиме, делот кој го насловивме како наместо заклучок, библиографија и прилози.

I

Во пристапот кон проблемот на истражувањето укажавме на естетското воспитание како на еден од проблемите на педагошката наука кои можеме да ги означиме како "старо– нови" проблеми кои се континуирано актуелни во процесот на градењето на системот на педагошката наука.

Меѓутоа, за одбележување е фактот што проблемите на естетското воспитание, и оние со теориски и оние од практичен карактер, се малку застапени во нашата педагошка литература. Во оваа смисла теоријата на естетското воспитание, на некој начин останува најнеразработено подрачје во теоријата на воспитанието.

На просторите на Република Македонија не постои ниту еден посериозен труд кој за предмет на истражување го има естетското воспитание. Оттука и оправданоста како проблем на нашата докторска теза да го разработиме ова воспитно подрачје во неговиот тоталитет.

За да ја истакнеме таквата оправданост појдовме и од констатацијата дека убавината е онаа секојдневна и вечно присутна категорија која го обележува просторот и времето во кои човекот живее, работи, твори, се одмара. Меѓутоа, тоа сепак не значи дека сите ја забележуваат, дека и се воодушевуваат и се трудат да ја создаваат и да ја внесуваат во својот живот и својата работа. Воочувањето, доживувањето, вреднувањето и создавањето на убавото, претставуваат соодветни способности кои на човекот не му се дадени биолошки. Напротив, тие се педагошки предодредени. Тоа значи дека поседувањето на таквите способности претпоставува воспитание. Таквото воспитание се означува како естетско воспитание. Во процесот на естетското воспитание човекот учи да ја гледа, слуша и чувствува убавината. Без соодветно воспитание и формирање на барани особини за тоа, човекот не е во можност правилно да го вреднува убавото во животот и уметноста. Општествената и индивидуалната потреба за таквото оспособување на сите членови на човековата заедница предупредува на големото значење на естетското воспитание во животот на човекот и човештвото.

Реализирањето на целта на воспитанието - целосно развиен човек, упатува на потребата естетското воспитание да се разгледува како неразделна компонента на воспитанието во целост. Во оваа смисла, во литературата се укажува на неминовната потреба во процесот на

формирањето на човекот да не се занемари ниту една страна на личноста (интелектуалната, физичката, моралната, работната и естетската) и сите воспитни подрачја да сочинуваат една целина.

Од друга страна, естетското воспитание ги зафаќа сите подрачја на психичкиот живот на човекот - рационалното, емоционалното и волјевото. Тоа значи дека со него се продлабочува сознавањето на стварноста, се збогатува доживувањето, се усовршува и станува поквалитетно творечкото изразување. Таквото дејствување е многу сложено, комплексно, но сепак тоа е само една компонента на воспитната работа. Како една од компонентите, мора да биде поврзана со сите останати компоненти.

Сметаме дека нашето истражување, со поставеноста и реализацијата, ќе ја ублажи оваа ситуација и ќе отвори простор за понатамошни истражувања кои ова воспитно подрачје ќе го постават на вистинското место во целината на воспитанието, од теориски и практичен аспект.

Во контекстот на проблемите со теориска конотација нашите напори беа насочени кон:

- определување на историско-теориските основи на естетското воспитание;
- определување на основните и изведените поими од подрачјето естетско воспитание;
- разработка на теориските основи на естетското воспитание;
- откривање на основните претпоставки кои го детерминираат ова воспитно подрачје во современи услови на живот и работа на човекот;
- идентификација и разработка на дилемите во теоријата на естетското воспитание;

- анализа на програмите за работа на детските градинки со цел да ги откриеме оние подрачја и елементи кои се во функција на реализацијата на естетското воспитание. Посебно се задржавме на анализа на програмите на естетското воспитание во средната група на деца во детската градинка на возраст од 4 до 5 години и програмите на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование;
- поаѓајќи од бараната тенденција за развојност на задачите на естетското воспитание ја анализираме и програмата на подготвителните години на основното образование лоцирани во детските градинки и во основните училишта.

Определувањето на поимите претставува еден од основните проблеми во теоријата на естетското воспитание и пошироко, во неговата концепциска и системска поставеност, но и во неговата реализација во непосредната воспитна практика. Оттука, во нашето истражување направивме обид да ги определиме поимите: естетско воспитание, естетска оценка, естетско- воспитен процес, естетско чувство, естетски вкус, естетска потреба, естетски идеал и естетските вредности. При тоа појдовме од различните определби на овие поими кај различни автори и различните определби по однос на просторот и времето каде и кога се употребувале и се определивме за една дефиниција, која по наше мислење, ја отсликува современата суштина на поедините поими.

Теориските, концепциските, а уште повеќе, проблемите на реализацијата на современото естетско воспитание претпоставуваат проследување на развојот на идеата за естетско воспитание од аспект на временска димензија. Историскиот пристап има свое значење во фактот дека незнаењето на историскиот развој на определено воспитно подрачје, па и на естетското, може да не наведе на тоа за ново во теоријата да прогласиме нешто што веќе го исфрлила воспитната практика.

Историјата на развојот на естетското воспитание, исто така, може да ни покаже до каде се дошло со проучувањето на некоја област и каде и во кој правец да продолжиме.

Историското рагледување на естетиката и естетското воспитание го започнавме од сознанијата дека човекот почнал да внесува елементи на убавото во животот и работата уште од почетокот на неговото суштествување како *homo sapiens*, кога станал и *homo estetikus*. Од аспект на нашиот предмет на истражување значаен е фактот што таквите искуства од областа на убавото луѓето си ги пренесувале од еден на друг и од една генерација на друга како први обиди на естетското воспитание.

Меѓутоа, за обиди за создавање на теорија на естетското воспитание можеме да зборуваме дури во античкиот период. Во ова разгледување ги анализираме учењата на: Платон и Аристотел кои истакнале значајни мисли за функцијата на естетското воспитание во развојот на личноста. Посебно значење му даваме на барањето за хармонски развој на човекот во смисла на хармонски развој на душата и телото што се постигнува преку музика и гимнастика.

Историјата на естетиката, а во тој контекст и на естетското воспитание понатаму упатува на нивниот развој во периодот на средниот век.

Средновековната естетика во целина, без обзир на низа варијанти и аргументции, го поставила како неприкосновена аксиома тврдењето дека Бог, не само што е пример за убавина, туку е единствен кој со право го носи тој атрибут.

Воспитанието на црковниот staleж се заснива на "седумте слободни вештини" во кои посебно место има музиката, се разбира религиозната, која се пела на религиозните миси и им давала своевиден величествен карактер.

За световниот staleж биле наменети "седумте рицарски вештини". Во нив се негувала убавината кон говорот, убавото однесување, а посебно место

имала вештината за составување на стихови кои витезите им ги пееле на "дамите на своите срца".

Периодот на хуманизмот и ренесансата, со настојувањето да се врати античкиот идеал, значи поинакво поимање и вреднување и на естетиката и на естетското воспитание, кое се става во функција на идеалот за силен, слободен, складно развиен и културен човек. Во контекстот на поедините сфаќања од овој период ги анализираме учењата на: Виторино Да Фелтре, Франсоа Рабле и Мишел Монтењ и Еразмо Ротердамски.

Теоријата на естетското воспитание значајно ја збогатиле неохуманистите и претставниците на класицизмот во Германија кон крајот на XVIII век. Од овој период ги анализираме сфаќањата на: Вилхем фон Хумболт и Фридрих Шилер. Понатаму ги презентираме учењата на: Комте, Ниче, Хербарт и Џон Лок.

Развитокот на механизацијата довела до осиромашување на смислата за убавото. Машината која требаше да му биде помошник на човекот, станала негов господар.

Во 1851 година се одржала изложба на индустриските производи на која се укажало на недостигот на естетски елементи на производите. Во насока на надминување на таквата неповолна ситуација се става "Движењето за уметничко воспитание" кое во 80-тите години на XIX век станува силно педагошко движење кое го афирмира естетското воспитание во училиштата. Развитокот на детската и генетската психологија и новите теории за уметноста го свртуваат вниманието кон значењето на естетското во развитокот на човекот.

Во оваа смисла во концепцијата на "новата школа" естетското воспитание завзема значајно место. Во учењата на О. Декроли, М. Монтесори и др. естетското воспитание се јавува како синтеза на интересите и напорите, мислите и акциите, набљудувањето и слободното

изразување. Естетското воспитание станува принцип на наставната и целокупната воспитна работа во воспитно-образовните институции.

Посебно значење му припишавме на учењето на Вичентие Ракиќ кој своите идеи за естетското воспитание ги изложил во книгата насловена како "Воспитание преку игра и уметност".

Во периодот меѓу двете светски војни оживеле интенциите за воспитание со помош на уметноста и така 20 -те години се појавува т.н. "Второ движење за уметничко воспитание". Тоа по својата суштина било движење за естетско воспитание.

Интересот за прашањата од областа на естетското воспитание добива во својот интензитет во годините после Втората светска војна. "Виновници" за унапредувањето на естетското воспитание во овој период се: Меѓународното здружение за уметничко воспитание (FEA) и Меѓународното здружение за воспитание со помош на уметноста (INSEA) кои го унапредиле естетското воспитание и на теориски и на практичен план.

Тие всушност, ја изградиле новата концепција на естетското воспитание според која естетското воспитание се става во функција на целосниот развој на човекот, додека пак, уметноста станува интегрален дел на општата култура.

Во поглавјето кое го насловивме како "Теориските основи на естетското воспитание" ги анализиравме категориите убаво и естетика на начин кој ги става во функција на подобро разбирање на проблемите на естетското воспитание.

Појдовме од констатацијата дека определбата на поимот убаво е различна и од временски и од просторен аспект. Исто така, авторите кои се занимаваат со проблемот на убавото имаат различни сфаќања за нејзината суштина, нејзината улога во развојот на човекот и во развојот на естетиката и естетското воспитание. Оттука во овој дел од нашиот труд ние направивме обид да ги диференцираме различните ставови кон

категијата убаво, да ги прокоментираме, да ги споредиме и да завземеме наш став.

Во контекстот на проблемите со теориски карактер ние се зафативме и со определување на поимот естетика. При тоа ги наведовме оние определби за кои ни се чинеше дека се покарактеристични и преку кои се гледа развојната линија на овој поим. Развојноста и променливоста на поимот естетика ја следевме од античко време до денес.

Во контекстот на современите определби на поимот и предметот на естетиката доминираат сфаќањата кои ја определуваат како филозофска дисциплина. Во ова смисла го истакнавме ставот дека како што е логиката филозофско размислување за законите на секоја вистина, а етиката филозофско размислување за психологијата на индивидуалното и општественото делување, естетиката треба да биде филозофско размислување за уметноста и за критиката и историјата на уметноста.

Во понатамошната анализа го истакнавме учењето на Кант кој ги поставил темелите на естетиката и ставовите на Шелинг и Хегел кои естетиката ја направиле филозофија на уметноста.

Во контекстот на оваа расправа се задржавме и на полемиките по прашањето дали естетиката е објективна или субјективна наука, поточно, дали убавото е нешто кое е надвор од творецот на делото и тоа му се наметнува однадвор на авторот, или е субјективно видување на авторот, при што завршивме со констатацијата дека современата естетика раскрстила со проблемот на одвојувањето на субјективното и објективното во естетиката и современите настојувања одат во насока на нивно соединување и нивна соработка.

Во оваа дискусија продолживме и со анализата на спротивставените ставови дали проблем на естетиката е убавото во уметноста или убавото во природата.

Дваесетиот век не се смета за период на естетиката. Она што го карактеризира овој период е настојувањето на естетиката да го надмине нивото на филозофска теорија за убавото.

Во овој период во естетиката доминираат проблемите кои се однесуваат на нејзиното значење за општествениот и индивидуалниот развој на човекот, за смислата на постоењето и животот, односот со моралот, со економијата, со другите филозофски дисциплини, со другите науки и сл.

Современиот италијански естетичар Перниола наведува дека активноста на естетиката во 20-от век може да се категоризира на четири големи полиња: живот; форма; сознание и делување, додека пак подрачјето на афективноста и емоционалноста останува надвор од некој поголем интерес за науката.

Можеме да констатираме дека сфаќањата за естетиката и нејзините функции варираат по однос на времето во кои се создаваат и по однос на просторот каде егзистираат.

Во теорискиот дел на трудот сметавме дека е оправдано да анализираме и некои позначајни расправи за естетското воспитание врз кои се фундира современото естетско воспитание. Во таа насока ги анализиравме учењата на Шилер, Рид, Дјуи и современото учење на естетското воспитание од Роналд Мур.

Естетското воспитание во наше време добива нови димензии и ново значење за индивидуалниот развој на секој човек и за животот на современото општество.

Во оваа смисла можеме да говориме за претпоставки кои ја условуваат потребата од естетско воспитание, и уште повеќе, ја детерминираат неговата системска и концепциска поставеност и неговата реализација.

Современата теорија на естетското воспитание потполно го прифаќа ставот дека постојат општествени и индивидуални претпоставки

кои ја детерминираат потребата од естетското воспитание и естетските вредности кои треба да го проткајуваат животот на денешниот човек.

Објективните основи за експонирањето на естетското воспитание во современите услови на живот и работа на современиот човек најнепосредно се поврзани со глобалните противречности и проблеми кои произлегуваат од научно-технолошката револуција и навлегувањето на научно-техничкиот процес во сите сфери на животот и работата на човекот.

Истакнавме дека естетското воспитание е во функција на целосниот развој на личноста. Меѓутоа, не смее да се заобиколи фактот дека целосниот развој на личноста е производ на сите воспитни подрачја, кои се меѓусебно поврзани и се испреплетуваат меѓу себе.

Во тоа заедничко настојување естетското воспитание ги зафаќа сите подрачја на психичкиот живот: рационалното, емоционалното и волјевото. Систематичноста на естетското воспитание е предодредена од општите принципи на науката чиј предмет на проучување е воспитанието. Оттука нагласивме дека основа на законитостите на естетското воспитание се, и треба да бидат, поопштите законitosti на педагошката наука.

Сето тоа, во својата основа е поврзано и условено од психичкиот развој на децата од различна возраст. Во оваа смисла, за секоја возраст треба се определува водечка активност од областа на естетското воспитание и тоа од задолжителните, изборните и факултативните активности во наставата и бројноста на активностите на слободното време на учениците.

Посебно значење за општиот и естетскиот развој на децата има принципот на единство на естетскиот и општиот развој на личноста.

Барањето за забележување на убавото и проценување на естетски вредности во уметноста значи кај секој поединец да се формира способност да умее да процени што е естетски вредно, а што е кич во уметноста.

Таквото барање има посебно значење во новонастанатото време кога сме преплавени со активности, најблаго речено, со сомнителни квалитети.

Посебно значење во разбирањето на современите проблеми на естетското воспитание има разрешувањето на бројните дилеми кои се јавуваат во теоријата на ова воспитно подрачје.

Затоа едно цело поглавје во нашиот труд посветивме на откривањето и разрешувањето на дилемите кои се поставуваат во естетиката и естетското воспитание.

1. Во литературата која ги обработува проблемите на естетиката и естетското воспитание присутна е дилемата за тоа: дали да се зборува за естетика и естетско воспитание или за уметност и уметничко воспитание.

Анализата на определбите на поимите уметност и естетика и уметничко и естетско воспитание, од античко време до денес, не доведоа до констатацијата дека станува збор за поими од поопшто и потесно значење. Имено, поимот естетско воспитание има поширок карактер и тој е во функција на формирањето на целосна, хармонична личност, личност која го цени искуството, естетските вредности, денешни и минати, личност со развиен естетски вкус и со естетска култура. Во суштината на задачите на естетското воспитание стои барањето тоа да биде во функција на целосното формирање на личноста, оспособувањето на децата и младите да го разликуваат кичот од вистинската естетска вредност, развивањето на слободата на личноста и нејзиното оспособување да умее да се бори против сите појави со сомнителен естетски карактер.

Уметничкото воспитание е значаен дел на естетското воспитание, меѓутоа, естетското воспитание не може да се сведе на него.

2. Во основните дилеми на естетиката е вечното прашање, кое е присутно и денес, дали естетиката треба да биде објективна или субјективна.

Концепцијата според која естетиката е еднадвор определена категорија и она што уметникот го создава е само пресликување на

објектите, појавите, личностите и сл. кои постојат во објективната стварност се означува како објективна естетика.

Субјективната естетика е сосема спротивна на објективната. За протагонистите на ова сфаќање единствено постои убавината која е "во нас, низ нас и за нас". Убавото или грдото е само начин на мислење за предметите и појавите на творецот на уметничкото дело. Сами за себе тие не се ниту убави, ниту грди.

Проблемот на објективното и субјективното во искуството не е само теориски проблем. Денес тој се повеќе станува проблем на уметничката практика.

Современо прашање не е повеќе како да се одвојат објективното и субјективното во уметноста, напротив, современ проблем е како тие да соработуваат.

Значи современото сфаќање е на линија дека естетиката е истовремено и објективна и субјективна.

Сфаќањата за субјективното и објективното убаво, најнепосредно се одразуваат и во естетското воспитание.

Ако се прифати субјективизмот во убавото и естетиката големо прашање е какво треба да биде естетското воспитание, или уште повеќе, дали треба да постои некакво воспитание. Според субјективистичкото сфаќање уметникот твори според своето видување на работите и своите способности. Нему не му е потребен некој кој ќе го поучува, кој ќе објаснува како и што да направи. Се што прави е предодредено од неговата внатрешност, од неговиот талент, од неговите лични доживувања и сл.

Ако се прифати објективниот пристап во естетиката тогаш уметникот може да остане и анонимен. Тој твори според однапред одредени правила и принципи или канони.

Современото сфаќање според кое естетиката е истовремено и објективна и субјективна на естетското воспитание му дава смисла и

содржина и го прави неопходно во целокупниот процес на уметничко творење, но и внесување на законите на убавото во животот и работата.

3. Едно од прашањата кои и се поставуваат на естетиката е и она кое се однесува на проблемот дали нејзин основен проблем е убавото во уметноста, или убавото во природата?

Во оваа смисла можат да се диференцираат главно три групи на прашања и тоа:

- Дали уметноста се користи со светот, дали го поддржува, репродуцира, се огледува на него?
- Може ли уметноста да се издначи со светот, или пак да прави посовршени објекти ? и
- Во што уметноста се разликува од светот дури и тогаш кога го поддржува и тоа успешно?

Проследувајќи ги различните сфаќања по овие прашања , од античко време до денес, ние направивме обид да ги објасниме и да го прифатиме ставот за кој сметаме дека е најприфатлив.

Поставената дилема има свое непосредно значење и за естетското воспитание од аспект на тоа дали во ова воспитание акцентот треба да се стави на откривање на убавото кое постои во природата и светот кој не опкружува, или тоа е категорија која треба да се бара и негува само во рамките на уметничките дела, или и во едното и во другото.

За нас е прифатлива тезата дека убавото е категорија која е присутна и во уметничките дела како творби на творците од поедините уметнички подрачја, но убавото е категорија која ја среќаваме во животот, работата и светот кој не опкружува. Прифаќањето на таквиот став му дава широка димензија на естетското воспитание. Поточно, тоа треба да се остварува и преку подрачјата со тесно уметнички карактер, но и преку подрачјата кои не се во групата уметнички предмети и области.

4. Класична дилема во естетиката и естетското воспитание е и онаа која се однесува на прашањето дали за естетска вредност станува збор само тогаш кога уметничкото дело покажува нешто убаво и средено, или уметничкото дело има естетска вредност и тогаш кога се прикажуваат луѓе, животни, предмети и сл. кои сами по себе се грди.

Плејада уметници како што се на пример: Вергилије, Корнеј, Расин, Да Винчи, Рафаел и други за јунаци на своите дела земаат личности кои и самите се достоини за восхит. Меѓутоа, импресионистите и доста други школи и поединци ги избегнуваат разубавените личности и предмети, меѓутоа делата кои ги создаваат имаат висока уметничка вредност.

Ваквиот факт посебно е значаен за практиката на естетското воспитание во смисла да се води сметка за високата уметничка вредност и делата со таква вредност да им се претставуваат на децата, а да не им се претставуваат дела кои покажуваат убави ликови, но се кич во уметноста.

5. Различни автори му приобаат на естетското воспитание од различни аспекти. Во таа смисла можат да се издиференцираат три концепции кои имаат различен пристап во определувањето на овој поим.

Според првата концепција естетското воспитание се изедначува со уметничкото воспитание.

Според втората концепција естетското воспитание има поширок обем. Претставниците на оваа концепција ја додаваат формирачката улога и функција на естетското воспитание врз целата социјална средина.

Третата концепција значи најцелосно објаснување на естетското воспитание. Естетската вредност, според оваа концепција, е основата врз која може да се разгледува хуманата суштина и значењето на естетското воспитание и естетскиот развиток.

Се чини дека третата концепција ја изразува целосноста на естетското воспитание. Таквото естетско воспитание има водечка улога при естетската социјализација и енкултурација на човекот и соодветствува

со хуманистичкиот идеал за целосен и хармоничен развoтoк на индивидуата и на нејзината реализација како естетски субјект.

Прифаќањето на третата концепција за естетското воспитание има свое оправдување од аспект на целосното определување на овој поим, што не може да се каже за другите две концепции.

6. Посебно значајна дилема, која директно се однесува на поставеноста и реализацијата на естетското воспитание во воспитно-образовните институции е прашањето дали естетското воспитание единствено да се реализира преку содржините и барањата на наставните предмети кои имаат уметнички карактер, или да биде поставено како општ принцип кој треба да се остварува во целокупната воспитно-образовна дејност.

Разрешница на поставената дилема добивме преку анализата на тоа колку и како задачите на естетското воспитание се реализираат преку наставните предмети и активности кои имаат уметнички карактер и оние кои немаат директен уметнички карактер. Реализирањето на задачите на естетското воспитание преку уметничките предмети не е спорно, меѓутоа, анализата покажа дека многу значајни задачи на естетското воспитание се предмет на работа на групата наставни предмети кои не се во групата на предметите со уметнички карактер.

Сметаме дека не е потребно големо докажување на потребата естетското воспитание да биде задача на наставните предмети од уметнички карактер, но и на целокупната работа во училиштето и тоа наставна и воннаставна. Тоа значи дека естетското воспитание треба да се реализира и преку посебните наставни предмети кои имаат уметнички карактер, но и како принцип во целокупната воспитно-образовна работа во училиштето.

7. Едно од клучните прашања на естетското воспитание, кое посебно се експонираше во областа на литературата е прашањето за тоа дали во процесот на естетското воспитание акцентот треба да се стави на

развитокот на интелектуалните и моралните сили на личноста, или основа на ова воспитание треба да биде развитокот на емоционалните сили на човекот.

Во контекстот на ова прашање посебно место завзема прашањето за потребата и корисноста од бајките во развојот на личноста на децата.

По ова прашање се издиференцирале главно две становишта и тоа:

- Мислења според кои бајките и другите фантастични творби се штетни за правилниот развиток на децата и не треба да се користат во воспитанието; и
- Мислења според кои бајките и приказните ја развиваат фантазијата и имаат големо значење за детскиот развиток.

Ние ги проследивме мислењата за и против бајките од античко време до денес и посебно се задржавме на повеќе современи становишта кои се обидуваат на научна основа да ја оправдаат примената на бајката во воспитанието на децата.

Современите автори кои се зафаќаат со проблемот на значењето на бајките, приказните, видео игрите и сл. во поголем број се застапуваат за примена на бајките во воспитанието на децата од раната возраст. Во оваа смисла наведуваат дека со фактот дека малите деца се идентификуваат со јунаците од бајките и приказните тие ги решаваат своите стравови, главно позитивните, и кај нив се развиваат и позитивните морални норми и вредности. Во оваа смисла тие наведуваат дека не е потребно да се постави дилемата за и против бајките, туку да се остави прашањето кои и какви бајки треба да им се презентираат на децата од раното детство.

8. Современиот естетичар Перниола наведува дека современата естетика се заснива на четири големи полиња: живот; форма; сознание и делување.

Карактеристично е тоа што сите овие подрачја доживуваат процвет во првата половина на 20-от век. После шесетите години полето на

естетски живот стекнува политичка вредност; сознајната естетика добива скептична вредност; прагматичната естетика комуникативна вредност. Подрачјето на афективноста и емоционалноста во овој период останува надвор од некој поголем интерес за науката.

Познат е фактот дека естетиката станува самостојна наука тогаш кога им се признава самостојност на чувствата во однос на теорискиот и практичниот ум. Меѓутоа, во естетиката на 20-от век, на извесен начин се занемарува токму подрачјето на сетилноста за сметка, како што веќе нагласивме, на животот, формата, сознанието и дејноста.

Авторот Периола го наведува фактот дека на самиот поим естетско имплицитно му е настојувањето кон помирување на спротивностите.

За предметот на проблемот кој го истражуваме – дилеми во естетското воспитание, наведените дилеми во естетиката имаат свое практично значење. Имено, приклонувањето на естетиката кон животот, или формата, или сознанието, или дејноста, или пак чувствата, ја менува суштината и карактерот на естетското воспитание.

Естетското воспитание ги соединува сите наведени елементи, што може да се види од неговите задачи: проценување и забележување на убавото и естетските вредности, доживување на естетските вредности и напор кон оспособување за творење.

Како дел од општата концепција на воспитанието и образованието и концепцијата на естетското воспитание ги носи основните обележја на различноста на определените развојни периоди.

Концепциската поставеност на естетското воспитание во предучилишното и основното воспитание и образование е централното прашање од кое зависи реализацијата на ова воспитно подрачје.

Ова прашање е најдиректно поврзано со теориските решенија на даденото воспитно подрачје и очекуваните резултати кои му се поставуваат. Во функција на добра концепциска поставеност на естетското воспитание ние направивме обид да ги анализираме

теориските проблеми на ова воспитно подрачје кои упатуваат на тоа каква треба да биде неговата концепциската поставеност. Концепциската поставеност на естетското воспитание најдиректно ја определува неговата добра или лоша реализација во практиката на воспитно-образовната работа.

Оттука наша следна анализа е проблемот на концепциската поставеност на естетското воспитание во предучилишното воспитание и образование и во основното образование.

По опстојната анализа на теориските и практичните барања констатиравме дека современата концепциска поставеност на естетското воспитание во предучилишното и основното воспитание и образование во Република Македонија ги задоволува и барањата на современата педагошка наука и општествените барања. Естетското воспитание конципирано како активности и наставни предмети од уметнички карактер и како дејност со која е испреплетена целокупната воспитно-образовна работа во детската градинка и училиштето е претпоставка за негова правилна и доследна реализација.

Во функција на согледување на концепциската и системската поставеност на естетското воспитание и во функција на проверка на резултатите кои ги добивме во истражувањето на реализацијата на естетското воспитание направивме детална анализа на програмската поставеност на естетското воспитание на подготвителните години од основното образование дадена во Основите на воспитно-образовната дејност во подготвителната година и во средната група на деца од детските градинки дадена во Програмата за воспитно – образовна дејност во предучилишното воспитание и образование кои беа на снага кога го вршевме нашето истражување.

Естетското воспитание е составен дел на сите програми на воспитно образовната дејност во предучилишното и основното воспитание и образование. Меѓутоа, тоа има различен карактер, различен

назив на подрачјата кои се негови компоненти, различна цел и задачи, различни содржини и сл.

Анализата на современата програмска поставеност на естетското воспитание во детските градинки ја поделиме на два дела за кои сметаме дека директно произлегуваат од концепциската поставеност на овие активности во нив.

Така, прво ги анализираме целта, задачите и содржините на активностите од уметнички карактер, а потоа ги анализираме програмите на оние активности преку кои сметаме дека естетското воспитание се остварува како принцип. Тоа се: физичкото и здравственото воспитание, игровните активности, запознавање на природата и општествената средина и јавната и културната дејност.

На почетокот се најдовме пред дилемата дали да ја анализираме Програмата за воспитно-образовна дејност во прдучилишното воспитание и образование (Програма, 1982) во нејзината целосност или да се ограничиме на анализа на програмската поставеност на естетското воспитание во средната група на деца од 4 до 5 годишна возраст во детските градинки каде го извршивме истражувањето по однос на реализацијата на задачите на естетското воспитание. Превлада вториот пристап заради тоа што ако направевме анализа на целокупната Програма за воспитно-образовна дејност во прдучилишното воспитание и образование, пред се, непотребно ќе го оптоваревме текстот и еден дел од таа анализа не ќе беше во функција на нашето истражување кое го насочивме на истражување на програмската поставеност и реализацијата на естетското воспитание во средните групи од детските градинки и во подготвителната година од основното образование. Затоа сметаме дека нашиот пристап има свое оправдување.

Определувајќи се за анализа на програмската поставеност на естетското воспитание во средната група во детските градинки најпрво

пристапиме кон анализа на активностите од уметнички карактер, а потоа и активностите кои немаат директен уметнички карактер.

Еднаков пристап применивме и при анализата на Основите на програмата за воспитно-образовна дејност во подготвителната година од основното образование.

Можностите и способности на децата на возраст од 4 до 5 години овозможуваат реализирање на бројни задачи од областа на естетското воспитание. На оваа возраст тие се во можност да ги забележуваат појавите во природата, нивите промени, но и нивната убавина. Децата од средната група располагаат со способности да го разликуваат убавото и грдото во природата, во животот, во предметите, играчките и сл. Меѓутоа, во центарот на Програмата и понатаму се настојувањата таквите способности да се развиваат и усовршуваат.

Што се однесува до програмата од подготвителната година од основното образование треба да се нагласи дека има доста повисоки барања по однос на задачите кои се поставуваат пред воспитувачие и децата од детските градинки. Наша констатација е дека таквите барања соодветствуваат со интересите и возрасните можности на децата од 6 до 7 годишна возраст.

Општ заклучок е дека барањата на естетското воспитание се добро програмирани и во програмата се опфатени задачите на естетското воспитание во нивната целосност.

II

Во вториот дел од нашиот труд наведени се методолошките барања кои се во функција на истражувањето кое се однесува на реализацијата на естетското воспитание во детските градинки и основните училишта.

Предмет на нашето истражување беше реализацијата на естетското воспитание во предучилишното и основното образование.

Цел на истражувањето беше да се добијат сознанија за тоа каква е реализацијата на естетското воспитание во предучилишното и основното воспитание и образование во Република Македонија.

Од целта произлегува бројноста на задачите и хипотезите кои овде нема да ги наведеме зошто постапно ќе ги отвораме во приказот на извршеното истражување и добиените резултати во него.

Истражувањето на реализацијата на естетското воспитание го извршивме во Скопје и Штип во оние градинки и училишта во кои е застапена подготвителната година на основното образование. Според тоа можеме да кажеме дека примерокот на градинки и училишта е стратификуван и опфатени се 34 основни училишта и 9 градинки со сите клонови во Скопје и Штип.

Примерокот на воспитниот кадар е стратификуван, репрезентативен и по случаен избор и го сочинуваат 85 наставници кои работат во подготвителните години во избраните основни училишта, 37 воспитувачи кои работат во подготвителните години од основното образование лоцирани во детските градинки и 50 воспитувачи кои работат со децата од средните групи во детските градинки.

Ваквиот избор го извршивме за да испитаме дали има разлика во реализирањето на естетското воспитание во градинките и во основните училишта во зависност од образовното ниво, работниот стаж и образовниот профил на воспитниот кадар кој работи со наведените групи во детските градинки и во основните училишта.

Заради тоа што предмет на истражувањето беше реализацијата на естетското воспитание вниманието беше насочено на активностите од поедините области на уметничкото воспитание и тоа:

- музичко воспитание;
- ликовно воспитание; и

- литература.

Меѓутоа, бидејќи естетското воспитание, според неговата концепциска поставеност во предучилишното воспитание и основното образование се реализира и преку активностите од областите кои немаат директно уметнички карактер вниманието беше насочено и кон активностите на:

- физичкото воспитание;
- природа и општество;
- слободните активности и
- игровните активности

Воспитувачите од средните групи и воспитувачите кои работат во подготвителната година во градинките кои ги вклучивме во примерокот на истражувањето и наставниците кои работат во подготвителната година во основните училишта кои ги вклучивме во примерокот на истражувањето ги анкетиравме со соодветно дизајниран анкетен лист - скалер.

Прашањата во анкетниот лист ги поделивме во три групи.

Со првата група на прашања сакавме да добиеме општи податоци за името на установата, градот во кој работи, образовното ниво на воспитувачите и наставниците, стажот поминат на работа во градинка или училиште и нивниот образовен профил.

Втората група на прашања ја насочивме кон добивање на одговори за условите во кои работат избраните градинки и училишта, посебно оние кои се директно поврзани со успешното реализирање на естетското воспитание.

Третата група на прашања имаше за цел да ни открие како се реализираат задачите на естетското воспитание и тоа преку подрачјата кои имаат уметнички карактер, но и преку другите активности и предмети

и преку активностите на слободното време на децата во детските градинки и на учениците од основните училишта.

Наведените групи на прашања не беа избрани случајно, туку тие директно одговараат на задачите на естетското воспитание.

Статистичката обработка на податоците е квантитативна и квалитативна, имаме табеларно и графичко претставување на податоците, пресметување на фреквенција, процент и мод.

Во функција на дескрипција на поедините варијабли пресметавме аритметичка вредност и одредивме ранг. За утврдување на степенот на поврзаност меѓу варијаблите го користевме коефициентот на контингенција.

Заради тестирање на хипотезите по однос на степенот на значајноста на разликите пресметувавме хи-квадрат тест.

III

Третиот дел од нашата дисертација ги опфаќа анализата, интерпретацијата и коментарот на добиените резултати од истражувањето.

Анализата на добиените резултати ја отпочнавме со анализа на резултатите добиени од истражувањето во подготвителните години на основното образование и тоа на оние кои се лоцирани во детските градинки и оние кои се лоцирани во основните училишта. Во анализата пристапивме најпрво со определување на поедините карактеристики кои се однесуваат на прашањето на реализацијата на естетското воспитание и нивна класификација во поедини групи кои се однесуваат на тестирањето на поедините хипотези кои претходно ги поставивме.

Анализата на поедините карактеристики кои се однесуваат на постојните претпоставки за остварување на естетското воспитание

покажа дека во подготвителните години се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание. Меѓутоа со пресметување на статистичката значајност на разликите во одговорите на воспитниот кадар се покажаа помали или поголеми разлики во тестираните карактеристики во зависност од воспитните установи каде што работат наставниците и воспитувачите. Така се покажа дека во детските градинки се обезбедени подобри услови за работа и во тој контекст и за реализирање на естетското воспитание. Тоа се однесува и за просторните услови и за опременоста со потребни средства за работа. Разлики не се евидентирани во карактеристиката однос кон работата и во интересот и мотивраноста на децата за активностите на естетското воспитание.

Се разбира дека покажаните разлики во обезбедените услови за реализација на ова воспитание го зголемува или намалува нивото и квалитетот на реализација на естетското воспитание во основните училишта и детските градинки.

Со анализата која ја направивме во делот обезбедени претпоставки за остварување на задачите на естетското воспитание ги тестиравме, односно ги прифативме и хипотезите дека:

Во подготвителната година од основното образование се обезбедени основните претпоставки за реализацијата на естетското воспитание.; и

Основните претпоставки за реализација на естетското воспитание се разликуват во зависност од установите каде се лоцирани подготвителните години од основното образование.

Анализирајќи ги одговорите на наставниците и воспитувачите кои работат во подготвителната година од основното образование за нивната оспособеност за реализација на естетското воспитание извлековме

неколку заклучоци. Имено, сознанијата и способностите од областа на естетското воспитание кои ги стекнале на факултетите или вишите школи генерално задоволуваат, иако сметаме дека се далеку од идеални бидејќи процентот на оние кои одговориле- потполно се согласувам е едвам поголем од половината. Сличен е случајот и со одговорите за тоа дали стручната литература од оваа област задоволува. Доказ дека наставниците и воспитувачите чувствуваат потреба од поголема оспособеност за реализација на естетското воспитание добивме од одговорите на третото прашање на кое испитаниците дадоа најголем процент на одговори потполно се согласувам, а кое се однесуваше на неопходноста од поголемо учество на обуки, семинари и сл. за реализација на задачите на естетското воспитание.

Имајќи ги во предвид горенаведените заклучоци ја отфрливме претходно поставената хипотеза дека:

Воспитниот кадар од подготвителната година на основното образование е доволно оспособен за реализација на естетското воспитание.

Што се однесува до разликите во одговорите по однос на оспособеноста за реализација на естетското воспитание во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите од подготвителните години од основното образование, можеме да констатираме дека извесна разлика во одговорите имаше само кај одговорите на првото прашање, односно, дали стекнатите сознанија и способности од областа на естетското воспитание задоволуваат. На останатите две прашања немаше статистички значајни разлики во одговорите на испитаниците од училиштата и градинките и врз основа на тоа ја отфрливме поставената хипотезата дека:

Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од типот на установите во кои работат воспитувачите и наставниците во подготвителната година од основното образование.

Анализирајќи ги добиените одговори по однос на прашањето за тоа колку воспитниот кадар кој работи во подготвителната година на основното образование се согласува дека педагозите од уметничките области условуваат поуспешно реализирање на задачите на естетското воспитание можеме да го извлечеме заклучокот дека на сите прашања од оваа категорија воспитниот кадар кои работи во подготвителната година во најголем процент потполно се согласува дека педагозите од уметничките области делуваат врз поуспешното реализирање на задачите на естетското воспитание.

Имајќи ги во предвид добиените вкупни резултати од сите испитаници кои работат во подготвителната година од основното образование по однос на ова прашање констатиравме дека се потврдува поставената хипотеза дека:

Реализацијата на задачите на естетското воспитание во подготвителната година е поуспешна кога постои вклученост на педагог од уметничките области.

Меѓутоа, добиените резултати покажаа видни разлики помеѓу ставовите на воспитувачите и наставниците кои работат во детските градинки и оние кои работат во основните училишта. За постоење на таква потреба во значително поголем број се изјаснија испитаниците од детските градинки.

Според тоа констатиравме дека добиените резултати ја потврдуваат поставената хипотеза дека:

Ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителните години од основното образование по прашањето дали стручњаците од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание се разликуваат во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите.

Врз основа на добиените податоци за тоа колку кај децата од подготвителните години се реализираат очекуваните резултати на естетското воспитание преку работата на посебни предмети од областа на уметноста можеме да констатираме дека во сите три предмети од оваа област (музичко воспитание, ликовно воспитание и литература) очекуваните резултати се остваруваат.

Тоа ни даде потполно право да ја потврдиме поставената хипотеза дека:

Очекуваните резултати на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебните предмети од областа на уметноста во подготвителната година на основното образование.

Истовремено, истите резултати ни наложија да ја отфрлиме хипотезата дека:

Постојат разлики во ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителните години од основното образование по прашањето дали очекуваните резултати на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебни предмети од областа на уметноста во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите.

Високите вредности кои ги добивме со одговорите - потполно се согласувам - не наведе на констатацијата дека во наставните предмети кои

не се во групата уметнички предмети се остваруваат очекуваните резултати од областа естетско воспитание. Тоа посебно задоволува зошто покажува дека естетското воспитание добро се остварува и како принцип во сите наставни предмети.

Според ова, се потвдува и поставената хипотеза дека:

Задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите кои се надвор од областа на уметностите во подготвителната година од основното образование.

Добиените резултати и нивната анализа не наведе и на тоа да ја отфрлиме поставената хипотеза дека:

Постојат разлики во реализацијата на задачите на естетското воспитание во подготвителната година од основното образование во наставните предмети кои не се во групата на уметничките предмети во зависност од установите каде работат наставниците и воспитувачите.

Во понатамошното истражување се обидовме да констатираме дали во подготвителните години од основното образование се реализираат очекуваните резултати од посебните области на уметностите: ликовно воспитание, музичко воспитание и литература.

Очекуваните резултати ги пресликавме од Основите на програмата за воспитно-образовна работа во подготвителната година. Откако тестиравме дали и колку овие очекувани резултати се реализираат во основното училиште и детските градинки каде се реализира наставата од подготвителната година, ги собравме добиените податоци од остварените очекувани резултати и пресметавме аритметичка средина за сите предмети кои ги испитувавме, а кои се тесно поврзани со реализирањето на естетското воспитание.

Резултатите покажаа дека во подготвителната година мошне успешно се остваруваат очекуваните резултати од сите предмети кои ги тестиравме. Исто така, вредностите на пресметаните хи-квадрат тестови не покажаа статистички значајни разлики во остварувањето на очекуваните резултати на естетското воспитание во зависност од тоа каде се реализира наставата, дали во основните училишта, или во детските градинки.

Поаѓајќи од поставеноста на естетското воспитание, кое според зацртаната концепција треба да се реализира и преку предмети кои според својот карактер не се предмети од уметничката група, своето истражување го продолживме токму во насока на тоа да утврдиме дали и колку задачите од естетското воспитание се реализираат во наставните предмети: физичко воспитание, природа и општество, јавна и културна дејност на учениците и т.н. Резултатите покажаа дека голем процент од воспитниот кадар и од основните училишта и од детските градинки сметаат дека преку овие предмети во подготвителната година од основното образование во голема мера се остваруваат и задачите од естетското воспитание.

Во понатамошното истражување се обидовме да добиеме одговор на прашањето дали во активностите на слободното време се реализираат очекуваните резултати од естетското воспитание. Тестирајќи повеќе карактеристики од оваа област дојдовме до констатацијата дека преку активностите на слободното време во голема мера се остваруваат очекуваните резултати од естетското воспитание. Исто така, хи-квадрат тестот покажа дека не постои статистички значајна разлика во остварувањето на овие задачи во подготвителните години во основните училишта и во детските градинки.

Со посебен прашалник се обидовме да испитаме како се остварува естетското воспитание во детските градинки. Во оваа насока, исто така, испитавме повеќе категории и тоа:

- Значењето кое му се посветува на естетското воспитание во подготвителната година и средните групи во детските градинки;
- Условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание во подготвителната година и средните групи во детските градинки и;
- Односот на воспитниот кадар и децата кои естетското воспитание во подготвителната година и средните групи во детските градинки.

Откако ги анализиравме сите поедини категории, а потоа и карактеристиките на тие категории, кои се однесуваа на обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание во средната група и подготвителната година во детската градинка добивме појасна слика колку и како се реализира естетското воспитание во оваа установа.

Увидовме дека скоро по однос на сите категории кои ги испитувавме воспитниот кадар кој работи во детските градинки го завземаше ставот кој најмногу се однесуваше на добра реализација на естетското воспитание во средната група и подготвителната година во детските градинки.

Констатиравме дека значењето кое му се придава на естетското воспитание во детските градинки и неговата реализација е мошне големо, условите за реализација на естетското воспитание се добри, и на крајот, позитивниот однос и мотивираноста за работа кои се значајни предуслови за успешност во реализацијата на естетското воспитание утврдивме дека е присутен и кај воспитувачите кои работат со децата на возраст од 4 до 5 години во средните групи и кај оние кои работат со децата од подготвителните години. Таков позитивен однос покажуваат и децата од двете групи со што се потврдува и она што го покажуваат теоретските поставки дека децата ги сакаат активностите од областа на естетското воспитание и секогаш им приобаат со интерес и задоволство.

Врз основа на овие заклучоци од направената анализа на добиените резултати во тестирањето сметаме дека можеме да ја потврдиме поставената хипотеза дека:

Во детската градинка се обезбедени основните претпоставки за реализацијата на естетското воспитание.

Истовремено, статистичката обработка на податоците ни покажа дека нема некои позначајни статистички разлики во мислењата на воспитниот кадар од средните групи и подготвителните години кои работат во детските градинки по однос на сите категории кои ги испитавме, а кои се однесуваа на основните претпоставки за реализација на естетското воспитание.

Според тоа, можеме да ја отфрлиме претходно поставената хипотеза дека:

Постојат статистички значајни разлики во ставовите на воспитниот кадар од средната група и подготвителната година по однос на тоа дали се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание во детската градинка.

Некулките карактеристики кои ги тестиравме во истражувањето за да испитаме дали воспитниот кадар во детските градинки е доволно оспособен за реализирање на задачите на естетското воспитание не уверија дека со таквата оспособеност не можеме да бидеме задоволни. Оттука произлегува и заклучокот дека на естетското воспитание треба да му се посвети поголемо внимание и тоа во текот на школувањето на воспитувачите на факултетите од чиј кадар се регрутира воспитниот кадар кој работи во детските градинки, така и по однос на нивното перманентно образование. Незадоволството на воспитниот кадар од

постојната ситуација ја покажува нивната мотивираност за понатамошно оспособување за подобро реализирање на задачите од оваа област.

Имајќи ги во предвид горенаведените заклучоци можевме да ја отфрлиме претходно поставената хипотеза дека:

Воспитниот кадар од детските градинки е доволно оспособен за реализација на естетското воспитание.

Што се однесува до разликите во одговорите на воспитувачите од средните групи и воспитувачите и наставниците од подготвителната година од детските градинки по однос на оспособеноста за реализација на естетското воспитание можеме да констатираме дека постои значајна разлика во нивните одговори што не наведе да ја потврдиме хипотезата дека:

Постојат разлики во оспособеноста за реализација на естетското воспитание помеѓу воспитувачите од средните групи и воспитувачите и наставниците од подготвителната година во детските градинки.

Во поголем број детски градинки одамна постои практиката да се вработуваат стручњаци од уметничките области (музичари, ликовни уметници и др.) кои се ангажираат во реализацијата на задачите на естетското воспитание.

Токму поради тоа ние се обидовме да ги дознаеме мислењата и ставовите на воспитниот кадар од детските градинки за потребата од такви стручњаци кои се ангажираат во нивните установи и кои им помагаат во реализацијата на естетското воспитание.

Тестирајќи ги сите категории кои се однесуваат на прашањето како педагозите од уметничките области (музичар, ликовен уметник и др.)

делуваат врз реализацијата на естетското воспитание во детските градинки дојдовме до неколку заклучоци.

Прво, воспитниот кадар од детските градинки смета дека стручњаците од уметничките области го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание;

Второ, воспитниот кадар од детските градинки смета дека стручњаците од уметничките области соработуваат со нив при реализирањето на задачите на естетското воспитание; и

Трето, воспитниот кадар од детските градинки се изјаснува во полза на вработување на кадри од областа на уметноста во детските градинки.

Овие заклучоци ни овозможуваат да ја потврдиме хипотезата дека:

Реализацијата на задачите на естетското воспитание во детските градинки е поуспешна кога постои вклученост на педагог од уметничките области.

Непостоењето на значајни разлики, освен во испитувањето на првата категорија, во ставовите на воспитниот кадар од средните групи и подготвителните години, ни даде за право да ја отфрлиме поставената хипотеза дека:

Постојат разлики во ставовите и мислењата помеѓу воспитувачите од средните групи и воспитувачите и наставниците од подготвителната година во детските градинки по прашањето дали стручњаците од областа на уметноста делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.

Во поватамошното истражување на мислењата и ставовите на воспитниот кадар од детските градинки се обидовме да испитаме колку кај децата од подготвителните години и средните групи се остваруваат очекуваните резултати, односно, задачите на естетското воспитание преку работата на посебните предмети и активности од областа на уметноста.

Врз основа на добиените податоци за тоа колку кај децата од детските градинки се реализираат очекуваните резултати и задачи на естетското воспитание преку работата на посебни предмети и активности од областа на уметноста можеме да констатираме дека во сите предмети, односно, активности од оваа област (музичко воспитание, ликовно воспитание и литература) очекуваните резултати и задачи се остваруваат во голем степен.

Тоа ни даде за право да ја потврдиме поставената хипотеза дека:

Во детските градинки очекуваните резултати и задачи на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебните предмети и активности од областа на уметноста.

Истовремено, истите резултати ни наложија да ја отфрлиме хипотезата дека:

Постои статистички значајна разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителната година и средната група од детските градинки по прашањето дали очекуваните резултати и задачи на естетското воспитание се реализираат преку работата на посебни предмети од областа на уметноста.

Високите вредности кои ги добивме со одговорите потполно се согласувам не наведува на констатацијата дека во наставните предмети и активности кои не се во групата уметнички предмети се остваруваат очекуваните резултати и задачи од областа естетско воспитание. Таквата ситуација значи квалитетно реализирање на вкупноста на задачите на естетското воспитание во подготвителната година и средната група во детските градинки.

Според ова, се потврди и поставената хипотеза дека:

Задачите на естетското воспитание во детските градинки се реализираат преку часовите во подготвителната година и активностите во средната група кои се надвор од областа на уметностите.

Малите разлики кои се покажаа во подготвителната година и во средната група во детските градинки не наведоа да ја отфрлиме поставената хипотеза дека:

Постои разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар од подготвителната година и средната група од детските градинки по прашањето дали задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите и активностите кои се надвор од областа на уметностите.

Добиените резултати покажуваат дека повеќе од половината од вкупниот број на испитаници потполно се согласуваат дека очекуваните резултати и задачи од областа на естетското воспитание се остваруваат преку активностите на слободното време, сосема мал број не се согласија со поставеното тврдење. Оттука и констатацијата дека се потврдува хипотезата според која:

Задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во детските градинки.

Разликите во ставовите на воспитниот кадар од средната група и оној од подготвителните години кои работат во детските градинки наведоа на отфрлање на хипотезата дека:

Постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитувачите и наставниците од подготвителната година и средната за тоа дали задачите

на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време.

Прашањата од првата група на прашања беа насочени на откривање на ставовите на наставниците и воспитувачите со различен степен на образование за тоа колку и како се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание во нивните установи.

Повторно ги испитувавме истите прашања од првата група поделени на неколку категории и тоа:

- Значењето кое му се посветува на естетското воспитание;
- Условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание;и
- Односот на воспитниот кадар и децата кон естетското воспитание.

Резултатите покажаа дека воспитувачите и наставниците со различен степен на образование сметаат дека бараните претпоставки се обезбедени и нема поголеми разлики во нивните мислења по однос на ова прашање.

Скоро на сите прашања кои се однесуваа на категоријата значајност на естетското воспитание немаше разлики во мислењата на воспитувачите со различен степен на образование.

Што се однесува до категорија услови кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание мораме да кажеме дека тука забележавме помали разлики во ставовите на воспитниот кадар со различен степен на образование. Воспитувачите со високо образование на прашањето кое се однесуваше на условите кои се обезбедени за реализација на естетското воспитание во поголем процент се изјаснија дека делумно се согласуваат со тврдењето дека условите за реализација на естетското воспитание во нивната установа се добри, додека воспитувачите со више образование во поголем процент потполно се

согласуваат со наведеното тврдење. Можеби ваквата разлика на одговорите се должи на поголемите очекувања на воспитувачите и наставниците со високо образование во поглед на условите за реализација на естетско воспитание кои произлегуваат од нивните, претпоставуваме поголеми стекнати знаења од оваа област, со оглед на повисокиот степен на образование.

Со направената анализа на добиените резултати во тестирањето на различните категории од оваа група и утврдувањето дека не постојат статистички значајни разлики во мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование сметаме дека можеме да ја отфрлиме поставената хипотеза, односно дека:

Обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание зависат од степенот на образование на воспитниот кадар.

Анализирајќи ги одговорите на воспитниот кадар за неговата оспособеност за реализација на естетското воспитание можеме да извлечеме неколку заклучоци.

Постојат разлики од задоволството од стекнатите знаења на факултетите и вишите школи. Воспитниот кадар со више образование покажа поголемо незадоволство од стекнатите сознанија и способности од областа на естетското образование.

Слични се ставовите за потреба од стручна литература

Воспитувачите и наставниците со више и високо образование завзедоа истоветен став за неопходноста од поголемо учество на обуки, семинари и сл.

Во оваа насока се потврдува хипотеза дека:

Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од степенот на образование на наставниците и воспитувачите.

Добиените резултати од прашањата кои имаа за цел да се утврди дали има разлика во мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование за тоа како педагозите од уметничките области (музичар, ликовен уметник и др.) делуваат врз реализацијата на естетското воспитание не наведоа да ја отфрлиме хипотезата дека:

Постои разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен степен на образование по прашањето дали стручњаците од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.

Во истражувањето се обидовме да утврдиме и колку работниот стаж на наставниците и воспитувачите влијае на реализацијата на естетското воспитание и какви ставови завземаат наставниците и воспитувачите со различен работен стаж за тоа како се остваруваат задачите на естетското воспитание.

За таа цел воспитниот кадар во установите во кои го вршевме истражувањето ги поделивме на три категории:

- Воспитувачи и наставници со работен стаж до 5 години;
- Воспитувачи и наставници со работен стаж од 5 до 10 години; и
- Воспитувачи и наставници со работен стаж над 10 години.

Статистичката обработка на податоците ни покажа дека нема некои позначајни разлики во мислењата на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на сите категории кои ги испитавме, а кои се однесуваа на основните претпоставки за реализација на естетското воспитание.

Помала разлика се појави единствено за една карактеристика од категоријата на прашања кои се однесуваа на значајноста на естетското

воспитание.. Имено, воспитниот кадар со работен стаж од 5-10 години, иако во најголем процент потполно се согласува со тврдење дека директорот им дава значење на задачите на естетското воспитание, сепак отстапува од мислењата на воспитниот кадар со работен стаж до 5 години и над 10 години кои во доста поголем процент го одбрале истиот став.

Таквиот резултат наведе на потребата од отфрлање на претходно поставената хипотеза дека:

Постојат статистички значајни разлики во ставовите на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на тоа дали се обезбедени основните претпоставки за реализација на естетското воспитание во нивните установи.

Анализирајќи ги добиените резултати од одговорите на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на нивната оспособеност за реализација на задачите на естетското воспитание можеме да ги извлечеме следните заклучоци.

На првото прашање кое се однесува на тоа дали и колку воспитниот кадар со различен работен стаж поседува сознанија и компетенции добиени на факултетот или вишата школа, а се во функција на реализацијата на естетското воспитание добивме слични одговори од сите три категории на испитаници.

На прашањето дали постои доволно стручна литература која на воспитниот кадар со различен работен стаж му помага во реализацијата на естетското воспитание добивме различни одговори, посебно од групата на испитаници со работен стаж од 5 до 10 години. Голем процент од овие испитаници се изјаснија дека воопшто не се согласуваат дека постои доволно стручна литература која им помага во реализацијата на естетското воспитание.

Третото прашање, со кое баравме дали се организираат доволен број на обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои воспитниот кадар со различен работен стаж се оспособува за реализација на естетското воспитание не покажа статистички значајни разлики во одговорите на испитаниците.

Врз основа на анализата на одговорите на трите прашања со кои се обидовме да добиеме сознанија за тоа дали постојат разлики во оспособеноста за реализација на задачите на естетското воспитание во зависност од работниот стаж на воспитниот кадар можеме да извлечеме неколку заклучоци:

- не постојат статистички значајни разлики во сознанијата и компетенциите кои ги поседува воспитниот кадар со различен работен стаж од областа на естетското воспитание;
- постојат статистички значајни разлики по однос на потребата на воспитниот кадар со различен работен стаж од стручна литература која му помага во реализацијата на естетското воспитание; и
- не постојат статистички значајни разлики по однос на потребата на воспитниот кадар со различен работен стаж од обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои се оспособува за реализација на естетското воспитание.

Имајќи ги во предвид овие заклучоци ја отфрливме хипотезата дека:

Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од работниот стаж на воспитувачите и наставниците.

Завршувајќи со анализата на трите категории на прашања кои се однесуваа на ставовите на воспитниот кадар со различен работен стаж по прашањето како педагозите од уметничките области делуваат врз реализацијата на естетското воспитание дојдовме до сознание дека само

на тврдењето дека уметничките педагози го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание постои разлика во мислењата на испитаниците.

Врз онова на тестирањето на сите категории прашања упатени на воспитниот кадар со различен работен стаж ја отфрлиме претходно поставената хипотеза дека:

Постои статистички значајна разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен работен стаж по однос на прашањето дали стручњаци од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.

Во следниот дел од испитувањето направивме обид да согледаме дали и колку ставовите и мислењата на воспитниот кадар за реализацијата на естетското воспитание зависи од образовниот профил.

За таа цел испитаниците ги подвоивме на три групи: воспитувачи, одделенските наставници и дипломираните педагози.

Според усвоената методологија најпрво ги испитавме ставовите и мислењата на овие три категории: воспитен кадар за обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание.

Анализата на одговорите на ова категорија прашања покажа дека постојат неколку позначајни разлики во мислењата. Најпрво дипломираните педагози не се задоволни од значајноста која стручните слижби им ја посветуваат на реализацијата на естетското воспитание. Разлики се добија и во одговорите кои се однесуваа на условите за работа.

Разлики не постојат во категоријата односи кон естетското воспитание и интересот и мотивираноста на децата за активностите од областа чија реализација е предмет на нашето истражување.

Направената анализа не наведе на потврдување на хипотезата дека:

***Обезбедените претпоставки за реализација на естетското воспитание
зависат од образовниот профил на воспитниот кадар.***

Со посебна група на прашања сакавме да добиеме сознанија за тоа дали и колку воспитниот кадар од различен образовен профил е оспособен за реализација на задачите на естетското воспитание.

Анализирајќи ги одговорите на воспитниот кадар со различен образовен профил извлечеме неколку заклучоци:

Прво, разлика во одговорите се покажа при испитувањето дали сознанијата и способностите од областа на естетското воспитание кои ги стекнале на факултетите или вишите школи задоволуваат. Задоволство од стекнатите сознанија и способности покажуваат дипломираните педагози, додека одделеските наставници и особено воспитувачите јасно го искажуваат своето незадоволство од стекнатите сознанија и способности од областа на естетското воспитание.

Второ, по однос на прашањето дали постои доволно стручна литература која на воспитниот кадар му помага во реализацијата на естетското воспитание трите категории испитаници дадоа слични одговори и главно сметаат дека би требало да има повеќе стручна литература од оваа област.

Трето, по однос на бројот на обуки, семинари, симпозиуми и сл. преку кои воспитниот кадар се оспособува за реализација на естетското воспитание, воспитувачите, одделенските наставници и дипломираните педагози завземаат истоветен став, односно, дека постои неопходност од поголемо учество на обуки, семинари и сл.

Имајќи ги во предвид одговорите на првото прашање кои директно се однесуваат на потврдување или отфрлање на претходно поставената хипотеза и согледувајќи ја разликата во одговорите можеме да кажеме дека се потврдува хипотеза дека:

Оспособеноста за реализација на естетското воспитание се разликува во зависност од образовниот профил на воспитниот кадар.

Анализирајќи ги добиените резултати увидовме дека постојат разлики во одговорите на сите три прашања кои се однесуваат на потребата и улогата на посебните стручњаци од областа на уметностите, со што се потврди хипотезата дека:

Постои разлика во ставовите и мислењата на воспитниот кадар со различен образовен профил по прашањето дали стручњациите од областа на уметностите делуваат врз реализацијата на естетското воспитание.

На крајот врз основа на анализата на сите добиени одговори ја потврдивме главната хипотеза дека:

Реализацијата на естетското воспитание во средните групи на предучилишното воспитание и подготвителните групи на основното образование корелира со програмските барања.

НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК

Теоријата на воспитанието зборува за пет воспитни подрачја преку чија реализација се делува на целосниот развој на личноста. Познато е меѓутоа, дека поделбата на воспитанието на посебни воспитни подрачја е само начин за подобро пивно изичување, што значи дека развојот на личноста не се остварува парцијално и одвоено, туку тој тече напоредно по законите на целосноста на личноста.

Во контекстот на тие воспитни подрачја значајно место завзена естетското воспитание.

Ако човекот станал, меѓу другото, и хомо естетикус заради суштината на својата природа која е најнепосредно поврзана со убавото и убавината во животот и работата, тогаш естетиката е наука која го определува човековото суштествување.

Човекот се определил за убавото уште од најраните периоди на своето постоење. Во моментот кога првиот "Адам" почнал да мисли, тој го насочил своето внимание и на својот убав изглед за чија цел го украсувал своето тело. Тој истовремено почнал да ги украсува и своите живеалишта и да и дава естетска компонента на својата работа. За тоа сведочат бројните живеалишта на првобитниот човек каде се среќаваат цртежи, слики, украсни елементи на оружјата со кои ловел и на орудијата со кои работел.

Големата теорија на естетиката зборува за нејзиниот висок развој уште од периодот на Антиката.

Мислителите на Стара Грција му даваат големо значење на естетскиот развој на личноста. Како главна компонента на калокагатијата естетскиот развој станува еден од значајните елементи на хармоничниот развој на луѓето кој требало да се остварува преку музиката и

гимнастиката. При тоа се укажувало на нивното еднакво значење и на потребата да не се занемарува ниту, музиката ниту гимнастиката ако се сака да се формира хармонски развиен човек.

Во историскиот развој на општеството естетиката и естетското воспитание како барања на општеството и на човекот ги среќаваме во целиот период на нивното развивање.

Оттука естетското воспитание треба да се разгледува како едно од доста значајните подрачја на воспитанието.

Таквото значење ова воспитание го задржува и во современо време. Тоа е во функција на индивидуалниот развој на индивидуата, но и во функција на развојот на општеството, културата и производството.

Сето ова укажува на значајноста на предметот на нашето истражување.

Меѓутоа, нашата потрага по литература од оваа област ни покажа дека ова воспитно подрачје е прилично занемарено во теоријата на воспитанието. Делата во кои се разработува естетското воспитание се малку по број.

Исто така, малкуте статии и книги од областа на естетското воспитание се еднострани и парцијални. Во оваа смисла сметаме дека едно такво комплексно истражување које ги опфаќа и теориските проблеми на естетското воспитание и укажува на неговата реализација во еден сегмент од воспитната практика има свое длабоко оправдување.

Меѓутоа, ише на нашиот труд гледаме како на труд кој отвара бројни патини за понатамошно истражување, со надеж дека ќе се прекине ситуацијата на занемареност на ова воспитно подрачје од теоријата на воспитанието.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Adorno, T.V. (1979) *Estetička teorija*, Beograd: Nolit.
- Andrić, Lj. (1989) *Razgovori o estetici*, Niksić.
- Ангелоска-Галевска, Н. (1998) *Квалитативни истражувања во воспитанието и образованието*, Битола: Кирил Дандаро.
- Ангелов, В. (1972) *Изкуство и комуникативност*, Софиа.
- Ангелов, В. (2003) *Современ лексикон по естетика*, Велико Трново: Универзитетско издателство "СВ."Кирил и Методиј".
- Ангелов, В. (2004) *Смртта на естетиката*, Софиа: АГАТО.
- Ангелов, В. (2005) *Изкуство & Естетика*, Софиа: АГАТО.
- Aristotel (1960) *Politika*, Beograd: Kultura.
- Aristotel (1966) *O pesničkoj umetnosti*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Аристотел (1970) *Политика*, Скопје: Култура.
- Arnheim, R. (1996) *From chaos to wholeness. The Journal of Aesthetics and Art Criticism. Vol.52, No.2.*
- Асунто, Р. (1975) *Теорија о лепом у средњем веку*, Београд: СКЗ.
- Атанасов, Ж. (1974) *Историја на естетичкото воспитание*, Софиа.
- Атанасов, Ж. (1975) *Основи на естетичкото воспитание*, Софиа.
- Аврамов, Д. (1969) *Естетика на модерното изкуство*, Софиа.
- Баракоска, А. (2003) *Педагогија на слободно време*, Скопје: Доминант.
- Bastide, R. (1981) *Umjetnost i društvo*, Zagreb: Školska knjiga.
- Баумгартен, А.Г. (2004) *Филозофски медитации за некои аспекти на поетското дело*, Скопје: Магор.

- Белова, М. и др. (1997) Теоретични основи на воспитувањето, Софија: Веда Словена.
- Berenson, F.M. (1988) Music and emotions. Nottingam: XI International Congress in Aesthetics.
- Bettelheim, B. (1997). The uses of enchantment: The meaning and importance of fairy tales. New York: Random House, Inc.
- Безданов, С. (1983) Естетски квалитет и естетски доживљај у процесу наставе и учења, Нови Сад: Педагошка стварност.
- Бичков, В.В. (1991) Византијска естетика, Београд: Просвета.
- Bihalji-Merin, O. (1974) Jedinstvo sveta u viziji umetnosti, Beograd: Nolit.
- Бјелински, В.Г. (1950) Изабрана педагошка дела, Београд: Просвета.
- Бужаровски, Д. (1989) Историја на естетиката на музиката, Скопје: ФМУ.
- Буров, А.И. (1975) Естетика: проблеми и спори, Москва.
- Dalhaus, K. (1992) Estetika muzike, N.Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Damjanović, M. (1970) Estetika i razočaranje, Zagreb: Praxis.
- Damjanović, M. (1984) Strujanja u savremenoj estetici, Beograd: Univerzitet umetnosti.
- Damjanović, M. (1988) Estetika i stvaralaštvo, Sarajevo: Veselin Masleša.
- Deme, T. (1976) Integracija estetsko-umjetničkog odgoja, Zagreb: Umjetnost i dijete.
- Dessoir, M. (1963) Estetika i opća nauka o umjetnosti, Sarajevo: Veselin Masleša.

- Димитров, Љ. и други (1994) Теорија на воспитанието, Софиа: АСКОНИ.
- Eagleton, T. (1990) *The Ideology of the Aesthetic*, Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Eisner and Day, (2004) *Handbook of Research and Policy in Art Education*, Editors Mahwah, NJ: National Art Education Association and Lawrence Erlbaum Associates.
- Eko, U. (1992) *Umetnost i lepo u estetici srednjeg veka*, N.Sad: Svetovi.
- Eko, U. (2004) *Istorija lepote*, Beograd: Plato.
- Feri, Lik (1994) *Homo aestheticus*, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Focht, I. (1972) *Uvod u estetiku*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Focht, I. (1980) *Savremena estetika muzike*, Beograd: Nolit.
- Franz, M.L., Von. (1987). *Interpretation of fairy tales*, Dallas, Texas: Spring Publications, Inc.
- Фром, Е. (1992) *Изкуството да обичаш*, Софиа.
- Гајиќ, О. (1996) *Естетско воспитание- развијање смисла за лепо или модел разумевања уметности*, Нови Сад: Годишњак Филозофског факултета.
- Genner, A., Van. (1921). *De la valeur pedagogique des contes de fees*, Revue bleue, No 19.
- Gilbert, K.E., Kun, H. (1969) *Istorija estetike*, Beograd: Kultura.
- Гончаров, И. Ф. (1986) *Естетическое воспитание школьников средствами искусства и действительности*, Софиа.
- Грандиќ, Р., Зуковиќ, С. (2004) *Естетско воспитание у школи*, Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине.
- Grlić, D. (1974) *Estetika I - povjest filozofskih problema*, Zagreb: Naprjed.
- Grlić, D. (1976) *Estetika II - epoha estetike*, Zagreb: Naprjed.

- Grlić, D. (1978) Estetika III - smrt estetskog, Zagreb: Naprijed.
- Grlić, D. (1979) Estetika IV - s onu stranu estetike, Zagreb: Naprijed.
- Grlić, D. (1983) Leksikon filozofa, Zagreb: Naprijed.
- Grlić, D. (1983) Za umjetnost, Zagreb: Školska knjiga.
- Grlić, D. (1988) Izazov negativnog, Zagreb: Naprijed.
- Groce, B. (1960) Estetika, Zagreb: Naprijed.
- Hartman, N. (1968) Estetika, Beograd: Kultura.
- Jaus, H.R. (1978) Estetika recepcije, Beograd: Nolit.
- Камберски, К. (2000) Предучилишното и основното воспитание во Република Македонија, Скопје.
- Kant, I. (1973) O lepom i uzvišenom, Beograd: BIGZ.
- Kant, I. (1991) Kritika moći sudenja, Beograd: BIGZ.
- Каптерев, П.Ф. (1982) Об естетическом воспитании, Москва
- Копровски, Љ. (1964) Главните фактори во развитокот на личноста, Скопје: Просветно дело.
- Костова, М. (2004) Теорија на воспитанието, Скопје.
- Костова, М., Баракоска, А., Маказлиева, Е. (2005) Педагогија, Скопје: Просветно дело.
- Lalo, Š. (1974) Osnovi Estetike, Beograd: BIGZ, Kultura.
- Langer, S. (1990) Problemi unetnosti, Niš: Gradina.
- Лихачев, Б. (1999) Педагогика, Москва.
- Лихачев, Б.Т. (1985) Теория эстетического воспитания школьников, Москва.
- Лукач, Ѓ. (1980) Osobenost estetskog, Beograd: Nolit.
- Марковиќ, М. (1997) Неки аспекти естетског васпитања, Београд: Настава и васпитање.
- Маркс, Енгелс, Ленин (1963) За воспитанието и образованието, Скопје: Култура.

- Menna, F. (1984) Proriranje estetskog društva, Beograd: SIC.
- Милинковиќ, З. (1997) Структурирање естетског воспитувања и естетског образовања у школи, Београд: Настава и воспитување.
- Министерство за образование и наука и Биро за развој на образованието (2005) Основи на програмата за воспитно-образовната работа во подготвителната година, Скопје: Народна и Универзитетска Библиотека.
- Миовска-Спасева, С. (2005) Прагматистичката педагогија и основното образование, Скопје: Селектор.
- Митровиќ, Д. (1967) Улога естетског воспитувања у развиту личности, Београд: Зборник Филозофског факултета.
- Митровиќ, Д. (1969) Естетска култура у животу савременог човека, Београд: Андрагогија.
- Митровиќ, Д. (1969) Савремени проблеми естетског воспитувања, Београд: Завод за издавање уџбеника.
- Moravski, S. (1990) Sumrak estetike, Banja Luka: Novi glas.
- Мркиќ, П. (1986) Улога естетских категорија у естетском воспитувању, Београд: Самоуправна школа.
- Mužić, V. (1977) Metodologija pedagoškog istraživanja, Sarajevo: Svjetlost.
- Nešić, V. (2003) Muzika, Čovek i Društvo, Niš: Prosveta.
- Педагошка енциклопедија, (1989) Београд: Завод за издавање уџбеника.
- Педагошки речник, (1968) Београд: Завод за издавање уџбеника.
- Перниола, М. (2005) Естетика двадесетог века, Нови Сад: Светови.
- Perspektive obrazovanja(izbor članaka iz časopisa "Perspectives", UNESCO) (1982) Beograd: Zavod za udžbenike i nastanva sredstva.
- Petrović, S. (1979) Marksistička estetika, Beograd: BIGZ.
- Petrović, S. (1994) Estetika, Beograd: ČIP.

- Petrović, S. (1997) Kič kao sudbina, Novi Sad: Matica srpska.
- Петровиќ, С. (2000) Естетика, Београд: Народна књига.
- Phipps, M. (1998). The myth and magic of "Star Wars": A Jungian interpretation. Research report/viewpoint. (ERIC Document Reproduction Service No.ED 315833)
- Платон (1970) Држава, Скопје: Култура.
- Potkonjak, N. (1980) Sistem obrazovanja i vaspitanja Jugoslavije, Beograd: Zavod za udžbenike i nastanva sredstva.
- Преград, З. (1969) Нека питања у вези са радом на остваривању онќе естетске културе, Андрагогија.
- Ракиќ, В. (1946) Васпитање игром и уметносчу, Београд: Просвета.
- Ратковиќ, М. (1997) Образовање и Промене, Београд: Академија.
- Read, H. (1965) Slika i smisao, Zagreb: Mladost.
- Read, H. (1971) Umjetnost i otudenje, Zagreb: Mladost.
- РЗ за унапредување на школството на СРМ (1967) Наставен план и програма за гимназиите во СРМ, Скопје: Просветно Дело.
- РЗ за унапредување на школството на СРМ (1973) Основно училиште-Општа програмска структура со наставен план и програми, Скопје: Просветно Дело.
- РЗ за унапредување на школството на СРМ (1973) Средно образование-наставни планови и програми за подготвителниот период, Скопје: Просветно Дело.
- РЗ за унапредување на образованието и воспитанието (1982) Програма за воспитно-образовната дејност во предучилишното воспитание и образование, Скопје.
- Службен весник на НРМ, бр. 14/50
- Смолников, И.Ф. (1984) Природа в системе естетического воспитание, Москва.
- Старделов, Г. (1992) Summa Aestheticae, Скопје: Култура.

- Сухомлински, В.А. (1974) За воспитувањето, Софија.
- Tatarkjevič, V. (1975) Istorija šest pojmova, Beograd: Nolit.
- Тен, И. (1955) Филозофија уметности, Београд: Култура.
- Ушински, К.Д. (1948) Матерњи језик у основној школи, Београд: Просвета.
- Vatimo, Đ. (1991) Kraj moderne, Novi Sad: Brtstvo-Jedinstvo.
- Vukasović, A. (2004) Pedagogija, Zagreb.
- Цепароски, И. (1998) Уметничкото дело, Скопје: Култура.
- Цепароски, И. (2003) Естетика на играта, Скопје: Култура.
- Цепароски, И. (2005) Убавина и уметност, Скопје: Магор.
- Zangwill, N. (2001) The Metaphysics of Beauty, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Zipes, J. (1997). Happily ever after: Fairy tales, children, and the culture industry. New York: Routhledge.
- Zurovac, M. (1978) Umjetnost i egzistencija, Beograd: Ideje.
- Zurovac, M. (1986) Umjetnost kao istina i laž bića, Novi Sad: Matica srpska.
- Звонаревиќ, М. (1969) Неки психолошки аспекти естетског одгоја, Београд: Андрагогија.
- Žlebnik, L. (1970) Opšta istorija školstva i pedagoška ideja, Beograd: Naučna knjiga.
- Žunić, D. (1988) Estetički humanizam, Niš, Gradina.
- Šeling, F. (1989) Filozofija umetnosti, Beograd: BIGZ.
- Šiler, F. (1967) O lepom, Beograd: Kultura.
- Šiler, F. (1967) Pisma o estetskom vaspitanju čoveka, Beograd: Kultura.
- Čaćinović-Puhovski, N. (1988) Estetika, Zagreb: Naprijed.

ПРИЛОЗИ

**ПРАШАЛНИК ЗА ВОСПИТУВАЧИТЕ/НАСТАВНИЦИТЕ ОД ПОДГОТВИТЕЛНАТА
ГОДИНА НА ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ**

Овој прашалник е наменет за потребите на едно истражување кое ќе биде дел од докторски труд. Ве молиме искрено и точно да одговорите на прашањата. Прашалникот е анонимен и податоците се наменети само за нас и нема да се употребат за некоја друга намена.

Ви благодариме за соработката и спремноста да одвоите дел од Вашето време за пополнување на прашалникот!

Б1	Име на градинката/училиштето			
Б2	Град во кој работи градинката/училиштето			
Б3	Пол (заокружи)	1) машки	2) женски	
Б4	Образование (заокружи)	1) више	2) високо	
Б5	Работен стаж (години)			
Б6	Образовен профил (заокружи)	а) воспитувач	б) одделенски наставник	в) дипломиран педагог

Во табелата, ЗА СЕКОЕ ПРАШАЊЕ ПОСЕБНО, заокружете го бројот, во полето, така што ќе одговара на Вашето сопствено мислење. Ако потполно се согласувате со тврдењето-заокружете 1, ако делумно се согласувате- заокружете2, а ако воопшто не се согласувате-заокружете3.

1.	<i>Дали и колку се согласувате со овие тврдења?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П1	Естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст	1	2	3
П2	Во Вашата градинка/училиште се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание	1	2	3
П3	Условите за реализација на естетското воспитание во училиштето/градинката се добри	1	2	3
П4	Просторните услови задоволуваат	1	2	3
П5	Опременоста со средствата за оваа намена задоволуваат	1	2	3
П6	Воспитувачите/наставниците се одговорни во работата	1	2	3
П7	Стручните служби им даваат значење на овие задачи	1	2	3
П8	Директорот/ката им дава значење на овие задачи	1	2	3
П9	Децата покажуваат интерес и мотивирани се на часовите кога се реализираат задачите на естетското воспитание	1	2	3

2.	<i>Дали и колку сте оспособени за реализација на задачите на естетското воспитание?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П10	Сознанијата и способностите од оваа област кои ги добивме на факултетот или Вишата школа се задоволителни	1	2	3
П11	Постои доволно стручната литература која ни помага во реализацијата на естетското воспитание	1	2	3
П12	Неопходно ни е поголемо учество на обуки, семинари и сл. за реализација на задачите на естетското воспитание	1	2	3

3.	<i>Како педагозите од уметничките области (музичар, ликовен уметник и др.) делуваат врз реализацијата на естетското воспитание?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П13	Го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание	1	2	3
П14	Соработуваат со воспитувачите/наставниците при реализирањето на задачите на естетското воспитание	1	2	3
П15	Нема потреба од ваков кадар во подготовителните години бидејќи воспитувачите/наставниците се доволно квалификувани за реализација на естетското воспитание	1	2	3

4.	<i>Колку кај децата од подготовителната година се остварени очекуваните резултати на ликовното воспитание?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П16	При цртањето детето претставува односи блиски до реалноста (големина на објектот, просторни односи)	1	2	3
П17	Може да покаже како се добиваат секундарни бои (зелена, портокалова, виолетова)	1	2	3
П18	Со свои зборови објаснува што е слика, а што цртеж	1	2	3
П19	Правилно ракува со печатот и на различно тониран хамер може да создаде композиција	1	2	3
П20	Може да моделира глава на човек, животно и птица и притоа ги прикажува основите разлики	1	2	3
П21	Може со комбинирање да обликува едноставни форми и конструкции по сопствена замисла	1	2	3
П22	При ликовното изразување детето користи, освен приборот, предмети и средства од непосредната околина	1	2	3

5.	<i>Колку кај децата од подготовителната година се остварени очекуваните резултати на музичкото воспитание?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П23	Детето може да пее хорово, тандемски и индивидуално	1	2	3
П24	Умее правилно да испее детска песна	1	2	3
П25	Детето препознава и именува вокална и инструментална музика	1	2	3
П26	Го препознава и именува карактерот на музиката (весела, тажна, спокојна)	1	2	3
П27	Препознава и именува неколку инструменти од симфонскиот оркестар и неколку народни инструменти	1	2	3
П28	Може да свира на: стапчиња, чинели, барабанче, свончиња, триагол, даире	1	2	3
П29	Детето може да ги усогласи своите движења со едноставна музика	1	2	3
П30	Може да измисли кратка музичка секвенца, со удирање на прстите и со детски музички инструмент	1	2	3

6.	<i>Колку кај децата од подготвителната година се остварени очекуваните резултати од областа на литературата?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П31	Умее да препознае дали прочитан текст е басна или сказна	1	2	3
П32	Умее да ја разликува содржината како весела, тажна, смешна	1	2	3
П33	Прераскажува куси приказни при што ги вклучува суштинските елементи од приказната	1	2	3
П34	Детето разликува "исполнител" и "слушател" и "актер" и публика	1	2	3
П35	Знае дека преку моралната дилема во претставата се истражува разликата помеѓу правилното и грешното	1	2	3

7.	<i>Колку задачите на естетското воспитание се реализираат преку часовите кои се надвор од областа на уметностите?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П36	Преку часовите на физичкото воспитание детето ја усовршува грациозноста во движењата и може да ги усогласи своите движења со музиката	1	2	3
П37	Стектатите сознанија од природата и општеството детето може да ги обликува јазично и ликовно да ги презентира	1	2	3
П38	Развиена е љубовта кон природата, воочување на нејзините убавини и ползата од неа преку сознанијата од екологијата	1	2	3
П39	Задачите на естетското воспитание се реализираат само преку часовите од областа на уметностите	1	2	3

8.	<i>Колку задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во училиштето?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П40	Децата покажуваат поголем интерес кога сами ги избираат активностите со кои треба да се занимаваат	1	2	3
П41	Децата се повеќе мотивирани за работа	1	2	3
П42	Сами одлучуваат како ќе ја реализираат задачата	1	2	3
П43	Покажуваат поголема ивентивност	1	2	3
П44	Овие активност повеќе ги оспособуваат за самостојно творење	1	2	3

ПРАШАЛНИК ЗА ВОСПИТУВАЧИТЕ ОД СРЕДНИТЕ ГРУПИ ВО ГРАДИНКИТЕ

Овој прашалник е наменет за потребите на едно истражување кое ќе биде дел од докторски труд. Ве молиме искрено и точно да одговорите на прашањата. Прашалникот е анонимен и податоците се наменети само за нас и нема да се употребат за некоја друга намена.

Ви благодариме за соработката и спременоста да одвоите дел од Вашето време за пополнување на прашалникот!

Б1	Име на градинката			
Б2	Град во кој работи градинката			
Б3	Пол (заокружи)	1) машки	2) женски	
Б4	Образование (заокружи)	1) више	2) високо	
Б5	Работен стаж (години)			
Б6	Образовен профил (заокружи)	а) воспитувач	б) одделенски наставник	в) дипломиран педагог

Во табелата, ЗА СЕКОЕ ПРАШАЊЕ ПОСЕБНО, заокружете го бројот, во полето, така што ќе одговара на Вашето сопствено мислење. Ако потполно се согласувате со тврдењето-заокружете 1, ако делумно се согласувате- заокружете2, а ако воопшто не се согласувате-заокружете3.

1.	Дали и колку се согласувате со овие тврдења?	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П1	Естетското воспитание е значајно за развојот на личноста на децата од раната возраст	1	2	3
П2	Во Вашата градинка/училиште се посветува внимание на реализацијата на задачите на естетското воспитание	1	2	3
П3	Условите за реализација на естетското воспитание во училиштето/градинката се добри	1	2	3
П4	Просторните услови задоволуваат	1	2	3
П5	Опременоста со средствата за оваа намена задоволуваат	1	2	3
П6	Воспитувачите се одговорни во работата	1	2	3
П7	Стручните служби им даваат значење на овие задачи	1	2	3
П8	Директорот/ката им дава значење на овие задачи	1	2	3
П9	Децата покажуваат интерес и мотивирани се на активностите на естетското воспитание	1	2	3

2.	Дали и колку сте оспособени за реализација на задачите на естетското воспитание?	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П10	Сознанијата и способностите од оваа област кои ги добивме на факултетот или Вишата школа се задоволителни	1	2	3
П11	Постои доволно стручната литература која ни помага во реализацијата на естетското воспитание	1	2	3
П12	Неопходно ни е поголемо учество на обуки, семинари и сл. за реализација на задачите на естетското воспитание	1	2	3

3.	<i>Како педагозите од уметничките области (музичар, ликовен уметник и др.) делуваат врз реализацијата на естетското воспитание?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П13	Го зголемуваат квалитетот на естетското воспитание	1	2	3
П14	Соработуваат со воспитувачите при реализирањето на задачите на естетското воспитание	1	2	3
П15	Нема потреба од ваков кадар во градинките бидејќи воспитувачите се доволно квалификувани за реализација на естетското воспитание	1	2	3

4.	<i>Колку кај децата од средната група (4 до 5 год.) се остварени задачите на ликовното воспитание?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П16	Умеат поточно да ја нацртаат формата на предметите и да илустрираат моменти од познати литературни творби	1	2	3
П17	Умеат да ракуваат со сликарскиот прибор и материјал и поцелосно ја владеат техниката на сликањето	1	2	3
П18	Развиена е способноста за визуелно помнење на боите, формите на предметите во природата, околниот амбиент и сопствените ликовни творби	1	2	3
П19	Умеат да сечат и аплицираат предмети, пејсажи и појави од околниот живот	1	2	3
П20	Кај децата е создадена навика самостојно да моделираат предмети по своја замисла и сопствени доживувања	1	2	3
П21	Развиена е техничка вештина и умеања во користењето на приборот за работа при комбинирањето и составувањето на материјалите	1	2	3
П22	Пројануваат естетски критериуми и умеат да ги проценат сопствените и туѓите ликовни творби	1	2	3
П23	Можат да го изразат своето мислење за убавото во природата и во детските ликовни творби	1	2	3
П24	Способни се да го воочуваат убавото, хармоничниот колорит, разновидните форми, декорираните и конструирани предмети	1	2	3
П25	Можат да забележат нарушување на естетиката, хигиената и тоа да го доведат во потребната состојба без потсетување на возрасните	1	2	3

5.	<i>Колку кај децата од средната група (4 до 5 год.) се остварени задачите на музичкото воспитание?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П26	Децата знаат да пеат 6-8 песни во умерено и побрзо темпо во тонски обем и такт	1	2	3
П27	Се здобиле со навика за правилно дишење при пеењето и јасно изговарање на вокалите	1	2	3
П28	Продлабочен е интересот, љубовта и емоционалниот однос кон музиката	1	2	3
П29	Развиено е чувството на љубов кон нашата фолклорна традиција	1	2	3
П30	Способни се да ја следат музиката и да ја одразуваат преку соодветни движења	1	2	3
П31	Децата се оспособени правилно да држат, ракуваат и свират со ритмички ударни инструменти	1	2	3
П32	Развиени се творечките способности и слободното изразување со детски музички инструменти	1	2	3

6.	<i>Колку кај децата од средната група (4 до 5 год.) се остварени задачите од областа на литературата?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П33	Децата се стимулирани самостојно да раскажуваат лични доживувања и литературни содржини	1	2	3
П34	Децата се воведени да можат да ги доживуваат и прифаќаат литературните творби	1	2	3
П35	Продлабочен е интересот и љубовта кон литературните творби за деца	1	2	3
П36	Развиена е желбата за индивидуално користење на литературата за деца	1	2	3

7.	<i>Колку задачите на естетското воспитание се реализираат преку активностите кои се надвор од областа на уметностите</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П37	Децата се стимулирани да ја изразат креативната фантазија низ игровните активности	1	2	3
П38	Кај децата е развиен интерес за привлечностите и убавините во природата преку активностите на запознавањето на природната и општествената средина	1	2	3
П39	Децата се оспособени да ја следат музиката со движења преку активностите на физичкото и здравственото воспитание	1	2	3
П40	Задачите на естетското воспитание се реализираат само преку активностите од областа на уметностите	1	2	3

8.	<i>Колку задачите на естетското воспитание се реализираат во активностите на слободното време во градинката?</i>	потполно се согласувам	делумно се согласувам	воопшто не се согласувам
П41	Децата покажуваат поголем интерес кога сами ги избираат активностите со кои треба да се занимаваат	1	2	3
П42	Децата се повеќе мотивирани за работа	1	2	3
П43	Сами одлучуваат како ќе ја реализираат задачата	1	2	3
П44	Покажуваат поголема ивентивност	1	2	3
П45	Овие активност повеќе ги оспособуваат за самостојно творење	1	2	3